

T.C MARMARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İLAHİYAT ANABİLİM DALI TEFSİR BİLİM DALI BAKARA SURESİNDE ANA HATLARIYLA SOSYAL HAYAT Yüksek Lisans Tezi SELMA ASLAN Istanbul,2006			
R			
SELMA ASLAN	BAKARA SURES HATLARIYLA SOSYAL HAYAT	İLAHİYAT / TEFSİR	Istanbul, 2006

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

**BAKARA SURESİNDE
ANA HATLARIYLA SOSYAL HAYAT**

Yüksek Lisans Tezi

SELMA ASLAN

Danışmanı Prof.Dr.Yakup ÇİÇEK

İstanbul,2006

Ö N S Ö Z

Kur'an-ı Kerim'in hayat rehberi olduğuna inanan bir Müslüman olarak, O'nun hayata bakışı elbette mühimdi. Bir bütün olarak ;” Kur'an ve sosyal hayat”,amatör bir araştırmacı işi değildi. Aceba,sadece Bakara Sûresi ekseninde konuyu ele almak,maksadı hasıl eder mi diye düşündüğümde çok zengin bir malzeme ile karşılaştım ve konuyu tez danışmanım sayın Prof.Dr. Yakup Çiçek Bey'e arz ettiğimde, uygun gördüler ve teşvikkâr davrandılar ve ben de ; İlâhî malzemenin bereketi ve bu teşvikin verdiği heyecanla çalışmama başlamış oldum.

Doğrusu, hayat boyu istifade edeceğim nice bilgileri bu çalışma sayesinde edinmiş oldum. Ufkum açıldı ve meselelere daha geniş perspektiften bakma imkânı kazandım.

Ancak, şu hususu itiraf etmeliyim ki,bu çalışma; klasik manada bir tefsir çalışması olmayıp, ele almaya çalıştığımız Âyetler'in sosyal boyutunu ön plana çıkarmayı hedefleyen bir çabadır. Âyetlerin temas ettiği fıkî meselelere de ,çok gerektiğinde ve gereği kadar atıfta bulunulmuştur.Bakara Sûresi'nde ele alınan bir sosyal konuda başka Sûre'lerdeki Âyet'lerden de zaman zaman istişhad olunmuştur.

Bu çalışmamı genişleterek ve bütün Kur'an'a teşmil ederek devam ettirmek niyetindeyim. Allah'tan yardım niyaz ediyorum ve hocalarımdan destek bekliyorum. Zira, Kur'an sonsuz bir umman, sosyal hayat ise, fevklâde geniş bir saha..Benim gibi nicelerine bu mevzuda çok iş var.

Muvaffakiyet Allah'tandır.

İstanbul,2006 Selma Aslan

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ	1
A- Sosyal Hayat Genel Bir Bakış.....	1
1.Hukuk.....	1
2.İktisat.....	2
3.Sosyal Dayanışma.....	3
4.Ahlak :(Genel anlamda Moral).....	3
5.Din.....	3
B-İslam’da Sosyal Hayat	4
C.Tezin Konusu.....	12
D.Tezin Metodu.....	13
E. Tezin Amacı ve Kaynakların Taranması.....	13

Birinci Bölüm

A.Bakara Suresine Genel Bir Bakış.....	15
1.İsmi.....	15
2.Mushaftaki yeri.....	16
3.Fazileti.....	16
4.Nüzülü.....	17
B.Sure’nin Muhtevası.....	18
1. Sosyal Hayata Dair Düzenlemeler.....	19

2.İsrailoğullarının Çeşitli Hadiseler Karşısındaki Tutumları.....	21
---	----

İkinci Bölüm

Bakara Suresinde Sosyal Hayatı Meydana Getiren Unsurlar:

A.Din

1.İnanç

1.1.İnanç Gurupları.....	22
--------------------------	----

1.1.1.Müminler ve Özellikleri.....	24
------------------------------------	----

1.1.1.1 Takva sahibidir.....	24
------------------------------	----

1.1.1.2. Gayba İnanır.....	26
----------------------------	----

1.1.1.3 Namaz Kılar.....	26
--------------------------	----

1.1.1.4 İnfakta Bulunur.....	27
------------------------------	----

1.1 1.5 Ahirete İnanır.....	27
-----------------------------	----

1.1.2.Kafirler ve Özellikleri.....	28
------------------------------------	----

1.1.2.1 İnanıcı Bozuktur.....	29
-------------------------------	----

1.1.2.2 Duyarsızdır.....	30
--------------------------	----

1.1.2.3 Dostluklarına Güvenilmez	31
--	----

Dünya Peresttir	31
-----------------------	----

Şükürsüz ve Nankördür.....	32
----------------------------	----

1.1.2.6 Yardımlaşma Duygusundan Yoksundur.....	33
--	----

1.1.3.Münafıklar ve özellikleri	33
---------------------------------------	----

1.1.3.1 İncında Kaypaktır.....	34
--------------------------------	----

1.1.3.2 Sinsidir.....	35
-----------------------	----

1.1.3.3 Kişiliği Bozuktur.....	35
--------------------------------	----

1.1.3.4 Bozguncudur.....	36
--------------------------	----

1.1.3.5 İki Yüzlüdür.....	37
---------------------------	----

1.1.3.6 Sözü Becerir.....	38
---------------------------	----

1.1.3.7 Dirayetsizdir.....	38
----------------------------	----

1.1.3.8 Dini Emirleri Yerine Getirmekte İsteksiz Davranır.....	39
2.Ahlak.....	40
2.1 İyi ve Övülen Tutum ve Davranışlar	
2.1.1 Yakınlara İyilik.....	40
2.1.2 Sabır ve Davaya Sadakat.....	43
2.1.3 Helal Kazanç.....	45
2.1.4 Yemine Sadakat.....	46
2.1.5 Hayırda Yarış.....	48
2.2.Kötü ve Yerilen Davranışlar	
2.2.1 Dünya Hayatına Karşı Aşırı İstekli olma (dünya perestlik).....	49
2.2.2 Fitne ve Bozgunculuk.....	52
2.2.2.1 İsrailoğulları'nın Yapmış Olduğu Bozgunculuk.....	53
2.2.2.2 Münafıkların Bozgunculuk Çıkarması.....	54
2.2.3 Hayasızlık.....	55
2.2.4 Riya ve Gösteriş.....	57
2.2.5 Haddi aşmak.....	58
2.2.5.1 Savaşta Haddi Aşma.....	59
2.2.5.2 Hukuki Açıdan Haddi Aşma.....	60
3.İbadet	
3.1 Namaz.....	61
3.2 Oruç.....	65
3.3 Hacc.....	67
B.Hukuk.....	74
1.Medeni Hukuku	
1.1 Evlenme hukuku	
1.1.1 Evlenilmesi Yasak Olanlar.....	80
1.1.2 Süt Hukuku (Emzirme).....	82
1.2 Boşanma Hukuku	

1.2.1 Talak.....	84
1.2.1.1 Serbest Boşama Sistemleri.....	85
1.2.1.2 Boşanmayı Yasaklayan Sistemler.....	85
1.2.1.3 Boşanmayı Mahkeme Kararına Bağlayan Sistemler.....	86
1.2.1.4.İslam’da Talak / Boşanma.....	86
1.2.1.4.1 Ric’î Talak.....	88
1.2.1.4.2.Bâin Talak.....	90
1.2.2 İddet.....	94
1.2.2.1 Vefat İddeti (İddet-i vefat).....	94
1.2.2.2 Boşanma İddeti(İddet-i talâk).....	95
1.2.3 Malî Haklar.....	97
1.2.3.1 Mehir(Mehr).....	97
1.2.3.2 Nafaka	101
1.2.3.2.1 Evli Kadının Nafakası.....	102
1.2.3.2.2 İddet Bekleyen Kadının Nafakası.....	102
2.Ceza Hukuku	
2.1 Katl ve Kisas.....	104
2.2 Gasp.....	111
2.3 Rüşvet.....	113
2.4 İçki.....	115
2.5 Kumar.....	120
2.6 Sihir.....	121
3.Savaş Hukuku	
3.1 Cihad Tarzları.....	127
3.1.1 Amel ile Cihad.....	128
3.1.2 Söz ile Cihad.....	128
3.1.3 Nefisle Cihad.....	128
3.1.4 Silahla Cihad (savaş).....	129
3.2 Haram Aylarda Savaş.....	135

4.Şahsi Hukuk	
4.1 Yetimin Korunması.....	137
5 .Miras Hukuku	
5.1 Vasiyet.....	140
C.İktisad	143
1.Rızık.....	149
1.1Rızıkın Helalinden Olanı Yemek.....	153
2.Zekat.....	154
3.Faiz.....	163
4.Borçların Yazılması.....	168
4.1 Mudâylene” Âyeti’nde Temas Edilen Konular.....	170
5.Rehin.....	174
D.Sosyal Dayanışma:.....	177
1.İnfak	177
1.1 Dünya - Ahiret Dengesi Açısından İnfakın Önemi.....	178
1.2 İnfakın Önemi.....	179
1.3 Birr.....	187
1.4 Sadaka.....	188
1.41 Fidyeye.....	192
1.4.2.Fitre.....	192
2- Karz-ı Hasen.....	193
SONUÇ.....	197
KAYNAKÇA.....	201
İNDEKS.....	208

KISALTMALAR

a.s.	:Aleyhisselam
Ank	:Ankara
age.	:Adı Geçen Eser.
b.	:İbn
baskı	:Baskı
bkz	:Bakınız
Böl	:Bölüm
Der	:Dergisi
DİA	:Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
c.	:Cilt
çev	:Çeviren
H	:Hicri
İA.	:İslam Ansiklopedisi
İst	:İstanbul
ktp	:Kütüphane
no	:Numara
nşr.	:Neşreden
(ra)	:Radiyallahu anhu (anha)
s.	:Sahife.
(sav)	:Sallallahu Aleyhi Vesellem
TDVY	:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
thk	:Tahkik Eden
ty	:Tarih Yok
vd	:Ve Devamı
yay	:Yayınları veya Yayınevi.
yy	:Yayın Yeri Yok.

GİRİŞ

A- Sosyal Hayat Genel Bir Bakış.

İnsan sosyal bir varlıktır.Dünyaya gelişinde,hayatını devam ettirmek üzere her şeyi öğrenmeye muhtaçtır.Bu ihtiyaçtan dolayı doğrudan veya dolaylı olarak insanlarla sürekli bir ilişki içerisindeyler.Bu ilişkiler zinciri sosyal hayatı meydana getirir.

Kuşkusuz sosyal hayatta insanları bir arada tutacak ve onları belli bir düzen içinde yaşatacak kurallara ihtiyaç vardır.Bu kurallar sayesinde bireyler davranışlarına yön verir.Bireyin toplumda herhangi bir kargaşaya sebep olacak eylemlerde bulunmasını önler.Bu sayede,adaletsizlikler,haksızlıklar,huzursuzluklar önlenmiş olur.

Kural ve kurumlar bir taraftan düzen tesis ederek insan özgürlüklerini aynı zamanda hem koruyucu hem de sınırlayıcı işlev görür.Bunlar her zaman ve tüm bireylerin özgürlüğünü kısıtlayıcı nitelikte olmaz.Bireye diğer insanlarla olan ilişkilerinde kısıtlamalar getirerek onun davranışlarını belirli sınırlar içine almakla, aynı zamanda o bireye hangi durumlarda başkalarının kendisine müdahale edip-edemeyeceğini de gösterir. Bu bağlamda kurallar özgürlüğün alanını tanımlar ve onu potansiyel olmaktan çıkarıp mümkün hale getirirler. Kuralların bu şekilde kişisel özgürlüğün çerçevesini çizmesi başkalarının bu özgürlük alanına müdahale etmesine engel olur.¹

Genel anlamda toplumsal hayatı düzenleyen etkili unsurların başında hukuk,iktisat,ahlak (felsefi ahlak),sosyal dayanışma ve din kuralları gelir.

1.Hukuk

Sosyal Hayatı düzenleyen onu teşkilâtlandıran kuralların en önemlilerinden biri Hukuktur.Bu müessese kişilerin kanunlar çerçevesinde davranışlarını özgürce yerine getirmelerini sağlarken diğer yandan,davranışlarına haksızlıkların oluşmaması için bir takım sınırlamalr getirir.bir yandan,

Hukuk “bireyin çıkarlarını ve varlığını toplum içinde ve toplum uğruna eritmeyen, buna karşılık toplumsal çıkarları da bireysel çıkarlara feda etmeyen, kuvvetlinin zayıfı sömürmediği,

¹ Ömer Demir, İktisat ve Ahlak, Ankara: Liberte, 2003.s.31.

sosyal adalete, yani adaletli dağılım ilkesine “² bir fonksiyonelliğe sahip olmalı.Yani Hukuk kuralları yapılırken keyfilikten uzak olması gerekir.Bunun için de sağlam bir denetimden geçmiş olması gerekir.

2. İktisat:

Bir arada yaşamının bir gereği olarak insanların sosyal hayatta temas içinde olmalarında iktisadi sebepler de vardır.Toplumsal düzenin sağlanmasında kuşkusuz iktisat önemli bir yer teşkil eder. Zira “.....fert ve cemiyet ahenginin istenilen bir şekilde temini,toplumsal sosyal gelişmesini sağlayamamış, milli gelir seviyesi düşük veya fertler arasında adil bir şekilde dağılmamışsa,kişilerin mensup olduğu gruplar,sosyal sınıflar arasındaki memnuniyetsizlik giderek düşmanlığa dönüşecek;o takdirde,fertten kamu menfaati için şahsi menfaatten vazgeçmesini istemek ve beklemek neticesiz kalacaktır.”³

İktisadi anlamda toplumsal bir eşitsizlik ve kargaşanın altında yatan sebeplerden biri de insanın ve içinde yaşadığı toplumun sahip olduğu,siyasi ve dini değerlere göre bir iktisadi anlayışı benimsemesidir.”Bazen aynı kültürü paylaşan aynı ülkede yaşayan insan toplulukları ve cemaatlerin arasında bile ortaya çıkabilen alt-kültür özellikleri,talebi ve tüketimi şekillendirmektedir.”⁴ Söz gelime kapitalist veya sosyalist ve yahutta dini değerleri benimseyen bir mantalitenin iktisadi hayata tesirleri farklı olur.Bu farklı anlayışlardan farklı davranışlar doğar;Karaborsacılık, tefecilik, aşırı tüketim yahutta israftan kaçınma gibi.Bunların sonuçları itibarıyla toplumsal düzene olumlu veya olumsuz etkileri olur.

3.Sosyal Dayanışma:

Sosyal Dayanışma insanların maddi ve manevi anlamda karşılıklı yardım veya işbirliği ile ilgili durumlarını gösteren bir oluşumdur.Ancak sosyal dayanışmanın fonksiyonelliği biraz da toplumların sahip oldukları toplumcu bakış açısı ile de ilintilidir.Zira her anlayış bu oluşumu teşvik

2 Nihat Renda ,http://www.yargitay.gov.tr/tarihce/tarihce_aak/1984-1985.htm.

3 Malik bin Nebi ,İslam Davası,Çev.;E.göze,İst;Yağmur yay.1967,s.132 vd; İzzet Er,Sosyal Gelişme ve İslam,3.Baskı,İst;Rağbet yay,1999,s.7.

4 Mustafa E.Erkak Sosyoloji,10.Basım,İst;Der yay,ty,s,74.

etmez.Meselâ Kapitalizm’de ferdiyetçilik ön planda olduğu için toplum menfaatleri göz ardı edilmektedir.

4.Ahlak :(Genel anlamda Moral)

Ahlak subjektif bir kavramdır.Zira genel ahlak küresel bir olgu değildir.Topluma ,coğrafyaya,dine göre farklı anlamlar kazanır.Nitekim içki içmek kimi toplumlarda normal bir davranış olarak kabul edilirken,kimilerinde ahlaksızlık olarak kabul edilir.Bunun yanı sıra Hukukun suç olarak kabul ettiği ahlaki anlamda meşru,ahlakın meşru gördüğü de hukuken suç olarak telakki edilebilir.Mesela sözünde durmamak ahlaki bir zaaf kabul edilmekle birlikte hukuki çerçevede herhangi bir müeyyide muhatap olmaz.

Bundan dolayı biz bu çalışmamızda Ahlak’ı din kaynaklı olarak kabul edip bu başlık altında incelemeye uygun gördük.

5.Din:

Kanunlar insanları disipline etme,yetiştirme ve sosyal hayatın ahengini teminde yeterli olmadığı için kişilerin manevî bir otorite altına alınması şarttır.Bu otorite de ancak din olabilir.Çünkü dinî inanç veya iman, insanın sosyal davranışı üzerinde tayin edici bir role sahiptir.⁵ "Din, hem bireyi hem de toplumları etkileyen sosyo-kültürel bir kurum",insanın günlük hayatındaki davranışlarına yön veren bir faktördür."⁶Belirli dinî inançlar ve tutumlar, ferдин diğer kimselerle olan ilişkilerini, ahlâkî davranış ve hükümlerini bir dereceye kadar şekillendirirler.Din, tesir sahibi olduğu toplumda aynı zamanda güçlü bir sosyal kontrol mekanizmasıdır.Bu mekanizma sayesinde sosyal değerlerin korunması ve devam ettirilmesi sağlanır.

Yukarıda saydığımız bu temel unsurlar aktif oldukları nisbette sosyal düzenden, adaletten,ve eşitlikten söz edilebilir.

B-İslam’da Sosyal Hayat

5 Abdurrahman Kaymak,“Dinî Tutum ve İnançların Sosyal Ahlaka Etkisi ile İlgili Görüş ve Değerlendirmeler”Yeni Ümit, Sayı : 61 Temmuz - Ağustos - Eylül 2003

6 Hüseyin,Peker, "Suçlularda Dini Davranışlar," Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 4, Samsun, 1990.s.95.

“İnsan beşer olarak tabiatını geliştirebilmek için cemiyet hayatına muhtaçtır”⁷ Zira insanın hayata gelişi ve hayatına devam etmesi, onu kendisi dışında başka birine muhtaç kılmıştır.Yani yaradılışı ona göre programlanmıştır.Allah şöyle buyuruyor:“*Bazınız bazınızdan meydana gelmedir.*”⁸ “*Ve insanı sudan (meniden) yaratıp da ona, (ana-baba tarafından) soy-sop, (karı-koca tarafından) akrabalık veren Odur.*”⁹ “*Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık...*”¹⁰ “*Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık ve bir kısmı, diğer bir kısmı çalıştırması için bir bölümünü bir bölümü üzere derecelerle yükselttik.*”¹¹ İnsanlık, tarihin ilk dönemlerinde tek ümmet iken (tek millet) daha sonra ihtilafa düşüp birbirlerinden ayrıldılar ve topluluklar kurdular.“*İnsanlar sadece bir tek ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler.*”¹² Rabbimiz bu anlaşmazlığı çözmek ve aralarında adaletli hükmetmek için peygamberleri gönderdi:“*İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arsında anlaşmazlığa düştükleri konularda hüküm vermeleri için onlarla beraber hak içerikli kitapları da indirdi.*”¹³

İslâm dini, cemiyet ve cemaat dinidir.Zira “İslam insanın,kişiliğini geliştirmenin yanında,bir arada yaşayan insanları kolektif şuura eriştirmeye de amaçlar.”¹⁴ Bundan dolayı İslam, yasalarını ve kanunlarını toplumsal hayatı esas alarak tedvin etmiştir.Kişilerin kendilerini toplumdan tecrit edip, münzevi bir hayat yaşamalarını talep etmez,tasvip de etmez.Ebu Zerr(r.a.) rivayet ediyor:“Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdular:“*Kim cemaati(imiz)den bir karış uzaklaşırsa (kendini dine bağlayan) İslam bağını boynundan çıkarıp atmış olur.*”¹⁵ Aksine;hac,namaz infak gibi bedeni ve mali ibadetlere bakıldığında bir çoğunun insanı sosyalleştirdiğini görürüz.İbn Ömer’den naklen:Resulullah (sav) buyurdular ki:“*Cemaatle kılınan namaz, ayrı kılınan namazdan yirmi yedi derece üstündür.*”¹⁶ Yüce Allah, müminlerin kurtuluşunu bir arada yaşamada görür ve toplumsal bir çözülmenin yaşanmaması için müminlere birbirlerine kenetlenmeleri hususunda tavsiyede bulunur:“*Ey iman edenler, Allah'tan nasıl korkup-sakınmak gerekiyorsa, öylece korkup- sakının ve*

⁷ İzzet Er,Sosyal Gelişme ve İslam, İst;Rağbet Yay 1999,s 3.

⁸ Âl-i İmrân,(3)/195.

⁹ Furkan, (25)/54.

¹⁰ Hucurât,(49)/13.

¹¹ Zuhruf,(43)/32.

¹² Yûnus,(10)/19

¹³ Bakara,(2)/213

¹⁴ Muhammed Hamidullah,İslam’a Giriş,İst;Beyan yay,1996,s.65.

¹⁵ Ebu Davud Süleyman b. El-Eş’as,Sünen-iEbî Davûd (thk.Muhammed Avvâme),Mekke;Mektebetü’l –Mekkiyye,1998. 30, 4758 ;Tirmizi,Ebû İsa Muhammed b.İsa et-Tirmizi,Sünenü-t,İst;Çağrı Yay, Emsal 3,2867

¹⁶ Buhari,Ebu Abdillâh Muhammed b.İsmail,Sahihu’l- Buhari,İst:Çağrı Yay,1981,Ezan 30; Müslim,el-Haccâc el-Kuşeyri en-Nisabûrî,Sahih-i Müslim (tsh.Muhammed Salim Haşim),Beyrut.Darü’l-Kütübî’l –İlmiyye ,1994,Salat 272.

ancak Müslümanlar olarak ölün.Ve topluca Allah'ın ipine sımsıkı sarılın.Dağılıp ayrılmayın..."¹⁷ " Sizden; hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir topluluk olsun.İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, parçalanıp ayrılan ve anlaşmazlığa düşenler gibi olmayın."¹⁸ "Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar (var ya), senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur."¹⁹ Kur'an'da bunların benzeri, insanları toplum ve birlik ilkesine çağıran birçok ayet vardır.

İslam kendisinden önceki cahiliye dönemlerine ait değerleri tekrar gözden geçirmiş,kimini ilga kimini de ıslah etmiştir.Burada "cahiliye" kelimesi ile İlâhi vahyin prensiplerinden uzak yaşamak kast ediliyor. "Onlar Allah hakkında cahiliye zihniyetini yansıtan, gerçeğe aykırı bir düşünce taşıyorlar."²⁰ "Onlar yoksa cahiliye yasalarını mı istiyorlar?"²¹ "O zaman inkâr edenler, kalplerine öfkeli soy koruyuculuğunu, o cahiliye taassubunu yerleştirdiler."²² "Eski cahiliyenin süs ve edası ile süslenip kendinizi teşhir etmeyin."²³ Değer yargılarını ihtirasları ve batıl inançlarına göre şekillendiren cahiliye toplumlarında hak ve hukukun gerçekleşmesi ayrıcalıklı bir zümrenin inisiyatifine kalmış durumdaydı.Adalet,güçlünün istediğini yapma anlamına geliyordu.Bundan dolayı acımasız ve insani değerlerden uzak sosyal bir yapı oluşmuştu.Kız çocukları diri diri toprağa gömülüyor,insanlar borçlarından dolayı köleleştiriliyor,²⁴ faizle insanların ne var ne yok ellerinden alınıyor,²⁵ kadınlar kocaları öldüğü takdirde miras bırakılacak bir mal olarak telakki ediliyordu.²⁶ Bu tarz bir anlayışın içinde yetişen yeni nesiller zamanla bu davranışları "olması gereken bu" şeklinde tabii görmeye başlamışlardı.İşte problem tam olarak da burada başlıyordu.Zira yanlış ve kötüyü,doğru ve iyi olarak telakki etmek,bir değil birçok neslin yozlaşmasına sebep oldu.

İslam böyle bir vasatta gelmiş ve toplumun yeniden inşası misyonunu üstlenmiştir.Pek tabii bu kolay olmayacaktı, çünkü toplum baştan aşağı yeniden yapılanmalıydı.Bunun için de radikal değişikliklere ihtiyaç vardı ki, işe ilk önce tevhidden başlanmalıydı.Ardından kuvvetli bir Âhiret inancı,ahlakın tesisi ve adalet mekanizmasının da yeniden işlemesi gerekiyordu.İslam, toplumda var

¹⁷ Âl-i İmrân,(3)/102

¹⁸ Âl-i İmrân,(3)/103-105

¹⁹ En'âm,(6)/159

²⁰ Âl-i İmrân,(3)/154.

²¹ Mâide,(5)/ 50.

²² Fetih,(48)/ 26.

²³ Ahzâb,(33)/ 33.

²⁴ Ali Osman Ateş,İslam'a Göre Cahiliye Ve Ehl-i Kitab Örf Ve Adetleri, İst; Beyan Yay. 1996,s.410.

²⁵ Beşir Gözübenli,"İslam Toplumunda Vakıf Kültürünün Doğuşu",Yeni Ümit Dergisi,sayı 60(Nisan-Mayıs-Haziran 2003)

²⁶ Ali Bardakoğlu," Cahiliye Döneminde Kadın",Sosyal Hayatta Kadın Sempozyumu,Ensar Neşr.1996,s.11.

olan bu problemleri öncelik sıralarına göre ele alıp,çözümünde tedrici bir metod izlemiştir.”O, basitten karmaşığa doğru giden bir bilgilendirme yöntemini takip etmiştir.Tıpkı bir öğrenciye matematik öğretmek istediğimiz zaman,önce sayı saymayı sonra da toplama,çıkarma,çarpma ve bölmeyi öğrettiğimiz gibi.”²⁷ Problemlerin çözümüne giderken insanın fitratını,zaaflarını,ihtiraslarını ve bunların beraberinde getireceği sorunları bir realite olarak kabul etmiş,tedavisinde de bunları göz önünde bulunduran bir yol takip etmiştir.Tabii yukarıda da bahsettiğimiz gibi insanın fitratı gereği ortaya koyduğu davranışlar, pratik hayata yansıtacağından dolayı, bu problemlerin 100% çözümü bir realite olarak mümkün görünmemekle beraber,İslam bunları asgari seviyeye indirmeyi hedefler.Söz gelişi;hırsızlık,zina,gasp ve benzerleri toplumda daima var olabilecek suçlar olmakla beraber, hiçbir zaman kamu düzenini tehdit edecek nispette olmayacaktır.Dinimiz sosyal hayatın inşası vazifesini bizzat toplumun kendisine yüklemiştir. *"Sizden; hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir topluluk olsun."*²⁸

İslâm'ın ıslah çalışmaları,daha önce bahsettiğimiz gibi tevhid inancını yerleştirmekle başladı.Zira tevhid olmadan diğer değerlerin insanların kalbine ve vicdanına nüfuz etmesi imkansızdı.İnsanların ilk etapta, yanlış tanıdıkları Allah'ı gerçek şekliyle tanımaları gerekiyordu.Kuran'da buna dair bir çok ayet olmakla beraber bunlardan birkaçını zikrederim:*"Sizin ilahınız bir tek ilahdır.Ondan başka ilah yoktur O Rahmân'dır, Rahîm'dir"*²⁹ De ki: *"O, Allah'tır, bir tektir."**"Allah Samed'dir.(Her şey O'na muhtaçtır,o, hiçbir şeye muhtaç değildir.)Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir).Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir)."**"Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir."*³⁰ *"Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryemoğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, "(Allah) üçtür" demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah ancak bir tek ilahdır.O çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey onundur. Vekil olarak Allah yeter"*³¹ Tevhit ilkesi ile birlikte insanlara Rablerinin vasıflar da tanıtılmıştır.Burada Allah Teala'nın vasıflarına dair bilhassa ayet sonlarında vurgu yapılmasındaki hikmet iyi veya kötü bir fiili işleme konusundaki karar aşaması ve karar sonrası durumlarda insanın,Allah'ın bu özelliklerini hatırlamasına yöneliktir."*Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor.Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt*

27 Osman Kayaer,Kur'ani Sesleniş-I, Ank;Fecr Yay,1997,s.57

28 Âl-i İmrân,(3)/104.

29 Bakara (2)/163.

30 İhlas,(112)/1,2,3,4.

31 Nisa,(4)/171.

veriyor! Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir”³² “Kim dünya sevabı (nimeti) istiyorsa (bilsin ki), dünya sevabı da, ahiret sevabı da Allah katındadır. Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”³³ “De ki: “İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir.Göklerdeki her şeyi, yerdeki her şeyi de bilir. Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir.”³⁴ “Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra ona tövbe edin. Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevendir.”³⁵ ”Kim bir kötülük yapar, yahut kendine zulmeder, sonra da Allah’tan bağışlama dilerse, Allah’ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur.”³⁶ ”Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan sakının.Çünkü zannın bir kısmı günahdır.Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın.Birbirinizin gıybetini yapmayın.Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanırmı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”³⁷

Cahiliye toplumundaki en önemli problemlerden biri de ölüm sonrasına dair bir kaygının insanlarda oluşmamasıydı.Hayat sadece onlar için dünyadan ibaretti.”Dünyaya geldiğimiz gibi ölürüz ve bizi ancak zaman yok eder.Fakat onların bu konuda hiçbir bilgileri yok, onlar sadece zanlarına uyarlar.”³⁸ ”çürümüş-bozulmuşken, bu kemikleri kim diriltecekmiş?”³⁹ ”biz yer (toprağın için) de yok olup gittikten sonra, gerçekten biz mi yeniden yaratılmış olacağız?...“⁴⁰ ya da”öldüğümüz, bir toprak ve bir kemik olduğumuz zaman, gerçekten biz mi diriltilecek mişiz?Andolsun, bu tehdit bize ve bizden önceki atalarımıza yapılmıştı; bu, geçmişlerin uydurma masallarından başka bir şey değildir.”⁴¹ Bundan dolayı Âhirete iman ;tevhit akidesinin bir tamamlayıcısı olarak ele alınması gereken başka önemli bir konuydu.Ölümlle her şeyin bitmeyeceği ve yapılan her şeyin hesabının verileceği inancı insana aşılınmadan davranışlarında bir değişiklik beklemek hayal olurdu.Zira bu inanç kişinin kendisinde bir kontrol mekanizması geliştirmesine ve yaşantısına çeki düzen vermesini sağlayacaktı.Bunun sosyal hayata yansması da tabi olumlu olacaktı.Nitekim bu anlayışın insanlara nüfuz etmesi için Kur’an bu hakikatten sıkça bahsetmektedir:“Her canlı ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir.Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulursa gerçekten kurtuluşa

32 Nisa,(4)/58.

33 Nisa,(4)/134.

34 Al-i İmran,(3)/29.

35 Hud,(11)/90.

36 Nisa,(4)/110.

37 Hucurat,(49)/12.

38 Casiye, 45/24.

39 Yasin,(36)/ 79.

40 Secde,(32)/ 10.

41 Müminun,(23) / 81-82.

ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir”⁴² “Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Andolsun sizi kıyamet gününde mutlaka bir araya toplayacaktır.Bunda asla şüphe yoktur.Kimdir sözü Allah’inkinden daha doğru olan?”⁴³ “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah’a karşı gelmekten sakının.Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır”⁴⁴ “Herkes yaptığı için karşılığı tam olarak verilir.Allah onların yaptıklarını en iyi bilendir.”⁴⁵ Müslümanın ahiret inancı karşılığı Allah’tan bekleme esasına dayanır.Dünyalık bir ödül onun için ikinci derecede önemlidir. “O gün insanlar amellerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük kabirlerinden çıkacaklardır. Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükafatını görecektir Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir.”⁴⁶

Ölümün,daha doğrusu ölüm sonrasının insanın dünyadaki yaşantısının ve pozisyonun geçici olduğunu hatırlatması kişinin dünyaya fazlaca bağlanmasını yahut da sahip olamadıkları konusunda gereksizce hayıflanmasını önleme noktasında da pratik bir faydası olacaktı:“Dünya hayatı sadece bir oyun ve eğlencedir. Asıl hayat ahiret hayatıdır. Keşke bilselerdi.”⁴⁷ “Ayetlerimizi görmezlikten gelen, bize kavuşmayı ummayan ve dünya hayatına razı olup, onunla yetinenler var ya, işte onların kazandıklarına karşılık varacakları yer ateştir.”⁴⁸

İslâm’ın yürürlüğe koyacağı sistemin önündeki bir engel de cahiliye toplumundaki çarpık ahlak anlayışıydı.Bu anlayış insanları çok büyük yanlışlara ve zorluklara sürükledi.İyi ile kötüye İslam’ın verdiği anlamın çok dışında anlamlar yüklendi.Kendilerine dünya hayatının ayrıcalıklarından yararlanıracak her türlü davranış”iyi”,buna hizmet etmeyen de “kötü”olur hale geldi.Bu da toplumun değer yargılarının tamamen yozlaşmasına sebep oldu.Kin,öfke,ihтираs,cimrilik,enaniyet,gibi duyguların ve kumar, içki içmek, zina işlemek, ölü eti yemek, kan içmek gibi davranışların temelinde hep dünya sevgisi vardı:“Dünya sevgisi her çeşit hatalı davranışların başıdır.Bir şeye olan sevgin seni kör ve sağır yapar.”⁴⁹ “Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah’ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen

42 Al-i İmran,(3)/185.

43 Nisa,(4)/87.

44 Haşr,(59)/18.

45 Zümer,(39)/70.

46 Zilzal,(99)/6,7,8.

47 Ankebut,(29)/64.

48 Yunus,(10)/7,8

49 İbrahim Canan ,Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi,Ank;Akçağ Yay,1989,c,1,s.242,Hadis Nu:1969.Hadis Rezin ilavesidir. Beyhaki Şuabul-İman`da kaydetmiştir.Hadisın ikinci yarısı Ebu Davud`da tahrir edilmiştir.Edep 125, (5150).

kimselerdir.Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.”⁵⁰ “Bunlar, mallarını insanlara gösteriş için harcayan, Allah’a ve ahiret gününe de inanmayan kimselerdir.Şeytan kimin arkadaşı olursa, o ne kötü arkadaştır.”⁵¹

Dinimiz yeni oluşacak olan İslam toplumunun değer yargılarının yüksek ahlâk temeline dayanmasını hedefledi.Bundan dolayı İslam insanların bu alandaki eğitimine büyük bir önem verdi.Zira hedeflenen ahlaki gelişim ortaya konmadıkça sosyal hayatın hiçbir alanında istenilen randıman alınamayacaktı.Bundan dolayı İslamiyet insanlara kin yerine affetmeyi: “*Sen af yolunu tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir.*”⁵² “*Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever*”⁵³ bencillik yerine başkalarını düşünmeyi :”*Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın.Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz,Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.*”⁵⁴ zorbalık yerine adaletli davranmayı:”*Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar.O,düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.*”⁵⁵ öğütlemiştir.İnsana ahlaktan daha üstün bir şey verilmeyeceğini Peygamberimiz bir hadisi şerifinde Said İbnu’l-As’dan naklen şöyle dile getiriyor.”*Bir baba çocuğuna güzel ahlaktan daha üstün bir miras bırakamaz.*”⁵⁶

Zira ahlak başka hiçbir şeyin tesir edemeyeceği bir yere nüfuz eder ki, o da kalptir.Ahlak,insanların gizli işlerinde, kanunlardan öncelikli bir işleve sahiptir.Çünkü insanların sürekli takibi mümkün olmadığı gibi,kanunlar da ancak suç unsuru oluştuğunda devreye girer.Bundan dolayı İslam “ahlak”ın inşasına ayrı bir ehemmiyet vermiş ve neticesini de çok güzel almıştır.İslâm terbiyesi insanlar üzerinde o kadar olumlu tesir göstermiştir ki,henüz kamuya yansımamsına rağmen sırf vicdani sebeplerden dolayı suçunu itiraf edip cezasını çekmek isteyen insanlar olmuştur.Ebu Hureyre (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: “*H. Peygamber (a.s.) mescitte iken bir Müslüman yanına geldi ve ona şöyle seslendi: "Ey Allah'ın Resulü! Ben zina yaptım."* H. Peygamber yüzünü ondan çevirdi. Bu sefer o kişi Peygamber'in yüzünü döndürdüğü tarafa geçip yine: “*Ey Allah'ın Resulü! Ben zina ettim*” dedi. H. Peygamber yüzünü yine çevirdi. Nihayet bu

50 Nisa,(4)/37.

51 Nisa,(4) /38.

52 Araf,(7)/199.

53 Âl-i İmran,(3)/134.

54 Nisa,(4)/3.

55 Nahl,(16)/9.

⁵⁶ Tirmizi, Tirmizi,Ebû İsa Muhammed b.İsa et-Tirmizi,Sünenü-t,İst;Çağrı Yay, Birr,1953.

adam zina itirafını dört kere tekrarladı. Bu şekilde aleyhine dört kere şahitlik edince Hz. Peygamber onu çağırıp: "Aklında bir hastalık var mı?" diye sordu. O kişi "Hayır" dedi. Hz. Peygamber: "Başından evlilik geçti mi?" diye sordu. O kişi: "Evet" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber oradakilere: "Bunu götürünüz ve recim ediniz" emrini verdi."⁵⁷

Ahlakın tesisi ile birlikte iş "sosyal adalet"i gerçekleştirmeye kalmıştı. Adalet, İslam'ın dayandığı esasların en büyüğüdür. Çünkü; "*Muhakkak ki Allah adalet ve ihsanı emreder.*"⁵⁸ "*Allah hak ile hüküm verir.*"⁵⁹ Ancak cahiliye döneminden farklı olarak sosyal adalet mekanizması İlahi adalete dayandırılmalıydı. Toplumdaki her ferdin sosyal adaletin gölgesini üzerinde hissetmesi gerekiyordu. Fakat sağlam bir tevhit ve Ahiret inancı ve de ahlaki değerler olmaksızın ve bunlar hazmedilmeksizin bu adalet mekanizmasını devreye sokmak mümkün olmayacaktı hatta tehlikeli bile olabilirdi. Zira bu değerler ile, bunlara dayandırılan esaslar, kendi aralarında bir bütünlüğe ve birbirlerini destekleyici bir işleve sahiptirler. Burada dikkat çekilecek bir husus vardır ki o da; "sosyal adalet"te kamu yararının öncelikli olmasıdır. "Sosyal adalet daima fert hesabına hareket etmez. O fert için olduğu kadar cemiyet içindir de."⁶⁰ Tabi bu durum, kimi durumlarda insanların genel arzusuna uymayacaktı. Zira hem zenginlerin, hem de yoksulların taleplerinin karşılanması bu isteklerin kimi zaman kesişmesine sebep olacaktı. "*Biz size hak ile geldik. Fakat çoğunuz haktan hoşlanmıyorsunuz.*"⁶¹ Bu da insanların bu sisteme boyun eğmesine engelleyecekti. Bundan dolayı İslam bu prensiplerin tesisinde tedrici bir yol takip etmiştir ki, hazmı kolay olsun. Yüce Allah müminlerden : "*Onlar hakkı birbirlerine tavsiye ederler.*"⁶² anlayışını günlük hayatlarına yansıtma istemiştir.

Bir başka mesele de sosyal dayanışmayı harekete geçirmektir. Bu dayanışmanın gerçekleşmesi için Kuran kimi yerde Cenneti müjdeleyerek insanları teşvik ediyordu: "*Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenler var ya, (verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükafat da vardır.*"⁶³ Nitekim, Ceyşu'l-Usre'nin (Tebük Savaşı) techizi konusunda, neredeyse tüm Sahabinin, özellikle de Hz. Osman'ın (r.a.) tavrı, akıllara durgunluk verebilecek boyuttadır. Zira, Ceyşu'l-Usre teçhiz edilirken, karşılığını Allah'ın Cennet'te kat kat vereceği açıklandığında, Sahabiler arasında, adeta bir yarış başlamıştı. Çünkü

57 Sahih-i Müslim'deki hadis numarası: 3202

58 Nahl, (16)/90.

59 Mü'min, (40)/ 20.

60 Seyyid Kutup, İslam'da Sosyal Adalet, Çev. Y. Tunagür ve Mansur, , İst; Çağaloğlu Yayınevi, 1982, s. 50.

61 Zuhuruf, (43)/ 78.

62 Asr, (103)/ 3.

63 Hadid (57)/18.

Sahabiler, Allah yolunda mal vermeyi, Allah'ın öbür dünyada karşılığını kat kat vermeyi taahhüt ettiği, "Allah'a karz-ı hasen vermek" olarak görüyorlardı.”⁶⁴

Kur'an'ın ve Peygamberimizin hedeflediği bu düzeni kurmak 20 yılı aşkın bir süreyi kapsamıştır. Peygamberimiz müminleri, adeta sil baştan İslami değerlerle donatarak, onları önceki hâlleriyle kıyaslanamayacak duruma getirmiştir. **Kız çocuğunu diri diri toprağa gömenler adaletin timsali olmuş, kumar ve faiz gibi gayr-ı meşru kazanç yollarına bulaşanlar, bu kötü davranışların tamamını terk ve hatta bunarla karşı mücadele ederek iyilik ve güzellik numuneleri olmuşlardır. İşte bu, İslam'ın gerçekleştirdiği büyük bir inkılabdır**

C. Tezin Konusu

Kur'an'ı Kerim sosyal hayatın çözüm bekleyen bütün sorunlarının üstesinden gelebilecek bir donanıma sahiptir: "Onlar sana hiçbir misal getirmezler ki (buna karşılık) sana gerçeği ve en güzel açıklamayı getirmiş olmayalım.”⁶⁵ Bu çalışmamızda Bakara Sure'sindeki Âyetler'in sosyal boyutunu anahatlarıyla ön plana çıkarmayı hedeflemiş bulunuyoruz

D. Tezin Metodu

Çalışmamızı yaparken rivayet ve dirayet tefsirleri başta olmak üzere, konu ile ilgili ulaşabildiğimiz çeşitli eserlerden yararlandık. Kuran tefsiri geleneğinden farklı olarak ahkâm ayetlerine dair fikhî izahatlara çok gerektiğinde ve gereği kadar atıfta bulunulmuştur. Ayrıca Bakara Sûre'sinde ele alınan sosyal bir meselenin daha iyi anlaşılması ve bütünlük arzemesi açısından zaman zaman diğer surelerdeki Âyet'lerden de istişhad olunmuştur.

Çalışmamız, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte, Genel anlamda “Sosyal Hayat “,”İslam’da Sosyal Hayat”, kavramlarından ne kastedildiğine dair açıklama yapıldıktan sonra çalışmanın konusu, metodu, amacı ve kaynakların taranması hakkında bilgi verilmektedir.

64 Beşir Gözübenli, “İslam Toplumunda Vakıf Kültürünün Doğuşu”, Yeni Ümit Dergisi, sayı 60 (Nisan-Mayıs-Haziran 2003); İbn Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, cI:s, 230-231 Beyrut 1987.

⁶⁵Furkan(25)/ 33

Birinci bölümde Bakara suresi hakkında genel bir açıklama yapıldıktan sonra muhtevası ve özellikle tezin konusu olan Bakara Suresinde ki “Sosyal Hayat” hakkında genel bir bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın ana konusunu teşkil eden ikinci bölümde Bakara Sure’sinde “Sosyal Hayat”ı meydana getiren unsurlar ve bu unsurlarla irtibatlı kurallar ve kurumlar ana başlık ve alt başlıklar altında incelenmiştir.

E. Tezin Amacı ve Kaynakların Taranması

Kur'an, yaşanmak için gönderilmiştir.Nitekim Ayetlerin genel mesajı insanın yaşadığı sorunlarla ilgilidir.Kur'an, cemiyet içerisinde cereyan eden hadiselerde muhatapları tarafından anlaşılmayı öncelemiştir.Bundan dolayı Kur'an'ın ilk muhatabı olan sahabenin ilahi hükümleri müşahhas bir şekilde anlayabilmeleri için bazı ayetler, vuku' bulan fakat hükmü bilinmeyen hadiselerin ardından nazil olmuştur.İşte bu çalışma; İslam'ın ve daha dar anlamda, Bakara Suresindeki “Sosyal Hayat”a bakış açısını yukardaki bahsedilen nüzul sürecinin ruhuna uygun (Konulu Tefsir) olarak ele almayı hedefler.

Evvelce genel manada “İslam’da Sosyal Hayat”la alakalı yapılan bazı çalışmalar olduğu şüphesizdir.Araştırmam esnasında “Kur’an’da Sosyal Hayat” konusunda yapılmış derli toplu bir çalışma olarak Muhsin Demirci’nin “Kur’an’da Toplumsal Düzen” adlı çalışmasına rastladım.Ancak özellikle “Bakara Suresinde Sosyal Hayat” la ilgili spesifik bir tetkike rastlamadım.Bu arada Seyyid Kuyup’un “Fizilali Kuran”(1-10 c.),Abdulkerim Zeydan’ın “İslam Davetinin Esasları” (1-2.c),Vehbe Zuhayli’nin “Fert ve Topluma Kur’an’ın Mesajı”,Muhsin Demirci “Kuran’ın temel Konuları”,Kerim Buladı “Kur’an’da Sosyal Dayanışma” doğrudan sosyal hayatla ilgili olmasalar da meseleyi ele alış tarzları açısından zikre değerdir.

Birinci Bölüm

A. Bakara Suresine Genel Bir Bakış:

1.İsmi

Bakara Sûre'si, (67-73) âyetleri arasında geçen inek kıssasından dolayı bu ismi almıştır.Sureye adını veren bu olay, Hz. Musa (a.s.) döneminde meydana gelmiştir. Meselenin aslı şudur: İsrailoğulları içinde zengin bir adam vardı.Onun da bir kızı ve fakir bir yeğeni vardı.Yeğeni amcasından kızını istedi.Adam kabul etmedi.Genç de buna kızarak "Yemin ederim, amcamı öldürüp, malını da, kızını da alacağım" dedi. Delikanlı amcasına gelerek" amca şuraya tacirler gelmiş, onlara gidelim de bir şeyler satın alayım. Seni yanımda görürlerse bana mal verirler" dedi. Amcası da gece yeğeni ile birlikte çıktı.Yeğeni yolda onu öldürüp, evine döndü.Sabah olunca da,hiç bir şey bilmiyormuş gibi amcasını aramaya başladı.Bulamayınca akşamki yere doğru gitti.Birkaç kişi amcasının başında toplanmıştı.Onlara: "Amcamı siz öldürdünüz" diyerek diyetini istedi. Ağlayıp, üstünü başını yırtmağa başladı.Sonunda durumu Hz. Musa'ya arz etti.Hz. Musa (a.s.) da onlara diyet vermelerini emretti.Onlar da "Ya Musa, Rabbine dua et, katili meydana çıkarsın.Aksi takdirde bizim için ayıp olacaktır." dediler. Musa da onlara bir inek kesmelerini, etini maktûle dokundurmalarını söyledi.Onlar da "böyle şey olur mu?" diye garipsediler.Hz. Musa'nın bu talebinden kurtulmak ve başlarından atmak için ineğin nasıl bir inek olduğunu sordular.Her seferinde Mûsa'ya karşılık vererek bunu yapmaktan kaçındılar.Çok uzun tereddütlerden sonra vasıfları surede belirtilen ineği bulup kestiler. Etinin bir kısmını maktûle dokundurunca maktûl dirilip kendisini yeğenin öldürdüğünü söyledi ve tekrar düşüp öldü.Bunun üzerine katile miras vermediler, ondan sonra da bu hüküm devam etti.⁶⁶

⁶⁶ Sâbunî, Safvetu't-Tefâsir, 1/76).

Bu Sûre'nin "Sûretü'l Bakara"ve "Suretü'l-Kürsi olmak üzere iki özel ismi,⁶⁷

"Zahraveyn"⁶⁸ ve "Senamü'l-Kur'an"⁶⁹ olmak üzere iki lakabı vardır.

2.Mushaftaki yeri:

. Kur'an-i Kerîm'in ikinci ve en uzun sûresidir.Kufelilere göre iki yüz seksen altı⁷⁰,Basralılara göre ikiyüz seksen yedi,Hicazlılara göre iki yüz seksen beş,Suriyelilere göre iki yüz seksen dördttür.Bu saymadaki ihtilaf,kıraatte olduğu gibi bazı ayet başlarında değişik rivayetlerin bulunmasıdır.⁷¹ Kelimeleri altibinyüzyirmi, harfleri yirmibeşbinbeşyüzdür. Fasilalari mim, nûn, dâl, be, re, kâf, lâm harfleridir.⁷²

3.Fazileti:

Bakara suresinin fazileti hakkında birçok Hadîs-i serif vârid olmuştur: "Kur'an'ın en faziletli sûresi Bakara Sûre'sidir."⁷³ *"Her şeyin bir zirvesi vardır. Kur'an'ın zirvesi de Bakara suresidir. Her kim onu evinde geceleyin okursa üç gün o eve şeytan girmez. Kim de onu evinde gündüzün okursa o eve üç gün ,seytan girmez."*⁷⁴

Ebu Uname (radiyallahu anh) buyurdu ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam)'i isittim, diyordu ki: "Kur'an-i Kerim'i okuyun. Zira Kur'an, kendini okuyanlara kıyamet gunu sefaatci olarak gelecektir. Zehraveyn'i yani Bakara ve Al-i Imran surelerini okuyun! Cunku onlar kıyamet gunu, iki bulut veya iki gölge veya saf tutmus iki grup kus gibi gelecek, okuyucularini mudafaa edeceklerdir. Bakara suresini okuyun! Zira onu okumak berekettir.Terki ise pismanliktir.Onu tahsil etmeye sihirbazlar muktedir olamazlar."⁷⁵

*"Her kim Bakara suresini okursa basina Cennet taci geçirilir."*⁷⁶

67 Yazır,Hak Dini Kur'an Dili,c.1,s.144.

68 Muslim, Musafirin, 252, (804).Diğer Sure de Al-i İmran Suresidir.

69 Yazır,age,c.1,s.144"Her şeyin bir senamü-bir hörgücü bir zirvesi-vardır.Kur'anın zirvesi de el-Bakara suresidir."Darimi,Fedailü'l,Kuran,13

⁷⁰ Bizim Kıraatimiz Asım kıraati olduğu için,Kufelilerin sayımını kabul etmek daha doğru olur.

⁷¹ Yazır,age,c.1,s.147.

⁷² Yazır,age,c.1,s.147.

⁷³ el-Munavî, Abdurrauf, Feyzu'l-Kadir, Mısır, 1958.c.II s.46;Yazır,Hak Dini Kur'an Dili,c1,s.143.

⁷⁴ Darimi,Fedailü'l,Kuran,13

⁷⁵ Muslim, Musafirin, 252, (804).

⁷⁶ Dârimî 2/447, 10572

*"Bakara suresini öğretmek bereket, terketmek ise pismanlıktır. Sihirbazlar onu elde etmeğe güç yetiremezler. O Kur'an'ın çadırıdır. "*⁷⁷

Bakara suresinin 255. ayeti olan Âyetü'l-Kürsî ayrı bir özellik tasimaktadır. Bu konuda Şöyle bir rivayet vardır."*Her şeyin bir zirvesi vardır. Kur'an'ın zirvesi de Bakara suresidir. Onda öyle bir ayet vardır ki o ayet Kur' an ayetlerinin efendisidir. O da Âyetü'l-Kürsî'dir. "*⁷⁸

Bakara suresinin Âmene'r-Resûlû olarak meshur olan son iki ayetinin de çok büyük faziletleri vardır."*Ibn Abbas'ın rivayetine göre, bir gün Cebrail (a.s.) Peygamber (s.a.s.)'in yanında otururken yukarıdan kapi sesi gibi bir ses duydu. Basını kaldırdı: "iste bugün gökten bir kapi açıldı. şimdiye kadar bu kapi açılmamıştı. Gökten bir melek indi. O da bugüne kadar inmemişti. Melek selâm verdi ve: "Müjde, sana iki nur verildi ki senden önce hiçbir peygambere verilmemiştir. Bunlar: Fatiha suresi ile Bakara suresinin son ayetleridir. Kim bunlardan bir harf okursa muhakkak sevabını görür. "*⁷⁹ buyurdu.

Ebu Mes'ud'un rivayet ettiği Hadîs ise şöyledir: "*Her kim Bakara suresinin son iki ayetini okursa onu her türlü kötülükten korurlar. "*⁸⁰

Numan b. Besir'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyrulmaktadır: "*Cenâb-ı Hakk gökleri ve yeri yaratmadan iki bin sene evvel bir kitap yazdı. Ondan iki ayet indirerek Bakara suresini tamamladı. Bunlar bir evde üç gece okunursa o eve ,seytan yaklaşmaz. "*⁸¹

4.Nüzulü

Medenî bir sure olmasına rağmen Bakara, Mekkî bir sure olan Fatiha'nın hemen ardından gelmektedir.Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Medine'ye hicretinden sonra ilk inen Sûre, Bakara'dır.Müfessirlerin arasında tercih edilen görüşe göre sûrenin bütünü birden inmemiş ve arada başka sûrelerin ayetleri de nazil olmuştur.Medine'de inen sûrelerin bazı ayetlerinin nüzûl sebebinin incelenmesi,bizi böyle bir sonuca götürmektedir. Bazen başından birkaç ayet inen sûre, tamamlanmadan başka bir sûre inmiştir.Örneğin, faizi yasaklayan ayetler Hz. Peygamber'in (s.a.) hayatının son döneminde nazil olmuş; fakat, bu sureye eklenmiştir. Medine'ye hicretten önce Mekke'de nazil olan son ayetler de (284-286) bu sureye dahil edilmiştir.⁸² Ancak burada

77 Dârimî, 2/446, 10570

78 Tirmizî, V,157, hadis no: 2878,

79 Müslim, I, 554, hadis no: 806

80 Müslim, I, 555, hadis no: 807

81 Tirmizî, V, 160, hadis no: 2882

82 Hepsini için bkz.Elmalılı M.Hamdi Yazır,Hak Dini Kur'an Dili,İstanbul:Zaman,ty,c.1,s.143.

şunu zikretmek gerekir ki Sure'nin büyük bir bölümü iki yılda nazil olmuş,Kur'an'in en son inen ayeti de bu surenin 281. ayeti olduğu için tamamlanması onbir yıl sürmüştür.

Burada zikredilmesi gereken önemli diğer bir konu da;her sûrenin âyetlerinin bir araya getirilişi Hz.Peygamber (s.a.v.)'in Cebrail (a.s) den aldığı “arz” metodu üzere gerçekleşmiştir.⁸³.

B.Sure'nin Muhtevası

Sure Medine'de inmesi ve en uzun sure olmasından dolayı, islâmî hükümlerle ilgili birçok konuları ihtiva etmektedir. Fatiha suresi Kur'an'in bir özeti olarak kabul edilirse,Bakara suresi de Kur'an'in bir tafsilidir.”Uzunluğuna ve çeşitli konular ihtiva etmesine rağmen,bu surenin yapısında çok ince bir ahenk bulunmaktadır.Bu ahenk,konuların birbirine o derece sağlam bir şekilde bağlamaktadır ki,konuların çeşitliliğine rağmen surede apaçık sınırlandırılmış hedefler ve bir tek “kişilik”ortaya çıkmaktadır.”⁸⁴

Bir çok konuya değinmesi yanında Bakara Suresi iki ana eksen üzerine oturur.

1. İslami cemaatin, bağımsız bir ortamda sosyal hayatı ile ilgili düzenlemeler.

2. İsrailoğullarının çeşitli dönemlerdeki,davet karşısında takındıkları tutumu irdeleyip akıbetleri hakkındaki bilgiler.Sırasıyla görelim:⁸⁵

1. Sosyal Hayata Dair Düzenlemeler

83 .“Arz” metodu,önce Cebrail'in okuması,sonra Cebrail'in okuduğunu Hz:Peygamber'in okuması şeklinde cereyan ediyordu).Peygamberimizin vefatından önceki Ramazan'da Kur'ân'ı Cebrail(a.s.)'e 2 kez son şekliyle okumuştur.Prof.Zekiyüddin Şa'ban,İslam Hukuk İlminin Esasları, Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1990. s.49.

84 Muhammed Kutup,Kur'an Araştırmaları,çev.Prof.Dr.Bekir Karlığa,Beşir Eryarsoy, İst; Seriy e Kitapları,1997,c2,s.335.

⁸⁵ Muhammed A.Draz Sure'nin değindiği konuları itibarıyla şu amaçları hedeflediğini ifade eder;

Birinci Maksad:Bütün İnsanların İslam Hidayetini kabule Davet

İkinci Maksad:Ehl-i Kitabı Davet.

Üçüncü Maksad:Tafsilatlı olarak İslam Ahkamı

Dördüncü Maksad:İhsan Bkz.Muhammed Ali Draz,En Mühim Mesaj Kur'an,çev.Suat Yıldırım,İzmir;Işık yay,1994,s.195-302.

Sûre'in 106. Ayeti geçmiş şeriatların hükümlerinin ilga edildiği, bunun yerine bunlardan daha hayırlı veya benzeri hükümlerin indirildiğine işaret etmesi açısından önemlidir. Zira bundan sonra gelecek olan ahkâmın anlaşılması ve yerinde değerlendirilmesi bu âyetin tahlilinden geçer. Sosyal hayatın birçok alanında savaş, boşanma, kısas ve beşeri münasebetler gibi düzenlemelerde bu esas bir anahtar durumundadır.

İlâhi davette ele alınması gereken ilk konu, akidevî meselelerdir. Bu nedenle Mekke'de İslâm çoğunlukla ana ilkeleri tebliğ etmek ve müminleri ahlâken eğitmekle ilgileniyordu. İnanç ile ilgili barajlar aşıldıktan sonra ancak sosyal hayatla ilgili düzenlemelere geçilebilirdi ve tabii bu, yeni dinin koruma altına alındığı ve özgürlüğünün garanti edileceği bir ortamda olabilirdi. İşte İslâm da bu şartın gereği olarak davetin ilk dönemi olan Mekke döneminde değil, ikinci safhası olan ve Hicretle birlikte başlayan Medine döneminde, sosyal hayata dair ıslahatlara ağırlık vermiştir. Medine'de inen ilk Sûre olması ve daha çok ahlaki, içtimai bir takım düzenlemeleri irdemesi açısından Bakara Sûre'si; "İslâm'da Sosyal Hayatla "İlgili incelemelerin anahtarı konumundadır. Bu surenin yarından fazlası, toplumda kaynaşma, dayanışma ve problemlerin çözümünü sağlamaya yarayan ilke ve düzenlemelerden oluşur.

Bakara Sûresi, Peygamberimiz'e ve O'nun çevresindeki müslüman cemaate, birlikte yaşamının ilkelerini ve onları cahiliye toplumlarından ayıracak İslami bir şahsiyet kazandırmayı hedefler. Bunu yaparken de bir müslüman cemaatin nasıl düşüneceğini, nasıl davranacağını ve birbiriyle nasıl ilişki kuracağını göstererek işe başlar.

Bilindiği gibi bir projeyi gerçekleştirmenin en zor dönemi, başlangıç aşamasıdır. Bir proje nasıl hayata geçirilir, ne derecede başarılı olunur; bunlar oldukça mühim sorulardır. Üstelik bu proje daha önce hiç denenmemiş ise yani ilklere imza atılacaksa o zaman iş daha da zordur. İdeal bir İslâm toplumu oluşturmak, Allah'ın öngördüğü bir projeydi, onu hayata geçirmek ise Peygamberimize verilmiş bir vazifeydi. Mekke'de Ashab akidevî meselelerde yoğun eğitim almıştı. Medine'de ise bu proje start alacak duruma gelmişti. Bakara suresi dikkatlice tetkik edilirse, hedeflenen cemaatin oluşmasında İslâm, daha önce hiçbir sistemde mevcut olmayan bir takım temel dinamikleri devreye sokmuştur. İnfak, zekat, karz-ı hasen gibi. Bu dinamikler sosyal dayanışma ve sosyal adalet amaçlı geliştirilen müesseselerdi. Zira bu iki olmazsa olmaz mükellefiyet, fertlerin aralarındaki münasebetleri sağlıklı bir şekilde sürdürmeleri açısından çok önemliydi.

Bu sure, doğrudan veya dolaylı olarak bu projenin içinde yer alan zümrelerin karakterlerini tanıtmakla işe başlar ve insan faktörünün ne kadar önemli olduğunu vurgular. Başta müminler sonra kafirler ve en sonunda da karmaşık bir yapı ve zor bir karakter olan munafıkları inceler. Bundan sonra

ise sosyal hayatla ilgili ayetleri sıralar.Sosyal hayat denilince fertleri ve toplumu ilgilendiren belli başlı sahalar hatıra gelir.Bunların en önemlisi hukuki sahadır.Kur’anda hukuki düzenlemelerde hakların alınması değil,istenmeksizin verilmesi ilkesi benimsenmiştir.Bakara suresi hukuki açıdan çok geniş bir alanda yer alan pek çok yeniliği ihtiva eder.Şahsi hukuk,medeni hukuk, kamu hukuku,savaş hukuku ve kadın hukuku konusunda bir takım yasal düzenlemeler getirmiştir.Mesela, İslam öncesi ezilmiş sınıfı temsil eden kadının hakları kanunlarla teminat altına alınmıştır.İlk etapta erkekleri değil de kadınları ilgilendiren kanuni düzenlemelerin ön plana alınmasının sebebi,cahiliye döneminde kadınların aleyhinde cereyan eden adaletsizliğin bir an önce ortadan kaldırılmasına matuf olabilir.Bunun yanı sıra iktisadi düzenlemelerle ,bir toplumun belini kıran ve onun mahvına sebep olan faiz gibi temel problemlerin üstüne üstüne gidilmiştir.Zira bu gibi problemler başta çok masum ve basit gibi görünseler de sonradan toplumun bütün katmanlarına ve sahaların bir virüs gibi yayılarak onu iflah olmaz hale getiren cinstendi.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da,İslamî emirler; ibadet ile muamelat,maneviyat ile maddiyatı, iktisadi değerlerle ahlaki değerleri birbiriyle bütünleştiren ve adeta etle kemik görüntüsü çizen bir bütünlük arz eder.Dolayısıyla bu değerleri birbirinden ayırarak inceleme yapmak bizi hedefe götürmez.İslam sadece manevi istekleri tatmin etmeyi amaçlamayıp ,aynı zamanda maddi ihtiyaçları da önemser.Gıybet nasıl bir problemse,fakirlikde o derece önemlidir.Birlikte yaşamın getirdiği sosyal dayanışma ve sorumlulukları yerine getirme gibi erdemleri ve davranışları sergilemeye insanlığı her vesileyle teşvik etmiştir.

2.İsrailoğullarının Çeşitli Hadiseler Karşısındaki Tutumları

Mekke’de Kur'an genellikle İslâm'ın cahilî, müşrik Kureyşlilere hitap ediyordu. Fakat Medine’de Allah'ın birliği, peygamberlik, vahiy, Ahiret ve melekler gibi inançlara aşına olan Yahudilerle de ilgilenmeye başladı. Yahudiler, Tevrat'ı da tahrif etmişlerdi. Hatta kitaplarının asıl metni olan Allah kelâmını bile bozmuşlar, dinin gerçek ruhunu söndürüp, süregelen donuk bir âdetler dizisi haline getirmişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.) Medine’ye gidip Yahudileri hak dine davet ettiğinde, onların dinî durumu buydu. Bu surenin üçte birinden fazlasının İsrailoğulları'na hitap etmesinin nedeni, işte budur. Surede onların tarihî, ahlâkî bozulmaları, dinden sapmaları eleştirel bir yaklaşımla ele alınır. Buna paralel olarak, bir peygamberden sonra sapan bir topluluğun ne denli bozulduğunu belirlemek, gerçek ibadet ile şekilcilik arasına ve dinin esasları ile ikinci derecedeki kuralları arasına belirleyici bir çizgi çekmek amacıyla, hak dinin ana ilkeleri ve yüce ahlâkı da gözler önüne serilmektedir.

Bunun dışında Sure’de İnsanoğlunun yaradılışı, Tevhîd akîdesinin hak olduğunu ispat etmek için çeşitli tabiat olaylarındaki hikmetler gibi konulara da değinilmiştir:

İkinci Bölüm

Bakara Suresinde Sosyal Hayatı Meydana Getiren Unsurlar:

A.Din

"Din, hem bireyi hem de toplumları etkileyen sosyo-kültürel bir kurum", ve insanın günlük hayatındaki davranışlarına yön veren bir faktördür.⁸⁶ Din, toplumda suçun engellenmesinde, manevi bir güç olduğu kadar, maddi müeyyideler de içerir. Bu mekanizma sayesinde sosyal değerlerin korunması ve devam ettirilmesi sağlanır. İslâm Dini, bu değerlerin korunmasında ahlakı ve ibadeti devreye sokmuştur. Ahlakla insanlar erdemli davranışlara teşvik edilirken, ibadetle de kollektif şuur aşılannmış olur.

1.İnanç

1.1.İnanç Gurupları

“Sosyal Hayat” kavramının ekseninde (merkezinde) insan yer alır. Zira içtimai hayatı meydana getiren bütün unsurlar, insan davranışının birer neticesidir. İslam’a göre insan davranışını belirleyen ana unsur inancıdır. Bu gerçek aşağıdaki ayetlerle de desteklenmektedir: *“Allah bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı örnek olarak vermekten çekinmez. İman edenler onun, Rablerinden (gelen) bir gerçek olduğunu bilirler. Küfre saplananlar ise, “Allah örnek olarak bununla neyi kastetmiştir?” derler. (Allah) onunla bir çokklarını saptırır, bir çokklarını da doğru yola iletir. Onunla ancak fasıkları saptırır”*⁸⁷ *“Kendilerine âyetlerimiz açık açık okunduğu zaman o kafirlerin yüz ifadelerinden inkarlarını anlarsın. Neredeyse, kendilerine âyetlerimizi okuyanlara hışımla saldıracaklar.”*⁸⁸ *“Ona “Allah’tan kork” denildiği zaman gururu onu daha da günaha sürükler. Artık böylesinin hakkından cehennem gelir. O ne kötü yataktır”*⁸⁹ *“Onlar, Rablerinin rızasına ermek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak*

86 Hüseyin Peker, "Suçlularda Dini Davranışlar," Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 4, Samsun, 1990.s.95.

87 Bakara,(2)/26.

88 Hac,(22)/72.

89 Bakara,(2)/206.

ve açıktan Allah için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlardır. İşte bunlar için dünya yurdunun iyi sonucu vardır.”⁹⁰

İnanç farklılıkları toplumda belli başlı karakterlerin oluşmasına zemin hazırlar.Sosyal hayat da bu karakterlerin, günlük hayatta karşılaştıkları olaylar karşısında takındıkları tutum ve gösterdikleri reaksiyonlar neticesinde şekil alır.Mesela, inançlı bir insanın faiz konusundaki tutumu ile inançsız bir insanınki farklıdır:”Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar.Bu, onların,“Alış veriş de faiz gibidir” demelerinden dolayıdır.Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır”⁹¹ Dolayısıyla bunların sosyal hayatta yansımaları da farklı olacaktır.Bakara Sûresi ,sistematik bir toplumsal yapılanmanın ilk adımı olarak hedeflenen toplumun ve sosyal yapının oluşması için projenin uygulayıcılarına(müslümanlara),ilk etapta muhatap olacakları ana karakterleri tanıtmakla başlar.Sûre,insanoğlunun var olduğu günden beri, yapısında bir değişiklik arz etmeden devam edip gelen,üç ana karakteri-mümin-kafir ve münafığı- tahlille işe girişir.İslam’a göre insanlar mutlaka bu temel karakterlerden birinin temsilciliğini yaparlar.Tanımlamalar karakterlerin yapılarındaki karmaşalarına göre kısa veya uzun tutulmuştur.Kafirler çok net bir portre çizdikleri için tahlilde detaya inilmeden ele alınırken, bunun aksi bir görüntü sergileyen münafıkların yapılarının izahı, misallerle detaylandırılmıştır.

Bakara Sûresi ilk aşamada bu üç karakterin özelliklerini sıralar ve sonra da bunların sosyal hayattaki akislerini inceler.Bu,müslümanların duruma ve şahıslara göre nasıl bir strateji çizmeleri gerektiği açısından önemlidir.Zira günlük hayatın içerisinde insanlarla münasebette bulunulduğu sürece insan faktörlü birçok problemde öne çıkar.İslam müdahaleci bir dindir.Toplumun çökmesine sebep olacak her türlü tehlikeyi önceden tespit eder ve gerekli önlemleri alır ve aldırır.Bu tehlikelerden korunmanın en iyi yolu da ; muhataplarını iyi tanımaktan geçer.Bu tahliller müminlere bir nevi güçlü ve isabetli bir öngörü kazandırmayı amaçlar.Şimdi bu ana karakterlerin tahlillerine geçelim:

1.1.1 Müminler ve Özellikleri :

“...Tarihte imanın hakim olduğu cemiyet örnekleri vardır.Biz buna “mümin cemiyet”i ismini verebiliriz. Bu cemiyet,ifrat ve tefritlerden uzak en iyi ve vasat(mutedil ve istikrarlı) bir

90 Ra’d,(13)/22

91 Bakara(2)/275.

cemiyyettir.”⁹² “Sosyal Hayat”projesinin gerçek anlamda pratisyeni bu sınıftır.İçtimai hayatta düzenin sağlanabilmesi,uygulanır ve kalıcı olması bu sınıfın göstereceği performansa bağlıdır.Mümin denilen bu sınıftan istenilen randımanın alınabilmesi Kur’an’da bir takım şartlara bağlanmıştır;Mümin olmak, toplumda adaletin ve dengenin sağlanması hususunda önemli bir faktördür.Zira mümin içtimai hayatın hangi katmanında yer alırsa alsın,hangi pozisyonda olursa olsun kulluk bilinci ile hareket etmek durumundadır.Bakara suresinin ilk beş ayeti,mümini diğer insanlardan ayıran temel özelliklerini sıralar;

1.1.1.1 Takva Sahibidir.

“Elif Lâm Mîm, Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar(Takva sahipleri) için yol göstericidir”⁹³

Kur'an-ı Kerim’de üzerinde önemle durulan kavramların başında, “takvâ” kavramı gelmektedir. Müslümanı sıradan bir insandan ayıran en önemli unsur, imanıdır.Mü’mini müslümandan ayıran özellik ise takvadır.Takva, Kur'an’da 258 defa kullanılmıştır.Herhangi bir şeyi ona zarar verecek şeylerden korumak mânasına gelen vikaye mastarından türemiş bir isimdir. Lügatte,"Nefse zarar verebilecek her şeyden titiz ve ciddi bir şekilde korunmak ve sakınmak" anlamına gelir. ⁹⁴ Takva kelimesi cahiliye döneminde maddi korkulara karşı kendini müdafaa anlamında kullanılırken İslam’la birlikte kendisine farklı bir anlam yüklenmiştir.Istılahi manada takvayı salt bir Allah korkusu şeklinde tanımlamak sanırız kısır bir yaklaşım olur.Zira takva,Allah’a bağlılığından dolayı ona karşı kendini sorumlu hissetmek ve bu hissi geliştirme kaygısıdır.

Takva sahibi olan bir kişi,Rabbinin razı olmayacağı İslam dışı bir davranışta bulunmayı göze alamaz.Onun için sorumlulukları her şeyden önce gelir.Takva öyle icra sahası geniş bir özelliktir ki, fedakârlık,diğergâmlık,merhamet gibi erdemli davranışları beraberinde getirir.Bunların sosyal hayata yansması ile de ideal bir toplum meydana gelir.Çalışma hayatından tutun da aile hayatına kadar takva insanı vasatın üzerine çıkaran bir özelliktir.“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda,

92 Doç.Dr.Lütfullah Cebeci,“Kur’an Sosyolojisi Üzerine Bir Deneme”İslami Araştırmalar Dergisi,3,7.

93 Bakara(2)/1,2

94 Rağıb el-İsfahânî, el-Müfredât fi Caribi'l-Kur'an, Mısır, 1961, s. 530), İbn Manzur. Lisan. XV, 401.

hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır.İşte bunlar, Allah’a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir”⁹⁵ “Sizin Allah indinde en asil, en şerefliiniz takvâda en derin olanınızdır”⁹⁶ “Takva sahipleri, bollukta da darlıkta da infak ederler... “⁹⁷.“Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri “⁹⁸ ”... Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder.”.Takva sahibi ancak onlardır.”⁹⁹

İslam toplumun ahlak yapısını çürüten; rüşvet,yalan,iftira ,hırsızlık.zina,adam öldürme gibi cürümlerin işlenmesinde kimi zaman maddi cezaların caydırıcı olamayacağını ve vicdani boyutu olan bir yaptırım gücüne ihtiyaç duyulduğunun farkındadır.İşte bu noktada devreye takva girer ki ,dinimiz kişinin iyi bir insan olması ve suç işlemeye tevessül etmemesi için gerekli olan ahlaki alt yapıyı, insandaki takva duygusunu geliştirmekle oluşturur.Dünyadaki hiçbir yaptırım gücü,kişinin kalbine takvadan daha fazla nüfuz edemez. Medine’de oluşan müslüman cemaati farklı ve erişilmez kılan faktör bu özellikti.Ebu Hureyre'nin naklettiğine göre Resulullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur:”Birbirinize hased etmeyin.Kendiniz almak istemediğiniz halde diğerini zarara sokmak için bir malı medh edip fiyatını artırma yarışına kalkışmayın. Birbirinize buğz etmeyin.Birbirinize yüz çevirip arka dönmeyin. Sizden bazınız diğer bazınızın alış veriş üzerine alış verişe girişmesin.Ey Allah'ın kullan! Birbirinizle kardeşler olunuz. Müslüman Müslümanın kardeşidir.Müslüman Müslüman'a zulmetmez.Yardıma muhtaç olduğu zaman da onu yalnız ve yardımcısız bırakmaz. Onu hor ve hakir görmez. Takva işte budur.”Resulullah (s.a.s) "takva işte budur." sözünü üç defâ tekrarlamış ve her seferinde de eli ile göğsüne işaret etmiştir.”

1.1.1.2 Gayba İnanır:

*“Onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.”¹⁰⁰*Gayba iman,duyu organlarımızla algılayamadığımız konularda Vahye teslimiyet anlamına.gelir.Akıl insana lutfedilen en büyük nimetlerden biridir.Fakat aklın da aciz kaldığı yerler vardır.Kuran insanlara akılı selim sahibi olmayı tavsiye ederken burada kast edilen akıl,haddini bilen akıldır.Yani bir yerde artık görevinin bittiğini bundan sonrasının vahiy ile kavranacağını idrak eden akıl.Hadiselere bu perspektiften bakan kimse gereksiz işlerle uğraşmaz.Oysa bütün doğrularını bilimselliğe yani müsbet akla bağlayan kimse, hayatında büyük

95 Bakara(2)/177.

96 Hucurât (49)/13.

97 A-li İmran(3)/134.

98 A-li İmran(3)/134.

99 Bakara(2)/177:

100 Bakara(2)/3.

yanılgılar yaşayabilir.Zira,şu bir gerçek ki, bugünün bilimsel gerçekleri değişmez doğrular değildir.Bu doğrularla bir hayatı tanzim etmek ise ne kadar akılcıdır,tartışılır.Ölümü ve ondan sonrasını kavrayamamaktan dolayı kişi hayatının amacını sadece gün geçirmek olarak algılsa,onun bu pervasızca ve düşüncesizce davranışlarına hangi yaptırım,hangi duygu engel olacaktır.Fizik ötesi hayatı sadece akılla kavramaya çalışmak, başarısızlığa mahkum bir girişimdir.Allah “Görünmeyene inanmak”¹⁰¹ sıfatını müminlerin ayırıcı vasfı yapmıştır.Mümin bu şekilde gereksiz işlerle uğraşmaz ve “sınırlının sınırsızı “kavrayamayacağı ilkesini kabul eder.

1.1.1.3 Namaz Kılar:

“...*Namazı dosdoğru kılarlar...*”Namazın mümin olmanın belirleyici unsuru olarak zikredilmesi ,ihlas ve istikrar gerektiriyor olmasındandır.”...*Şüphesiz ki namaz, Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir.*”¹⁰² Gerçek anlamda namazı dosdoğru kılan kimse günde beş defa yanlış bir iş yapmama hususunda bir uyarı ile karşı karşıya kaldığının farkındadır.Namazın günde beş vakit kısa aralıklarla kılınmasının hikmeti,gün içerisinde İslam dairesinin dışına çıkma tehlikesi karşısında nefsin kontrol edilip yoklanmasıdır.”¹⁰³ İnsan unutmaya ve gaflete düşmeye müsait bir varlıktır.Günlük hayatın telaşesi kişiyi başka yerlere kanalize ederek asıl amacından uzaklaştırabilir.Günde beş vakit kılınan namaz ise,insanı yanlış düşüncelere sapmasını önler.Namazın insana Allah’ı hatırlattığı ve insanı her türlü kötülükten alıkoyduğu bir ayette şöyle bildirilmektedir:”*Sana Kitap’tan vahyedileni oku ve namazı dosdoğru kıl.Gerçekten namaz, çirkin utanmazlıklar (fahşa)dan ve kötülüklerden alıkoyar. Allah’ı zikretmek ise muhakkak en büyük (ibadet)tür. Allah, yaptıklarınızı bilir.*”¹⁰⁴ Yani bu kimseler toplum hayatının her safhasında istikrarlıdır.İstikrar ise sosyal hayat nizamın düzenli bir şekilde işlemesi için çok önemli bir unsurdur.

1.1.1.4 İnfakta Bulunur:

“*Onlar kendilerine verdiğimiz rızıktan başkalarına da verirler.*” ¹⁰⁵İnfak sosyal dayanışmanın zirvesi olup fert ve topluma yönelik çift yönlü bir işlevi vardır. Birincisi insana,sahip olduğu şeylerin kendisine ait olmadığını,asıl sahibinin Allah olduğunu hatırlatır. İkincisi de toplumda iktisadi sebeplere dayalı olarak oluşan sınıfları birbirleriyle kaynaştıran güçtür.Bu erdemli

101 Bakara (2) /3.

102 Bakara (2)/45

103 Seyyid Ebû’l Hasn Ali Nedvi ,Kitap ve Sünnet ışığında Dört Rükün,İst; Nehir Yayınları, 1992, s,46.

104 Ankebut Suresi,(29)/ 45.

105 Bakara,(2)/3.

davranışın bir müminde bulunmaması düşünülemez. İnfakı sosyal dayanışma bölümünde daha detaylı bir şekilde ele alacağız.

1.1.1.5 Ahirete İnanır:

*“Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar. Ahirete de kesin olarak inanırlar.”*¹⁰⁶ Müminlerin Ahiret inancı sosyal hayat içerisinde etkisini dolaylı yollardan gösterir.Yaptığı her davranışın hesabını vermesinin gerektiğini bilen kişide adalet duygusu,sorumluluk,otokontrol mekanizması gelişir.Bu inanca sahip olan kimse başına gelen hadiseleri ,uhrevi boyutunu düşünerek değerlendirir yaşadığı hayatın geçici olduğunu ve tasasız hayatın ancak Ahirette yaşanacağını bilir.Bu inanç, insanın kalbine güven duygusu verir.Yaşadığı buhranlara son verip kişinin Allah’a sığınmasını sağlar.

*“İşte onlar Rablerinden(gelen) Hidayetin tam üzerindedirler.İşte kurtuluşa erenler onlardır.”*¹⁰⁷ ayeti kerimesinin buyruğunda yer alan (alâ) harfi cerrinin zikredilmesi, onların hidayet üzere kalışlarına ve bunu sürdürmelerine,hidayete sıkı sıkıya sarılmalarına delalet eder.¹⁰⁸ “Bu özelliklerin herbirinin insan hayatında önemi ve değeri vardır.Bunların takva sahiplerinin sıfatları olmaları bu yüzdendir.Bu sıfatların tümü arasında uyum ve koordinasyon vardır.Bu uyum ve koordinasyon sayesinde bu sıfatlar eksiksiz ve ahenkli bir birliktelik meydana getirirler.”¹⁰⁹

İşte bu nitelikleri taşıyan bir cemaat anlayışı,hedeflenen sosyal hayatın azami derecede başarılı olması için gerekli özelliklere sahiptir.“Sözünü ettiğimiz takva ile görünmeze inanmanın yanına,yüce Allah’ın belirlediği biçimde O’na ibadet etmeyi ve bu ibadeti Allah ile kul arasında ilişki kuran bir bağ haline getirmeye koyalım.Arkasından,Allah’ın engin bağışlayıcılığını ve insanlar arası kardeşliği itiraf etme anlamındaki cömertliği,eldeki rızkın ayrılmaz bir gereği sayan tutumu bunların yanına getirelim.Sonra insanlık tarihi ile yaşıt olan iman kfilesini kucaklayan gönül genişliğini,tarihteki her müminle,her peygamberle ve her peygamberlik misyonu ile arada bağ kuran bilinci bu saydığımız niteliklerle birleştirelim.Bunların en sonunda da hiçbir tereddüde hiçbir kuşkuya yer vermeyen kesin bir Ahiret inancını ekleyelim.İşte bu o zaman o günlerin Medine’sinde meydana gelen müslüman cemaatin tablosu karşımıza çıkar”¹¹⁰

106 Bakara,(2)/4.

107 Bakara(2)/5.

108 Said Havva,El-Esas fi’t-Tefsir,İst; Şamil Yay,1991,c.1, s.79.

109 Seyyit Kutup,Fizilali Kurân,(çev Salih Uçan,Vahdettin İnce,Mehmet Yolcu),İst;Dünya Yay,1991,c.1,s.52.

¹¹⁰ Seyyit Kutup Fizilali Kurân ,c.1,s.52.

1.1.2.Kafirler ve Özellikleri

Kafir, "kefera"filinden gelmekte olup lügatte "bir şeyi örtmek" demektir. Tohumu toprağa eken ve böylece onu örtüp gizleyen çiftçilere ; "küffar"denilmiştir. Karanlığı ile herşeyi örttüğünden geceye "kafir" denilmiştir.Nimeti inkar,yani nankör manasında da kullanılmıştır.Kur'an-ı Kerim'de çokça karşılaşılan el-Kafirûn kelimesinin ıstılahi manası ile ilgili Muhammed Esed ;"hakikati inkâra şartlanmış olanlar"¹¹¹ şeklinde ilginç bir tanım yapıyor.Îman edilmesi gereken hususlardan birini veya tamamını inkâr ve bunu ikrar eden kimse kafirdir.Kur'an'da kimi yerde bir tek isim altında,kimi yerde de muhtelif sınıflara ayrılan kâfirler; şu kimlikleriyle karşımıza çıkarlar :

1-Ateizmi benimseyenler,

2-Ehl-i Kitap.Bunlar da ekseriyetle :

a)Yahudiler

b)Hıristiyanlardır.

3-Müşrikler:

Ortak birçok özellikleri sahip olmalarının yanında bilhassa müslümanlarla ilişkilerinde istikrarsız bir tablo çizmeleri,düşmanca bir tutum içerisinde olmaları ve her şeyden önemlisi İlahi uyarıya karşı farklı gerekçelerle ilgisiz kalmaları; müşterek özellikleridir.Kafirler inançlarından mesul oldukları kadar davranışlarından da mesuldürler.

1.1.2.1 İnancı Bozuktur:

Kuşkusuz bu üç gurubun her birinin kendine göre bir takım özellikleri olmakla beraber, ortak bir paydada birleşirler.O da;doğru bir Allah inancına sahip olmamalarıdır."Allah Teala *"Bilmeyenler,"Allah bizimle konuşsa, ya da bize bir mucize gelse ya!" derler. Bunlardan öncekiler de tıpkı böyle, bunların dedikleri gibi demişti. Onların kalpleri (anlayışları) birbirine benziyor.Biz âyetleri, kesin olarak inanacak bir toplum için açıkladık.*"¹¹²

1.1.2.2 Duyarsızdır

¹¹¹ Muhammed Esed Kur'an Mesajı,İst;İşaret Yay.1999,c 1, s.5.

¹¹² Bakara,(2)/118.

İçtimai hayatta karşılaşılan problemlerin en önemli sebeplerinden biri de; insanların ortak kurallarının olmamasıdır. Din toplumsal bir sistem olup insanlardan, davranışlarını inançları doğrultusunda şekillendirmelerini bekler. İnanmayan bir insan bu yönlendirmeye karşı çıkar. Zira küfür sadece inançsızlıktan ibaret olmayıp, insanın davranışlarına da yön veren bir tavidir. Bu yönlendirmenin kafirlerde menfi bir şekilde tezahür edeceğine Kur'an şöyle ifade etmektedir. *"Andolsun ki, cinden ve insten çoklarını cehennem için yarattık, onların kalpleri vardır ki onlar ile anlayamazlar ve onların gözleri vardır ki onlar ile göremezler ve onların kulakları vardır ki onlar ile işitemezler. Onlar hayvanlar gibidirler, belki onlar daha da sapıktırlar. İşte gâfil olanlar onlardır."*¹¹³ *"Ve kâfirlerin misali, o hayvanların misali gibidir ki çağırmadan, bağırardan başka bir şey işitmeksizin haykırır durur; Onlar sağır, dilsiz ve kördürler, onun için düşünmezler."*¹¹⁴ âyetleriyle haber vermektedir. Kafirlerin Allah'ın buyruklarını redd ile birlikte, eylemlerinde kendini hür ve bağımsız addetmeleri, müslümanları fert olarak etkileyeceği gibi sosyal hayatta da tam bir kargaşaya sebebiyet verir. İnanmayan insanların, davranışlarını kontrol etme gibi bir kaygıları yoktur. *"Kork Allah'tan korkmayandan."* deyiimi meşhurdur. Onları bu kadar sorumsuz kılan hesap verme diye bir endişenin içerisinde olmamalarıdır. Dolayısıyla müslümanlar onları yanlış davranışlarından menedecek ve yahut da korkutacak ortak bir yaptırım gücüne sahip değillerdir. İşte Kuran'da onların bu buyruklara karşı tutumları şu şekilde ifade edilmektedir : *"Şüphesiz küfredenleri uyarıp korkutsan da, uarmayıp korkutmasan da, onlar için fark etmez iman etmezler."*¹¹⁵ Bu inatçı ve katı tutumları yüzünden, İslam adına tavsiye edilen her öneriye önyargılı yaklaşırlar, onda ne iyi bir şey görebilir, ne isteyebilir ne de kalplerini açabilirler. Bu projenin tam karşısında yer alırlar ve sürekli problem çıkarırlar. İflah olmaz davranışları onları katı kalpli hale getirmiştir. Nitekim başka bir ayette: *"Fakat bundan sonra kalpleriniz taş gibi yahut daha sert bir şekilde tekrar katılaştı; halbuki içinden nehirler fışkıran, yarılp sular çıkaran, Allah korkusundan yuvarlanıp düşen ne taşlar vardır! Allah yaptıklarınızdan gâfil değildir."*¹¹⁶ *"Kâfirin misali kökü üzerinde dimdik duran erze ağacı gibidir. Onu hiçbir şey eğilmez. Nihayet sökülmesi bir defada olur."*¹¹⁷

1.1.2.3 Dostluklarına Güvenilmez:

Yukarıdaki özelliğe bağlı olarak bir önemli nokta da kafirlerle kurulmak istenen her dostane ilişkinin neticesiz kalacağı ve hiçbir zaman onlarla ilgili iyi niyetli bir teşebbüsün sonuç getirmeyeceği vurgulanmaktadır. *"Kendi dinlerine uymadıkça ne yahudiler ne de hristiyanlar senden*

¹¹³ Âraf, (7)/179.

¹¹⁴ -Bakara, (2)/171.

¹¹⁵ Bakara, (2)/6.

¹¹⁶ Bakara, (2)/74.

¹¹⁷ Müslim, (Arapça), Hadis Nu:5025.

asla hoşlanmayacaklardır.De ki:” doğru yol sadece Allah’ın yoludur.” Eğere sana gelen bilgiden sonra onların arzularına uyacak olursan andolsun ki, Allah tarafından ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulamazsın.”¹¹⁸ Yukarıdaki ayet sosyal barışı engelleyen çıbanbaşının inançsızlık olduğu tespitini yapıyor.Buradan anlaşılıyor ki,kafirlerle toplumsal hayatın bir gereği olarak barış içinde yaşama gayesi;faydasız bir çabadır.Çünkü Yahudilerin ve hristiyanların müslüman cemaate karşı daima uzlaşmadan uzak bir tutum içerisinde olmalarının kökeninde inanç farklılığı vardır.Her ne kadar zaman zaman birbirleri ile çatıştıkları görülüyorsa da İslam söz konusu olunca bu kamplaşma onları ortak bir eylemde bulunmaya iter:”Ey inananlar! Yahudi ve hristiyanları dost edinmeyin.Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez”¹¹⁹ ”Allah iman edenlerin dostudur.Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.Kafirlerin velileri ise tâğuttur.(O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır.Onlar cehennemliklerdir.Orada ebedî kalırlar”¹²⁰ Toplumsal barışı engelleyen bir başka unsur da kâfirlerin kuşkucu tavırlarıdır:”Hak (ancak) Rabbindendir. Artık, sakın şüpheye düşenlerden olma!”¹²¹

1.1.2.4 Dünya-Peresttir:

Kâfir ile müslüman arasındaki en önemli farklardan biri de;dünyaya bakışa açılarının farklı olmasıdır: “Küfredenlere dünya hayatı cazib görünmekte ve bu sebeple iman edenlerle alay etmektedirler.Halbuki Allah’tan sakınanlar,kıyamet günü onların çok üstündedirler.Allah dilediğine hesapsız rızık verir.”¹²² ”Dünya hayatını ahirete tercih edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve onun eğriliğini isteyenler var ya, işte onlar uzak bir sapıklık içindedirler.”¹²³ Dünya hayatının aldatıcı zevkleri kâfirleri mutlu eder.Çünkü onlar için sadece dünyevi değerler bağlayıcıdır.Dünya sevgisi onları çıkarıcı ve sadece maddi değerlere önem veren birileri haline getirir:”Kâfirlerin (Yahudilerin ve Hristiyanların) birkaç para karşılığında dinlerini bile satacak kadar şahsiyetsiz ve çıkarıcı olmalarıdır. “Allah’ın indirdiği kitapta bulunan bir açıklamayı gizleyerek onu birkaç para karşılığında satanlar var ya,onlar karınlarına ateşten başka bir şey indirmiyorlar...”¹²⁴ ”Bildikleri gerçeği gizleyerek bu eylemleri karşılığında birkaç para almalarından kasıt, şahsi bir menfaat olsun, kaybedecekleri otoriteleri ve prestijleri olsun,ister mevki olsun fark etmez.Çünkü bu dünyanın tümü”birkaç paradır.”¹²⁵ Kâfirlerin dünyaya karşı olan bu ilgilerinin arka planında ahiret hayatını

¹¹⁸ Bakara,(2)/120.

¹¹⁹ Maide,(5)/51.

¹²⁰ Bakara(2)/ 257.

¹²¹ Bakara(2)/147.

¹²² Bakara,(2)/212.

¹²³ İbrahim,(14)/ 3.

¹²⁴ Bakara,(2)/174

¹²⁵ Seyyit Kutup Fizilal-i Kur’an,İst. c 1, s.234.

inkar etmeleri vardır.Dünya onların gelip görecekları tek yerdir.Onlar hayata öyle tutkundurlar ki,buradan ayrılmak ve ölmek fikri onların asla düşünmek istemedikleri bir şeydir : *“Andolsun,onları hayata karşı,insanlardan ve şirk koşanlardan daha tutkun bulursun,(Onlardan) her biri,bin yıl yaşatılsın ister,oysa O’nun bunca yaşaması onu azaptan kurtarmaz....”*¹²⁶ Bundan dolayı dünyada başlarına gelen her türlü hadiseyi abartırlar.Bir iflas, bir ölüm ve bir hastalık hâdisesi ciddi depresyonlar ve ruhi sarsıntılar geçirmelerine sebep olabilir.Sıkıntılı zamanlarda insanın inkâra karşı meyli bilhassa kendini daha çok gösterir.

1.1.2.5 Şükürsüz ve Nankördür

Başına gelen her türlü kötülüğü hafızasına kaydeden,iyilikleri ise hatırlamayan kâfirin, şükür konusundaki duyarsızlığı ve kendisini götüreceği kötü akıbeti şu ayet ifade eder:*“Size lütuflarda bulundum. O yüzünden Beni anın,Ben de sizi anayım. Bana şükredin,Bana karşı nankörlük etmeyin”*¹²⁷

1.1.2.6 Yardımlaşma Duygusundan Yoksundur

Kafirlerin maddi değerlere karşı olan zaafırları sosyal yardımlaşma konusunda da isteksiz ve kayıtsız kalmalarına sebep olur :*“Allah’ın size rızık olarak verdiklerinden hayra sarf ediniz denildiğinde, kâfirler mü’minlere dediler ki:“Allah’ın dileseydi doyuracağı kimseleri biz mi doyuralım? Siz gerçekten sapıtmış kimselersiniz.”*¹²⁸ Ama bu infak; başa kakma ve eziyet etme gibi yüz kızartıcı tavırlardan tamamen uzak olmalıdır.Kâfirlerin karşılıksız ve başa kakmadan yardım yapamayacakları hususu Ayeti kerime’de şöyle ifade ediliyor: *“Ey müminler,tıpkı Allah’a ve Ahiret gününe inanmadıkları halde başkalarına gösteriş olsun diye mallarını harcayanların yaptıkları gibi sadakalarınızı başakakarak ve onur kırma aracı haline getirerek boşa çıkarmayın.Böylesi sağnak halindeki bir yağmura tutulunca,çırılçıplak kalan toprakla örtülü kayaya benzer.bunlar yaptıkları iyilikten hiçbir şey elde edemezler.Allah Kâfir topluluğunu doğru yola iletmez.”*¹²⁹

1.1.3.Münafıklar ve Özellikleri

¹²⁶ Bakara(2)/96.

¹²⁷ Bakara(2)/154.

¹²⁸ Yasin,(36) /47.

¹²⁹ Bakara(2)/264.

İlk iki gurup (Mü'min-Kâfir) net bir görüntü çizmesine karşın üçüncü gurubu temsil eden münafıklar, renklerini belli etmemeleri açısından ketum bir görüntü çizerler. Nifakın etimolojik kökeninde dilcilere göre “en-nefak” veya “en-nâfikâ” kelimeleri yatmaktadır. Bunlardan birincisi, bir ucundan girilip diğer ucundan çıkılan tünel manâsındadır. Diğer ise, köstebeğin, yer altında kazdığı tünel şeklindeki yuvasının veya bu dehlize ait iki çıkış kapısından birisinin adıdır.¹³⁰ Asıl itibarıyla her iki isim de “n-f-k” kökündendir.¹³¹ Bir yüzleriyle müslümanlarla ilgiyi sürdürürken, öteki ve asıl olanı ile de kafirlere yakınlığını korumaktadırlar. Hz. Peygamber bunu bir benzetmeyle çok güzel açıklar: “Münafık iki koyun sürüsü arasında kararsız gidip gelen koyun gibidir; bir ötekine gider bir berikine. Hangisine tabi olacağını bilmez”¹³² İlginçtir birbiriyle zıt hatta tamamen farklı olan infakla nifak aynı kökten türemiş kelimelerdir. Şu var ki, infak kelimesi, ‘if’al’ vezninden yani ‘en-fe-qa’ kalıbından türerken, nifak ve münafık kelimeleri ‘nâ-fe-qa’ kalıbından elde edilmektedir. ‘Nifak’ kelimesi, ‘münafıklık’ anlamının yanı sıra, ihtiyaçlara sarf olunan şey anlamına da gelmektedir.

1.1.3.1 İnancında Kaypaktır:

İstilahî anlamda ise; “Münafık gerçekte iman etmediği halde, kendini mümin gösteren kimsedir. Bu yönüyle, münafıklık, bir ‘inanç sahtekarlığıdır.’”¹³³ Kuran’da münafık kelimesi ilk olarak; Bakara, Al-i İmran, Nisa, Enfal, Tevbe, Nur, Ahzab, Haşr, Fetih, Münafikun gibi Medeni Sûrelerde geçmektedir. İslam Mekke döneminde baskı altındaydı ve o vasatta İslam’ı kabul etmek insanların çıkarlarına ters düşecek zorlu bir iş ve bedeli oldukça ağır olan bir seçimdi. Bundan dolayı insanlar ya tüm dezavantajları göze alarak iman ediyorlar ya da iman etmiyorlardı. İman edenlerse çok büyük sıkıntılara maruz kalmışlar bu tercihlerinden dolayı canlarından mallarından olmuşlardı. Ölüm tehlikesine karşı imanlarını gizlemek zorunda kalanlar olmuşsa da, imanlarından hiçbir şey eksilmemişti. Böyle bir ortamda menfaatleri gereği Müslüman görünüp iki yüzlülük yapacak, nifak çıkartacak birilerinin çıkması elbette beklenemezdi. Fakat Medine döneminde şartlar müslümanların lehine dönünce, çıkarları gereği iman etmiş gibi görünüp gerçekte iman etmeyen yeni bir tür ortaya çıktı. Medine’de İslam’ın üstünlüğü ile birlikte bu tür insanlar açısından yapılacak en iyi şey, kimliğini gizleyerek rüzgara göre durumunu ayarlamak olacaktı. Kısacası bu kesim iman

130 Yunus Ekin, İnsanın Söz ve Davranışlarına Yansıması Açısından Nifak, http://www.yeniumit.com.tr/konu.php?konu_id=322&yumit=bolum2, (Temmuz - Ağustos - Eylül 2004), sayı 65.

131 Cevherî, İsmail b. Hammad, es-Sıhah, Beyrut 1990, İbn Manzûr Lisânü’l-Arab, Beyrut 1990, “nfk” md.

132 Müslim, “Sıfatü’l-Münafikîn”, 17.

133 Sadık Kılıç, Kur’an’a Göre Nifak, Furkan Yay. İst. 1982, s. 27.

etmemekle birlikte menfaatleri icap ettiğinde müslüman görünürlerdi :“*İnsanların bir takımları vardır ki, inanmadıkları halde‘Allah’a ve âhiret gününe inandık.’ derler.Bunlar güya Allah’ı ve müminleri aldatmaya çalışırlar.Oysa onlar sadece kendilerini aldatırlar da bunun farkında değillerdir.*”¹³⁴ İnsanın aynı anda hem mü’min, hem de kâfir olmasının imkânsızlığı ”Allah hiç kimseye tek bedende iki kalp vermemiştir”¹³⁵ âyetinde ifadesini bulmaktadır.

1.1.3.2 Sinsidir

Münafıklar.İslâm toplumunda kabul görmek, gelecek olan tepkileri bertaraf etmek için sürekli kendi kimliklerini gizleme ihtiyacı hissetmişlerdi.Aslında bu bir tür kimliksizdi.Çıkarları onların tutarlı bir kişilik ve kimlik sergilemelerine engel olurdu.Onlar için hayatta mücadele edilmeye değer tek şey;statüleri ve çıkarlarıydı.Bundan dolayı münafıklar daha ziyade toplumun elit kesiminden çıkardı.Bunlar, kendilerini halktan saymaz ve onları küçümserler,sahip oldukları değerleriyle alay ederlerdi.”Onlar kendilerini zeki hatta dahi kimseler sanırlar.”¹³⁶ “Allah’la ve iman edenlerle alay ederler.....”¹³⁷

1.1.3.3 Kişiliği Bozuktur:

Münafıklık bir kişilik bozukluğu, bir tür hastalıktır:“*Kalplerinde hastalık vardır.Allah’ta onların hastalıklarını artırmıştır.*”¹³⁸ ” Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunan kimseler,“*Bunları dinleri aldatmış*” diyorlardı.Halbuki kim Allah’a tevekkül ederse hiç şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹³⁹” *Kalplerinde hastalık olanların ise, pisliklerine pislik katmış (küfürlerini artırmış), böylece kâfir olarak ölüp gitmişlerdir.*”¹⁴⁰ ” Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık olanlar,“*Allah ve Resülü bize, ancak aldatmak için vaadde bulunmuşlar*” diyorlardı.”¹⁴¹ Genellikle müfessirler de, “kalplerdeki maraz”ı, insan kalbinin ve kişiliğinin, inkâr, şüphe,yalancılık,aldatma, cimrilik,korkaklık ve haset gibi ahlâkî zafiyetlerin istilâsına maruz kalması şeklinde yorumlamışlardır.¹⁴² Nitekim ayeti kerimede bu teşhis şöyle ifade edilmektedir:“*Onlar için yalan söylemelerinden ötürü elim bir azap vardır.*”¹⁴³ Münafıkların sözlerine güvenilmez.Onlar için yalan çok olağan bir şeydir.Bu hususta çok kaypak

¹³⁴ Bakara,(2)/8-9.

¹³⁵ Ahzab,(33)/ 4.

¹³⁶ Seyyid Kutup,a.g.e,c.1, s.55.

¹³⁷ Bakara,(2)/9.

¹³⁸ Bakara,(2)/10.

¹³⁹ Enfal,(8)/ 49.

¹⁴⁰ Tevbe,(9)/125.

¹⁴¹ Ahzap,(33)/12.

¹⁴²Ebu’l-Fidâ İbn Kesîr, Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azîm, İstanbul 1984,c.I,s.74.

¹⁴³ Bakara,(2)/10.

davranırlar.Çıkarları neyi gerektiriyorsa ona göre konuşurlar.Bu konuda o kadar istikrarsızdırlar ki, nereye gittiklerinin ve ne yaptıklarının asla farkında değildirler.Allah'ın onların hastalıklarını artırmasından kastedilen ise,hastalığın kendi seyrinde devam etmesini engelleyecek hiçbir müdahalenin söz konusu olmayacağıdır.Zamanla hastalıkları öyle bir hal alır ki,herhangi bir tedavi veya geri dönüş söz konusu olamaz.Bu onlara verilebilecek en büyük cezadır.

1.1.3.4 Bozguncudur:

Münafıklar toplumu yönlendirmek gayesindedirler.Fakat bu yönlendirmeyi tamamıyla kendi değer yargılarına ve kriterlerine uygun bir şekilde yapmak isterler.Toplumu kendilerine göre ıslah etmeye çalışırken onu daha fazla bozdukların farkında bile değildirler:“*Kendilerine:‘Yeryüzünde fesat çıkarmayın!’ denildiği zaman‘Biz ancak ıslah edicileriz.’ derler.*”¹⁴⁴ “*İyi bilin ki asıl ortalığı ifsat edenler kendileridir.Lâkin anlamazlar.*”¹⁴⁵ “*Demek sizler (münafıklar) iş başına gelecek olursanız yeryüzünde bozgunculuk yapacak, akrabalık bağlarını da koparacaksınız öyle mi? İşte bunlar Allah'ın kendilerini lânetlediği, bu yüzden kendilerini sağır ve gözlerini kör kıldığı kimselerdir.*”¹⁴⁶ Toplumda kendi bozguncu davranışlarını baskıyla ve despotça halka yaymak isterler.Şımarık bir tavırla yanlış hareket ettiklerini asla kabul etmezler.Toplumun bütün kurumlarının,rüşvet,yalan dolanla yozlaşmasına ve çürümesine sebep olurlar.Sözde sosyal ve ahlaki bir yapılanmayı hedeflerken aksine iyi olan ne varsa,hepsini sonuna kadar tüketirler :”*Ki (bunlar) Allah'ın ahdini, onu kesin olarak onayladıktan sonra bozarlar, Allah'ın kendisiyle birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar. Kayba uğrayanlar, işte bunlardır.*”¹⁴⁷ Münafıklar kendilerine bir yetki verildiğinde yahut fırsat tanındığında yeryüzünde fesat çıkarır, toplumların ve milletlerin gelir kaynaklarını, tahrip eder, nesilleri bozmak için çalışır.

“*Münafıkta bir araya gelmeyen iki haslet: Ahlâkî güzellik ve dinde ince anlayış, kavrayıştır.*”¹⁴⁸

1.1.3.5 İki Yüzlüdür:

Münafıklar, başlarına bir zorluk veya sıkıntı geldiğinde hemen müminlerin yanlarından ayrılır ve karşı cepheye geçerler.Bunların gerçek karakterleri ancak zor zamanlarda ortaya çıkar :

144 Bakara,(2)/11.

145 Bakara,(2)/12.

146 Muhammed,(47)/22-23.

147 Bakara,(2)/ 27.

¹⁴⁸ Tirmizi, İlim, 19.

“Onlara: ‘Müslümanların inandığı gibi siz de inanın!’ denilince de: ‘Beyinsizlerin inandığı gibi mi inanalım?’ derler. İyi bilin ki asıl beyinsizler kendileridir, fakat bunu bilmezler.”¹⁴⁹

Mü'minlere karşı ikili oyunları hususunda Allah Teâla şöyle buyuruyor: “Mü'minlerle karşılaştıkları zaman: ‘İnadık’ derler,elebaşları ile başbaşa kaldıklarında ise: ‘Biz şüphesiz sizinleyiz, onlarla sadece alay etmekteyiz!’ derler.Allah da kendileriyle alay eder, azgınlıklarında onlara mühlet verir, bu yüzden onlar bir müddet başı-boş dolaşırlar.”¹⁵⁰ Münafıklar akıllarınca kurnaz kişilerdir.Kur'an, münafıkların Allah'ı aldattıklarını sanmaları vehmine atıfta bulunur:” *Münafıklar, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir.Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı pek az anarlar*”¹⁵¹*Halbuki Allah'ı aldatmaları asla mümkün değildir.Münafıklar kendilerini aldatıyorlar fakat bunu bilebilecek kadar şuurları yoktur.”Bunlar Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar.Oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değillerdir*”¹⁵² Münafıklık ikiyüzlülük ve kaypaklık demektir.Mü'minlerin hakim olduğu bir cemiyette kabul görmek için onlarla beraberken,onlardanmış gibi davranırlar.Zira yaşadığı toplumun hakim anlayışına saygı göstermek kurallarına riayet etmek, kabul görmenin ilk şartlarındandır.Fakat bu sözde uyumu sadece gerektiği yerde gösterirler.Akıl hocaları ile baş başa kaldıklarında ise kendi lehlerine ve düzenin de aleyhine faaliyetlerde bulunmaktan da hiç çekinmezler.Bu kaypak görüntülerinden asla rahatsızlık duymazlar. *İman edenlerle karşılaştıkları zaman ; “İnadık” derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman;“Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz” derler.*”¹⁵³

1.1.3.6 Sözü Becerir:

Münafıklar iyi niyetli olduklarını insanlara inandırmak için dillerini bir silah olarak kullanırlar.Fikirlerinin çok parlak olduğunu zanneder ve kendilerinden yararlanılması gereken bir kişi oldukları kanaatini taşırlar:“*Kimi insan var ki,dünya hayatı ile ilgili konuşması hoşunuza gider ve en amansız olduğu halde kalbindeki duygularının samimi olduğunu Allah'ı şahit gösterir*” “*Kalbinde kin ve düşmanlık cirit atıp zerre kadar sevgi ve samimiyet olmadığı halde,sırf karşılarındakini kandırmak için iyilikten bahsederler,kendilerini takvalı kişiler olarak lanse etmek isterler.*”¹⁵⁴ Bu konuda Seyyid Kutup şöyle der:”İçyüzü ile dış görüntüsü çelişik,taban tabana zıt,yalancılığı,kandırmacılığı ve yağcılığı özenli bir meslek haline getirmiş olan bu tip,günün birinde

¹⁴⁹ Bakara,(2)/13.

¹⁵⁰ Bakara,(2)/14-15.

¹⁵¹ Nisâ,(4)/142.

¹⁵² Bakara,(2)/ 9.

¹⁵³ Bakara,(2)/14.

¹⁵⁴ Bakara(2)/204.

iş başına geçince ve sorumlu bir mevkiye geçince gerçek yüzü meydana çıkar,maharetle gözlerden sakladığı iç âlemi açıklığa kavuşur.Kötülükten,azgınlıktan,kinden ve bozgunculuktan ibaret olan özü, gözler önüne serilir.”¹⁵⁵ “O, (senin yanından) ayrılınca yeryüzünde bozgunculuk yapmağa, ekin ve nesli yok etmeğe çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez”¹⁵⁶

1.1.3.7 Dirayetsizdir:

Esasında münafıklar oldukça zayıf ve güçsüzdürler :”Onların durumu, (geceleyin) ateş yakan kimsenin durumuna benzer: Ateş tam çevresini aydınlattığı sırada Allah ışıklarını yok ediverir de onları göremez bir şekilde karanlıklar içinde bırakıverir.”¹⁵⁷ benzetmesi, münafıkların aslında bir acziyetin içerisinde olduğunu ve onlardan korkmanın gereksizliğini anlatmak istemektedir.“Yahut onların durumu, gökten yoğun karanlıklar içinde gök gürültüsü ve şimşekle sağanak halinde boşanan yağmura tutulmuş kimselerin durumu gibidir.Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıkırlar.Oysa Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.”¹⁵⁸ “Şimşek neredeyse gözlerini alıverecek. Önlerini her aydınlatışında ışığında yürürler. Karanlık çökünce dikilip kalırlar. Allah dileseydi, elbette onların işitme ve görme duyularını giderirdi.Şüphesiz Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir”¹⁵⁹ “Bunlar sağır, dilsiz ve kördürler”¹⁶⁰ Bu münafıklar, her türlü sesi hemencecik kendi aleyhlerine sanan, düzenlerinin ellerinden çıkmak üzere olduğu telaşına kapılıp, o sesleri derhal boğmaya çalışan inançsızlar topluluğudur ve bunlar iman etmemişlerdir.İmanları sözden ve gösteriştten öteye geçmemektedir.

1.1.3.8 Dini Emirleri Yerine Getirmekte İsteksiz Davranır:

Münafıkların iman edişi tamamen çıkar endeksli olduğu için Allah’ın buyruklarına birer angarya gözüyle bakarlar:”Münafıklar, Allah’ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir.Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah’ı pek az anarlar.”¹⁶¹ “Yatsı ve sabah namazı onlara en ağır gelen ibadetlerdendir.”¹⁶² Namazlarından gafildirler ve ibadetlerini gösteriş için yaparlar.Zekâtтан kaçır,hattâ çok küçük insani yardımları bile insanlardan esirgerler.Şayet vaziyeti kurtarmak

155 Seyyit Kutup,Fizilali Kur’an,c.1,s.325.

156 Bakara,(2)/205.

157 Bakara,(2)/ 17.

158 Bakara,(2)/19.

159 Bakara,(2)/ 20).

160 Bakara,(2)/18.

161 Nisâ,(4)/142.

162 Buharî, “Ezan”,34; Müslim, “Mesacid”, 252.

maksadıyla verirlerse de gönülsüz verirler:“*Ufacık bir yardıma bile engel olurlar.*”¹⁶³
”*Harcamalarının kabul edilmesine, yalnızca, Allah’ı ve Rasûlünü inkar etmeleri, namaza ancak üşene üşene gelmeleri ve ancak gönülsüzce harcamaları engel olmuştur.*”¹⁶⁴

Hülasa bu üç gurup inançlarının gölgesi altında toplum hayatında yerlerine alacak,toplumun ilerlemesinde ona göre olumlu veya olumsuz katkıda bulunacaklardır.

2.Ahlak

“Huluk” kelimesinin çoğuludur . Günlük sosyal hayatımızda , çoğunlukla huy ve karakter manalarında kullanılır.Ahlakın fitrat ve yaratılışla ilgisi olduğu gibi, eğitim/terbiye ile de yakın alakası vardır. Hatta, ahlakın belkemiğini eğitim/terbiye teşkil eder. Terbiye dediğimde de;milli kültür meselesi bahse konu hale gelir. Milli kültürün temelini ise, bir milletin dinî değerleri oluşturur. Öyleyse, şüphe yok ki, ahlak ; esasları doğrudan doğruya din ile irtibatlıdır.Bütün dinlerin kendilerine has ahlak anlayışları vardır. Hatta ideoloji ve felsefî görüşlerin de kendilerine göre bir ahlak telakkileri olur.

“*Ahlâkî güzellikleri tamamlamak üzere gönderildim*”¹⁶⁵ buyuran Peygam-berimizi; “*Şüphe yok ki, sen muazzam bir ahlak / karakter sahibisin*”¹⁶⁶ olarak tavsif eden Kur’an- Kerîm’in getirdiği bir ahlak nizamı vardır. Peygamberimiz bu nizamı bizzat kendi hayatı ile ortaya koymuştur. Bu sebeple Hz.Âişe radiyallahu anhâ , kendisine Resulullah’ın ahlakından bize bahset diyenlere;“*Sizler Kur’an okumuyor musunuz,O’nun ahlakı Kur’an’ın ta kendisi idi*”¹⁶⁷ şeklinde cevap vererek, Kur’an-ı Kerîm’in getirmiş olduğu bu ahlak nizamına dikkatleri çekmiştir.

Kur’anî ahlakın esasları, insanın bütün fiil ve davranışları ile ilgili ahkâmda belirtilmiş olup, sosyal hayatın bütün safhalarında bir hayat tarzı ve davranış biçimi olarak ortaya kon-ması hedeflenmiş ve istenmiştir. Dolayısıyla biz, Kur’an’da sosyal hayatı ele alırken ;Kur’anî ahlakı da görmüş olmaktadır.

163 Mâûn,107)/7.

164 Tevbe,(9)/54.

165 Malik b. Enes, Muvatta, Hüsnü’l-Hulk, 1.

166 Kalem,(68) / 4

167 Müslim, Müsafirin, 139.

2.1 İyi ve Övülen Tutum ve Davranışlar

2.1.1 Yakınlara iyilik

İslam dininin temel hedeflerinden biri de insanları bir araya getirmek ve onları kaynaştırmaktır. Bu toplumsal birlikteliği sağlamak adına- ki bunun ilk ve en önemli ayağı "sıla-i rahm"dir- her türlü girişimi; dünyevi ve uhrevi müjdelerle dinamik tutmayı hedeflemiştir. *"Nesebinizden sila-i rahim yapacaklarınızı öğrenin, zira sila-i rahm akrabalarda; sevgi, malda bolluk ve ömürde uzama vesilesidir."*¹⁶⁸ *"Mükafatı en hızlı verilen hayır ve iyilik ;sıla-i rahimdir Cezası en hızlı verilen kötülük de; zulüm ve sila-i rahimi terk etmektir"*¹⁶⁹ Bu konuyla ilgili olarak bir başka Hadis de şöyledir; Allah Resûlü şöyle buyurmaktadır: *Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'in üç defa ; "Burnu sürtülsün, burnu sürtülsün, burnu sürtülsün! Buyurması üzerine, "Kimin burnu sürtülsün? "Ey Allah'ın Resûlü ? Diye sorunca şu açıklamada bulundu: "Ebeveyninden her ikisinin veya sadece birinin yaşlılığı ulaştığı halde (gereken hizmeti yapamayp) cennete giremeyen"*¹⁷⁰ demiştir.

Kur'ân ve Sünnette akrabaya karşı iyilik etmek , ahlakî bir yükümlülük olmakla beraber hukuki bir zorunluluktur da. *"Rabbin "Kendinden başkasına kulluk etmeyin. Ana ve Babaya iyi muamele edin" diye hükmetti. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlığa ererlerse onlara "öf" (bile) deme. Onları azarlama. Onlara çok güzel (ve tatlı) söz söyle. Onlara acıyarak tevazu kanadını (yerlere kadar) indir ve: "Ya Rab! Onlar beni çocukken nasıl terbiye ettilerse sen'de kendilerini (öylece) esirge" de."*¹⁷¹ *"Allah'a ibadet ile ana babaya iyilik sağlam bir şekilde birbirine bağlayan bu ayet onların kıymetini yüceltip hiçbir nizamda rastlanmayacak şekilde üstün bir mertebeye çıkarmaktadır."*¹⁷²

Kur'ân ilişkilerdeki önceliğin tesbiti konusunda ebeveyniden başlamış ve bunu takiben diğer akrabaları zikretmiştir: *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a*

168 Buhâri, Edeb, 12; Tirmizî, Birr, 49.

169 Ebû Dâvud, Edeb, 51.

170 Ebû Dâvud, Edeb, 51.

171 İsra,(17)/ 23,24

172 Prof. Dr. M. Ali Haşini, Kur'an ve Sünnette Müslüman Şahsiyeti, İst; Risale, 1986, s.52.

karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir"¹⁷³ **Peygamber Efendimiz (a.s) sıla-i rahimde bulunulması gereken kişilerin öncelikli olanlarını şu hadislerinde ifade etmişleridir: Sahabeden biri Resulullah (s.a.s.)'a gelerek sormuştur: "Ey Allah'ın Resulü kime karşı iyilik yapayım?"Hz.Peygamber (s.a.s.)şu cevabı vermiştir:"Annene, babana, kızkardeşine, oğlan kardeşine, bunu takip eden azadlına. Bu iyiliği de, üzerine vacib olan bir hakkın ödenmesi, yani, sıla-i rahmin yerine getirilmesi olarak yapacaksın. (Nafile, ihtiyari, hasbi bir davranış tatavvu grubuna giren bir amel olarak değil)."¹⁷⁴ *başka bir rivayette de "sırayla sana yakın olanlara iyilik et"*¹⁷⁵ *şeklindedir. Dinimiz sıla-i rahme o derece önem vermiştir ki kişinin anne ve babasının vefatından sonra onların hayatta iken tanışıp görüştükleri kişilerle, çocukların irtibatlarını devam ettirmeleri istenmiştir."**Kişinin yapacağı en üstün iyiliklerden biri, ölümünden sonra babasının dostlarına sıla-i rahimde bulunmasıdır.*"¹⁷⁶**

Kur'ân'ın muhtelif yerlerinde akrabalık bağlarının kesilmesi şiddetle kınanmaktadır.¹⁷⁷ **Bu konuda Allah;" Onlar, Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozan, Allah'ın korunmasını emrettiği bağları (iman, akrabalık, beşeri ve ahlâki bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimselerdir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir"**¹⁷⁸ **buyurur.**Bir diğer Âyette de;"*Hani, biz İsrailoğulları'ndan,"Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekatı vereceksiniz" diye söz almıştık.Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz"*¹⁷⁹ **buyurulur.**

Bu konuya o kadar ehemmiyet verilmiştir ki,Müşrik bile olsalar ana-babaya hürmet etmek gerektiği ; Ayet ve Hadisler de net olarak ifade edilmiştir.¹⁸⁰

173 Bakara(2)/177

174 Ebû Dâvud, Edeb, 129

175 Tirmizî, Birr, 1

176 Müslim Birr, 4; Ebû Dâvûd, Edeb,127.

177 "Allah, adaleti, iyi davranmayı ve akrabaya bakmayı emreder; çirkin işleri, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. Düşünürsünüz diye Allah size öğüt verir."Nahl(16)/90. "Ey insanlar! Sizi bir tek kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratıp o ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının.Adını anıp Kendisini vesile ederek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlık etmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakınınız.Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir." buyurmaktadır.Nisa(4)/ 1.

178 Bakara(2)/27.

179 Bakara(2)/83.

180 Eğer onlar seni, şerik olduğuna dair hiçbir bilgin olmadığı şeyleri, Bana ortak saymaya zorlarsa sakın onlara itaat etme! Ama o durumda da kendileriyle iyi geçin, makul bir tarzda onlara sahip çık! Bana yönelen olgun insanların yolunu tut! Sonunda hepinizin dönüşü Bana olacak ve Ben işlediklerinizi tek tek size bildirip karşılığını vereceğim" Lokman (31)/15.

Esmâ Binti Ebî Bekr (r.a) anlatıyor: "Müşrik olan annem gelmişti. Ona nasıl davranmam gerektiğini Peygamber Efendimiz (s.a.s.)e sordum: "Annem yanıma gelerek, benimle (görüşüp konuşmak) arzu

Sıla-i rahmin en önemli kısmı ise akrabalara mali yardımda bulunmaktır.Kişi servetini de imkanları dahilinde akrabalarıyla ihtiyaç halinde paylaşmalıdır.”Sana Allah yolunda ne harcadıklarını soruyorlar. De ki: “Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir.”¹⁸¹.”Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı”¹⁸²

2.1.2 Sabır ve Davaya Sadakat:

Kur’ân-ı Kerim’de seksenden fazla yerde geçen sabır, güçlükler karşısında dirayet göstermek ve temel imanî çizgiyi korumada direnmek anlamına gelir.Kur’an, kimi yerde sabredenlere mükâfatlarının hesapsızca vereceğini müjdelemiştir: "...Doğrusu kim Allah'tan korkar ve düştüğü felâkete sabrederse; muhakkak ki Allah iyilik edenlerin mükafatı boşa, çıkarmaz"¹⁸³ "Her kim sabreder ve suç bağışlarsa, bu hareket arzu edilen en iyi işlerdendir"¹⁸⁴ İşte onlar, sabretmelerine karşılık cennetin yüksek makamlarıyla mükafatlandırılacaklar ve orada esenlik dileği ve selamla karşılanacaklardır. "¹⁸⁵ “Sabret! Çünkü Allah iyilik edenlerin mükafatını zayi etmez “¹⁸⁶ “Ancak sabredenlere ecirleri hesapsız ödenecektir”¹⁸⁷

Bazen da Kur’an- Kerîm ;Müminlerin zor anlarında sabırlı davranarak olaylara tahammül göstermelerini tavsiye etmiştir:“Sabrederek ve namaz kılarak (Allah’tan) yardım dileyin.Şüphesiz namaz, Allah’a derinden saygı duyanlardan başkasına ağır gelir.”¹⁸⁸ “Ey iman edenler, sabırla ve namazla yardım dileyin. Gerçekten Allah, sabredenlerle beraberdir.” ¹⁸⁹ Nitekim Peygamber Efendimiz de; "Sabır ve tahammül gösteren kimseyi Cenab-ı Hakk sabırlı kılar. Sabırdan daha hayırlı ve geniş bir nimet hiç bir kimseye verilmemiştir"¹⁹⁰ buyurmuştur.Diğer taraftan mümin olmanın belirleyici unsurlarından olan sabırdan yoksunluk da büyük bir kayıp olarak telakki edilmiş;

ediyor, anneme iyi davranayım mı?" dedim."Evet" dedi, ona gereken hürmeti göster buyurdular. " (Buhârî, Edeb 8; Müslim, Zekat, 14)

181 Bakara(2)/215.

182 Bakara(2)188.

183Yusuf,(12)/90.

184 Şurâ,(42)/43.

185Furkan, (25)/75.

186 Hud,(11)/115.

187 Zümer,(39)/10.

188 Bakara(2)/45.

189 Bakara(2)/ 153.

190 Tirmizi, Birr, 76.

”Yemin olsun zamana ki, insan mutlak zarardadır. Ancak iman edip,Salih ameller işleyip, birbirine hep sabrı öğütleyenler bunun dışındadır” buyurulmuştur.”¹⁹¹

Sabır şu üç durumda tatbik edilir: a) Belâ ve musibetlere karşı sabır. Bu, insanı sabredenler ve tevekkül edenler arasına katar,

b) Günahlardan kaçınmada sabır. Bununla insan takvaya erer ve müttakîlerden olur,

c) Allah'a ibadet ve itaatte sabır. Bu sabır da, insanın Allah'ın sevdikleri arasında girmesine sebep olur.¹⁹²

Bakara suresinde sabırla alakalı ayetler tetkik edildiğinde ; bilhassa bela ve musibetlere karşı sabır gösterme konusunun ele alındığı görülür. Kuran'da bu durum şöyle açıklanır:¹⁹³ *“Andolsun, Biz sizi biraz korku, açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele”.*¹⁹⁴ *“Yoksa sizden önce gelip-geçenlerin hali başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle bir yoksulluk, öyle dayanılmaz bir zorluk çattı ve öylesine sarsıldılar ki, sonunda elçi, beraberindeki mü'minlerle; "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyordu. Dikkat edin. Şüphesiz Allah'ın yardımı pek yakındır.”*¹⁹⁵ Buradaki sabır, bir nevi kararlılık göstermekle de eş (paralel)anlamlıdır.Müminlerin kararlılığı hayatları boyunca çeşitli şekillerde denenir.Aile fertlerinin ve yakınların ölümleri, mal kayıpları; ölüm korkusu, hastalık korkusu, savaş korkusu, açlık korkusu, malların yok olabileceği gibi korkular Allah'ın,müminleri eğitmek için karşılarına çıkardığı geçici sıkıntı ve zorluklardır.Böyle durumlarda müminlerden beklenen;her şeyin Allah'tan geldiğinin bilinci ile, bu sıkıntıya sonuna kadar tahammül göstermesidir.Resulullah (sav), (ölen) çocuğu için ağlamakta olan bir kadına rastlamıştı: *"Allah`tan kork ve sabret"* buyurdu. *Kadın (izdırabından kendisine hitab edenin kim olduğuna bile bakmadan): "Benim başıma gelenden sana ne?" dedi.Resulullah (sav) uzaklaşınca,kadına: "Bu Resulullah idi!" dendi.Bunun üzerine, kadın çocuğun ölümü kadar da söylediği sözden dolayı (utanıp) üzüldü.(Özür dilemek için) doğru aleyhissalatu vesselamın kapısına koştu.Ama kapıda bekleyen kapıcılar görmedi, doğrudan huzuruna çıktı ve: "Ey Allah`ın Resülü, (o yakışsız söz) sizi tanımadan sarfettim*

191 Asr(103)/13.

192 Sait Nursi, Sözler,İst; Envar Neşriyat,1996,s. 353.

193"İçinizden mücahitleri ve sabredenleri belirtelim diye sizleri mutlaka imtihan ederiz. Haberlerinizi de denetleriz”Muhammed, 47/31; “İnsanlar yalnız "inandık" demekle, hiç sınanmadan (imtihana tabî tutulmadan) bırakılacaklarını mı sandılar?”“And olsun biz, onlardan öncekilerini sınadık. Elbette Allah (sınayıp) doğruları bilecek, yalancıları bilecektir." Ankebût sûresi, 29/2-3

194 Bakara Suresi,(2)/ 155.

195 Bakara (2)/214.

(bağışlayın)" dedi.Peygamber Efendimiz: "Makbul sabır, musibetle karşılaştığın ilk andakidir"¹⁹⁶ buyurdu.

2.1.3 Helal Kazanç:

İslâm dîni, sosyal hayat ve beşerî ilişkilerde olduğu gibi,hayatın değişik alanlarında da düzenleyici emir ve yasaklar getirmiştir.Bunlardan biri de;helâlin peşinde olmak ve helal dairesi içerisinde geçimini sağlamaktır.İslam, kazanç elde etme konusunda önemli bir ilke olan meşruiyet prensibini esas alarak;hırsızlık,gasp,faiz, kumar, rüşvet ve şans oyunları; kamu mallarını zimmete geçirmek gibi gayrı meşru kazanç yollarını yasaklamıştır.Allah :“*Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiye! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır*”¹⁹⁷. “*Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah’a kulluk ediyorsanız, size verdiğimiz rızıkların iyi ve temizlerinden yiye ve Allah’a şükredin*”.¹⁹⁸ “*Allah’ın size rızık olarak verdiklerinden helal, iyi ve temiz olarak yiye ve kendisine îman ettiğiniz Allah’a karşı gelmekten sakının*”¹⁹⁹ anlamındaki âyetlerde helalin ve temiz rızığın arayıcısı olmayı emretmektedir.

Her Müslüman’ın ihtiyaçlarını helal yollardan karşılamaya çalışması, haramlardan kaçınması gerekir.Zira haram kazanç yolları, dünyada kargaşaya ve haksızlıklara sebep olurken,Âhirette de azaba neden olur.Peygamberimiz:“*Kazancın hangisi en iyi ve temiz olanıdır*” şeklindeki sorulan bir soruya : “*Kişinin el emeği ve aldatma bulunmayan meşru ticaret ile elde edilen kazançtır*”²⁰⁰ cevabını vermiştir.Bir başka Hadislerinde ise:“*Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir şey yememiştir*”²⁰¹ buyurmuştur.Ayrıca Hz. Peygamber haram yiyenin dua ve ibadetlerinin kabul olmayacağını haber vermiş ve “... saç baş dağınık, toz-toprak içinde, elini semaya kaldırıp *yâ Rabb!yâ Rabb!*” diye dua eder halbuki, yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır; haramla beslenmektedir. Peki böyle bir kişinin duası nasıl kabul edilir?”²⁰² buyurmuştur.

Haramdan kaçınmak gerektiği gibi, haram şüphesi taşıyan işlerden ve kazançlardan da uzak durmak tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber:“*Haram apaçık bellidir, helal de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli olanlar vardır. Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini korumuş olur.*”²⁰³ buyurmuştur.

¹⁹⁶ Buhari,Cenaiz 43,7,32,Ahkam 11;Müslim,Cenaiz 14,(626);Ebu Dvud,Cenaiz 27,(3124);Tirmizi,Cenaiz 13,(987);Nesai,Cenaiz 22,(4,22).

¹⁹⁷ Bakara (2)/168.

¹⁹⁸ Bakara(2)/172.

¹⁹⁹ Maide(5)/88.

²⁰⁰ bkz.Hakim, Müstedrek, II, 10. Ahmed, IV; 141

²⁰¹ Buhari, Büyû 15

²⁰² Müslim, Zekat 65.

²⁰³ Buhari, İman 39, Büyû' 2; Müslim, Müsâkat 107, (1599).

2.1.4 Yemine Sadakat:

Sözlükte kuvvet, sağ taraf, sağ el, , kasem gibi anlamlara gelen yemîn, dinî bir kavram olarak, Allah'ı şahid tutarak söz söylemek ve taahhüde bulunmaktır.

Bakara suresinde yeminle alakalı üç konu işlenmektedir :

1-Hayırlı amel ve işlerden uzak durmak için yeminin bahane edilmemesi:”*Bir de yeminlerinizi bahane ederek; iyilik yapmanız, sakınmanız ve insanların arasını düzeltmenize Allah'ı engel kılmayın. Allah işitendir, bilendir*”²⁰⁴ “*Mü'minler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup-düzeltil ve Allah'tan korkup-sakının; umulur ki esirgenirsiniz.*”²⁰⁵ “*Bunun yanında, kim, vasiyet edenin haksızlığa eğilim göstereceğinden ya da günaha gireceğinden korkup da ikisinin (tarafların) arasını bulup-düzeltilse, artık ona günah yoktur. Gerçekten Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.*”²⁰⁶ Peygamber Efendimiz: “*İnsanların arasını düzelden, bunun için hayırlı söz söyleyen ve hayırlı söz ulaştıran kimse yalancı değildir, yani yalan söylemiş olmaz.*”²⁰⁷ buyurmuştur.

2-Rastgele yapılan yeminler hakkında:”*Allah sizi, yeminlerinizdeki 'rastgele söylemelerinizden yani boş ve amaçsız sözler'den dolayı sorumlu tutmaz; fakat kalplerinizin kazandıklarından dolayı sorumlu tutar. Allah bağışlayandır, yumuşak davranandır*”²⁰⁸ Yemin kastı olmaksızın yemin sözlerini söylemek ya da bir şeyin öyle olduğu zannedilerek yapılan yemine; yemîn-i lağv denir.²⁰⁹ Yukardaki ayet bu tür bir yeminden bahsetmektedir.

3-Fıkıh literatüründe “İylâ”olarak adlandırılan ve kişinin, hanımıyla belli bir süre için evlilik münasebetinde bulunmayacağına dair yemin etmesidir: “*Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*”²¹⁰

204 Bakara,(2)/224.

205 Hucurat Suresi,(49)/ 10.

206 Bakara,(2)/182.

207 Müslim, Birr, 101.

208 Bakara(2)/225; Ayrıca bkz. “Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bu durumda yeminin keffareti, ailenize yedirdiğinizin orta hallisinden on yoksulu doyurmak, yahut onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Kim (bu imkanı) bulamazsa onun keffareti üç gün oruç tutmaktır. İşte yemin ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffareti budur. Yeminlerinizi tutun. Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor ki şükredesiniz..” Mâide, (5)/89

209 Yemin-i Lagv'n dışında; Yemîn-i gamûs; “bilerek yalan yere yemin etmek” ve Yemîn-i mün'akide; “Bir kimsenin şu işi yapacağım veya yapmayacağım diye yemin etmesi şeklinde gerçekleşen yemin” iki tür yemin daha vardır.

210 Bakara(2)/226.

Bu müddet içinde erkek yemininden dönerse keffâret verir.Dönmeden müddet dolarsa, kadın boş düşer. Bu, bir bakıma talâktır. Dönmezse zaten kadın boş olmuştur. Dönerse iyâ' düşer ve keffâret lâzım gelir.Keffâret,yeminde olduğu gibi köle azad etmek veya on fakiri doyurmak veya giydirmek, bunlardan âcizse üç gün oruç tutmaktır.

Bazılarına göre bu âyetin izahı şöyledir:Şayet hanımına yaklaşmayacağına dair yemin eden kimse, tayin edilen süre içinde hanımına dönmez ve yemininde kararlı olursa ; hanımı ondan boş olur.Hz Aişe (ra) anlatıyor; *Hiz. Peygamber (sav) hanımlarına yaklaşmamaya yemin etti (iyâ kararı verdi) ve (bal yemeyi de kendi kendine) haram etti. Böylece helal olan bir şeyi kendisine haram kılmıştı. Sonra kefarete karşılığında yeminini bozdu.*"²¹¹

2.1.5 Hayırda Yarış

İnsanlık Habil ve Kabil'den beri bir yarış içerisinde.Bu yarış ister ferdi olsun ister kolektif olsun hemen nerdeyse ,daima dünya nimetlerinin daha fazlasına elde etmeye endeksli bir anlayışın ürünüdür.Kuran bu gerçeği şu şekilde ifade eder : *"Biliniz ki, dünya hayatı bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir öğünüş yarışı ve mal ile evladda bir çokluk yarışından ibarettir.Bunun misali, yetiştirdiği bitkiler çiftçilerin hoşuna giden yağmur gibidir.Fakat sonra o nebat kurur da Sen onu sapsarı olmuş görürsün. Sonra da o bir çerçöp olur.Ahirette ise şiddetli bir azab vardır.Bir de Allah'ın mağfireti ve rızası vardır.Dünya hayatı bir aldanış metaından başka bir şey değildir. Siz Rabbinizin mağfiretine ermek için ve genişliği göklerin-yerin genişliği kadar olan, Allah'a ve peygamberlerine inananlara hazırlanmış bulunan cennete ulaşmak için lazım gelen sebepleri hazırlamak hususunda koşu meydanlarında yarışan yarışçılar gibi yarışın..."*"²¹²

İnsanların bu derece yarışmaya meraklı olmasının altında yatan sebep DNA larında gizlidir.Allah insanları yarışmaya mütemayıl bir fitratta yaratmıştır."*Onların bir çoğunu görürsün ki günah (işleme)de düşmanlık yapmada ve haram yemede birbirleriyle yarışır.*"²¹³ Peygamberimiz de "...Vallahi, Ben sizin için fakirlikten korkmuyorum. Fakat ben sizin için, dünyanın sizden önceki ümmetlerin, önüne serildiği gibi sizlerin de önüne serilmesinden ve dünya için onların yarıştıkları gibi sizlerin de yarışmanızdan, (böyle böyle) dünyanın onları (aldatıp) helak ettiği gibi sizleri de helak etmesinden korkuyorum." ²¹⁴ buyurarak insanlığın dünyanın cazibesine kapılıp daima bir yarışın içerisinde olacağı endişesini dile getirmiştir.İşte İslam insanın yapısında olan bu yarışma arzusunu doğru bir yöne kanalize etmeye çalışır.Allah insanda var olan bu potansiyelin dünyalık

211 Tirmizi,Talak,21,(1201).

212 Hadid 20-21

213 Maide(5)/62.

214 Buharî, Rikak, 7; Müslim, Zühd ve Rekaik, 6 (4/2274).

ihtiraslar,kin,nefret ve bencillik gibi kötü amaçlar için değil²¹⁵ insanları hayır işlemeye sevkeden hedefler uğruna kullanılmasını istemektedir;²¹⁶ ”Herkesin yöneldiği bir yön vardır. Haydi, hep hayırlara koşun, yarışın! Nerede olsanız Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz, Allah’ın gücü her şeye hakkıyla yeter”²¹⁷

2.2 Kötü ve Yerilen Davranışlar

2.2.1 Dünya Hayatına Karşı Aşırı İstekli Olma (Dünya-Perestlik)

İslam dinince dünya, insanların geçici olarak kalacağı bir yer olarak kabul edilir :“Ey kavmim! Şüphesiz bu dünya hayatı ancak (geçici) bir yararlanmadır. Ahiret ise ebedi olarak kalınacak yerdir”²¹⁸ “Halbuki dünya hayatı, Âhiretin yanında çok az bir yararlanmadan ibarettir.”²¹⁹ Dünya insanları imtihan etmek için yaratılmıştır :“O hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı. O üstündür, bağışlayandır”²²⁰

Bundan dolayı Kuran insanları; Âhiret hayatlarını unutmalarına sebep olacak dünyevi menfaatlara karşı uyarır:²²¹ ”Bilin ki, dünya hayatı bir oyun, eğlence, süs, kendi aranızda (birbirinize karşı) övünme, mal ve evlat çoğaltma yarışıdır. (Bu) tıpkı bir yağmura benzer ki;

215 Resulullah(s.a.s). bu şekilde, dünya için yarışın neticesinin hased buğz ve tefrika olduğunu bildirdiği gibi, ümmetine şu tavsiyeyi yapmıştır: "Birbirinize buğz etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, birbirinizle yarışmayın. Kardeş olun ey Allah'ın kulları." Müslim, Birr ve Sıla, 31 (4/1985).

216 “Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten men ederler, hayır işlerinde birbirleriyle yarışır. İşte onlar Salihlerdendir” Al-i İmran(3)/114

“Öyle ise iyiliklerde yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O zaman anlaşmazlığa düşmüş olduğunuz şeyleri size bildirecektir.”Maide (5)/48. “İşte bunlar hayır işlerine koşuşurlar ve o uğurda öne geçerler.” Mü’minun,(23)/61.

217 Bakara (2)/148.

218 Mü’min,(40)/39.

219 Ra’d, (13)/26.

220 Mülk,(67)/2.

221 Kur’ân-ı Kerim’de "dünya hayatı" ifadesi kırka yakın yerde geçmektedir : "Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir" Muhammed,47/36.

"Şu dünya hayatı sadece bir oyun ve eğlencedir, Âhiret ise gerçek bir hayattır" Ankebût,(29)/64.

"... sakın dünya hayatı sizi kandırmasın ve şeytan Allah'ın affına güvendirerek sizi aldatmasın" (Lokmân (31)/33).

"Mal ve evlât dünya hayatının süsüdür.Kalıcı olan iyi işler ise hem sevap olması bakımından hem de ümit bağlanması bakımından Rabbinin nezdinde çok daha hayırlıdır" Kehf (18)/46.

"Kadınlardan, oğullardan, kantarlarca yığılmış altın ve gümüşten, (otlağa) salınmış atlardan, davarlardan ve ekinlerden gelen zevklere aşırı düşkünlük, insanlara süslü (cazip) gösterildi. Bunlar sadece dünya hayatının geçimidir. Asıl varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır." Âli İmran,(3)/14.

“Sakın sizi dünya hayatı aldatmasın!” Fâtır,(35)/5

“Dünya hayatı sadece oyun ve oyalanmadır. Ahiret yurdu ise Allah’tan korkanlar için elbette daha hayırlıdır.Düşünmüyor musunuz?” En’âm,(6) / 32.

bitirdiği ot, ekicilerin hoşuna gider, sonra kurur, onu sapsarı görürsün, sonra çerçöp olur. Ahiret'te ise çetin bir azap; Allah'tan mağfiret ve rıza vardır. Dünya hayatı ise, sadece aldatıcı bir metâdır"²²²
“

Kişinin fikri yapısı dünyaya ve ahirete bakış açısını belirlemektedir. Kuran ayetlerini göz ardı ederek yaşamayı tercih eden, öldükten sonra dirileceğini inanmayıp yok olacağını düşünen kimseler; Âhiret hayatını unutarak, dünya ve dünyalıklar için yaşamayı asıl amaçları haline getirirler; *“İnkar edenlere dünya hayatı çekici kılındı (süslendi). Onlar, iman edenlerden kimileriyle alay ederler. Oysa korkup sakınanlar, Kıyamet günü onlardan üstün mevkidedir. Allah, dilediğine hesapsız rızık verir* “²²³ *Bize kavuşmayı ummayanlar, dünya hayatına râî olup, onunla tatmin onanlar var ya işte onların kazandıklarına karşılık varacakları yer ateştir!*”²²⁴

Dünya hayatına yönelik bu tür bir bakış açısına sahip insanların en belirgin özelliklerinden biri de; ihtiras duygusudur. Görüp görecekları yerin sadece dünya olduğuna inandıkları için, dünyalık olan her şeyi elde etme konusunda çok hırslı olurlar. Bunları elde edebilmek için de hiçbir ahlâkî ve manevî değer ve müeyyide kendilerini caydıramaz” *Andolsun, onları hayata karşı (diğer) insanlardan ve şirk koşanlardan (bile) daha ihtiraslı bulursun. (Onlardan) Her biri, bin yıl yaşatılsın ister; oysa bunca yaşaması onu azaptan kurtarmaz. Allah, onların yapmakta olduklarını görendir.*”²²⁵ Böylesi bir bakış açısının, müminleri ibadetlerin ihmâline ve Allah'ın emrettiklerine isyana sevkeden uhrevî kayıplara uğratacağı vurgulanmıştır : *“Ey inananlar, mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa, işte onlar ziyana uğrayanlardır “ (el-Münâfikun 63/9). “Ey insanlar, Allah'ın va'di gerçektir sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı (Şeytan) Allah'ın affına güvendienmek sureti ile sizi kandırmasın ”* ²²⁶

Allah, müminlerden dünyaya, Kur'anın baktığı zaviyeden bakmalarını talep eder ve ahiretlerini unutturacak derecede dünyaya endeksli bir hayat sürdürmelerini yasaklar :

222 Hadîd, (57)/20;

223 Bakara (2)/212.

224 Yunus:, (10)/ 7-8

“Dediler ki: Ne varsa dünya hayatımızdır, başka birşey yoktur. Ölürüz, yaşarız; bizi zamandan başkası helâk etmiyor (bizi öldüren yalnız zamandır). Fakat onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zannediyorlar.” Câsiye, (45)/24

“Ne ise hep bu dünya hayatımızdır, ölürüz ve yaşarız (bir kısmımız ölürken bir kısmımız doğar), biz öldükten sonra diriltilecek değiliz” Mü'minûn, (23)/37

225 Bakara (2)/96.

“Kârûn, zineti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler; “Keşke Kârûn'a verilen (servet) gibi bizim de (servetimiz) olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir” dediler.” Kasas (28)/79.

226 Fâtır, 35/5.

”İnsanlardan, “Ey Rabbimiz! Bize (vereceğini) bu dünyada ver” diyenler vardır. Bunların ahirette bir nasibi yoktur.”²²⁷Kur’an böyle düşünenlere istediklerini alacaklarını ve fakat Âhirette bunun bedelini ödeyeceklerini vurgular: “Kim bu geçici dünyayı isterse orada ona, (evet) dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadar hemen veririz. Sonra da cehennemini ona mekan yaparız. O, buraya kınanmış ve Allah’ın rahmetinden kovulmuş olarak girer.”²²⁸

Burada dünya işleri ile meşgul olmak değil,²²⁹ Allah’ı ve Âhiret’i unutacak kadar, aşırı hırs beslemek kötülenmektedir. Peygamberimiz:”*Âdemoğlunun iki vâdi dolusu malı olsa, üçüncüsünü ister. Onun karnını ancak toprak doldurur. Tевbe edenin tevbesini Allah kabul eder*”²³⁰ *"Koyun sürüsüne dalan iki aç kurdun sürüye vereceği zarar; mal, makam ve mansıb hırsının kişinin dinine vereceği zarardan daha fazla değildir"* ²³¹ buyurmuştur.İslam’ın hedeflediği;Dünya - Âhiret dengesi içerisinde bir hayat sürdürmektir:”*Onlardan, “Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru” diyenler de vardır.İşte onlara kazandıklarından bir nasip vardır. Allah, hesabı pek çabuk görendir.”*²³² *"Namaz kılındıktan sonra yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan (nasibinizi) arayın. Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz"*²³³ ve benzeri Âyetler,Dünya-Âhiret dengesinin sağlıklı işlemesine açık bir şekilde işaret etmektedir.

2.2.2 Fitne ve Bozgunculuk

Düzeltilme iddiasıyla bozgunculuk çıkarmak insanlık tarihiyle yaşıttır.Zira insan, fıtratındaki bu özelliği yaratıldığı günden beri taşımaktadır:”*Hani Rabbin meleklerle, Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti de, melekler: Biz seni hamd ile tesbih, takdis eder dururken; yeryüzünde fesad çıkarıp, kanlar dökecek birini mi yaratacaksın demişlerdi.*”²³⁴ Peygamberler tarihine baktığımızda her peygamberin, kavmindeki bozguncularla sürekli uğraştığını görürüz. Hz. Lût (a.s.) bir türlü bozgunculuk yapmaktan vazgeçmeyen kavmi için *”Rabbim! bozgunculara karşı bana yardım et”*²³⁵ diye dua etmişti.Hz. Salih(as) de gönderildiği Semud kavmine seslenerek :

227 Bakara (2)/200.

228 İsra(17)/18.

”Azgınlaşan ve dünya hayatını tercih edenin gideceği yer cehennemdir” Nâziât,(79)/38

”Siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz ama âhiret hayatı daha hayırlı ve daha kalıcıdır” A'lâ,(87)/16.

229 ”Rabbimiz’den bir fazl istemenizde sizin için bir sakınca yoktur...” Bakara Suresi,(2)/ 198

230 Buhârî, Rikâk, 10.

231 Tirmizî, Zühd, 43.

232 Bakara(2)/201-202.

233 Cum'a, 62/10.

234 Bakara, (2)/30.

235 Ankebût,(29)/30.

“Hatırlayın ki Allah Âd kavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler kuruyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz. Artık Allah’ın nimetlerini anın da yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın” ²³⁶ diyerek onları bu konuda uyarmıştı.

İslâm dini, insanlık için çok kötü olaylara vesile olabilecek;fitne ve bozgunculuğu yasaklamıştır : *"Sizden önceki nesillerin ileri gelenleri, yeryüzünde bozgunculuğa engel olmalı değil miydiler? Onların içinden bizim kurtardıklarımızın sayısı pek azdır. Zalimler yalnız kendilerine verilen (dünyevî refahın) ardına düştüler. Onlar ki günahkâr insanlardı."*²³⁷ *"Allah bozgunculuk yapanları sevmez"*²³⁸ Kur'an-ı Kerîm'de;dinden dönme manası da verilen "fitne; katl (adam öldürme)'den daha büyük bir cürüm" olarak kabul edilmiştir.²³⁹

Kur'an,bozguncuların özelliklerini birçok ayette işlemiştir.Nitekim Bakara suresinde de bu konu geniş bir biçimde yer almıştır.Sure, biri geçmişte diğeri de toplumda daima var olacak iki bozguncu zümreden bahseder.Sırasıyla görelim:

2.2.2.1 İsrailoğulları’nın Yapmış Olduğu Bozgunculuk:

Bakara suresinde İsrailoğulları’nın serüvenleri oldukça geniş bir yer tutar.Nitekim Sûre’nin kendisi de onlarla ilgili yaşanan bir hadiseden ismini almıştır.Firavun tarafından bir çok sıkıntıya maruz kalan bu topluluk bu eziyetten kurtuldukları anda, Allah'ın peygamberine baş kaldırmaktan çekinmeyip, bozgunculuk çıkarmışlardır:*“Ama zulmedenler, kendilerine söylenen sözü bir başkasıyla değiştirdiler. Biz de o zalimlerin yaptıkları bozgunculuğa karşılık, üzerlerine gökten iğrenç bir azab indirdik.”*²⁴⁰ *“Hani, Mûsâ kavmi için su dilemişti. Biz de, “Asanı kayaya vur” demiştik, böylece kayadan on iki pınar fışkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. “Allah’ın rızkından yiyin, için, yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın” demiştik.”*²⁴¹ *“Hani, “Birbirinizin kanını dökmeyeceksiniz, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacaksınız” diye de sizden*

²³⁶ A'râf,(7)/ 74.

²³⁷ Hûd,(11)/116.

²³⁸ Mâide,(5)/64.

²³⁹ Bakara,(2)/191.

²⁴⁰ Bakara (2)/59.

²⁴¹ Bakara(2)/60.

kesin söz almıştık. Sonra bunu böylece kabul etmiştiniz. Kendiniz de buna hâlâ şahitlik etmektesiniz.”²⁴²

İsrailoğulları bozgunculuk çıkarmakta o kadar ileri gitmişlerdi ki kendilerine gönderilen Peygamberleri öldürmekten bile çekinmemişlerdi :“*Hani, “Ey Mûsâ! Biz bir çeşit yemeğe asla katlanamayız.O halde, bizim için Rabbine yalvar da, o bize yerden biten sebze, kabak, sarımsak, mercimek, soğan versin” demiştiniz.O da size, İyi olanı düşük olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyle ise inin şehre! İstedikleriniz orada var, demişti. Böylece zillet ve yoksulluk onları kapladı.Onlar, Allah’ın gazabına uğradılar. Bunun sebebi, onların; Allah’ın Âyetlerini inkâr ediyor, Peygamberleri de haksız yere öldürüyor olmaları idi. Bütün bunların sebebi ise; isyan etmek ve aşırı gitmekte oluşlarıydı”²⁴³*

İsrâiloğulları Hz. Peygamber (a.s.) zamanında da bu özelliklerini ortaya çıkarmışlardı: “Onlara, “Allah’ın indirdiğine (Kur’an’a) iman edin” denilince,“Biz sadece bize indirilene (Tevrat’a) inanırız” deyip, ondan sonra geleni (Kur’an’ı) inkâr ederler.Halbuki O(Kur’an), ellerinde bulunanı (Tevrat’ı) tasdik eden hak bir kitaptır. De ki, “Eğer inanan kimseler idiyseniz daha önce niçin Allah’ın peygamberlerini öldürüyordunuz?”²⁴⁴

Kur’an’ın İsrailoğulları hakkında ve bilhassa adeta kemikleşmiş olan “bozgunculuk çıkarma” özelliklerinden bu derece tafsilatlı bahsetmesinin sebebi ;doğurduğu sonuçlar açısından kapanmaz yaralar açan bu kötü huydan, yeniden inşa ettiği toplumu (müminleri) uzak tutmak isteği

242 Bakara(2)/84.

“Hani, biz İsrailoğulları’ndan, “Allah’tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekatı vereceksiniz” diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz.”Bakara (2)/83

243 Bakara(2)/61.

"İsrâiloğulları'ndan sağlam bir teminat almış ve onlara Peygamberler göndermişizdir. Ne zaman kendilerine o Peygamberler nefislerinin hoşlanmıyacağı bir şey getirdiyse bir takımını yalanladılar, bir takımını da öldürdüler." Maide,(5)/70.

"Oysa ki Allah Teâlâ İsrâiloğulları'na gönderilen kitapta şunları bildirmişti: "Kim bir kimseyi, bir kimseye veya yeryüzünde çıkardığı bozgunculuğa karşılık olmaksızın öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur" Mâide, (5)/32.

244 Bakara(2)/91.

"Yahudiler Allah'ın eli sıkıdır dediler. Bu sözlerinden ötürü elleri bağlansın, onlara lânet olsun. Hayır O'nun iki eli de açıktır, dilediği şekilde sarf eder. Andolsun ki, sana Rabbinden indirilen sözler, onların çoğunun azgınlığını ve inkârını artıracaktır. Biz onların arasına Kıyamet’e kadar sürecek düşmanlık ve kin saldık. Savaş ateşini ne zaman körüklediyseler Allah onu söndürdü(onları yenilgiye uğrattı). Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Allah ise bozguncuları sevmez" Mâide,(5)/64.

olsa gerektir;"İyi bir hale getirilmişken, yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah'a korkarak ve umutla yalvarın. Doğrusu Allah'ın rahmeti iyi davrananlara yakındır."²⁴⁵

2.2.2.2 Münafıkların Bozgunculuk Çıkarması:

Bu meselenin diğer boyutu da ; toplum içerisinde ıslah iddiasıyla bozgunculuk çıkaracak zümrelerle daima karşı karşıya kalacak olan müminleri, bu konuda uyarmaktır diye düşünebiliriz.Nitekim,Bakara suresinde bu potansiyel tehlikenin münafıklarda görülmekte olduğu, oldukça geniş bir şekilde işlenmektedir.Rivayetlerde Abdullah b. Übey b. Selûl ve benzeri münafıklar olduğu bildirilen bazı kimseler, insanlar arasında fitne çıkarıyor ama bunu suç görmeyecek kadar da küstahlık ediyorlardı:“ *Bunlara, Yeryüzünde fesat çıkarmayın denildiğinde, Biz ancak ıslah edicileriz derler. İyi bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir. Fakat farkında değillerdir.*”²⁴⁶ Münafıkların ne derece fesad unsuru olduğunu belirleyen diğer bir Âyet’te ise şöyle buyurulmaktadır : “*Dünya hayatına dair konuşması senin hoşuna giden, pek azılı düşman iken kalbindekine Allah'ı şahit tutan; işbaşına geçince de yeryüzünde bozgunculuk yapmağa, ekini ve nesli yok etmeğe çabalayan insanlar vardır. Oysa Allah bozgunculuğu sevmez.*” ²⁴⁷ Bu Âyet’in, münafıklardan, tatlı dilli fakat kötü niyetli biri olan Ahnes b. Şureyk hakkında nazil olduğu rivayet olunur.

Münafıklar kendi çıkarlarına hizmet etmeyen mevcut nizamı ve asayişini yıkmak için inananlar arasında fitne ve fesat çıkarmak maksadıyla her türlü çareye başvururlar : “*Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, mü’minler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah ve Resûlüne karşı savaşanlara üs olsun diye bir mescit yapanlar vardır. Bunlar,“Bizim iyilikten başka hiçbir kasdımız yok” diye de mutlaka yemin ederler. Ama Allah şâhitlik eder ki bunlar mutlaka yalancılardır*”²⁴⁸ Bu konuda o kadar ileri giderler ki insanların inançlarını bulandırmak için türlü entrikalara başvurular “*Kitap ehlinde bir grup, “Mü’minlere indirilene günün başlangıcında inanın, sonunda da inkar edin, belki onlar (size bakarak) dönerler” dedi.*” ²⁴⁹

Kur’an yeryüzünde fitne ve fesat çıkarıcıların her hâl u kârda cezalandırıldığını göstermektedir.”*Ki (bunlar) Allah'ın ahdini, onu kesin olarak onayladıktan sonra bozarlar, Allah'ın*

245 A'râf, (7)/56.

246 Bakara(2)/11-12

247 Bakara, (2)/204-205.

248 Tevbe (9)/107.

249 Âl-i İmran,(3)/ 72.

kendisiyle birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler(sıla-i rahmi terk ederler) ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar. Kayba uğrayanlar, işte bunlardır.”²⁵⁰

2.2.3 Hayasızlık:

İslam’da haya ; Allah korkusu sebebiyle O’nun istemediği şeylerden çekinmek ve dinî bir yasağı çiğneme hususunda,Yaratıcı’dan ve yaratılmışlardan utanmak manasına gelir. Peygamberimiz (sav) bir gün Ashabına:“Allah’tan gereği gibi utanınız” buyurmuştu.Hadisi rivayet eden Abdullah b.Mesud diyor ki: *Ya Rasulallah! Biz hamdolsun, Allah’tan gerçek anlamıyla utanıyoruz, dedik. Efendimiz şöyle buyurdu: “Hayır, hakikat sizin anladığınız gibi değildir.Allah’tan gereği gibi utanmak; başı ve başta bulunan her şeyi, karnı ve karında bulunan her şeyi Allah’ın razı olmadığı her şeyden korumak, ayrıca ölümü ve öldükten sonra çürümeyi daima hatırd tutmaktır. Ahireti isteyen kimse dünyanın fani zinetine aldanmaz ve terk eder. Kim bunu yaparsa Allah Teala’dan gereği gibi haya etmiş, utanmış olur”*²⁵¹ *"Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir."*²⁵²

Dinimizde haya sahibi olmak fevkalâde önemsenmiş, imanlı olmanın bir tezahürü olarak kabul edilmiştir. Peygamber Efendimiz: *“İmanın yetmiş yahut altmış bu kadar şubesi vardır, o şubelerin en üst derecesi olanı (La ilahe illallah) sözüdür. En aşağısı da yoldan gelip geçenlere eza verecek şeyleri gidermektir. Haya da imandan bir şubedir.”*²⁵³ Buna karşın hayasız olmak, yani utanma duygusundan yoksun olmak; kötülüğü simgeleyen şeytani bir tutum olarak telakki edilmiştir:“O, size ancak kötülüğü, hayasızlığı ve Allah’a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder”²⁵⁴ *“Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size, çirkinliği ve hayasızlığı emreder. Allah ise size kendi katından mağfiret ve bol nimet vaat ediyor. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir”*²⁵⁵ Nitekim, cemiyetteki ahlakî yozlaşmasının başlıca sebebi bu duygudan yoksunluktur.Efendimiz buyurdu ki:“İnsanların ilk nübüvvetten beri bütün Peygamberlerden

250 Bakara(2) / 27.

”Allah’a ve Resûlü’ne karşı savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuğa çalışanların cezası, ancak öldürülmeleri, asılmaları ya da elleriyle ayaklarının çaprazca kesilmesi veya (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu, dünyadaki aşağılanmalarıdır, ahirette onlar için büyük bir azab vardır.” Maide (5)/33.

251 Tirmizi, Sıfatul Kıyame, 4/637, b.24.

252 Hadid (57)/4.

253 Müslim, İman 58; Ayrıca bk. Buhari, İman 3; Ebu Davud, Sünnet 14; Tirmizi, Birr, 80, İman 16; İbni Mâce, Mukaddime 9

254 Bakara(2)/169

255 Bakara (2)/268.

duyduğu sözlerden biri; Utanmazsan dilediğini yap sözüdür.”²⁵⁶ Utanç duygusunu yitirmiş olan bir insan her türlü ahlaksız tavrı sergileyebilme seviyesine düşmüştür.”Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayasızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu ne kötü bir yoldur.”²⁵⁷”Lût’u da Peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: “Sizden önce âlemlerden hiçbir kimsenin yapmadığı çirkin işi mi yapıyorsunuz?”²⁵⁸

2.2.4 Riya ve Gösteriş

Riya;söz ve davranışlarında, insanların beğenisini kazanmayı ön planda tutmaktan kaynaklanan bir samimiyetsizliktir.Riyanın en kötü şekli ise, dünyalık emeller uğruna , manevi değerleri sömürerek yapılan şeklidir. Riya ,Kur’ân-ı Kerîm’de altı kadar Âyet-i Kerîme’de yer almaktadır.²⁵⁹ Bu Âyetlerde üç tür riyadan bahsedilir:

- 1.İnsanlara gösteriş yapmak için ,malını Allah yolunda harcamak,
- 2.Gösteriş için ibadet yapmak,
3. Davranışlarda samimiyeti değil,gösterişi ön plana çıkarmak.

Bakara suresinde mevzuu bahis olan birinci tür riya ; infak esnasında insanlara karşı yapılan gösteriştir: “*Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kaktırmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab’leri katında mükafatları vardır.Onlar için korku yoktur.Onlar üzülmeceklerdir de.*”²⁶⁰”Ey iman edenler! Allah’a ve Âhiret gününe inanmadığı

256 Buhari, Kitabü’l-Enbiya, 7/100, b.8; İbni Mace, Kitabü’z-Zühd, 2/1400, b.17; Müsned, 4/121.

257 Nisa (4)/22.

258 A’raf (7)/ 80.

259 Bakara,(2)/262,264;

”Mallarını halka gösteriş için harcayıp Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen kimseleri de Allah elbette sevmez. Şeytan kimin arkadaşı olursa, artık o arkadaşların en kötüsüne düşmüş demektir.” Nisa,(4) /38

“Gösteriş ve riya ile ilgili diğer bazı âyet-i kerîmeler de şunlardır : “Münafıklar, Allah’ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir. Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah’ı pek az anarlar” Nisâ Suresi,(4)/142

” Şımarıp böbürlenmek, insanlara gösteriş yapmak ve (halkı) Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar (Mekke müşrikleri) gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını kuşatıcıdır.” Enfal (8)/47

“Onlar (namazlarıyla) gösteriş yaparlar.” Ma’un; (107)/6.

260 Bakara,(2)/262.

halde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”²⁶¹

Bu Âyet-i Kerîme’lerde yapılan yardımda birkaç unsur ön plana çıkmaktadır: Başa kakma yani minnet altında bırakma, insanları bu konuda incitme ve insanlara gösteriş olsun diye harcama yapma. Allah böyle bir niyetle yapılan amelin kendi katında geçersiz olduğunu vurgulamaktadır. İkinci Ayeti Kerime’de; Müslümanların böyle bir tutum ve davranıştan uzak olmasını emreder ve Âyet bunu bir misalle pekiştirir. Peygamberimiz; söyle buyurdular: *"Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey küçük şirktir."* Ashab-ı Kiram dediler ki: *"Ya Resûlallah, küçük şirk nedir?"* Resûlullah (s.a.s.): *"Riyadır. Yani başkalarına gösteriş için ibadet yapmaktır. Allahu Teala, Kıyamet Günü herkesin amelinin karşılığını verirken, insanlara gösteriş için ibadet yapanlara şöyle der: "Dünyada kendileri için gösteriş yaptığınız kimselere gidin. Bakın bakalım onların yanında size verecekleri bir şey bulabiliyor musunuz?"* 262

2.2.5 Haddi Aşmak

Kur’an’da Haddi aşmanın her türlü²⁶³ kötü bir fiil olarak gösterilmiştir. Bakara suresinde bu hususu :

1-Savaşta haddi aşma (işkence)

2-Hukuki meselelerde haddi aşma(hakkın gasbı) şeklinde görürüz

²⁶¹ Bakara,(2)/264.

²⁶² Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 428

²⁶³ Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah’ın ve (mü’min) insanların güvencesine sığınmadıkça kendilerini zillet kaplamıştır. Onlar Allah’ın gazabına uğradılar ve yoksulluk onları kapladı. Bunun sebebi onların; Allah’ın âyetlerini inkar ediyor ve peygamberleri haksız yere öldürüyor olmaları idi. Bütün bunların sebebi ise, isyan etmekte ve (Allah’ın koyduğu) sınırları çiğnemekte oluşları idi” Al-i İmran (3)/112 “Ey iman edenler! Allah’ın (koyduğu din) nişanelerine, haram aya, hac kurbanına, (bu kurbanlıklara takılı) gerdanlıklara ve de Rab’lerinden bol nimet ve hoşnutluk isteyerek Kâ’be’ye gelenlere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınızda (isterseniz) avlanın. Sizi Mescid-i Haram’dan alıkoydular diye bir takımlarına beslediğiniz kin, sakın ha sizi, haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah’a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah’ın cezası çok şiddetlidir”. Maide(5)/2.

2.2.5.1 Savaşta Haddi Aşma:

İslam, savaş halinde bile, hukuk kurallarına ve insanî değerlere titizlikle riâyet gösterilmesini ister.²⁶⁴ Savaş anında, dehşet ve vahşeti, şiddet ve hiddeti reddeder. Savaşta bile; haddi aşmamayı ve ölçüyü kaçırmamayı ,temel prensip olarak kabul eder. İslam, aşırılığa ve haddi aşan tavırlara karşı müeyyideler getirmiştir. Bu nedenle, İslam hukukunda saldırıya ancak misli ile mukabele edilir; aşırı gitmek suçtur. Kur'an-ı Kerim, düşmanla yapılan savaşta aşırı hareket edilmesini yasaklar. Bu husus, şu ayet-i kerime ile beyan buyurulmuştur: “*Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez*” (Bakara

264 Savaş esnasında yasak olan fiiller;

- a) İşkence :Öldürülecek olan kimseye dahi işkence edilemez; zulüm ve işkence bütün çeşitleriyle yasaktır.
- b) Savaşçı olmayanların öldürülmesi : Savaşçı, fizikî bakımından savaşabilecek kimselerdir. Bunların dışında kalanlar kasten ve doğrudan öldürülemez. Bu cümleden olarak kadınlar, çocuklar, savaşan efendilerine hizmet için gelmiş köleler, körler, dünyadan el etek çekmiş din adamları, akıl hastaları, yaşlılar, hastalar, kötürümler ve benzerlerinin öldürülmelerine izin verilmez.
- c) İnsan ve hayvanların uzuvlarının kesilmesi ve bu yolla öldürülmeleri yasaktır.
- d) Verilmiş söze ve yapılmış andlaşmaya aykırı hareket edilemez.
- e) Savaş zarureti bulunmadıkça zirai mahsullerin, orman ve ağaçların yakılması yasaklar arasında yer alır.
- f) Namus ve şereflere tecavüz, zina ve gayr-i meşru münasebetler yasak olduğu gibi, düşman kadınlarının ırzına geçen sivil ve askerler zina suçu işlemiş olur ve bunun cezasını çekerler.
- g) Düşmandan alınan rehineler misilleme yoluyla da olsa öldürülemez.
- h) Ölülerin başını veya uzuvlarını kesip teşhir etmek yasaktır.
- i) Kesin bir meşru müdafaa söz konusu olmadıkça akrabayı öldürmek. Akraba düşman saflarında olsa dahi öldürülmez.
- j) Çiftçi, tacir, esnaf, işadama gibi fiilen harbe iştirak etmemiş, kimseleri öldürmek yasaktır.
- k) Harb esirlerini rehine gibi kullanmak, kalkan yapmak, onların arkasında düşmana doğru ilerlemek.
- l) Bazı İslam hukukçularının açık ifadelerine göre zehirli ok kullanmak bile yasaktır. (Buhari, Cihad, 150 vd, Muhammed Hamidullah, İslam'da Devlet İdaresi, (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul, 1963, s. 166 vd.

Sûresi,190) Nitekim bir başka Âyet'te de şöyle buyrulur:“ Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın. Allah’tan korkun ve bilin ki Allah müttakilerle beraberdir”²⁶⁵

Günümüzde; demokrasi ,insan hak ve özgürlükleri adına hareket ettikleri iddia olunan gelişmiş ve sözde uygar dünya güçlerinin kullanmaktan çekinmedikleri ; biyolojik ve kimyasal toptan imha silahlarının;İslam nazarında;işkence ve cinayet vasıtaları olduğunda şüphe yoktur.

2.2.5.2 Hukuki Açıdan Haddi Aşma:

İslam inancına göre kul hakkı ,çok önemli olup insanlar her türlü tecavüz ve haksızlıktan men edilmişlerdir. Allah Teala kulunun, başka bir kulun hakkıyla huzuruna gelmesini istemez.Hz. Peygamber (s.a.s)'den gelen rivayetler de bunu doğrulayacak niteliktedir.Peygamber Efendimiz ,bir Hadisinde Allah'ın huzuruna kul hakkı ile gelen kimseyi müflis olarak tanımlayarak şöyle buyurur: *"Müflis şu adama derler ki, dünyada yaptığı bütün ibadet ve tâatın sevabı ile Kıyamet gününde Allah'ın huzuruna gelir. Bu adam dünyada birçok hayırlar ve ibadetler yapmış olmakla birlikte başkalarına zulmetmiş, kimini dövmüş, kiminin gönlünü kırmış, şuna buna eliyle ve diliyle eziyet etmiştir. İşte bu hak sahiplerinin hepsi o adamın çevresine toplanacaklar, haklarını isteyecekler: "Bana dünyada iken şöyle yaptı, hakkımı al ya Rab!" diye davacı olacaklardır. Allah bunun hayır ve iyiliklerinden hasıl olan sevapları bunlara taksim edecek, fakat borcu yine kapanmayacak nihayet onların günahlarını bunun üzerine yükleyecek ve Cehennem'e gönderecektir.İşte asıl müflis böyle bir adamdır"*²⁶⁶ İslâm ceza hukukunda da içinde kul hakkı söz konusu olan bir takım meseleler vardır ki, bunlardan ikisi Bakara suresinde işlenmektedir:“Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kısas edilir. Ancak öldüren kimse, kardeşi (öldürülenin vârisi, velisi) tarafından affedilirse, aklın ve dinin gereklerine uygun yol izlemek ve güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra tecavüzde bulunana elem dolu bir azap vardır.”²⁶⁷ “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Haklarına tecavüz edip zarar vermek için onları tutmayın. Bunu kim yaparsa kendine zulmetmiş olur. Sakın Allah’ın âyetlerini eğlenceye almayın. Allah’ın üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek için indirdiği Kitab’ı ve hikmeti hatırlayın. Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”²⁶⁸

265 Bakara,(2)/194.

²⁶⁶ Müslim, Birr, 60; Tirmizi, Kıyame, 2

²⁶⁷ Bakara(2)/178.

²⁶⁸ Bakara(2)/ 231.

Bu iki Âyette de haddi aşmak, kişisel duygulardan kaynaklanan bir zaaf olarak kabul edilmektedir.İslam meselenin muhataplarını, hukuki yolları izlemek yerine bu zaafalarını ön plana çıkaracak davranışlardan uzak durmaları konusunda uyarmaktadır

3.İbadet

3.1 Namaz:

İslâm beş temel prensip üzere kurulmuştur.Peygamberimiz konu ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *“İslâm beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed(a.s.)in Allah'ın peygamberi olduğuna şehadet etmek,namaz kılmak, haccetmek ve Ramazan orucunu tutmaktır.”*²⁶⁹ İnsanlar öldükten sonra ilk önce namazdan sorguya çekilecek.Nitekim Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:“*Kulun kıyamet gününde, hesabı ilk önce sorulacak ameli namazdır. Eğer namazı dürüst çıkarsa kurtulmuş ve kazanmıştır.Eğer namazı düzgün çıkmazsa kaybetmiştir.*”²⁷⁰ İbadetler içersinde namazın bu derece önemli olmasını sebebi,dini yapılanmada temel taşı vazifesi görmesi sebebiyledirDireksiz bir bina nasıl ki ayakta kalamaz ve sonunda yıkılırsa müslümanın da namaz olmadan kendini bir mümin olarak inşa etmesi o derece imkansızdır.“*Namaz dinin direğidir.*”²⁷¹ hadisi bu gerçeğe işaret etmektedir.Hz. Câbir (r.a)'in anlattığına göre, Resûlullah (a.s)'ın şöyle söylediğini işitmiştir *"Kişiyle şirk arasında namazın terki vardır."*²⁷²

Namaz kelime olarak Farsça dua demektir.Arapçası "salât" tır ve "salât"ın sözlük anlamı dua demektir.Kur'an-ı Kerim'de:“*Onlara salât et (yani dua et) çünkü senin salâtın (yani duan) onlar için sükûnettir.*”²⁷³ buyrulmuştur ki, buradaki "salât" dua anlamındadır.Namaz Allah'ın kesin emridir:“*Namazı kılın ve zekatı verin.*”²⁷⁴ “*Şüphesiz namaz, müminler üzerine vakitli olarak farz kılınmıştır.*”²⁷⁵ Nitekim namaz daha önceki ümmetlere de farz kılınmıştır :“*Hani İsrail oğullarından, "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anneye-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilikle davranın, insanlara güzel söz söyleyin, namazı dosdoğru kılın ve zekatı verin" diye misak*

269 Buhari, İman, 2; Müslim, İman, 5.

270 Tirmizî, Salât, 305.

271 Tirmizi, İman-8.

272 Müslim, İman 134, (82); Ebü Dâvud, Sünnet 15, (4678); Tirmizî, İman 9, (2622). Metin Müslim'in metnidir.Tirmizinin metni şöyledir: "Küfürle îman arasında namazın terki vardır."

273 Tevbe(9)/103.

274 Bakara,(2)/ 110.

275 Nisa(4)/ 103.

almıştık.Sonra siz, pek azınız hariç, döndünüz ve (hâlâ) yüz çeviriyorsunuz.”²⁷⁶ Beş vakit namaz hicretin ikinci senesi Mirac'da farz kılınmıştır.Bu konu ile ilgili olarak Hz.Enes (r.a)şöyle anlatıyor: "Resûlullah (a.s)'a Mi'râc'a çıktığı gece elli vakit namaz farz kılındı. Sonra bu azaltılarak beşe indirildi. Sonra da şöyle hitap edildi:"Ey Muhammed! Artık, nezdimde (hüküm kesinleşmiştir), bu söz değiştirilmez. Bu beş vakit, (Rabbinin bir lüftü olarak on misliyle kabul edilerek) senin için elli vakit sayılacaktır.”²⁷⁷ Kur'ân'da beş vakit namaza işaret eden muhtelif ayetler vardır : ”²⁷⁸ Namazları ve orta namazını (üstlerine düşerek, titizlik göstererek) koruyun ve Allah'a gönülden boyun eğiciler olarak (namaza) durun.”²⁷⁹

Ancak Kur'an namazın tafsilatını anlatmaya girmez. “... Güvene erdiğinizde bilmediğiniz şeyleri onun (Peygamberin) size öğrettiği şekilde Allah'ı anın / namaz kılın”²⁸⁰ ayetinin hükmü gereğince Müslümanlar namazlarını,Peygamberin öğrettiği şekilde kılmak durumundadırlar.

Kuran müminlerin vasıflarını zikrederek namaz unsurunu daima ön plana çıkarmıştır:“Onlar, gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.”²⁸¹”Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin ve rüku edenlerle birlikte siz de rüku edin.”²⁸² ”Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin; önceden kendiniz için hayır olarak neyi takdim ederseniz, onu Allah katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı görendir.”²⁸³ ”İman edip güzel amellerde bulunanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve zekatı verenler; şüphesiz onların ecirleri Rablerinin katındadır. Onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.”²⁸⁴ “Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz iyilik değildir.Ama iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle,Kitaba ve peygamberlere iman eden; mala olan sevgisine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, isteyip-dilenene ve kölelere (özgürlükleri için) veren; namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve ahidleştiklerinde ahidlerine vefa gösterenler ile zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenler(in tutum ve davranışlarıdır). İşte bunlar, doğru olanlardır ve müttaki olanlar da bunlardır.”²⁸⁵

276 Bakara(2)/ 83.

277 Buhârî, Bed'ül-Halk: 6, Enbiya: 22, 43, Menâkıbu'l-Ensâr: 42; Müslim, İman: 259, (162); Tirmizî, Salât: 159, (213); Nesâî, Salât: 1, (1, 217-223).

278 Tâhâ (20)/130;Rûm ,(30)/17-18;Nûr,(24)/58;Kâf,(50)/39-40

279Bakara(2)/238.

280 Bakara,(2)/239.

281 Bakara,(2) / 3.

282 Bakara,(2)/ 43.

283 Bakara,(2)/110.

284 Bakara,(2)/277.

285 Bakara(2)/177. Bu ayette kast edilen zümre İsrailoğulları olmakla beraber, hükmü geneldir.

Hiç şüphe yok ki namaz,Allah'ı anmak için kılınır.“*Beni anmak için namazı dosdoğru kıl*”²⁸⁶ âyeti, namazın bu hikmetine işaret etmektedir.Ancak namazın insan ruhu ve psikolojisine, sosyal hayata ve insanın bedenine yönelik özellikleri vardır.

İnsan çoğu zaman ölümü ve ölüm ötesindeki hesabı unuttur.Bu yüzden her an günah işleyebilir ve günah işlemeyi âdet haline getirebilir.“*Biz namaz kılanlardan değildik, düşkünü yedirmezdik, boş şeylere dalanlarla dalar giderdik ceza gününü yalanlardık*”²⁸⁷ diyecekleri Kur'an-ı Kerim'de haber verilmektedir.” “*Onların peşinden öyle bir nesil geldi ki bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular.Bu yüzden ilerde azgınlıklarının cezasını çekeceklerdir.*” ²⁸⁸ Ne ölümü, ne ahireti ve ne de ahiretteki hesabı hiç hatırlamazlar.Hiç ölmeyeceklerini ve dünyanın sona ermeyeceğini sanırlar.Derken ölüm gelip çatar ve bunları hazırlıksız olarak yakalar.Pişman olurlar ama bu pişmanlık bir fayda vermez.

Namaz insana Allah'ı unutturacak şeylere karşı koruyucu siper gibidir:“*Muhakkak ki namaz, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar.*”²⁸⁹ Çünkü belli aralıklarla Allah'ı hatırlayan kimse kötü bir şey düşünse bile onu eyleme geçiremez.Namazın insan üzerindeki tesirini Hz. Peygamber şöyle ifade eder:“*Sizden birinizin kapısının önünden bir nehir aksa ve bu nehirde hergün beş kere yıkansa, acaba üzerinde hiç kir kalır mı, ne dersiniz?*”“*Bu hal, dediler, onun kirlerinden hiçbir şey bırakmaz!*” *Aleyhissalâtu vesselâm:“İşte bu, beş vakit namazın misalidir. Allah onlar sayesinde bütün hataları siler*”²⁹⁰ buyurdu.”

Namaz, insanın korku ve üzüntülü anlarında bir terapi aracı olarak da telakki edilebilir.Bu gerçeği Kuran şu şekilde ifade eder.”*Sabır ve namazla yardım dileyin. Bu, şüphesiz, huşû duyanların dışındakiler için ağır (bir yük)dır.*”²⁹¹“*Ey iman edenler, sabırla ve namazla yardım dileyin. Gerçekten Allah, sabredenlerle beraberdir.*”²⁹²

Sosyolojik açıklamasına gelince:Toplumu ayakta tutan manevi dinamiklerin başında namaz gelir .Zira namaz ferdî bir eylem olmakla birlikte dinimiz bu ibadetin kolektif olarak eda

286Tâhâ,(20)/14.

287 Müddessir,(74)/ 42-46

288 Meryem(19)/59.

289 Ankebût,(29)/45.

290 Buhârî, Mevâkî: 6; Müslim, Mesâcid: 282, (666); Tirmizî, Emsâl: 5, (2872); Nesâî, Salât: 7, (1, 231); Muvatta, Sefer: 91, (1, 174);

291 Bakara,(2)/45.

292 Bakara,(2)/ 153.

edilmesi konusunda teşvikte bulunmuştur.²⁹³ Kuran Peygamberimize hitaben şöyle buyurur: *"Sen müminler arasında bulunup onlara namaz kıldıracağın zaman onlardan bir kısmı seninle beraber olsun."*²⁹⁴ Hz. Peygamber (s.a.s.) de cemâatle namazın faziletini şöyle açıklamıştır: *"Cemâatle kılınan namaz, bir insanın tek başına kıldığı namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir."*²⁹⁵ Ayrıca Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurur: *"Bir kimse güzelce abdest alır, sırf namaz için câmiye giderse, camiye varıncaya kadar atmış olduğu her adıma mukabil bir derece yükselir ve bir günahı silinir."*²⁹⁶ Cemaatle namazın kılmanın bu derece teşvik edilmesinden dolayı bu ibadetlerin ifa edildiği yer (camii)ler zamanla toplumsal barış adına fonksiyonel bir görev üstlenmişlerdir.

İslam, Allah katında herkes eşittir düsturundan yola çıkarak, maddi sebeplerden kaynaklanan toplumsal sınıflaşmanın önüne geçmek için toplumun her katmanından gelen insanları ortak bir mekanda buluşturmuştur.Şüphesiz bu buluşmanın insanların Allah katında eşit olduklarını, aralarında insan olmak bakımından bir fark olmadığını öğretmek,Müslümanlar arasında bulunması gerekli olan birlik ve beraberliğin örnek bir misâlini vermek ve pekiştirmek açısından birçok pratik faydası olmuştur.

3.2 Oruç:

"Sıyâm, savm", sözlükte nefsi meylettiği şeylerden,alıkoymak yani kendini tutmaktır. *"Ben Rahmân'a bir oruç adadım."*²⁹⁷ âyetinde bu mânâdadır.Şeriattaki mânâsı ise, yeme, içme ve cinsel ilişki gibi bilinen zaruri ihtiyaçlardan, niyet ederek bütün gün kendini tutmaktır.Hicretten birbuçuk yıl sonra kıblenin değişmesini müteâkib Şaban ayının onunda Ramazan orucu farz kılınmıştır :*"Ey İman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, sizlere de farz kılındı. Ta ki, korunasınız"*²⁹⁸ âyetiyle oruç farz kılınmıştır.Aynı sûrenin 185. âyetinde de:*"Sizden kim bu aya (Ramazan'a) erişirse oruç tutsun"*²⁹⁹ buyurularak oruç ibadetinin yerine getirilmesi emredilmiştir.Oruç bütün

293 Cemâatle namaz, Hanefi mezhebine göre sünnet-i müekke'de; Şâfiî mezhebine göre, farz-ı kifâye -sünnet-i müekke'de-; Mâliki mezhebine göre, sünnet-i müekke'de-farz-ı kifâye: Hanbeli mezhebi ve Dâvud ez-Zahirî'ye göre ise; farz-ı ayındır,Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1986,c.2,s.604.

294 Nisâ, (4)/102.

295 Buhârî, Ezan 30; Salât 87; Müslim, Mesâcid 245; Ebû Davud, Salât 48; Tirmizî, Salât 47. Başka bir rivayette bu fazilet yirmibeş derece olarak ifade edilmiştir. (İbn Mâce, Mesâcid, 16).

296 Ebû Davud,'Salât,8

297 Meryem,(19)/26.

298 Bakara(2)/183.

299 Bakara,(2)/185.

peygamberlere ve onlara inananlara farz kılınmıştır:”*Ey iman edenler, sizden öncekilere yazıldığı gibi, oruç, size de yazıldı (farz kılındı). Umulur ki sakınırsınız*”³⁰⁰

Orucun farz oluşunun ilk ve başlıca sebebi Allah'ın emrini yerine getirmektir.Nitekim Allah, bir kudsî hadiste:”*Oruç, benim içindir.Onun mükafatını ancak ben veririm.*”³⁰¹ buyurmuştur.Bununla birlikte Orucun fert bakımından,sosyal ve ahlâkî yönden de sayısız faydaları vardır.Kuran bunu şu şekilde ifade eder:”*Ramazân ayı... İnsanlar için hidayet olan ve doğru yolu ve (hak ile batılı birbirinden) ayıran apaçık belgeleri (kapsayan) Kur'an onda indirilmiştir.*”³⁰² ”*Ey İman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, sizlere de farz kılındı. Ta ki, korunasınız*”³⁰³ ifadesi orucun hikmetine dikkat çekmektedir.Orucun bir özelliği de bizi kötülüklerden koruyan bir ibadet oluşudur.Nitekim Peygamberimiz orucun bu özelliğini güzel bir benzetme ile açıklayarak şöyle buyurmuştur:”*Oruç bir kalkandır, o halde oruçlu kötü söz söylemesin. Kendisi ile çekişip kavgaya etmek isteyen kimseye iki defa, "ben oruçluyum" desin.*”³⁰⁴ Görülüyor ki orucun asıl gayesi, insanı kötülüklerden uzaklaştırarak olgunlaştırmak, ahlâk ve fazilet sahibi olmasını sağlamaktır.Yoksa sadece aç kalmak değildir.” ”*Çok oruç tutanlar var ki onlara tuttukları oruçlardan sadece açlık ve susuzluk kalır.Çok gece ibadet edenler vardır ki onlara da bundan kalan sadece uykusuzluktur.*”³⁰⁵ hadisi bu gerçeğe işaret eder.Açlık çeken insan, sahip olduğu nimetlerin değerini daha iyi bileceği için onları daha iyi korur,israf etmez ve Allah’a bunlardan dolayı şükreder.Şükür de nimetin artmasına vesiledir :”*Andolsun, şükrederseniz elbette (nimetimi) artırırım.*”³⁰⁶ Sahip olduğu helâl şeylere oruçlu olduğu için el sürmeyen kimse; iradesine hakim olmuş, olup sabır gibi insanın zor anlarında kendisini ayakta tutacak bir meziyet ve irade gücü kazanmıştır.

Orucun sosyal faydalarına gelince;Peygamberimizin, ”*Yanıbaşında komşusu aç olduğu halde tok yaşayan, olgun mü'min değildir*”³⁰⁷ sözü müslümanın başkalarına karşı sorumluluk sahibi olması gerektiğine işaret eder.³⁰⁸ İşte oruç tutan kimse açlığın ne demek olduğunu bizzat tatmış

300 Bakara,(2)/183.

301 Buhârî, Savm, 9; Müslim, Sıyam, 160, 162, 164; Tirmizi, Sıyam, 54; Nesai, Sıyam, 41.

302 Bakara,(2)/185.

303 Bakara,(2)/183.

304 Buhârî, Savm, 8.

305 İbn Mâce, Sıyam, 21.

306 İbrahim,(14)/ 7.

307Abdulazim b. Abdilkaviyy el-Munziri,et-Terğib ve't-terhib, Kahire, 1933,c.3, s.358.

308 Resulullah (s), "Birbirlerine karşı sevgi, merhamet ve şefkate mü'minlerin durumu, bir beden durumudur. Ondan bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar uykusuzluk ve hararete ona iştirak ederler." 2- Buhari, Edeb 27; Müslim, Birr 66, (2586)ve "Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona yardımını kesmez, ona yalan söylemez ve zülmetmez. Her biriniz, kardeşinin aynasıdır; onda bir rahatsızlık görürse bunu ondan izale etsin." buyurmuştur.Tirmizi, Birr 17,18, (1927, 1928, 1930); Müslim, İman 95, (55)

olduğundan , yoksulluk içerisinde yaşayan insanlara karşı şefkat ve merhamet duygularını geliştirir ve bunu da yardımda bulunarak topluma yansıtır. İftar sofraları, zengin-fakir kaynaşmasını sağlayacağı gibi,dostlukları da pekiştirir.

Bir kimsenin Ramazan orucunu sonraya bırakabilmesi için geçerli sayılan özürler aşağıdaki şu ayeti kerime ile açıklanmıştır: “(Oruç) Sayılı günlerdir. Artık sizden kim hasta ya da yolculukta olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde (tutsun). Zor dayananabilenlerin üzerinde bir yoksulu doyuracak kadar fidye (vardır). Kim gönülden bir hayır yaparsa bu da kendisi için hayırlıdır. Oruç tutmanız, -eğer bilerseniz- sizin için daha hayırlıdır.”³⁰⁹ Bu durumda :

1.Hastalar

2.Yolcular ; oruç tutmayıp sonradan oruçlarını kaza ederler.

3.Zor dayananabilenler (yaşlılık ve düşkünlük) ise ; her gün için bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler.

3.3 Hacc:

Hacc,İslam’ın en önemli kurumsal ibadetlerinden biridir.Hicretin dokuzuncu yılında farz olmuştur.” *Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanımazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey ona muhtaçtır)*³¹⁰ Dinin temel rükünlerinden birini temsil etmektedir.Bu nedenledir ki, fıkıhta da İslam’ın 5 esasından biri olarak kabul edilmiştir.Hadislerde şöyle buyrulur;”İslâm beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed (s.a.s)'in, Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Beytüllah'ı haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak”³¹¹ “Şüphesiz Allah size haccı farz kıldı, haccı ifa ediniz.”³¹²

Lügatte"ziyarete yönelmek, gidip gelmek" anlamında kullanılan “Hacc”ın fıkıh dilinde:"Arafat’da özel vaktinde bir miktar durmak ve ardından Kabe-i Muazzama’yı usulü üzere tavaf etmek" olarak tanımlanır.İbrahim (a.s.)denberi kurumsal varlığını sürdüren Hacc zamanla asli unsurlarını yitirmiştir.Yani Cahiliye dönemi Kureyşliler de haccın ritüellerini yerine getirmekle beraber daha önceki peygamberler vasıtasıyla ve özellikle Hz. İbrahim (a.s)in öğretmiş olduğu

309 Bakara (2) /184.

310 Al-i İmran (3)/97

311Buhârî, İman, I, 2; Müslim, İman,19-22; Tirmizî, İman, 3; Nesâî, İman, 13).

312 Müslim, Hac, 412; Nesaî, Menâsik, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 508).

çizginin dışına çıkmışlardı.Namaz yerine Kabe'nin yanında ıslık çalıp el çırpıyorlardı :” *Onların, Kâ'be'nin yanında duaları ıslık çalıp el çırpırmaktan ibarettir.Öyle ise (ey müşrikler) inkar etmekte olduğunuzdan dolayı tadın azabı.*”³¹³

Hac,hem beden hem de mal ile yapılması gerekçesiyle, sadece beden ile yapılan namaz ve oruçtan ayrıca da sadece mal ile ifa edilen zekattan daha üstün tutulmuştur.³¹⁴ Belirli sartlari taşıyan müslümanların ömründe bir defa Hacca gitmesi farzdır.³¹⁵ *"Oraya gitmeye gücü yeten herkese, Allah için Kâbe'yi ziyaret edip hacce gitmek farzdır"*³¹⁶ Ayetindeki "hacca yol bulabilen, hacca gitmeye gücü yeten" ifadesi Hanefîlere göre "bedenî, mâlî ve emniyet" unsurlarını kapsamına alır.Bunlar haccın edasının şartlarını oluşturur.Haccın eda şartları;İhram, Arafat'ta vakfe yapmak, Kabe'yi tavaf, Safa ile Merve arasında sa'y etmek ve başı traş etmek veya kısaltmaktır. Bu temel şartları yerine getiren mü'min kişiye Hâcc (Hacı) Bunun dışında, Haccın bütün diğer şartlarını taşıyan, ancak sadece belli bir vakit şartı olmayan ibadete ise 'umre' denir ve her mevsimde yapılabilir.Umre ibadetini yerine getiren mümine de mu'temir veya "âmir"denir.

Bütün ibadetlerde olduğu gibi hac ibadetinde de insanlar için dünya ve ahiretle ilgili yararlar vardır."*İnsanları hacca davet et ki, gerek yaya olarak ve gerekse uzak yollardan gelen çeşitli vasıtalarla sana varsınlar.Böylece onlar dünyevî ve uhrevî menfaatlerini görsünler ve belli günlerde, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları kurban ederken, Allah'ın adını ansınlar. Siz de onlardan yeyin, yoksula ve fakire yedinir*"³¹⁷ Esasen her yolculukta bir takım zorluklar olmakla beraber Hac hem fiziksel ama hem de ruhsal bir eforu gerektiren yorucu bir ibadettir.İnsanın her zamankinden daha çok iradesine ve öfkesine hakim olmasını gerektiren haller Hac'da zuhur eder.Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulmuştur: *"Hac bilinen aylardadır.Kim o aylarda hacca niyet ederse hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur."*³¹⁸ Bu konuda peygamber Efendimiz şöyle buyurmıştır:"Kim Allah için hacceder de hac

313 Enfal(8)/35.

314 Ebû Hureyre'den (ö. 58/677) şöyle dediği nakledilmiştir: "Allah elçisine hangi amelin daha faziletli olduğu sorulunca şöyle buyurdu: Allaha ve Resullüne iman'. Sonra hangisi? denildi. Allah yolunda cihad', buyurdu. Sonra hangisi sorusuna ise; "mebrûr hac", cevabını verdi" (Buhârî, Cihad I; Hac, 4, 34, 102; Umre, 1; Müslim, İman,135,140; Tirmizî, Mevâkîf, 13, Hac, 6,14, 88; Dârimî, menâsik, 8, Salât, 24, 135.

315 İbnu Abbas: Akra' İbnu'l-Habis (ra), Resulullah (sav)'a: "Hacc her sene midir, ömürde bir kere midir?" diye sordu. Resulullah (sav): "Bir keredir, fazla yapan nafîle olarak yapmış olur!" diye cevap verdi." : Ebu Davud, Hacc 1, (1721); Nesai, Hacc 1, (5, 111); İbnu Mace, Menasik 2, (2886).

316 Âl-i İmrân, (3)/97

317 el Hac, (22)/27, 28.

318 Bakara,(2)/197

esnasında kötü sözlerden ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa annesinin onu doğurduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak) hacdan döner.”³¹⁹

Hac ibadeti için dünyanın çeşitli yerlerinden renk, dil ve ülke ayırımı gözetilmeksizin bir araya gelen Müslümanlar İslâm kardeşliğini güçlendirirler. Toplu halde yapılan ibadetler insanların birbirleriyle tanışıp kaynaşmalarını sağlar. Arap olanla olmayanın, beyazla siyahın takva dışında bir üstünlüğünün bulunmadığı inancını en çok hissedildiği ve yaşandığı ibadettir Hacc. Bilindiği üzere hacca niyet edilirken kişinin sosyal statüsü ne olursa olsun iki bez parçasından ibaret olan İhrama bürünülür. İnsanların bütün maddi avantaj ve dezavantajlarından sıyrıldığı böylesi bir ortam insana mahşeri hatırlatır ve ona, o Hesap Günü anını yaşatır, o güne kadar yaptığı pek çok şeye karşı pişmanlık duymasını ve tövbe etmesini sağlar.

Bakara suresinde Haccı konu edinen ayetlere içeriğine bakıldığında daha çok ahkâma taalluk eden meseleleri ihtiva ettiği görülmektedir. Bu konunun incelenmesi, fıkıhın sahasına girmekle beraber ayetlerin tahlili; tefsir ve hadis kriterleri esas alınarak yapılacaktır.

“Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (düşman, hastalık ve benzer sebeplerle) engellenmiş olursanız artık size kolay gelen kurbanı gönderin. Bu kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir. Güvende olduğunuz zaman hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu (durum), ailesi Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir. Allah’a karşı gelmekten sakının ve Allah’ın cezasının çetin olduğunu bilin.”³²⁰ Bu ayeti sebebi nüzulü hakkında Abdullah Ibnu Ma'kil (radiyallahu anh) anlatıyor: "Ka'b Ibnu Ucre (radiyallahu anh)'ye "Oructan yahut sadakadan yahut kurbandan bir fidye lazımdır" (Bakara, (2)/ 196) mealindeki ayetten sordum. Dedi ki: "Başımda bitler kaynaştığı halde Resulullah (aleyhissalatu vesselam)'a götürüldüm. Beni görünce: "Meşakkatin, bu gördüğüm dereceye ulaşacağını zannetmezdim. Bir koyun bulabilecek misin?" dedi. "Hayır" cevabını verdi. (Bunun üzerine su ayet nazil oldu: "...İçinizde hasta olan veya başından rahatsız varsa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi ya da kurban kesmesi gerekir..." (Bakara, 196) Resulullah (aleyhissalatu vesselam): "Üç gün oruç tut veya her fakire yarım sa' yiyecek vermek suretiyle altı fakiri doyur, basını tras et" dedi. Bu ayet hassaten benim

319 Buhari, Hac, 4.

320 Bakara(2)/196.

hakkımda nazil oldu, ancak umumen hepimize şamildir."³²¹ Mensek" kelimesi kurban manasına gelmektedir³²²

Bakara sûresindeki :*"Hac (ayları), bilinen aylardır."*³²³ ayetinde bu bilinen ayların hangi aylar olduğu belirtilmemiştir. Kur'an-ı Kerim ayrıntılara inmez. Namaz, oruç ve zekâtın farz olduğu Kur'an-ı Kerim'de bildirildiği halde ayrıntılarına yer verilmemiş, ayrıntılar Peygamberimiz tarafından bildirilmiştir. Nitekim Peygamberimiz (sav): *"Hac ibadetinizi benden öğreniniz, benim yaptığım gibi yapınız."*³²⁴ buyurmuştur. Diğer taraftan Mekke-i Mükerrreme hicretin 8. yılında 20 Ramazan'da fethedildiği halde, o yıl Peygamberimiz sadece umre yapmış ve Zilkâde ayında Medine'ye dönmüştür. Ayrıca şu ayet haccın vakitli bir ibadet olduğunu gösterir: *" Sana yeni doğan aylar (hilaller) sorarlar. De ki: "O, insanların faydası için vakit ölçüleridir"*³²⁵ Ayeti kerimenin son kısmındaki şu ifade : *(Ahiret için) azık toplayın. Kuşkusuz, azığın en hayırlısı takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma)dır. Ey akıl sahipleri, bana karşı gelmekten sakının.*"³²⁶ hakkında İbnu Abbas şöyle anlatıyor; *"Yemen ahalisi, hacca geliyorlar fakat beraberlerinde azık almıyorlardı. "Biz mutevekkil kimseleriz" diyorlardı. Meke'ye gelince bu davranışlarını halka sordular. Bunun üzerine Cenab-i Hakk su ayeti inzal buyurdu: "Azıklanın, ancak bilin ki, en hayırlı azık takvadır"*³²⁷

"Câhiliye Arapları, Safa ve Merve'de iki tapınak uydurup, bunları İsaf ve Nâile adlı iki puta adadılar ve onlara tapınmaya başladılar. Araplar Müslüman olduklarında Safa ile Merve arasında gidip gelmekle şirke düşmüş olup olmayacakları konusunda sorular sormaya başladılar. Bunun üzerine; *"Safa ile Merve Allah'ın nişanlarındandır. Kim Kâbe-i Muazzama'yı hacceder veya umre*

321 Buhari, Tefsir, Bakara 2,32, Megazi 35, Tibb 16; Muslim, Hacc 80, 85 (1201); Tirmizi, Tefsir, Bakara 2, Ebu Davud, Menasik, 43, (1856); İbnu Mace, Menasik 8, 6, (3079); Muvatta, Hacc, 239 (1-117); Nesai, Menasik 96, (5, 194-195)

322 Biz, her ümmete (kurban kesmeye uygun) hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiklerimiz üzerine Allahın adını anımlar diye kurban kesmeyi gerekli kıldık" (el-Hac, 22/34). Bu ayetteki "mensek" kelimesi, "mensik" olarak da okunsa, nüsuk manasındadır ve kurban demektir. Aynı zamanda, kurban kesme yeri olarak da kabul edilebilir (ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, IV, 84; el-Beydâvî, Envaru't-Tenzîl, II, 45).

323 Bakara (2)/197

324 Müslim, Hac, 310.

325 Bakara,(2)/189. Arafat'ta vakfe ve ziyaret tavafı için belirli vakitlere yetişmedikçe hac farz olmaz. Hanefi ve Hanbelîlere göre, hac ayları; Şevvâl, Zilkâde ve Zilhicce'nin ilk on günüdür. Buna Abadile adıyla anılan (İbn Mes'ud İbn Abbâs, İbn Ömer ve İbnü Zübeyr)'den nakledilen "En büyük hac (hacc-ı ekber) günü, kurban bayramı günleridir" hadîsi delil olarak gösterilir (Buhârî, Hac, 33, 34, Umre, 9; Müslim, Hac, 123; Nesâî, Menâsik, 77; Dârimî, Menâsik, 38; Muvatta ; Hac, 63).

326 Bakara (2)/197

327 Bakara,(2)/197). Buhari, Hacc 6; Ebu Davud, Menasik 4, (1730).

yaparsa, bu iki tepeyi tavaf etmesinde bir günah yoktur. Kim kendiliğinden bir iyilik yaparsa bilsin ki, Allah karşılığını verir ve her şeyi bilir.” (Bakara, 2/158) âyeti nazil olmuştur.³²⁸

Ibnu Abbas (radiyallahu anhum) anlatıyor: "Ukaz, Mecenne ve Zulmecaz cahiliye devrinin panayirlari idi. Islam geldigi zaman halk, hac mevsiminde ticaret yapmayi gunah addeder oldular. Bunun uzerine su ayet nazil oldu: "Hac mevsiminde Rabbinizden rizik talep etmenizde sizin icin bir gunah yoktur." Ayeti, Ibnu Abbas şu şekilde okudu."³²⁹

Yine bir başka Hadis’de şöyle geçiyor: Ebu Uname et-Temimi anlatıyor: "Ben hac sirasinda, ucret mukabili hizmet veren birisi idim. Bana: "Senin haccin hac sayilmaz" dediler. Bilahere Ibnu Omer (radiyallahu anh)'e rastladim. O'na: "Ben hacc sirasinda, ucretle hizmet veren birisiyim, halk bana: "senin haccin hacc sayilmaz diyorlar" dedim. Ibnu Omer (radiyallahu anhum): "Thrama girmiyor, telbiye okumuyor, tavafta bulunmuyor musun?" dedi: "Hepsini yapıyorum" diye cevap verdim. Cevabim uzerine su aciklamayi yapti: "Senin haccin hacc sayilir. Nitekim Resulullah (aleyhissalatu vesselam)'a bir adam gelmis, senin bana sorduguna yakin seyler sormustu. Resulullah (aleyhissalatu vesselam) sukut buyurdu ve adama cevap vermedi. Derken su ayet nazil oldu: "(Hac mevsiminde, ticaret yaparak) Rabbinizden rizik istemenizde bir gunah yoktur..." (Bakara, 198). Bunun uzerine Resulullah (aleyhissalatu vesselam) o adami cagirtarak, ayeti okudu ve: "Haccin hacc sayilir" buyurdu."³³⁰

"Arafat'tan ayrılıp (sel gibi Müzdelife'ye) akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin. Onu, size gösterdiği gibi zikredin. Doğrusu siz onun yol göstermesinden önce yolunu şaşırmışlardan idiniz."³³¹ Arafat'tan sonra tekbirlerle Müzdelife'ye gelen hacılar, bayram gecesini orada geçirdikten sonra bayram günü şeytan taşlamak ve kurban kesmek üzere Mina'ya gelirler. Herkes Arafat'ta vakfe yaparken Kureyş ve onların dindaşları olanlar, yani evvelce açıklandığı üzere dinî kahramanlık iddiasıyla "humûs" adıyla anılanlar, Arafat'a çıkmazlar da cemaatleriyle Müzdelife'de dururlar ve: "Biz Allah'ın dostlarıyız, Haremin hizmetçileriyiz." diye diğer insanlardan öne geçmek ve üstün olmak isterler, onlarla vakfe yerinde eşitliğe razı olmazlardı.³³² Bu sebeple şu âyet inmiş ve Arafat'ta bulunmanın vacib olduğuna işaret için buyurulmuştur ki: "Sonra insanların akın ettiği yerden siz de akın edin ve Allah'tan bağışlanma

328 Müslim, Hac, 264.

329 Buhari, Tefsir, Bakara 2,34, Hacc 150, Buyu 1; Ebu Davud, Menasik 5, (1732), 7, (1734).

330 Ebu Davud, Menasik 7, (1733).

331 Bakara(2)/198.

332 Yazır, age, c.2s.57.

dileyin. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”³³³ Bu zikir emri ile Mina’da Allah’ın zikri ile meşgul olmak eski adetin kaldırılması emredilmektedir

“Hac ibadetinizi bitirdiğinizde, artık (cahiliye döneminde) atalarınızı andığınız gibi, hatta ondan da kuvvetli bir anıyla Allah’ı anın. İnsanlardan, “Ey Rabbimiz! Bize (vereceğini) bu dünyada ver” diyenler vardır. Bunların ahirette bir nasibi yoktur”³³⁴ “Sayılı günlerde Allah’ı anın (telbiye ve tekbir getirin). Kim iki gün içinde acele edip (Mina’dan Mekke’ye) dönerse, ona günah yoktur. Kim geri kalırsa, ona da günah yoktur. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar içindir. Allah’a karşı gelmekten sakının ve onun huzurunda toplanacağınızı bilin”³³⁵

"sayılı günler" de ittifakla "Eyyâm-ı teşrîk" (yani Zilhiccenin onbir, on iki ve on üçüncü günleri) ile tefsir edilmiştir. Teşrîk, yüksek sesle tekbir almaktır. Hz. İbrahim'e nisbet edilen ve yüksek sesle alınan ve bilinmekte olan hususî tekbire teşrîk tekbiri denir. Arefe günü sabahından kurban bayramının dördüncü günü akşamına kadar tekbir (yirmioç vakit) ve zikir günleridir ve "sayılı günler" bunun beşine de muhtemeldir.³³⁶ "Sayılı günlerde Allah'ı zikredin." ifadesi ise teşrik tekbiri ile özel zikri (Telbiye) emretmektedir³³⁷

333 Bakara (2)/199.

334 Bakara(2)/200.

335 Bakara(2)/203.

336 Yazır, age, c.2, s.62.

337 Telbiye şudur: "Lebbeyke Allahumme Lebbeyk, Lebbeyke Lâ şerîke Leke Lebbeyk. Inne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülke, Lâ şerîke leke" (Buharî, Hac, 26, Libâs, 69; Müslim, Hac, 147, 269, 271; Dârimî. Menâsik, 22, Tirmizî, Hac, 97). Resulullah (sas) buyurdular ki: "Telbiyede bulunan hiçbir Müslüman yoktur ki, onun sağında ve solunda bulunan taş, ağaç, sert toprak onunla birlikte telbiyede bulunmasın, bu iştirak (sağ ve solunu göstererek) şu ve şu istikamette arzın son hududuna kadar devam eder." (Tirmizi, Hacc 14) .

B.Hukuk:

Toplum hayatını düzenleyen hukuk,kaynağı bakımından ilâhî ve beşerî olmak üzere ikiye ayrılır.İslam Hukuku vahye dayanmakta olup sadece maddi değil manevi yaptırımları da kendi bünyesinde barındırır. Haksız yere adam öldüren hem suç işlemiş hem de günaha girmiştir. Kur'an'a göre bu cinayeti işleyenin dünyadaki cezası (maddi müeyyide) ise kısastır; yani ölüm cezasıdır,ahiretteki cezası (manevî müeyyide) ise; uzun yıllar kalmak üzere cehenneme girmektir.”*Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kısas edilir. Ancak öldüren kimse, kardeşi (öldürülenin vârisi, velisi) tarafından affedilirse, aklın ve dinin gereklerine uygun yol izlemek ve güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir.Bundan sonra tecavüzde bulunana elem dolu bir azap vardır*”³³⁸ Beşeri hukukta ise manevî müeyyide yoktur.İslam kendi inanç sistemine paralel bir hukuk sistemi oluşturmuş,belirlediği ilkeleri doğrultusunda sosyal hayatın idamesi için bazı fiilleri suç saymış ve bunlar için cezalar tespit etmiştir. Zira“Şu bir gerçektir ki ;Allah sadece zarar olan (sırf zarardan ibaret olan) bir şey yaratmadığı gibi,sadece menfaat(ten ibaret) olan bir şey de yaratmamıştır...Toplumsal menfaatler ağır bastığında kanun koyucu bunu yasaklamayı gerçekleştirmiştir.”³³⁹

İslam,toplumun huzuruna son derece önem verir.”Toplum düzeninin korunması ancak ortaya çıkan kargaşa,fitne ve tecavüzlere meydan vermemek,bunların yollarını tıkamak suretiyle

338 Bakara(2)/178.

³³⁹ Muhammed Ebu Zehra İslam’da Toplum Düzeni,(çev.Nurettin Demir-Av.M.Vesim Taylan)
1.Baskı,İst;Kayıhan Yay.1993,s,99.

olur.Bunun yolu ise,hukukun bu konudaki kuralları belirlemesi ve icra makamının bunları uygulamasıyla gerçekleşebilir.Değilse,kötülükleri ortadan kaldırmak için halk kendi kendine tedbirler almaya kalkışır ki bu,toplumdaki kötülüklerin daha da artmasına sebep olur Bundan dolayı İslam'da toplum hayatının düzeni için öngörülen birtakım kaideler vardır.Ancak bunlar yerine getirildiği takdirde asayişten söz edilebilir

İnsanlar eylemlerinin icra edeceği tesir açısından da üç kategoride incelenebilir:

1-Tabiat itibarıyla iyi olan, kötülük eğilimleri karşısında kendini koruyan ve içgüdüleriyle hareket ettiklerinde dahi sadece iyilik ve merhamet telkin eden kimseler.

2-Kötü ve düzeltilemez olanlar.

3-Bu iki gurup arasında bulunan bir üçüncü guruba ait olanlar ki, bu guruptakiler ancak bir gözetim ve yaptırım yoluyla buna mecbur edildiklerinde kurallara uygun biçimde davranırlar,aksi takdirde diğer insanlara karşı ihmalkârlık ve haksızlık ederler.

Hiç şüphe yok ki bu üçüncü kategori,insan soyunun büyük çoğunluğunu içine alır.³⁴⁰ İşte İslam Hukuku,zarar verme olgusu mevzuu bahs olunca,bu noktada devreye girer.Zira sergilenen olumsuz (ki biz buna suç deriz) davranışlar umumiyetle topluma yansır.Elbette suçluların ıslahı veya mahkumiyet ile ilgili ahlaki müeyyideler mevcuttur.Fakat bu müeyyideler daha ziyade fertlerin suçu işlemesinden önce ıslah edilmelerinde önemli rol oynarlar.Suç teşkil eden eylemlerin sadece uhrevi mahkumiyeti kimi durumlarda yeterince caydırıcı olamaz.Maddi bir ceza ve dünyevi bir yaptırımın da toplumun huzuru için öngörülmesi zaruridir.Dünyevi cezaların zorunluluğu toplumda hukukun ve adaletin üstünlüğünü sağlama cihetinden şarttır.Burada unutulmaması gereken iki nokta var ki,bunlardan birincisi;İslam sanığa potansiyel bir suçlu nazarı ile bakmaz.Suç öncesi aşamalarda kendisinin faziletli bir insan olması için gerekli bütün gayreti gösterir.Suçta tevessül etmemesi için lazım gelen tedbirleri alır.Fakat bütün bu çabalara rağmen ,bu eğitimin sonrasında hedeflenen insan standardına ulaşamayacak kimselerin varlığı da inkâr edilemez. İslam her durum için hazır pozisyonunu almıştır. İslam hukuku insanın fıtratı gereği var olan suç işleme potansiyelini topluma zarar vermeden eritmek için caydırıcı cezalar getirmektedir.Burada hedef,suç sonrası ceza değil , olayın vukuundan önce caydırma anlayışıdır.Tâhir b. Âşur İslam Hukukunda cezaların şu üç gaye sebebiyle düzenlendiğini belirtir:

a)Suçlunun uslandırılması,

³⁴⁰ Muhammed Hamidullah, İslama Giriş,İst;Beyan,1996,s.128.

b)Mağduru razı etmek,

c)Suç işlemeye yeltenmek isteyen kimselerin niyetlerinden caydırmak.³⁴¹

Bir kanunun hukukilik niteliği taşıyabilmesi için sosyal realiteye uygun olması zorunludur. Burada sosyal realiteye uygunluğu, realitede görülen menfi durumun da aynen kabulü manasında yorumlamamalıyız. Fakat normu koyarken bu menfiliği dikkate alarak onu ıslah edici bir yol takip etmeliyiz.

Bir ikinci husus ise, kuşkusuz kötülüklerin ve cürümlerin işlenmediği bir düzen herkes tarafından arzulanan bir şeydir.Ancak İslam,suçların tamamının sıfıra indirgenmesi gibi ütöpik bir hedefi reddeder.Zira bu insanın fitri yapısı göz önünde bulundurulduğunda asla pratiğe tatbik edilemez.İnsanın doğası kötülükleri işlemesine yatkın yaratılmıştır.Nitekim Ayet-i Kerimede şöyle buyrulur: *“Hani Rabbin meleklere ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti de (melekler); orada fesat çıkarıp kan dökecek birini mi yaratacaksın dediler...”*³⁴² Âyet insanın istenmeyen davranışlar sergilemeye müsait bir fıtratta yaratıldığını vurgulamaktadır.Nitekim bir çok doktrinin hedefi mükemmellik olmakla birlikte,yukarıda belirttiğimiz faktör göz ardı edildiğinden bunlar teorik bilgilerden ibaret ve belli bir iddiası olmayan ideolojilerden öteye geçememiştir.Oysa İslam suçların asgariye indirilmesini hedefler.Daha da önemlisi bu suçları kamuyu tehdit edecek kadar önemli bir mesele olmaktan çıkarmayı amaçlar.

İslam'ın getirdiği yasaklara bakılınca bir çoğunun, evrensel nitelikler taşıdığı müşahede edilir.Yasaklama şekilleri farklı olmakla birlikte tasvip edilmeyen,davranışlar olduğu hususunda ortak kanaat taşınmaktadır.Nitekim adam öldürme,alkol bağımlılığı,gasp,rüşvet bunlar her yerde suçtur.Tabi bunun yanında İslam'ın toplumun nizamı için engel gördüğü bir takım yanlışlara da yasak getirilmiştir.Bu noktada İslam diğer dünya görüşleri ile ayrılmaktadır.İçki,kumar faiz gibi meselelerde olduğu gibi.Bunlar ilk etapta münferit vakalar gibi değerlendirilse de yerinde önlem alınmadığı taktirde kamu meselesi haline gelir.Burada İslam meseleleri daha farklı ele almakta;farzı muhal içki,diğer toplumlarda ancak bağımlılık yaptığı vakit tasvip edilmeyen bir hadise olarak görülürken,İslam,alkol alımının sınırının insanlar tarafından taktir edilemeyeceği mantığından yola çıkarak,içkiyi tamamen yasaklamak cihetine gider.

Mesela zina konusu da böyledir ve beşeri hukuk,zinayı iki taraftan birinin rızasının olmaması (tecavüz) ve şikâyetçi olması,halinde suç saymıştır.Burada işin ahlaki boyutunu tamamen

341 Tahir b. Âşur,İslam Hukuk Felsefesi, Notlar ekleyerek çevirenler:Vecdi Akyüz ve Mehmet Erdoğan,İst.1988,s,326.

342 Bakara,(2)/30.

ihlal eden bir yaklaşım sergilenmiş olmaktadır.Kişilere veya kamu düzenine doğrudan zararı dokunmadığı sürece;bu şeni fiil,zina olmaktan çıkar.Böylece bireysel ve toplumsal çürümenin tüm yolları açılmış olur."*Eğer hak, onların kötü arzu ve isteklerine uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunan kimseler bozulur giderdi. Hayır, biz onlara şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar kendi şerefle sırt çeviriler*"³⁴³ Beşeri Hukukta etik normlar ancak ikinci hatta üçüncü derecede önemli sayılırken,İslam'da suç ve cezanın tespiti ahlaki normlar baz alınarak ele alınmıştır.İslâm Hukuku vicdani terbiyeye bilhassa önem vermiştir.Zira ahlakın bozulması, insanı kendi fıtratından ve güzel vasıflarından uzaklaştırıcı bir sonuç doğurduğu gibi, toplumun da yozlaşmasına sebep olur.Yol açacağı tahribatlar göz önüne alınırsa hukuk kurallarının aynı zamanda birer ahlak kuralı olmasını zorunlu kılmaktadır.İslam Hukuku gayri meşru ve gayri ahlaki ilişkilerin her türlüünü suç saymış ve yasaklamıştır

İslam'ın suç olarak gördüğü davranışların topluma yansımaları;dine,akla nefse,ırza,mala dokunma şeklinde kendini gösterir.Kamu meselesi haline gelmiş her suç değerlendirilmeli ve gereği gibi incelenmelidir.İslam'ın cezaların infazında ve genel olarak hukukun işleminde en çok önem verdiği husus adalet olmuştur.İslam'ın kısaca nasıl anlaşılması gerektiğini soran birine Peygamberimiz(s.a)şu âyet-i kerimeyi okumuştur:"*Şüphesiz ki Allah adaletli davranmayı,iyilikte bulunmayı,ve akrabalara yardım etmeyi emreder.Fuhşu,kötülüğü ve zulmu yasaklar.Allah sizlere düşünüp yapmanız için öğüt verir.*" ³⁴⁴

İslam'da hukukun uygulanmasında insanlar arasında hiçbir üstünlük olamaz. Resulullah (s.a.v.)Veda Hutbesinde şariat ahkâmı karşısında mutlak eşitlikten şöyle bahsetmiştir :"*Hepiniz Âdem'densiniz Âdem ise topraktandır.Arabın aceme üstünlüğü ancak takva yönündendir.*" Aynı şekilde şöyle buyurmuştur: "*İnsanlar tarak dişleri gibi birbirine eşittirler.*"³⁴⁵ Zenginle fakir,erkek ile kadın,sıradan bir insanla itibarlı bir insan arasında İslam hukuku hiçbir fark gözetmez.Mahzum kabilesinden bir kadın Hz.Aişe (r.a)'den emanet eşya alır,sonra onu inkâr eder.Hz.Peygamber (s.a.v.) hırsız olan kadının elinin kesilmesini emreder.Bu kadının yakınları Üsâme b. Zeyd'e gelirler.Ona bu durumu anlatırlar.O da bu kadın hakkında (onun affedilmesi) için Peygamberimiz (s.a.v.)ile konuşur.Peygamberimiz Üsâme'ye:"*Ya Üsâme!... Senin Allah Teala'nın koyduğu bir had cezasına karşı şefaathçi olduğunu görmeyeyim*" dedi ve daha sonra hitabede bulunmak için ayağa kalktı.Şöyle buyurdu:"*Sizden öncekileri helâk eden şey; içlerinde zengin ve asil bir kimse hırsızlık yaptığı zaman onu cezalandırmamaları,güçsüz bir kimse hırsızlık yaptığı zaman hadd tatbik etmeleridir. Nefsimi*

343 Müminun,(23)/7.

³⁴⁴ Nahl,16/90.

³⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut ty,c.5,s.411;Ebî Bekr el-Heysemî',Mecmau'z-Zevâid, Beyrut, 1967,c.3,s.266. ve c.8,s.84.

elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, hırsızlık yapan Muhammed kızı Fatıma olsaydı onun da elini keserdim”Daha sonrada mahzun kabilesinden olan kadının eli kesildi.”³⁴⁶.”Sizden öncekiler şu sebeple helâk oldular: Onlar, şerefli bir kimse hırsızlık yaptığı zaman, hırsız serbest bırakırlar. Güçsüz bir kimse hırsızlık yapınca da, ona ceza uygularlardı”³⁴⁷

“Burada şunu da belirtmek gerekir ki,ahkâm ayetleri ancak içerdikleri hükümlerle ilgili ortam oluştuktan sonra indirilmiştir.Meselâ zinayı engelleyen tedbirler alınmadan zina yasaklanmamış,yine hırsızlığı ortadan kaldıracak ortam oluşmadan hırsızlık cezası ile ilgili âyet gelmemiştir.İçkinin yasaklanması,faizin kaldırılması ve bemzerleri ,belirli aşamalardan sonra gerçekleşmiştir.”³⁴⁸

Bir başka husus da İslam hukukunda verilen bu cezaların infazının çok ince esaslara ve kesin delillere dayanması prensibidir.Peygamberimiz(s.a.v.) :”Cezaları şüphelerle kaldırınız”³⁴⁹ ve“Gücünüz yettiği kadar müslümanlardan cezaları düşürünüz, Müslüman için bir çıkış yolu bulursanız onu serbest bırakın.Çünkü idarecinin affetmekte hata etmesi ceza da yanılmasından daha hayırlıdır.” ³⁵⁰ Hadisleri:Hudud ve kısısta,yüzde yüz bir kesinlikle sabit olmayan suç için ceza verilemeyeceğini ifade etmiştir.³⁵¹

Rivayet edilirki Abdurrahman b. Hatib b.Ebi Beltea’nın hizmetçileri Müzeyne kabilesinden birinin devesini çaldılar.Hırsızlar Hz.Ömer’e getirildi.Suçlarını ikrar ettiler.Hz.Ömer,Kesir b. Salt’a hırsızların ellerini kesmesini emretti ve sonra da tam arkasını dönüp ayrılacağı sırada bu hükümden döndü ve şöyle dedi:”Allah’a yemin ederim ki siz bu uşakları çalıştırıyorsunuz.sonra da onları aç bırakıyorsunuz.Nihayet onlardan birini Allah’ın haram kıldığı bir şeyi yese bile ona helal olacak duruma düşüyor,bununla birlikte elleri kesiliyor.Olmaz öyle şey!...”dedi.Uşakların sahibi Abdurrahman b.Hatib b.Ebi Beltea’ya döndü:

“Allah’a yemin ederim ki bu cezayı vermediğime göre senin canını acıtacak bir tazminat ödemeye mecbur bırakıyorum”dedi .Sonra devesi çalınan Müzeni’ye döndü:

-Deven için alıcılar sana ne kadar teklif ettiler?dedi

-400 dirhem dedi.Hz.Ömer (r.a.) Abdurrahman b. Hatib’a:

³⁴⁶ Ahmed b. Hanbel,c.3,s.386,395;Muhammed b.Ali b.Muhammed eş-Şevkani,Münteka’l ahbar mea Evtar,3.Baskı,Mısır,1961,c.6,s.137.

³⁴⁷ eş-Şevkânî, Neylül’l-Evtâr, c.7,s.131,136.

³⁴⁸ M.Sait Şimşek, Kur’an’ın Ana Konuları,İst;Beyan Yay,s.298.

³⁴⁹ eş-Şevkani,age,c.7.

³⁵⁰ Tirmizi,el-Camius-Sahih,Humus;1965,c.5,Kitabu’l Hudud.

³⁵¹ Cevat Akşit,İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları,İst;Edebiyat Fakültesi Matbası,1976,s.100.

-Git ona 800 dirhem ver dedi “³⁵²

“Suçu ıspat etmede aşırı titizlik göstermek şer’i cezaların gerçekte uygulanmayan sembolik ve şekli cezalar olduğu izlenimi verebilir.Ama bu düşünce yanlıştır.Çünkü bu cezalar bazı durumlarda uygulanır ve-ancak bu şekilde-uygulanma ihtimali suçluları caydırıcı ve korkutucu bir vasıta olarak kalır.”³⁵³

Hülasa İslam Hukukunun toplum için en başta gelen hedefi , kamu düzenini sağlamak ve korumaktır ki, bunların başlıcaları şunlardır :

1.Nefsin korunması

2.Aklın Korunması

3.Neslin Korunması

4.Dinin Korunması

5.Malın Korunması .Bakara suresinde hukuki açıdan ele alacağımız konular şunlar olacaktır:Adam öldürme ve kısas,içki içme, faiz alma ve verme, gasp,yetimin malını koruma,sihir yapmak, ve Dine karşı savaş.

1.Medeni Hukuk

1.1Evlenme hukuku

1.1.1 Evlenilmesi Yasak Olanlar:

Sağlam ,huzurlu ve dengeli bir toplum hedefleyen İslam en eski sosyal müesseselerden biri olan aileye önemli görevler yüklemiştir. Zira bu müessese, insanlığın ahlaki ve dini açıdan doğru bir şekilde yapılanması için gerekenleri aktaran ilk etkin kurumdur. Ailenin en önemli ve belki de en başta gelen fonksiyonu, dünyaya gelen çocukların fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı bir şekilde yetişmelerini sağlamaktır. Ailenin oluşumunda mü'minlerin en çok dikkat etmeleri gereken husus, eş seçimidir. İslam, evliliğin uzun ömürlü olması için iyi bir eş seçiminin yapılmasını esas alır.Bir ailede aranacak en temel özellik ; ayet-i kerimede de temas edildiği gibi sevgi ve huzurdur :”
"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve

³⁵² Vehbe Zuhayli ,Fert ve Topluma Kur'an'ın Mesajı ,İst;Risale Yay.1995,s,199.

³⁵³ Vehbe Zuhayli ,age,s.199.

merhamet var etmesi de, O'nun varlığının ve kudretinin delillerindendir. Şüphesiz bunda, düşünen bir topluluk için ibretler vardır"³⁵⁴ buyrulmaktadır. Ancak aranılan bu özelliklerin yanında uyum ve denge de sağlıklı bir ailenin oluşmasında önemli bir fonksiyona sahiptir. İşte ailenin bu prensipler üzere bina edilmesinde en etkin unsur dindir. Kur'an-ı Kerim de, bu toplumu oluşturan ailelerin kuruluşunda izlenecek yolu, çok açık bir biçimde ortaya koymuştur : "*Müşrik kadınlarla, onlara inanıncaya kadar, evlenmeyin. (Müşrik kadın) hoşunuza gitse dahi, mü'min bir cârîye, müşrik (hür) bir kadından iyidir. Müşrik erkekler de inanıncaya kadar, onları (mü'min kadınlarla) evlendirmeyin. (Müşrik erkek) hoşunuza gitse dahi, mü'min bir köle, müşrik bir adamdan iyidir. (Zira) onlar ateşe çağırıyorlar. Allah ise izniyle cennete ve mağfrete çağırıyor. İnsanlara ayetlerini (böyle) açıklıyor ki öğüt alsınlar*"³⁵⁵

Din unsuru, insanlar arasında bağları kuvvetlendirmenin yanında Allah'ın rızasına uygun bir şekilde yaşayan bir ailenin tesisinin de temel taşıdır. Evlilikte sırf zenginlik, güzellik, soy-sop gibi özelliklerin aranması, huzursuzluğun temel nedeni olarak gösterilmektedir. Nitekim Peygamber Efendimiz (sav); "Kadın, dört şeyi için nikah edilir; malı, soyu, güzelliği ve dini; sen dindar olanını seç ki, evin bereket bulsun"³⁵⁶ buyurmuştur. Diğer bir hadisi şerifte de Rasulullah (a.s), malın ve güzelliğin getirdiği problemlere dikkat çekerek evlilikte dindarlık dışındaki bir tercihi açıkça yasaklamıştır: "Kadınlarla güzellikleri dolayısıyla evlenmeyin; olabilir ki, güzellikleri onları kötülüğe sevkeder. Malları dolayısıyla da evlenmeyin; olabilir ki malları da onları size karşı isyâna sevkeder. Fakat onlarla dinleri dolayısıyla evlenin. Dindar olan siyahi bir cariye, diğerlerinden üstündür"³⁵⁷

Ayette geçen müşrik kelimesi, Allah'a ortak koşan, Allah'ın yanında başka tanrıların varlığına inanıp, onlara da tapan insan demektir. Kur'an'ın indiği dönemlerde Araplar arasında şirk yaygın bir inançtı. İşte bu ayetler; müşrik kadın ve erkeklerle evlenilmesini kesin olarak yasaklamıştır. Ehlikitap (Yahudi ve Hristiyan) olan hanımlarla evlenme meselesine gelince bu konuda iki görüş vardır. Bunlardan birincisi "...Sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanların iffetli hanımları da; mehirlerini (nikâhta verilen mal veya para) vermeniz, zinadan uzak kalmaları ve şunu bunu dost tutmamaları şartıyla size helâldir "³⁵⁸ ayeti gereğince Yahudi ve Hristiyan kadınlarla evlenmek helaldir görüşü. İkinci görüşe göre ise , bunlar da tevhit inancını benimsemediklerinden dolayı müşriklerle aynı kategoriye girerler. Bunun yanında çocukların terbiyesinde ortaya çıkacak risklerden

³⁵⁴ Rûm, (30)/21

³⁵⁵ Bakara (2) 221.

³⁵⁶ Buhârî, Sahih, c.6, 123; Müslim, Sahih, c.2, 1086.

³⁵⁷ İbn Mâce, Yezid, Sünen-ü İbn-i Mâce, İst, 1992 , c.1, s.572

³⁵⁸ Maide (5)/5

dolayı bunu da mekruh görenler,harp halinde olunanlarla evlenmenin hiç helâl olmadığını söyleyenler de vardır.³⁵⁹

Kur'ân'ın;Ehlikitap hanımlarla Müslüman erkeklerin evlenmeleri hakkında açık bir hüküm getirmesine rağmen, ehli kitabın erkekleri ile Müslüman hanımların nikâhlanmaları hakkında hiçbir yasa getirmemesinin anlamı şöyle olsa gerektir: İslam'a göre, evin idaresinde erkekler hakimdir, son söz onlarındır.Bir Müslüman kadının ehli kitapla,yani Müslüman olmayan erkeklerle evlenmesi çocukların babalarının dinine tabi olma riskini de beraberinde getirecektir.Ayrıca kadının da çevre değişikliği ile birlikte dinî hayatı tehlikeye girecektir

Kur'an ve Sünnet'in ortaya koyduğu esaslardan anlaşılacağı üzere sağlıklı bir İslam toplumunun oluşabilmesi için, din birliği esastır.Ancak böyle bir evlilik sonunda, İslami esaslar, aile ferdleri arasında daha iyi tatbik edilebilir.

1.1.2 Süt Hukuku (Emzirme)

İslam'ın emzirme konusundaki tavrı nettir. Meselenin esasını anlamak için, Bakara Sûresindeki konuyla ilgili âyet-i kerimenin mealine bir göz atalım:”*Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler.Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. - Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın,(Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur.Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu sütten kesmek isterlerse onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir süt anneye) emzirtmek isterseniz örfe uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir.*”³⁶⁰

Tıp dünyasının bir dönem,yeterince desteklemediği ve hatta bazı kesimlerin(mama firmaları gibi) maksatlı olarak aleyhte bulunduğu anne sütünün gerekliliği görüşü günümüzde tartışma konusu olmaktan çıkmıştır.Anne sütünün gerçek değeri, tıpta son yıllarda anlaşılmaya başlanmış ancak bu kabulleniş de aşama aşama olmuştur.Bir dönem anne sütü, sadece ilk dört ay için önerilmeye başlandı. Dört aydan sonra anne sütü, sadece "Sudur, beslemez." deniliyordu.Daha sonra,ilk altı ay için,1993 yılından itibaren ise, iki yıl için önerildi.³⁶¹ Tıbbın, şu anda önerdiği anne sütünün iki yıl verilmesi tavsiyesini Kur'an asırlarca önce haber veriyor;"*Anneler, çocuklarını iki tam yıl emzirirler.*" Aynı bilgi, Kur'an-ı Kerim'in başka bir ayetinde de verilerek perçinlenmektedir:"*Biz*

³⁵⁹ Bkz. Vehbe Zuhayli İslam Fıkıh Ansiklopedisi,İst;Risale yay.1990,c.9s.95.

³⁶⁰ Bakara,(2)233.

³⁶¹ Y.b.d, “Anne Sütünün Faydaları”Kadın ve Aile, <http://www.kadinveaile.com/aile3/saglik/yazilar.asp?x=33821> Haziran 2006, Çarşamba

insana ana ve babasını tavsiye ettik. Anası onu zahmet üstüne zahmetle taşımıştır. Sütten kesilmesi ise iki yıl sürmüştür.”³⁶²

Emzirme, anne ile bebeği arasında temel ilişkinin başlamasına yardımcı olur. Annenin duygusal açıdan tatminini sağlar. Anne bebeğine daha sevgi dolu davranır. Emziren annede yüksek seviyede prolaktin hormonu salgılanır. Prolaktin hormonunun süt yapılmasını sağlamasının yanı sıra, anneyi gevşetme ve stresin olumsuz tesirlerinden koruma fonksiyonu da bulunmaktadır.³⁶³ Bebeğin sağlıklı beslenmesi ve gelişimi için anne sütünün vazgeçilmezliği hususu, çağdaş tıbbın da iddiası haline gelmiştir.

Anne sütünün içeriği, bebeğin değişen ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sürekli değişim gösterir. Birinci ayda dördüncü aydakinden daha farklıdır, prematüre (erken doğmuş) bir bebek için zamanında doğan bir bebek için olanından daha farklıdır. Anne sütü ile beslenen çocuklar hastalıklara karşı olan bağışıklıklarını destekleyen yeterli miktarda antikoru (mikroplarla mücadele eden maddeleri) annelerinden alırlar. Genellikle soğuk algınlığı, kulak enfeksiyonu ve diğer hastalıklara biberonla beslenen bebeklerden daha az yakalanırlar ve hastalandıkları zamanda daha az komplikasyonla daha kısa zamanda iyileşirler. Yakın zamanda yapılan çalışmalarda anne sütü ile beslenen bebeklerin çocukluk çağı kanserlerine yakalanma oranının azalabileceği ileri sürülmektedir. Ayrıca anne sütü ile beslenen çocukların diş sağlığı daha iyi ve zihinsel gelişimleri daha hızlı olmaktadır.³⁶⁴

Ana ile baba iki seneden önce sütten kesmek isterlerse ikisinin karşılıklı anlaşarak gönül rızasıyla bu karar varmalarında bir günah yoktur. Zira görüş alış verişinde bulunurlarken yavrularının aleyhine olacak bir karar vermeleri, fitraten mümkün değildir.

*“Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu sütten kesmek isterlerse onlara günah yoktur.”*³⁶⁵ Fakat taraflar birbirleriyle görüş alış verişinde bulunmazlar veya birinin rızası olmadan yapılmış olursa, günah olur. İşte yukardaki *"emzirmeyi tamam yapmak isteyen kimse"*, bu görüş alış-verişinde emzirmeyi kesmeye razı olmayandır. Emzirme ücreti babanın üzerinedir. Babanın ölmesi halinde varisleri, onun çocuğunu emzirene karşı aynı nafaka borcu ile mükelleftirler.

³⁶² Lokman (31)/14.

³⁶³ Anne Sütünün Faydaları”Kadın ve Aile, <http://www.kadinveaile.com/aile3/saglik/yazilar.asp?x=33821> Haziran 2006, Çarşamba

³⁶⁴ Anne Sütünün Faydaları”Kadın ve Aile, <http://www.kadinveaile.com/aile3/saglik/yazilar.asp?x=33821> Haziran 2006, Çarşamba

³⁶⁵ Bakara (2)/233.

1.2 Boşanma Hukuku

1.2.1 Talak:

İslam Hukuk sistemi içerisinde hakkında en fazla tartışmaların ve münakaşaların yapıldığı konulardan biri;“boşanma” hadisesidir.Boşama yetkisinin erkekte olması,kadının böyle bir durumda pasifsiz edildiği,her şeyin kocaya endeksli bir mantık ve seyir içerisinde cereyan ettiği gibi meseleler günümüzde bazılarınca hala tenkit konusudur.Yukarıdaki itirazlara değinmeden önce,İslam’ın talaka nasıl bir anlam yüklediği,sosyal bir hadise olarak boşanma meselesine nasıl yaklaştığı ve bu meseleyi nasıl çözüme kavuşturduğuna bakalım.Ama bütün bunlardan önce dünyada var olan boşama sistemlerine kısaca değinelim.Tarih boyunca boşama hadisesi şu üç şekilde gerçekleşmiştir:

1.2.1.1 Serbest Boşama Sistemleri:

Bu sistemlerde boşanmak için herhangi bir kayıt getirilmemekle birlikte boşama hakkı ekseriyetle erkeğe tanınmıştır.Mesela Eski Mısır Hukuku³⁶⁶ Hammurabi Kanunları³⁶⁷ Eski Yunan Hukukunda³⁶⁸İslam Öncesi Arap Toplumunda³⁶⁹ Bu sistem,eşlerden her ikisine de boşama hakkı tanıyan veya karşılıklı rıza ile boşanmaya cevaz veren sistemdir.³⁷⁰ ,”Bu sistemlerde,eşlerin boşanabilmek için belirli bir şartı yerine getirmeleri ve mahkemede boşanma davası açmaları gerekmez.Bu,ilk ve orta çağlarda yeryüzünde en yaygın olan boşanma sistemidir.”³⁷¹

1.2.1.2 Boşanmayı Yasaklayan Sistemler:

Hristiyanlığın kendisini devletin resmi dini olarak ifade ettiği Roma imparatorluğunun resmi anlayışına göre boşama yasaklanmıştır.Zira evlilikle birlikte eşler ayrılmaları mümkün olmayan tek vücut haline gelmiştir. “Karısını boşayıp başkasıyla evlenenler ve boşanan kadınla evlenenler zina yapmış olurlar.”³⁷² Boşanmayı yasaklayan bu sistem insan karakteri faktörünü devre dışı bırakmış bir anlayıştır.Zira bidayette evlilik ömür boyu birliktelik olarak tasarlanmışsa da hayatın

³⁶⁶ Türk Ansikloprdisi,VII,390, Bekir, Topaloğlu İslam’da Kadın İst, ts,s,125.

³⁶⁷ Nurettin İtr,Ebğadü’l-helal,Beyrut,1985,s.14.

³⁶⁸ Nurettin İtr,a,ge,s,15.

³⁶⁹ Hayrettin,Karaman,İslam Hukuk Tarihi,İrfan Yay,ist,ts, s.31.

³⁷⁰ Hamdi Döndüren,Delilleriyle Aile İlmihali,İst.Erkam Yay,c.2,s.19.

³⁷¹ Nihat Dalgın,İslam Hukukunda Boşama Yetkisi,Etüt,Samsun,1999,s,18.

³⁷² Yeni Ahit Luka 16/18;Matla 19/9)

gerçeklerinin insan ruhuna tesiri gibi önemli bir husus dikkate alınmamıştır.Geçimsizlik ve buna bağlı diğer problemlerin ortaya çıkması neticesinde ayrılık, bazen tek çıkar yol olur.Bu yolun önünün tıkanması ise çok daha büyük problemlere sebebiyet verebilir.Katolik hukuku eşlerin ayrı yaşamalarına imkan tanımakla birlikte-ki bu ancak mahkeme kararı ile gerçekleşebilecek bir izindir-eşlerin boşanmalarını kesin olarak yasaklamaktadır.³⁷³ Boşanma ancak kocanın veya Karısının zina etmesi ile mümkün olur.Bu batıdaki reform hareketlerine kadar bütün Avrupa’da hakim olan görüştü.Protestan mezhebinin ortaya çıkışı,ile birlikte Avrupa bu konuda ikiye ayrıldı.Günümüzde hala boşanmayı yasaklayan ülkeler var.Mesela Portekiz’de kilisede evlenenlerin boşanma imkanları yok,ancak medeni nikah yaptıranlar boşanabilir.³⁷⁴

1.2.1.3 Boşanmayı Mahkeme Kararına Bağlayan Sistemler:

Protestan mezhebinin ortaya çıkışı ile birlikte Katolik sistemin boşanma anlayışı yerine serbest boşanmaya benzemekle birlikte yeni bir boşanma sistemi geliştirdi.Bu yeni sisteme göre boşanmaya karar veren çiftlerin mahkemeye başvurması gerekir ve boşanmaları ancak mahkeme kararı ile gerçekleşebilir.Bu sistem şu anda dünyada geçerli olan bir sistemdir.Bu sistemin serbest boşanma sisteminden en önemli farkı, boşanma talebinin her iki tarafça da yapılabilmesidir.

1.2.1.4.İslamda Talak / Boşanma

Sözlükte talak;bağı çözmek,serbest bırakmak manalarına gelmektedir.³⁷⁵ İstilahta ise “Talak,boşama ehliyetine haiz olan kocanın,tek taraflı iradesiyle evli hanımını belli lafızlar kullanarak,derhal veya gelecekte belirttiği bir zaman itibarıyla boşamasıdır.”³⁷⁶ Boşanma hukuku ile ilgili ayetler, Talak ve Bakara Suresinde geçer.Ancak konumuz gereği Bakara suresinde “Talak”la ilgili ayetler daha detaylı ele alınacaktır

İslam,hem bir sosyal realite olarak hem de insanın psikolojik yapısını dikkate alarak bazen kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelen boşanmayı kabul etmiş ve mevcut boşanma sistemlerinin yetersizliklerini göz önünde bulundurarak da bu konuda yeni birtakım düzenlemeler getirerek,kendine has bir boşanma sistemi geliştirmiştir.Bu sistemde önemli bir husus öne çıkar ki

³⁷³ Nureddin İtr,Ebqadü’l-helal,Beyrut 1985,s,19:Selahattin Sulhi Tekinay ,Türk Aile Hukuku İstanbul, 7.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990,s.167-168 , Feyzi Necmettin Feyzioğlu,,Aile Hukuku;İst.1979,s.270.

³⁷⁴ Selahattin Sulhi Tekinay,age,s.169.

³⁷⁵ İbn Manzur, Muhammed b.Mükerrem,Lisanü’l-Arab,Beyrut 1990,c.10,s.226.

³⁷⁶ Serahsi, Şemsü’l- Eimme Ebu Bekir Muhammed b.Sehl,el-Mebsut,Beyrut ts, c.6.

oda; tarafların görüş değiştirmelerine imkân sağlamak ve bir değerlendirme yapabilmeleri için, birden fazla boşama hakkı tanınmasıdır.” *Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidiye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.*”³⁷⁷

Boşanma kurumu yalnızca ailevi problemlerin çözümünde son nokta olarak görülmeli, karşı tarafı zarara sokmak ve daha çok mağdur etmek amacıyla kullanılmamalıdır. Bazı hukukçulara göre boşanma, ancak zaruret halinde mubah olup, zaruretin bulunmadığı hallerde, boşanma meşru görülmemektedir. Hanefilere göre, aslen boşanma haram olmakla birlikte ihtiyaç halinde meşruluk kazanmaktadır. Onlara göre ihtiyaç olmadığı halde boşanmayı arzu ederek aile yuvasının yıkılması hoş karşılanmamıştır.³⁷⁸ Bu nedenle Rasulullah (sav) Allah'ın boşamadan hoşlanmadığını özellikle vurgulamıştır. *"Helallerin Allah'a en sevimsiz olanı talaktır."*³⁷⁹ Geçimsizliğe sebep olan kadınların ıslahı için, Kur'an nasihatle başlayan ve son halkası boşama olan bir tedbirler zinciri öngörmüştür: *"Erkekler, kadınlar üzerinde otorite sağlama durumundadırlar. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da eşlerinin gıyabında(presiplerini korurlar). (Otoriteyi ve evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür."*³⁸⁰ İşaret ettiğimiz bu Ayet-i Kerîme boşanma öncesi başvurulacak yöntemleri göstermektedir.

İslam alimleri hükmü itibariyle talakı “Ric’î” ve “Bâin” olmak üzere ikiye ayırmışlardır.

1.2.1.4.1 Ric’î Talak

377 Bakara,(2)/229.

378 Mevsilî ,Abdullah b.Mevdud,El-İhtiyar Li Ta’lil’l-Muhtar,Beyrut 1973,c.3 s.121.

379 Ebû Davud, Talak, 3; İbn Mâce, Nikâh, 1; Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. Huseyn,Sünenü'l-Kübrâ,yy.ty. c.7, 322; Hakim, Ebu Abdillah en-Neysaburi,el-Müstedrek ale’s-sahihayn,Beyrut,1990. c.2,s.196.

380 Nisâ, (4)/34.

Boşamanın birinci aşaması,eşlerin bu evlilikle ilgili gerçek duygularını öğrenmeleri açısından bir fırsattır.Karı-koca bekleme döneminde birlikte yaşayabileceklerinin farkına varırlarsa önleri açıktır:*“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah’ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*³⁸¹

Bir rivayete göre boşamaya ilişkin bu sınırlayıcı hükmün iniş sebebi şudur:Hz Âişe(ra)rivayet ediyor:Erkek,hanımını boşamak isteyince hemen boşuyordu. Erkek, yüz ve hatta daha çok kereler de boşamış olsa,iddeti içerisinde iken,döndüğü takdirde kadın yine de onun hanımı olmaya devam ediyordu.Bu hal şu hadiseye kadar devam etti. Bir adam hanımına:"*Vallahi seni ne tam boşayacağım ne de himayeme alacağım, ebedi şekilde böyle tutacağım!" dedi. Kadın: "Bu nasıl olur?" deyince: "Seni boşayacağım, iddetin bitmek üzere iken geri döneceğim.(Bu şekilde tekrar edeceğim)* cevabını verdi. Kadın bunun üzerine Aişe (ra)`ye gidip durumu haber verdi.Aişe, Resulullah gelinceye kadar cevap vermedi.Durumu O`na anlattı.Efendimiz de sükut buyurdular. Derken şu ayet indi:"*Boşama iki defadır, (Ondan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır. (Ey kocalar! Boşadığınız zaman) onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi (mehri)geri almanız size helal olmaz...."*³⁸² Aişe (ra) der ki: "*Bunun üzerine halk [o günden itibaren] talaka [yeniden yönelip] gözden geçirdi, bir kısmı boşadı, bir kısmı boşamadı."*³⁸³

Bu sınırlamayla boşama kayda bağlanıp kişinin şahsi inisiyatifinde oyuncak olmaktan çıktı. Erkek karısını ilk kez boşayınca kadının bekleme süresi içinde,başka herhangi bir işleme gerek kalmaksızın eşine dönebilir.Eğer erkek bir girişimde bulunmaksızın bu bekleme süresi dolarsa bu durumda kocanın,karısına dönebilmesi için yeniden mehir belirlenerek yeni bir nikahın kısılması gerekir.Ma`kıl İbnu Yesar bir rivayetinde şöyle der:"*Benim bir kızkardeşim vardı.Evlenmek için buna müracaat edenler oldu. Fakat kimseye müsbet cevap vermiyordum.Derken amcamın oğlu istedi.Kız kardeşimi ona nikahladım. Allah`ın dilediği kadar bir müddet beraber yaşadılar. Sonra amcam oğlu onu talak-ı ric`i ile boşadı.Ancak tekrar almadan terk etti. İddeti tamamlandı. Kız kardeşimle evlenmek isteyenler bana müracaat edince amcam oğlu da, müracaat ederek tekrar almak istedi.Kendisine: "Daha önce de çok isteyenler oldu, kimseye vermedim, seni hepsine tercih ederek sana verdim, seninle evlendirdim. Sen onu talak-ı ric`i ile boşadın.Geri alma hakkın olduğu halde terk ettin ve iddeti doldu.Başkaları istemeye gelince, sen de talib oldun, taleble*

³⁸¹ Bakara,(2)/228.

³⁸² Bakara (2)/229.

³⁸³ Tirmizi,Talak 16,(1192).

almak istiyorsun. Allah`ıma kasem olsun onu asla sana vermeyeceğim" dedim.Ma`kıl der ki: Bunun üzerine benim hakkımda şu ayet nazil oldu: "Kadınları boşadığınız zaman iddetlerini bitirdiler mi, aralarında meşru bir surette anlaştıkları takdirde, artık kendilerini kocalarına nikah etmelerine engel olmayın"³⁸⁴ Yine Ma`kıl ilave ediyor: "Ayet üzerine, yeminim için kefarette bulundum ve kız kardeşimi, eski kocasına nikahladım." Buhari`nin bir rivayetinde şöyle denir: "Resulullah (sav) Ma`kıl`ı çağırdı, ayeti kendisine tilavet buyurdu. Bunun üzerine o, müşkülpesentliği bıraktı ve Allah`ın emrine boyun eğdi"³⁸⁵

Eğer erkek,bekleme süresi içinde eşine döner ya da "küçük ayrılık"adı verilen durumda nikah tazelerse eşini bir kere daha boşayabilir,bu boşamaya ilişkin hükümler bütün ayrıntıları ile tıpkı ilk boşamanın hükümleri gibidir.Boşamanın ikinci aşaması gerçekleşince erkeğin önünde iki yol kalır.Ya eşini meşru bir şekilde nikahı altında tutacak ya da onu sıkıntıya sokmaksızın ve eziyet etmeksizin iyilikle bırakacak: *"Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın.Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın.Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın.Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini,(size verdiği hidayeti), size öğüt vermek üzere indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın.Allah'tan korkun.Bilesiniz ki Allah, her şeyi bilir."*³⁸⁶

1.2.1.4.2 Bâin Talak:

Boşamalar,bir anlık öfke neticesinde veya haklı bir gerekçe olmadan keyfi bir şekilde gerçekleşmişse o zaman bu hakkın kullanımındaki istismarı engellemek için sınır koymak gerekir.Evlilik hayatına tekrar dönülebilecek boşama iki kezdir.İlk boşama bir tecrübedir.İkincisi ise bir başka son bir tecrübe girişimidir.Bu hakkın tekrar verilmesi bir emniyet supabı vazifesi görmesi amacına yöneliktir yoksa keyfi uygulamalara alet olması şeklinde anlaşılmamalıdır.Eğer bundan sonra evlilik yürürse ne ala ,eğer bu sayı aşılsa tekrar o evlilik hayatına dönülemez.Zira boşanmada üçüncü bir tekrar; düzelmesi imkansız,köklü bir bozukluğun bulunduğunu kanıtlar.Erkek,eşini üçüncü kez boşarsa,boşama işlemi gerçekleşir gerçekleşmez,bu eşler arasında"büyük ayrılık" adı verilen durum meydana gelir.Bu durumda erkek,eşine ne bekleme süresi içinde ve ne de daha sonra dönemez.Dönebilmesi için kadının bir başka erkekle evlenmesi,arkasından yeni kocanın,kadını normal bir sebeple boşaması bekleme süresi içinde barışma girişiminde bulunmamış olması ya da boşamaları izleyen bekleme sürelerinin dolması gerekir.Ancak o zaman kadının da isteğiyle bir

³⁸⁴ Bakara,(2)/232.

³⁸⁵ Buhari,Tefsir,Bakara 2,40,Talak 44;Ebu Davud,Nikah 21,(2087);Tirmizi,Tefsir,Bakara 2;(298).

³⁸⁶ Bakara(2)/231.

önceki kocasıyla yeniden evlenebilir:”Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz.Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur.Bunlar Allah'ın sınırlarıdır.Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar”³⁸⁷.İbnu Ömer (ra) rivayet eder:”Köle, hanımını iki talakla boşadı mı artık kadın, başka bir kocaya varıp ondan boşanmadıkça ona haram olur.Bu kölenin hanımı hür de olsa, köle de olsa hüküm böyledir.Hür kadının iddeti üç hayız müddeti, köle kadının iddeti iki hayız müddetidir.”³⁸⁸

“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte bununla içinizden Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Bu öğüdü tutmanız kendiniz için en iyisi ve en temizidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.” ³⁸⁹

İslam öncesi diğer sistemlerde ve günümüz hayatını düzenleyen modern hukuk anlayışına göre boşanmada belli bir sınır tanınmamıştır.Sınırsız boşanma anlayışı, cahiliye döneminde,özellikle erkekler tarafından kadınların mağdur edilmelerine neden olmuştur. İslam hukuku erkeğin boşama yetkisine sahip olduğunu benimsemekle birlikte,bu yetkiye şu sınırlamalar getirilmiştir. Erkeğin hanımını boşaması için makul bir sebep bulunmalıdır. Birçok İslam hukukçusu bunu,erkeğin boşama hakkının önünde bir firen olarak görmüşlerdir.Çünkü onlara göre,boşanma asıl itibarıyla yasak olup,ihtiyaç dolayısı ile mubah hale gelmektedir.³⁹⁰ Ancak bu guruba göre de şahsın kendisince makul olan boşama sebebini bir mercie açıklaması şart değildir. Erkek hanımı ile alakalı problemi çözümleyebilmek için ona karşı, boşama öncesinde şu usullere baş vurmakla yükümlüdür.Önce tatlı dille problemi sona erdirmeye çalışmalıdır.Buna ikna dönemi denilebilir³⁹¹ Bu faydalı olmadığında bir müddet ev içinde hanımından ayrı kalarak, yatak boykotu uygular ki, buna da psikolojik savaş devresi demek mümkündür.³⁹² Bunun da sonuçsuz kalması halinde; iz bırakmayacak şiddette dayakla tedibi gelir ki, bu ,korkutmaya müteveccih bir harekettir.Bu arada ihtilafların çözümünde her iki taraftan hakemlerin müdahil olmaları da,âilevi geçimsizlikleri hallinde bir çare olarak zikr edilir.³⁹³

Erkeğin,üç boşama hakkını bir anda kullanması hoş karşılanmamıştır.Yani kocanın boşama yetkisinin kullanmasına bir nevi şekil şartı getirilmiştir ve boşama olayını bir çırpıda

³⁸⁷ Bakara(2)/230.

³⁸⁸ Muvatta,Talak 50, (2, 574).

³⁸⁹ Bakara, (2)/232.

³⁹⁰ Mevsilî,Abdullah b.Mevdud,age, c.3,s.121.

³⁹¹ Nisa ,(4)/34.

³⁹² Nisa ,(4)/34.

³⁹³ Nisâ(4) / 35.

gerçekleştirmeyi değil de belirli bir zaman dilimine yayma esas alınmıştır. Böylece ani bir öfke ve tehevür neticesinde evliliğe son verme yolunu tıkanmış, o psikolojide olan bir kimsenin boşanmaya dair sözlerine ihtiyatlı yaklaşılmıştır. İbnu Abbas (ra) demiştir ki: *"Bir erkek hanımına bir defada "Sen üç talakla boşsun!" dese, bu bir talâk sayılır."*³⁹⁴ Abdullah İbnu Yezid İbni Rükane rivayet ediyor: *Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, (vallahî) ben hanımı kesinlikle boşadım." "Peki bununla ne kastedtin?" diye sordu. Bir (talak) kastettim" dedim. Bunun üzerine: "Bununla bir kastettiğine dair Allah'a yemin eder misin?" dedi. Ben de: "Vallahî bununla sadece bir talak kastettim" dedim. Bunun üzerine: "O halde bu senin kastettiğin şekildedir!" buyurdu ve kadını ona geri verdi. O ise, hanımı ikinci kere Hz. Ömer (ra) zamanında, üçüncü kere de Hz. Osman (ra) zamanında boşadı."*³⁹⁵

Ayrılcı boşama yetkisi kadının özel günlerinde kullanılmayacaktır. İslam bu prensibi ile boşanmanın 'oldu bitti'ye getirilmesine karşı çıkmış olmaktadır. Zira kadının o günlerdeki ruhi ahvali, yük taşımaya müsaid değildir. Ayrıca, normal karı-koca münasebetlerinin yaşandığı günlerde de talak uygun görülmemiştir. Bu tür boşama Hz. Peygamber (sav) tarafından yasaklanmıştır.³⁹⁶ Boşamanın hukuken ve fiilen tahakkuku esnasında iki şahidin bulundurulması gerekir: *"Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu açar"*³⁹⁷

İslam boşama hadisesine çok ciddi yaklaşmış, ona dair elfazın gereksizce ve maksatsızca kullanılmasını yasaklamıştır. Nitekim bir Hadis'de Ebu Hureyre şöyle rivayet ediyor: Resulullah (sav) buyurdular ki: *"Üç şey vardır ki onların ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikah, talak, itak (köle azadı.)"*³⁹⁸ İbnu Abbas (ra)'ın anlattığına göre, bir adam kendisine gelip: *"Ben hanımı yüz talakla boşadım, bu hususta fikriniz nedir (bana bir şey gerekir mi)?" diye sordu. Benden şu cevabı aldı: "Kadın senden üç talakla boşanmıştır. Geri kalan doksan yedisi ile Allah'ın ayetleriyle alay etmiş oluyorsun."*³⁹⁹

Boşama hakkının, evlilik hayatının devamında sorumluluğu ve külfeti daha fazla olan tarafın elinde bulunması tabiidir. Zira mehri veren, evin ve hanımının nafakasını temin eden erkek olduğu için genellikle boşanmayla ilgili sonuçları o daha iyi takdir eder. Boşanmanın ardından mehri müecceli ödemek, iddet içinde nafaka, giyim ve diğer ihtiyaçları temin etmek gibi bir takım mâlî

394 Ebu Davud, Talak 10, (2197).

395 Tirmizi, Talak 2; (1177); Ebu Davud, Talak 10, (2196), 14i (2206, 2207, 2208).

396 Buhari, Talak 1; Müslim Talak 1.

397 Buhari Talak (65)/2.

398 Ebu Davud, Talak 9, (2194); Tirmizi, Talak 9, (1184).

399 Muvatta, Talak (2, 552).

yükümlülükler erkeği, boşanma hakkını kullanmakta daha dikkatli ve tedbirli hareket etmeye zorlar. Ayrıca kadının erkekten daha duygulu olması, çabuk etkilenmesi ve sinirlenmesi itibarıyla boşanma hakkını kullanma noktasında soğukkanlı davranması beklenemez. Bununla birlikte kadın, erkek râzı olursa, nikâh akdi esnâsında bu hakkın birinin kendisine ait olmasını şart koşabilir (Tafviz-i Talâk). Böyle bir hakka sahip olduğunun kanıtı şu Hadisi Şeriftir; Harice İbnu Zeyd rivayet eder: “Ben Zeyd İbnu Sabit (ra)’ın yanında oturuyordum. Muhammed İbnu Ebi Atik gözlerinden yaşlar boşandığı halde ona uğradı. Zeyd (ra): “Neyin var?” diye sordu: “Ben,” dedi, “hanımımın işini kendine bırakmıştım, o da beni bıraktı.” “Peki (boşanma işini ona bırakmaya) seni sevmeden şey ne idi?” dedi. Muhammed İbnu Ebi Atik: “Kader!” deyince, Zeyd: “Dilersen hanımına dönersin, zira bu bir (talak)dır. Sen ise ona (kadına) daha çok hak sahibisin” fetvasını verdi”⁴⁰⁰

Kadın erkek tarafından kendine zulm edildiğini hukuken ispatlamak veya “Hul” dediğimiz karşılıklı anlaşma yoluyla veya malının bir kısmını kocasına vermek sûretiyle; evliliğe son verme hakkını kullanabilir. Burada istek daha çok kadından geldiği için kadının evlenirken aldığı mehri kocasına vermesi gerekir. Buna hul’ bedeli denir. İbnu Abbas (ra) rivayet ediyor; Sabit İbnu Kays İbni Şemmas (ra)’nın hanımı Hz. Peygamber (sav)’e gelerek: “Ben Sabit’i ahlak ve diyanetinden dolayı itap etmiyorum. Ancak İslam’da küfre düşmekten korkuyorum -bu sözünü nefret ettiğini söylemek istedi-” dedi. Resulullah (sav): “(Mehir olarak aldığın) bahçesini iade eder misin?” diye sordu. Kadın: “Evet!” deyince, Sabit’e: “Bahçeyi al ve onu boşal!” dedi⁴⁰¹ Ayrıca şu Ayeti kerime de erkeğin böyle bir bedel almasında bir mahzur olmadığını gösterir: “...Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah’ın koyduğu sınırları kim aşarsa onlar zalimlerin ta kendileridir.”⁴⁰²

1.2.2 İddet:

İddet, sözlükte; saymak, muayyen sayı, bekleme süresi demektir. Bir terim olarak; boşanan veya kocası ölen kadının, yeniden evlenebilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. İslam hukukunda belli bir iddet süresinin tayin edilmesindeki amaç nesep karışıklıklarını

400 Muvatta, Talak, 12, (2, 554).

401 Buhari, Talak 12; Nesai, Celaledin es-Suyuti, Sünen-i Nesai, Beyrut: Daru’l-İhyai’t-Turasi’l Arabi.

Talak 34, (6, 169); İbnu Mace, Talak 22, (2056).

402 Bakara (2)/229

önlemektir. Evliliğin bitiş biçimine göre, iddet, ölüm halinde iddet ve boşanma/fesih halinde iddet. olmak üzere ikiye ayrılır. Sırasıyla inceleyelim.

1.2.2.1 Vefat İddeti (İddet-i vefat)

Ölüm iddeti, kocası ölen kadının yeniden evlenebilmesi için beklemek zorunda olduğu süredir. Bu süre, kamerî aylara göre 4 ay 10 gündür. Ayette şöyle buyrulur : *”Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.”*⁴⁰³ Diğer yandan kocası ölen kadın hâmile ise, bu takdirde iddeti doğumla sona erer. Bu konuyu çözümleyen ayet şudur: *”Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer. Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir.”*⁴⁰⁴ Nitekim bir rivayette Sübay’atü Bintil-Hâris hâmile iken kocası ölmüş ve on gün sonra da doğum yapmıştır. Durumu Resulullah (s.a.s) a sordu. Resul-u Ekrem, doğumla iddetin bittiğini ve dilerse yeniden evlenebileceğini bildirdi.⁴⁰⁵ Nafi’(ra) rivayet ediyor; İbni Ömer (ra) e hamile iken kocası ölen kadından sorulmuştu. "Çocuğu doğurunca helal olur, (evlenebilir)" cevabını verdi. (Orada bulunan bir adam ilave etti:) "Hz. Ömer (ra) de: *"Kocası yatakta, henüz defnedilmemiş iken doğum yapsa da kadın (evlenmeye) helaldir"* demişti.⁴⁰⁶

Kocası ölen bir kadının durumuyla ilgili ayetlerin birisinde bir yıllık bir süreden söz edilirken, diğerinde ise dört ay on günlük bir süreden söz edilir. İlk etapta burada bir çelişki varmış gibi görünse de sürelerin farklı olmasının sebebi, bu zikredilen ayetlerin dul kadınlarla ilgili farklı konulardan bahsetmesinden kaynaklanmaktadır. Bu konuyla ilgili ayetler şu şekildedir; *”İçinizden ölüp geriye dul eşler bırakan erkekler, eşleri için, evden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler. Ama onlar (kendiliklerinden) çıkarlarsa, artık onların meşru biçimde kendileri ile ilgili olarak işlediklerinden dolayı size bir günah yoktur. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁴⁰⁷ Bu ayete göre, kocası ölen dul kadın dört ay on gün sonra evlenebilir. Ancak evlenmek istemez ise miras paylaşımında kocaya ait ev farklı kişilere miras olarak kalmış olsa bile kadının kocasının evinde bir yıl oturma hakkı vardır. Yakınları da onun nafakasını

403 Bakara, (2)/234.

404 Talâk, (65)/4.

405 eş-Şevkânî, Neylû'l-Evtâr, c.6, s.286-287; el-Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, Beyrut t.s, c1, s.441, 415; Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm Hukuku, İstanbul 1983, s. 231-232

406 Muvatta, Talak 84, c.2, s.589.

407 Bakara Suresi (2)/240).

temin etmekle mükelleftir.Bakara Suresi'nin 234. ayetinde ise kocaları ölen kadınların dört ay on gün süreyle beklemeleri ve bu süre içinde evlenmemeleri buyrulmaktadır :*"İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için meşru olanı yapmalarında size bir günah yoktur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."*

1.2.2.2 Boşanma İddeti (İddet-i talâk):

Kur'ân; kadının hamile olup olmadığının anlaşılması ve içinde bulunduğu durumla ilgili kendisine ek bir düşünme süresi tanınması bakımından,boşanmanın ardından bir bekleme süresi tayin etmiştir.Bu zaman yaklaşık 3 aydır, «üç adet görme ve temizlik süresidir» ki buna iddet denir.Bu süreyi doldurmadan kadının, bir başka erkekle evlenmesi yasaklanmıştır:*"Boşanmış kadınlar üç aybaşı boyunca kendilerini gözlem altında tutarlar.Eğer Allah'a ve Ahiret gününe inanmışlar ise Allah'ın rahimlerinde yarattığı çocuğu saklamaları kendilerine helal değildir.Eğer kocaları barışmak isterse bu dönemde karılarını geri almakta öncelik hakkına sahiptirler.Bu durumdaki kadınların görevleri olduğu oranda meşru hakları da vardır.Yalnız bu dönemde erkeklerin hakkı daha önceliklidir.Hiç şüphesiz Allah'ın gücü üstündür ve O hikmet sahibidir."*⁴⁰⁸

Kadın, kocasından ayrılınca:Üç hayız müddeti iddet bekler (Bakara(2)/228), hayızdan, kesildiyse üç ay bekler,hamileyse çocuğunu doğuruncaya dek bekler (Talak,(65)/4). Şayet zıfâf gerçekleşmediyse iddet lazım gelmez.

İddet beklemenin en önemli hikmetlerinden biri bu süre esnasında kadının, hamile olup olmadığının anlaşılması ve böylece doğacak çocuğun nesebi (soyu)nin de belli olmasıdır.Diğer sebep de; eşlerin boşanma sonrasında ayrı ortamlarda daha sağlıklı düşünerek aldıkları kararı gözden geçirmelerini sağlamaktır.Zira karı-koca,bazı anlaşmazlıkları nedeniyle öfkeye kapılıp boşanmış olabilirler.Ancak sonradan aldıkları bu karardan pişman olmuş olabilirler henüz evlilik bağı tam kopmamıştır.İddet içinde kadın ile birlikte kocası da barışmak isterse, yeni bir nikâh gerekmeden tekrar birleşebilirler. *"...Kocalar, onları geri almaya herkesten daha çok hak sahibidirler."*⁴⁰⁹

Boşanma iddeti bekleyen kadının nafakası kocasının üzerine vâciptir. Bu yüzden evden dışarı çıkmasına gerek yoktur.Âyette;"Onları (boşanmış kadınları) evlerinden çıkarmayınız ve onlar da çıkmasınlar" Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın.Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayasızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de

408 Bakara (2)/228

409 Bakara (2)/228.

çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır.”⁴¹⁰ buyrulmaktadır.

İddet bekleyen kadına evlenme teklif edilemez. Ancak kadına münasib bir şekilde duyurma (çıtlatma)da bir sakınca yoktur.(İddet beklemekte olan) kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur.Allah bilir ki siz onları anacaksınız.Lâkin, meşru sözler söylemeniz müstesna, sakın onlara gizlice buluşma sözü vermeyin.Farz olan bekleme müddeti dolmadan, nikâh kıymaya kalkışmayın.Bilin ki Allah, gönlünüzdekileri bilir.Bu sebeple Allah'tan sakının. Şunu iyi bilin ki Allah gafûrdur, halîmdir”⁴¹¹ Ric'at talakla boşanma iddeti bekleyen kadına ise çıtlatma da yapılamaz. Çünkü,bu durumda eşler birbirine iddet içinde nikâh yenilemeden dönme (ric'at) hakkına sahiptirler.⁴¹²

1.2.3 Malî Haklar

İslâm Hukuku,kadınlara yönelik mali haklar konusunda kendine has prensipler ortaya koymuş daha önce aleyhlerine cereyan eden pek çok uygulamayı (miras) ilga etmenin yanında, kadınların mağduriyetlerine de son verecek bir takım yenilikler getirmiştir.Cahiliye dönemindeki uygulamalar kadınların mülk sahibi olmalarını, engelleyici mahiyetteydi.Hatta kadınların kendisi de birer mülk olarak telakki ediliyordu.İslam bu yanlış uygulamaya son vererek mülkiyet ayrılığı prensibini getirmiştir.Kadın, kocasından bağımsız olarak mülk edinebilir, eşinin izni olmadan mülkünü dilediği gibi satabilir, işletebilir veya hibe edebilir.Kocanın bunlar üzerinde hiçbir tasarruf hakkı ve yetkisi yoktur.Ayrıca nikâhla birlikte evliliği boyunca ve evlilik sonrası(iddet) toparlanıncaya kadar ,Kur'an'la kazandığı hak (nafaka) ile geçim derdine düşmekten kurtulmuştur.Kadınların kazandığı mali hakların başlıcaları şunlardır:

1.2.3.1 Mehir (Mehr):

İslâm Hukukunun kendine has bir uygulaması olan mehir, kadının nikâh akdi ile kocasından hak ettiği maldır ve bunu kocasından alır.⁴¹³ Mehrin fıkıh kitaplarında bahsedildiği gibi kadınlardan istifade karşılığında bir bedel olarak tanımlanması açıkcası işlevini tam olarak ortaya koymamaktadır.Mehrin fonksiyonelliği çok boyutludur.İnsanlar zor elde ettikleri şeylerin kıymetini

⁴¹⁰ Talâk, (65)/1.

⁴¹¹ Bakara, (2)/235.

⁴¹² Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm Hukuku, İstanbul 1983, s.170.

⁴¹³ Ömer Nasûhi Bilmen, Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, İstanbul 1985, c.2,s.10.

daha fazla bilirler.İşte mehir, kadını zor elde edilir kılıp, değerini kocasının nazarında yüceltmek amaçlı bir mali yükümlülüktür.Mehir verme kaygısı taşımayan erkek psikolojik olarak karısını rahatlıkla boşayabileceğini düşünüp bu konuda mağduriyetlere sebebiyet verebilir.Bunun yanında mehir, kadına verilen sosyal bir güvencedir.Nitekim kadının boşanması veya kocasının aniden ölmesi hâlinde,hayatını tekrardan düzenleyebilmesi için mehir,kadına mali bir destektir.Fakat şunu da zikretmek gerekir ki, günümüzde mehir verme ya tamamen terk edilmekte ya da sembolik bazı şeylerle geçiştirilmekte olduğundan dolayı;kadın hem evliliği esnasında hem de boşanma sonrası mağdur edilmiş olmaktadır.

Hiçbir kadın mehirsiz olarak kendisini erkeğe hibe etmemeli,az veya çok , kadını nikahlananın bedeli mutlaka ödenmelidir.*Sehl İbnu Sa'd rivayet ediyor:Resulullah (sav)`a bir kadın gelerek: "Ey Allah`ın Resulü," dedi."Sana nefsimi bağışlamaya geldim." Aleyhissalatu vesselam kadına şöyle bir nazar edip sonra tepeden tırnağa süzdü ve sonunda (hiçbir şey söylemeden) başını yere eğdi. Kadın,Resulullah (sav)`ın hakkında hiç bir hükme varmadığını görünce oturdu.Derken bir adam doğrulup: "Ey Allah`ın Resulü! Sizin ona ihtiyacınız yoksa onu bana nikahlayın!"dedi. Resulullah (aleyhissalatu vesselam): "Yanında (buna mehir olarak verecek) bir şeyler var mı?" diye sordu. Adam: "Vallahi yok ey Allah`ın Resulü!" deyince: "Ailene git, bir şeyler bulabilecek misin bir bak." dedi. Adam gitti ve az sonra geri geldi: "Hayır, vallahi ey Allah`ın Resulü hiç bir şey bulamadım!" dedi. Resulullah tekrar: "İyi bak, demirden bir yüzük de mi yok!" buyurdu. Adam tekrar gidip yine geri geldi ve: "Hayır! Vallahi ya Resulallah, demirden bir yüzük bile yok! Ancak işte şu izarım var, yarısı onun olsun" dedi. Sehl der ki: "Adamın ridası yoktu" Aleyhissalatu vesselam: "İzarın ne işe yarar? Onu sen giyecek olsan onun üzerinde birşey olmamış olacak, şayet o giyecek olsa senin üzerinde bir şey kalmayacak!" buyurdular.Bunun üzerine adam oturdu.Epey bir müddet oturduktan sonra, kalktı.Resulullah (sav) onun döndüğünü görünce, geri çağırılmasını söyledi. Adamı çağırdılar."Kur`an`dan ne biliyorsun (hangi sureler ezberinde?)" diye sordu. Adam: "Şu şu sureleri biliyorum!" diye bildiklerini saydı. Yani sen bunları ezbere okuyor musun?" diye tekrar sordu. Adam: "Evet!" deyince, Resulullah (sav): "Haydi git, ben kadını sana temlik ettim" buyurdu. (Bir rivayette: "Kur`an`dan bildiklerinin öğretmen) mukabilinde onu sana nikahladım"⁴¹⁴ buyurdu.Kuran`da, bir kadının ancak Peygambere kendisini hibe edebileceği; müminlere böyle bir hibe yapılamayacağı bildirilmektedir."... Bir de kendisini (mehirsiz olarak) Peygambere hibe eden ve Peygamberin de kendisini almak istediği mümin kadını, diğer müminlere değil sırf sana mahsus olmak üzere (helal kıldık). Biz, eşleri ve ellerinin altında bulunanlar hakkında, müminlere*

414 Buhari,Nikah 6,32,35,37,40,44,50,51,Vekale 9,Fedailu'l-Kur'an 21,22,Libas 49;Müslim,Nikah 76,(1425);Muvatta,Nikah 8,(2,526);Ebu Davud,Nikah 31 (2111);Tirmizi,Nikah 22,(1114);Nesai,Nikah 62,(6,113).

yapmalarını gerekli kıldığımız şeyi bil(dir)dik ki, sana bir zorluk olmasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."⁴¹⁵

Mehrin, kadınlara verilen bir hak olduğunu şu ayetler ortaya koymaktadır : "*Kadınlara mehirlerini hak olarak verin; eğer kendi istekleriyle o (mehrin) bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yeyin.*"⁴¹⁶ "*Bir eşin yerine başka bir eş almak istediğiniz takdirde, onlardan birine (evvelki eşinize) kantarlarca mal vermiş olsanız dahi verdiğinizden hiç bir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek verdiğinizizi alacak mısınız? Nasıl alırsınız ki, birbirinizle mahrem haller yaşamıştınız ve onlar, sizden sağlam teminat almışlardı.*"⁴¹⁷

Mehrin tespiti, birinci derece kadına aittir.Bu konuda kadının rızasının şart olduğuna şu hadisi şerif işaret etmektedir:Abdullah İbnu Amir babasından naklediyor;"*Beni Fezare`den bir kadın, bir çift ayakkabı mehir mukabilinde evlendi. Resulullah (sav): "Nefsin ve malın için bir çift ayakkabıya razı mısın?" diye sordu. Kadın: "Evet!" dedi. Resulullah (sav), bu evliliğe müsaade etti.*"⁴¹⁸

Kadın dilediği kadar mehir istemekte serbesttir.Mehir istediğinden dolayı hiçbir kadın kınanamaz.Mehrin kısıtlanmasını istenmenin doğru olmadığını,şu örnek göstermektedir.Hz. Ömer bunu 400 dirhemle sınırlamak istemiş, aksi halde fazlanın beytü'l-mâle gelir kaydedileceğini ilân etmişti.Hz. Ömer'in dayandığı delil;Hz. Peygamber'in eşi ve kızları için 480 dirhemden (12 okiye) daha fazla mehir verilmemesi idi.Hz. Ömer minberden indikten sonra Kureyşli bir kadın,yukarıdaki Ayeti (en-Nisâ, 4/20) okuyarak, Allah'ın mehir için bir sınır getirmediğini, aksine, kadınları yükler dolusu mehre lâyük gördüğünü belirtti.Bunun üzerine yeniden minbere çıkarak, sözünü geri aldı ve şöyle dedi:"Size, kadınlarınız için 400 dirhemden fazla mehir vermenizi yasaklamıştım. İsteyen, malından dilediği kadar verebilir"⁴¹⁹Bununla birlikte Peygamber Efendimiz (s.a.s.) "*Mehrin hayırlısı kolay (az) olanıdır*"⁴²⁰ buyurarak mehrin az ve ödenebilir olmasını tavsiye etmiştir.

Mehir,genel olarak nikah akdi sırasında tesbit edilir.Buna Mehr-i Müsemma denir.Mehir nikah akdi sırasında ödenmesine "Mehr-i Muaccel" nikah akdi sırasında belirlenmeyen,ancak emsaller göz önünde bulundurularak,daha sonra kadının yakınları tarafından ve kadının menfaati için takdir edilen mehre de "Mehr-i Misil" adı verilmektedir.Nikah akdi sırasında ödenmeyip daha sonra belli vadelerde ödenen mehir ise "Mehr-i Müeccel"olup **kocanın ölümü veya boşaması halinde**

415 Ahzap,(33)/,50.

416 Nisa,(4)/ 4.

417 Nisa(4)/ 20-21.

418 Ebu Davud,Nikah 30-31,(2110,2112);Tirmizi,Nikah 21,(1113).

⁴¹⁹ eş-Şevkânî, Neylül'Evtâr, VI,168; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, Mısır, t.y., IV, 283 vd.

⁴²⁰ el-Câmiu's-Sağîr, II, 241.

koca tarafından veya onun mirasçılar tarafından dul e e ödenir.Bu mehir, bir nevi dulluk sigortasıdır.Dul kalan kadın, en azından yeni bir evlilik yapınca kadar geçimini bu para ile temin eder.İ te Bakara suresinde mehirle ilgili ayetlerde söz konusu edilen mehir bu tür"dendir.Sırasıyla görelim:

*“Nik htan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunlu u yoktur. Bu durumda onlara m t'a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bir m t'a vermek iyiler için bir borçtur.”*⁴²¹ Bu ayet,nikahtan sonra zifaf olunmadan ve mehir tayin edilmeden boşlanıldığı takdirde mehir zorunluluğu olmadığına işaret eder.Bu durumda,kocanın boşanmış hanımına;”muta” adında mal, elbise veya yiyecek türünden hediyeler vermesi icap eder.

Zifafa girmeden boşlanılırsa ve mehir tayin edildiyse mehrin yarısı verilir:“*Kendilerine mehir tayin ederek evlendi iniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır.Ancak kadınların vazgeçmesi veya nikâh ba ı elinde bulunanın (velinin) vazgeçmesi hali müstesna,affetmeniz (mehirden vazgeçmeniz),takv ya daha uygundur. Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür*”⁴²² Bu ayete göre,kadının yarı mehir almasının şartları şunlardır:Mehir daha önceden tesbit edilmiş olacak,koca, karısını zifaftan önce boşamış olacak ve kadın mehir hakkından vazgeçmemiş bulunacak:”*Boşanmış kadınların, hakkaniyet ölçülerinde (kocalarından) menfaat sağlamak haklarıdır; bu, Allah korkusu taşıyanlar üzerine bir borçtur.*”⁴²³ Zifaf ve sahih halvette mehrin tamamının gerekliliğinin delili  u ayettir: "O kadınlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız bile, içinden bir şey almayın"⁴²⁴

Dul kalan bir kadın için oldukça önemli bir para olan müeccel mehir ödenmediği takdirde kadın mehrini mahkeme yoluyla talep edip alabilir.Onu alıncaya kadar kocasına karşı hakları devam eder ama görevlerini yerine getirmeyebilir.⁴²⁵ Mehir kadının hakkı olduğu için tasarrufu da ona aittir.Kadının vel si ancak kadının izniyle mehri kullanabilir.Kadının izni olmadan hiç kimse mehri kullanamaz ve bu mehirden istifade edemez. İzensiz tasarruf haramdır⁴²⁶ ülkemizin bazı bölgelerinde “başlık parası” adı altındaki uygulama ise mehrin asliyetinden uzaklaşmış şekli olsa gerektir ki, İslam dışı bir uygulamadır.

421 Bakara(2)/236.

422Bakara(2)/237

423 Bakara,(2)/241.

424 Nisâ, 4/20).

⁴²⁵ Ömer Nuhu Bilmen, Hukuk  İslamiyye Kamusu, İstanbul 1985, c.2,s.167.

⁴²⁶Halil Gönenç, Günümüz Meselelerine Fetvalar, İstanbul 1983,c.2,s.140.

1.2.3.2 Nafaka:

Kadınların evlilik sebebiyle sahip oldukları çok önemli bir diğer malî hak da nafakadır ki bu da üç çeşittir:

1.2.3.2.1 Evli Kadının Nafakası:

İslâm'da kadının ve çocukların geçimini sağlamak görevi, aile reisi olarak erkeğe aittir. Bir kadın evlendikten sonra bütün yiyecek, giyecek ve mesken masrafları kocaya aittir. Ayet-i Kerîme'de şöyle buyrulur: *Annelerin yiyecek ve giyeceği gücünün yettiği ölçüde çocuğun babasına aittir*⁴²⁷ Erkeğin bu konuda ihmalkar olması veya cimrilik etmesi halinde kadının, zaruri ihtiyacı olduğu kadarını kocasından izinsiz alması müsaade edilmiştir. Hz. Âişe (r.anha)dan şöyle dediği rivayet edilmiştir. *Ebû Süfyanın karısı Hind b. Utbe Rasûlullah'ın huzuruna girdi ve "Ey Allah'ın elçisi, gerçekten Ebû Süfyan çok cimri bir adamdır. Bana kendime ve çocuklarıma yetecek kadar nafaka vermiyor. Onun malından haberi olmaksızın birşey alırsam, bana günah var mıdır?" dedi. Rasûlullah (s.a.s); "Onun malından sana ve çocuklarına yetecek kadarını ma'ruf şekilde al" buyurdu.*⁴²⁸

Bir kimsenin yakınlarının geçimini sağlarken öncelik vereceği kimseler, hadis-i şerifte şöyle belirlenmiştir: Ebû Hüreyre (r.a) nakleder: *"Bir adam Resûlullah (s.a.s)'a gelerek şöyle dedi: Ey Allah'ın elçisi! Benim yanımda bir dinar para var, nereye sarf edeyim? Hz. Peygamber; "Kendi ihtiyacın için sarf et" buyurdu. Adam: "Yanımda başka bir dinar daha var" dedi. Hz. Peygamber; eşine sarf et" buyurdu. Adam dedi: "Başka bir dinar daha var". Hz. Peygamber; "Çocuklarına sarf et" buyurdu. Adam: "Bir dinar daha var" dedi. Hz. Peygamber, onu da hizmetçisine harcamasını söyledi. Son bir dinar daha olduğunu söyleyince de; "Sen onu nereye harcayacağını daha iyi bilirsin" buyurarak, bu konuda onu serbest bıraktı"*⁴²⁹

Câbir (r.a)'in naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: *"Sizden biriniz yoksul düşerse, önce kendi ihtiyaçlarını karşılasın. Bundan artarsa aile fertlerinin ihtiyacına sarf etsin, yine artarsa diğer hısımlarına harcasın"*⁴³⁰ Mezkur Âyet ve Hadis-i şerifler, karısı ile çocuklarının nafakasını vermenin, erkek üzerine vacip olduğunu göstermektedir.

1.2.3.2.2 İddet Bekleyen Kadının Nafakası:

⁴²⁷ Bakara, (2)/233.

⁴²⁸ Buhârî, Büyû', 95; Nesâî, Kudât, 31; İbn Mâce, Ticârât, 65.

⁴²⁹ Ahmed b. Hanbel, II, 251, 471; Nesâî, Zekât, 54.

⁴³⁰ Ebû Dâvud, Itâk, 9; Nesâî, Büyû', 84; Ahmed b. Hanbel, III, 205)

Ric'î olsun, bâin olsun boşanma hâlinde iddet süresince kocanın nafaka yükümlülüğü devam eder. Boşamanın iki veya üç defa olması sonucu değiştirmez : *"Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır.Bu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur."*⁴³¹ *"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın."*⁴³² Erkek bunu gücü nispetince yapacaktır."*Varlıklı olan, nafakayı varlığına göre versin. Darlığa düşmüş olan da Allah'ın kendisine verdiğinden harcasın. Allah hiç kimseyi gücünden fazlasıyla sorumlu tutmaz. Allah güçlüğün ardından kolaylık yaratır."*⁴³³ *"Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar."*⁴³⁴ *"Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez."*⁴³⁵

Vefat iddeti bekleyen kadına gelince, İslâm'ın ilk dönemlerinde miras ayeti inmeden önce Bakara suresinin 241. ayetinde geçen şu hüküm gereğince;*"Sizden karısını geride bırakıp ölecek olanlar eşlerinin kendi evlerinden çıkarılmayarak bir yıl süreyle yararlanmasını vasiyet etsinler"* koca;eşi için ölümünden sonra bir yıl süreyle nafaka ve mesken verilmesini vasiyet etmek zorundaydı.Ancak mirasa işaret eden Nisa suresinin 12.ayeti: *"Eğer çocukları yoksa, karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir.Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir.(Bu paylaşırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi, yahut borçlarının ödenmesinden sonradır.Eğer sizin çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır.Eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır.(Yine bu paylaşırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden, yahut borçlarınızın ödenmesinden sonradır.Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa ona altıda bir düşer.Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaktırlar.(Bu paylaşırma varislere) zarar vermeksizin yapılan vasiyetin yerine getirilmesinden, yahut borcun ödenmesinden sonra yapılır.(Bütün bunlar) Allah'ın emridir.Allah hakkıyla bilendir, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir"* nazil olunca bu hüküm ilga edilmiş oldu.Zira koca vefat edince tüm malı mirasçılara geçer. Karısı da Allah'ın tayin etmiş olduğu ölçüde mirasçı olur. Bir de nafakayı-ı hıdâne(hızane) vardır ki bu çocuğun bakımını üstlenen anneye sağlanan mali bir haktır.⁴³⁶

431 Bakara,(2)/241.

432 Talak,(65)/ 6.

433 Talâk,(65)/,7.

434 Bakara, (2)/286.

435 Bakara (2)/233.

436 **Nafaka-i hızâne** / Hıdâne: Çocuğa bakıp büyütme üzere yanında bulundurmaya denir.Boşanmış bir kadın, eğer boşayan kocasından olan çocuğuna bakıyorsa, çocukların nafakaları babalarına ait olduğu için, bu defa çocuktan dolayı nafaka (nafaka-i hızane) belli bir yaşa kadar alır.Boşanmış bir kadının iddetini tamamladıktan sonra, çocuğunu emzirmesi halinde ücrete hak kazanacağı Talâk sûresi(65)/ 6. ayette şöyle buyrulur:" Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar

2.Ceza Hukuku

2.1 Katl ve Kısas:

Islahatçı bir din olan İslam, dünya ile ahiret,fert ile toplum arasındaki ilişkileri kendine has imani,ahlaki ve hukuki normlarla tekrar düzenlemiştir.Bu düzenlemelere uymayı da imani bir vazife saymıştır.Koyduğu kuralların uygulanmaması durumunda uhrevi cezalara değinmekle birlikte,dünyevi cezalara da yer vermiştir.Çünkü uhrevi cezalar ancak Allah'tan korkan bir kişide caydırıcı bir etkiye sahiptir.Ahirete dair bir endişe taşımayan kimseyi kontrol altında tutmak, ancak maddi yaptırımlarla mümkün olabilirdi.İslam ceza hukuku, diğer hukuk sistemlerinden oldukça farklı özelliklere sahiptir.Suç karşılık öngördüğü cezalardaki gayesi, suçluyu cezalandırmaktan önce suçun işlenmesini engellemektir.Fakat suç vuku bulduğu takdirde de cezanın infazı adaletin temini ve kamu düzenin zarar görmemesi için kaçınılmaz olur.Zira suçluyu cezalandırmamak,merhamet göstermek mağdurun haklarını gasbetmek olur ki bu, Kuranın kesinlikle onaylamadığı bir tavidir“...Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın (merhamet etmeyin)...”⁴³⁷ Bu bölümde önemine binaen insanın canına kastetmenin yani öldürmenin Kur'anî boyutunu ele alacağız.

İnsanların can güvenliği dinin temel hedefleri arasındadır:“*Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın.Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kısas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir.*”⁴³⁸“Şüphesiz, sizin kanlarınız ve mallarınız; bu gününüzün, bu ayınızın ve bu beldenizin haram olduğu gibi birbirinize haramdır.”⁴³⁹ “Yedi helâk edici şeyden sakınınız. Bir tanesi de haklı durumlar müstesna Allah'ın haram kıldığı cana kıymaktır.”⁴⁴⁰ “Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın Resulü bulunduğuma şehadet eden kimsenin kanı, üç hal dışında helal değildir: Zina yapan dul. Cana can kısas. Dinden çıkıp cemaatten ayrılan.”⁴⁴¹

Bakara suresinin 178-179.ayetinde yer alan kısas mevzuu öldürme fiilinin cezai müeyyidesini tespit ediyor:“*Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre*

nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşılamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.”

⁴³⁷ Nûr (24)/2.

⁴³⁸ İsrâ(17)/33

⁴³⁹ Buhârî ilim, 37; Hacc, 132; Hudûd, 9; Müslim, Hacc, 147; Tirmîzî, Fiten, 6

⁴⁴⁰ Buhârî, Müslim, Ebû Davud ve Nesâî.

⁴⁴¹ Buhari,Diyat 6;Müslim,Kasame 25,(1676);Ebu Davud,Hudud 1 (4352);Tirmizi,Diyat 10,(1402);Nesai,Tahrim 5,(7,90,91),Kasame 5,(8,13).

karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kısas edilir.Ancak öldüren kimse, kardeşi (öldürülenin vârisi, velisi) tarafından affedilirse, aklın ve dinin gereklerine uygun yol izlemek ve güzellikle diyet ödemek gerekir.Bu,Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir.Bundan sonra tecavüzde bulunana elem dolu bir azap vardır”⁴⁴² ”Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki (bu hükme uyararak) korunursunuz.”⁴⁴³ Kısas kesmek anlamına gelen "Kass" kökünden alınmıştır.Bir İslâm hukuku terimi olarak kısas ; âyet ve hadislerde miktarı belirlenen şekliyle herhangi bir şahsın yaptığına aynıyla karşılık vermek anlamındadır.

Bu ayetlerin iniş sebebi olarak Katâde (r.a)nin şu rivayeti vardır:Cahiliyet devrinde insanlar arasında zulüm ve düşmanlık yoğundu.Birbirine düşman iki kabile arasında savaş hazırlıkları yapıldığı sırada kabilelerden birisinin bir kölesi diğer kabilenin bir kölesi tarafından öldürüldüğünde, kölesi öldürülen kabile diğerlerinden daha şerefli ve üstün olduğunu göstermek için öldürülen kölemizin karşılığında onlardan bir hür kişi öldürürüz veya bir kadın,diğer kabileden bir kadını öldürünce, katledilen kadının kabilesi “öldürülen kadınıımız karşılığında ancak bir hür erkek öldürürüz” derlerdi.İşte bu nedenle “*Hüre hür,köleye köle dışıye dışı ile kısas olunur*” âyeti nazil oldu.

Said bin Cübeyr (r.a.)’ın şöyle bir rivayeti vardır:İslam’ı kabul etmeden kısa bir süre önce iki arap kabilesi arasında kadın ve kölenin dahi öldürüldüğü büyük bir savaş yapılmıştı.Aralarında öldürülen ve yaralananlar da vardı.İslam oluncaya kadar da birbirlerinden kısas ve diyet namına hiçbir şey almamışlardı.Silah ve servet bakımından diğerine göre daha zengin olan kabile “öldürülen bir köle veya kadınıımızın yerine onlardan hür bir erkek öldürülünceye kadar anlaşma yapmayacağız”diyerek yemin ederlerdi.Bunun üzerine” :*Ey iman edenler,maktüller hakkında size kısas (misilleme) farz kılındı....*”⁴⁴⁴ âyeti nazil oldu.⁴⁴⁵

Bu konuyla alakalı olarak İbnu Abbas’ın şöyle bir rivayeti vardır:Kureyza ve en-Nadir Oğulları, Medine`de yaşayan Yahudilerden iki kabile idi.Bunlardan en-Nadir kabilesi Kureyza kabilesinden daha şerefli kabul ediliyordu.Sözgelimi;Kureyza kabilesine mensup birisi, en-Nadir`den birini öldürecek olsa kısas olarak katil öldürülürdü, ama en-Nadir`den bir kimse Kureyza`dan birisini öldürecek olsa, yüz vesak hurma ile fidye ödenir ve katil öldürülmezdi.Resulullah (sav)`ın peygamberliğinden sonra en-Nadir`den birisi Kureyza`dan bir adam öldürdü. Kureyzalılar: "Katili bize teslim edin, onu öldüreceğiz" dediler.Öbür taraf "Sizinle bizim aramızda Muhammed hakem olsun" dediler ve Resulullah (sav)`a geldiler.Bunun üzerine şu ayet indi: "... *Eğer hükmedersen,*

⁴⁴² Bakara(2)/178

⁴⁴³ Bakara (2)/179

⁴⁴⁴ Bakara,(2)/178.

⁴⁴⁵ Süyuti-Dürrü’l Mensur,c.1,s.172,İbn-i Kesir,age,c.1,s.209,Taberi Tefsiri,age,c.1,s.104

aralarında adaletle hüküm ver, Allah adil olanları sever."⁴⁴⁶ Adaletle hükümden maksat "cana mukabil can"dı. Daha sonra şu ayet indi: "*Cahiliye devri hükmünü mü istiyorlar? Yakinen bilen bir millet için Allah'tan daha iyi hüküm veren kim vardır?*"⁴⁴⁷

Kur'an'a göre herkes ancak kendi fiilinden sorumludur ve hiç kimseye başkasının işlediği suçtan ötürü ceza verilemez. Bu hususta şöyle buyurulmaktadır: "...Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez..."⁴⁴⁸ ve "Hiçbir günahkar başkasının günahını yüklenmez..."⁴⁴⁹ Ayrıca Hz. Peygamber (a.s) de: "Kendisinden başkasının suçundan sorumlu tutulmamak her müslümanın hakkıdır." ⁴⁵⁰ buyurmuştur.

İslam ceza hukukunda kanunlar karşısında herkes eşittir. Hiç kimsenin toplumdaki statüsü ve pozisyonu gereği dokunulmazlığı ve ayrıcalığı yoktur. Kur'an, üstünlüğün takvada olduğunu belirtmiştir: "...Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdâr olandır." ⁴⁵¹ Mekke'nin fethinde soylu bir kadın hırsızlık yapmıştı. Bu kadının affı için, Resulüllah'ın sevdiği bir kişi olan Üsâme (r.a) şefaatçi olmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sinirlenmiş ve şöyle buyurmuştur: "*Muhakkak ki İsrail oğulları arasında şerefli biri hırsızlık yaptığında onu cezasız bırakırlar, zayıf biri hırsızlık yaptığı zaman ise (onun elini) keserlerdi. Muhammed'in kızı Fatıma da hırsızlık yapasa; muhakkak onun da elini keserdim.*"⁴⁵²

"Kıyas ne sadizmin ne de zulmün göstergesidir. Kişinin sadistçe duygularını tatmin etmesi anlamına da hiç gelmez." O kişilerin hayat hakkı için bir hayattan vazgeçmektir."⁴⁵³ "Ey akıl sahipleri! Kıyasta sizin için hayat vardır. Umulur ki (bu hükme uyarak) korunursunuz"⁴⁵⁴ "Kıyasta hayat vardır" ifadesi adam öldüren katillerin yerine pek çok katil adaylarının ibret ve korku sebebiyle böyle bir hareketten vaz geçmelerinden ve bu yüzden de nice insanların hayatta kalmalarından yana bir tercihtir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Kim kasten öldürürse, bunun hükmü kıyastır.*"⁴⁵⁵ Zira öldürme ve yaralama suçları konusundaki müsamaha ve serbestlik insan fitratında var olan; intikam ve kan dökme güdüsünü tahrik eder. Kan dökmek, intikam almak fitrî

446 Maide, (5)/43.

447 Maide, (5)/50. Hadis no, Ebu Davud, Diyat, 1, (4494), Akdiye 10 (3591); Nesai, Kasame 7, (8, 18)

448 En'âm, (6)/164.

449 Fatır, (35)/18.

450 Ahmed b. Hanbel, III, 479

451 Hucurat (49)/13

452 Buhari, Hudüd, 11.

453 Seyyit Kutup, Fizilali Kur'an, c, I, s, 256.

454 Bakara, (2)/179.

455 Ebû Davud, Diyat, 5

tepkilerdir.O kadar fitri ki,tarihteki ilk öldürme hadisesine bakıldığında kardeşin kardeşi öldürdüğünü görürüz.Neticede bu tarz davranışların cezasız kalması, cemiyet nizamına onarılmaz zararlar verir. İslam, kısas cezasının uygulanıp uygulanmaması konusunda yetkili makam olarak maktulün ailesini görmüştür: *"Hukuka dayalı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kısas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü(kısas kararı yetkisine sahip kılınmakla) kendisine yardım edilmiştir."*⁴⁵⁶ Bu kararın maktulün ailesine bırakılmış olmasındaki hikmet, oluşan intikam duyguları sönecek ve bu mesele bir kan davası haline gelmekten kurtulacak olmasıdır.Araplar arasında dilden dile dolaşmış olan Besus savaşında görüldüğü gibi bu öç alma duygusunun körüklediği savaşların aralıklı olarak kırk yıl kadar sürdüğü oluyordu.Kişinin yaşama hakkına karşı düzenlenen bir saldırı aslında o kişinin birlikte yaşadığı,hayatı paylaştığı kişilerin yaşama hakkına girilmiş bir saldırıdır da.Nitekim bir âyeti kerimede şöyle buyruluyor: *"...Kim bir cana kıymamış yada yeryüzünde bozgunculuk yapmamış olan bir canı öldürürse,sanki bütün insanları öldürmüş gibidir.Kim de onu (‘n hayatını kurtarmak suretiyle yaşatırsa bütün insanları,yaratmış gibi olur."*⁴⁵⁷

Kur'an mağdur olan tarafı,eğer bunu hazmedebilecek ve kan davası gütmeyeceklerse,katili affetmeyi teşvik etmekle birlikte onları bu konuda muhayyer bırakıyor ve hakkı olan bir şeyden gönüllü olarak vazgeçme şeklinde hadiseye yaklaşıyor :*"Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür.Fakat kim affeder barışı sağlarsa mükafatı Allah'a aittir."*⁴⁵⁸ buyurulmaktadır.Enes: *"Resulullah (sav)'ı, kendisine her ne zaman kısas bulunan bir dava getirilse,mutlaka her seferinde affetmeyi emrediyor gördüm."*⁴⁵⁹

Kasden adam öldürme suçunun büyüklüğü yukarıdaki ayette zikredilmektedir.O kadar büyük bir cürüm ki Kur'an 'da hiçbir suçun karşılığı ebedi cehennem olarak zikredilmediği halde ,kasden öldürmenin cezasının ebedi cehennem olduğu belirtilmiştir:*"Her kim bir mümini kasten öldürürse onun cezası,içinde ebedi kalmak üzere cehennemdir.Allah ona gazap etmiş, lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."*⁴⁶⁰ Kısas ve diyeti gerektirecek suçlar şunlardır:

1-Kasten adam öldürme (amden öldürme)

2-Kasta benzer şekilde öldürme (şıbhi amden)

⁴⁵⁶ İsra (17)/33.

⁴⁵⁷ Maide,(5)/32.

⁴⁵⁸ Şuara,(42)/40.

⁴⁵⁹ Ebu Davud,Diyat 3,(4497);Nesai;Kasame 27,(8,37,38).

⁴⁶⁰ Nisa,(4)/93.

3-Hataen öldürme

4-Kasten yaralama

5-Hataen yaralama

Kısasta takip edilecek ceza silsilesi ile ilgili şöyle bir hadis rivayet edilir:Ebu Şureyh (r.a.) anlatıyor:Resulullah (sav) buyurdular ki: *"Kim haksız yere, amden (bile bile) öldürülürse velisi şu üç şeyden birini tercihte muhayyerdir: Ya kısas ister.Ya affeder.Yahut diyet alır.Eğer dördüncü bir şey istemeye kalkarsa dilinden tutun (mani olun)!"* Sonra Resulullah (sav), şu ayeti tilavet buyurdu : *"Kim bundan sonra tecavüz ederse ona elim bir azab vardır"*⁴⁶¹

Kasten öldürme ve yaralamada asıl olan kısas cezasıdır.Resulullah (sav) buyurdular ki:*"Kim mü'min bir kimseyi (amden) öldürürse, katil bu sebeple kısas olunur. Kim bu kısasa mani olursa Allah'ın lanet ve gazabı onun üzerine olsun. Allah onun ne farz ve ne nafile hiçbir hayrını kabul etmez."*⁴⁶² Kur'ân-ı Kerîm'de; "...göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ile kısas yapılır. Yaralarda da kısas vardır"⁴⁶³ buyurularak, ölümün dışında kalan müessir fiillere de kısas hükmü getirilmiştir.

Öldürme fiilinde güdülen amaç,verilecek cezada çok büyük bir önem arz eder.Zira kasıt benzeri ve hata ile öldürme ve yaralama cürümlerinde diyet,asıl ceza kabul edilmiştir.Kasıt benzeri ile sopa değnek ve taş gibi şeylerle öldürmede yüz deve diyet cezası vardır.Bunun dışında diyet kısas kararı imkânsızlaştığında veya af ile kısas düştüğünde onun yerini tutar. Mücahid, İbnu Abbas (ra)`tan rivayet ettiğine göre şunu anlatmıştır: "İsrailoğullarında kısas vardı, fakat diyet yoktu. Cenab-ı Hakk Muhammed ümmetine şöyle buyurdu:"*Öldürülenler hususunda size kısas farz kılınmıştır.Hür hür ile, köle köle ile, kadın kadın ile kısas edilir.Öldüren, ölenin kardeşi tarafından affedilmişse, kendisine örfe uymak ve affedene güzellikle (diyet) ödemek gerekir"*⁴⁶⁴ (Bakara, 178).Buradaki "afv`dan maksad, amden öldürmelerde kişinin diyet almayı kabul etmesidir."Örfe uygun ve affedene güzellikle ödemek"e gelince, bundan maksad (mağdur tarafın) örfe uygun miktarda bir diyet istemesi, öbürünün de bunu güzellikle ödemesidir. Ayetin devamındaki: *"Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve bir rahmettir"* ibaresi de, "sizden öncekilere farz kılınanlarda olmayan bir hafifletme" demektir, çünkü onlara diyet imkanı tanınmamıştı.Ayetin son kısmı olan: *"Bundan*

⁴⁶¹Bakara,(2)/179.Hadis Nu:Ebu Davud,Diyat 3,(4496)4,(4504);Tirmizi,Diyat 13(1406).

⁴⁶²Ebu Davud, Diyat 17, (4539, 4540, 4541); Nesai, Kasame 29, (8, 40).

⁴⁶³Maide,(5)/45.

⁴⁶⁴Bakara,(2)/178.

sonra tecavüzde bulunana elim azab vardır" ibaresinden diyet almayı kabul etmesine rağmen (kan davası güderek) katili öldüren kimse kastedilmektedir."⁴⁶⁵

Ceza herkesin izleyebileceği bir ortamda infaz edilir.Bunun hikmeti;katil olmaya hazır adayları,bu suçlunun akıbetini izlemekten doğacak tesirle suç işlemekten vazgeçirme isteğidir.Zira bu sahneyi izlemeden önce kesin bir şekilde öldürmeye azimli olan katil adayı kimse infazdan sonra bu işi yapsam mı? diye tereddüt edecektir ve büyük bir ihtimalle vazgeçecektir.Maktulün ailesi Kısas hakkında ısrar ettiği sürece hakimın veya devlet başkanının onu affetmesi mümkün değildir."Bu cezalar hayattan uzaklaştırılıp bir tarafa itildiği zaman da öldürme olayları artmış ve artmaya da devam etmiştir."⁴⁶⁶

İslam'da can o kadar mukaddes kabul edilmiştir ki,cumhura (fakihlerin çoğun) göre bir adamı öldüren bir topluluğun tüm fertlerine kısas yapılır.Kısas cezasının (davasının) kişisel bir mesele haline gelmemesi için,İslam Devlet Başkanın ve zamanın kadısının yahut o günün adli mekanizmasının başından izin alınmadıkça;ceza, herhangi birileri tarafından infaz edilemez.Bu hakkın ancak İslam Devlet Başkanının tayin ettiği kişiye ait olduğu hususunda ittifak vardır.

Burada önemli bir mevzu da işkencenin yasaklanmasıdır.Güvenlik ve Yargı kurumları dahil,hukukun çizdiği sınırların dışına çıkıp insanı cezalandırmak, ona işkence etmek haramdır.Kur'an-ı Kerim bu hususu şöyle ifade etmektedir: *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan,adaletle şahitlik eden kimseler olun.Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmamaya itmesin. Adil olun..."*⁴⁶⁷ Bir başka ayet-i kerimede de:*"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara yapmadıkların bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."*⁴⁶⁸ buyurulmuştur. Hz. Peygamber'in savaşta dahi işkenceyi yasaklayan şu hadisi dikkatlerden kaçmamalıdır:*"Ganimette hainlik yapmayınız, ahitleri bozmayınız.Insanları,burun-kulak kesmek, yüz dağlamak ve göz oymak şeklinde cezalandırmayınız..."*⁴⁶⁹ Bu ve benzeri ayet-i kerimeler genel olarak zulmü ve haksızlığı yasakladığı gibi, adalet için zulüm yapılamayacağı ilkesine de işaret etmektedir.Hz. Ömer'in halka hitaben yaptığı bir konuşmadaki şu ifadeleri ,bu hususta bir müslümanın riayet etmesi gereken hassasiyeti ortaya koymaktadır: *"Dikkat edin, ben vali ve idarecilerimi size dayak atsınlar diye göndermedim.Bilakis onları size dininizi, Peygamberinizin Sünnetini bildirsinler, öğretsinler diye gönderdim.Bundan başkasını kim yaparsa onu bana getirin,*

465 Buhari Tefsir,Bakara 2,23;Diyat 8;Nesai;Kasame 27,(8,36-37)

466 Abdülkerim,Zeydan,İslam Davetinin Esasları ,çev Veli Ulutürk-Mehmet Karabulut. İst;Risale,1991,c.1,s,323.

467 Maide,(5)/8.

468 Ahzab,(33)/58.

469 Imam Malik, Kitabu'l-Cihad, B. An-Nehy an Katli'n-Nisa.

yemin ederim ki ona kisas uygulayacağım.” Bu sözlerinin ardından birisi, “Ey müminlerin emiri! Bir adam halka emir oldu da onları terbiye etmek için dövdüyse ona da kisas yapacak mısın.” diye sorar.Hz. Ömer'in buna cevabı şöyledir: “Evet! Yemin ederim ki onu da kisas ederim.Ben Resulüllah (s.a.v.)'in kisas yaptığını gördüm.Dikkat edin! Müslümanları dövmeyin; onları zillete düşürürsünüz.Haklarına engel olmayın; küfre itersiniz.Idarecilerin halkı dövmesi caiz değildir.”⁴⁷⁰

2.2 Gasp

Suç, evrensel bir kavram olmakla birlikte suça dahil olan fiilleri belirleyen normlar farklıdır.Din de bu belirleyici unsurlardan biridir.Ancak genel olarak bütün anlayışlar tarafından suç olarak kabul edilen birtakım davranışlar vardır.Hırsızlık yapmak,yalan söylemek,adam öldürmek gibi.İşte gasp ve rüşvet alıp-vermek de.bu suçlardandır.İslam; fertlerin ve toplumun yararını gözetmek için insanlara zarar verecek her türlü söz, fiil ve davranışları haram kılmıştır.Bu yasaklamaları getirirken kiminde dünya kiminde de uhrevi menfaatleri gözetmiştir.Bunun dolayı dinimiz kötülüklerin azalması ve engellenmesi için inancı hayat tarzı haline getirmeyi hedefleyip,bunu gerçekleştirmek için de insanları eğitmiştir.Burada inançsız bir kişinin mutlak anlamda ahlaksız olacağını söylemek doğru olmamakla beraber, inançlı bir insanın,ahlaklı davranmak bakımından maddi yaptırımlardan çok daha büyük bir fonksiyonelliğe sahip olan uhrevi müeyyidelerle kimi zaman teşvik edilmiş ve kimi zaman da uyarılmış olmasının rolü hiç şüphesiz göz ardı edilemez.

“Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin.İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hakimlere (rüşvet olarak) vermeyin.”⁴⁷¹ Bu ayeti kerime’de söz konusu edilen iki önemli suç vardır:Birincisi ;aralarında geçen bir muameleden dolayı bir tarafın delil yetersizliğinden ve yahut kendisini savunamamasından dolayı karşı tarafın o tarafın malını haksız yere gasp etmesi.” Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin...”⁴⁷² Diğer de;hakimlerin davanın akışını değiştirecek karar vermesi için rüşvet alması.

Dinimizde insanların kendilerine ait olan mallarının dokunulmazlığı vardır.Nitekim Efendimiz(sav) Veda Hutbesinde şöyle buyurmuştur;”*Dikkat ediniz! kanlarınız,ırzlarınız ve mallarınız (birbirinize) haramdır.Tıpkı şu bulunduğum yerde,içinde bulunduğum şu ayın içinde*

470 Ahmed Ibn Teymiyye, Mecmu ’ ul -Fetava, Tertip: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, Daru Aleml-i-Kütüb, Riyad-1412/1991,c.13, s.379.

⁴⁷¹ Bakara (2)/188.

⁴⁷² Bakara(2)/188.

,bulunduğum şu günün haram olması gibi..”⁴⁷³ Kendisine ait olmayanı zorla veya bir takım hilelerle gasp etmek kesinlikle yasaklanmıştır.“Müslüman kişinin malı ancak kendi gönül hoşnutluğu ile helal olur,başka türlü helal olmaz.”⁴⁷⁴ “Hiçbir kimsenin kardeşinin eşyasını ne şakadan ne de ciddi olarak alması helal olmaz.Şayet almışsa derhal geri versin”⁴⁷⁵

Haksız kazancın kötü bir davranış olduğuna dair Kuran-ı kerimin muhtelif yerlerinde ayetler vardır :”Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir. Kim haddi aşarak ve zulmederek bunu yaparsa, onu cehennem ateşine atacağız. Bu, Allah’a pek kolaydır.” ⁴⁷⁶ “Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, kendilerine yasaklanmış olduğu halde faiz almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle önceden kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık.İçlerinden inkar edenlere de acı bir azap hazırladık.”⁴⁷⁷ “Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah’ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele.”⁴⁷⁸

Bu durumda hakiminin önüne getirilen sözde delilleri ve gerekçeleri göz önüne alarak haksız taraf lehine karar vermesinde hakimi kusurlu bulmak imkânsızdır.Zira hakimlerin de yanılabilceğini Efendimiz şu Hadisinde vurguluyor:”Ben ancak bir insanım.Siz, anlaşmazlıklarınızı hallettirmek için bana geliyorsunuz.Kiminiz kiminizden çeneli ve kendini haklı göstermede daha yetenekli olabilir.Ben de ona, kendisinden dinlediğim şekilde hükmederim.Kime ki kardeşinin hakkından herhangi bir şeyi kendi lehine hükmedersem,sakın o şeyi almasın.Zira o şey onun için ateşten koparmış olduğum bir parçadır.”⁴⁷⁹ Bu Nebevi uyarı iki Ayeti kerimeyle destekleniyor.“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir”⁴⁸⁰ “Yetimlerin

473 İbn Mace,İkama,78; Serahsi,Ebu Bekir Muhammed b.Sehl Mebsut 1331 Mısır baskısından Ofset, Beyrut,ty,c.11,s.59,

474 Ahmet bin Hanbel el-Müsneid,c.5,s.72;Serahsi,Mebsut,c.11,s.49.

475 Ebu Davud,Edeb 85;Ahmed bin Hanbel,c.4,221

476 Nisa(4)/29/30

477 Nisa (4)/160/161

478 Tevbe(9)/34).

479 Buhari,Hiyel,90/10.

480 Nisa,(4)/29 .

mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurasiya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.”⁴⁸¹

2.3 Rüşvet

Ayeti kerimenin bahsettiği ikinci suç da , yapılan bu haksızlığa rüşvet vererek hakimi de ortak etmektir.Dinimizin rüşveti haram kıldığını, rüşvet veren ve alanın Allah tarafından lanetlendiğini;Hz. Peygamber tarafından haber verildiğini biliyoruz:Ebu Hureyre rivayet ediyor:”*Resulullah (sav), hükümde rüşvet alan ve rüşvet veren [ve aracılık eden] kimseyi lanetlemiştir*”⁴⁸² Lehe hüküm vermesi için hâkime verilen rüşvetle ya hak edilmeyen bir menfaat ele geçirilmekte veya başkasının hakkına tecâvüz edilmektedir.

Rüşvet toplumsal bir hastalıktır.Rüşvetin yaygınlaştığı yerlerde halkın adalete ve hukuk mekanizmasına karşı besledikleri güven duygusu yok olur.Özellikle mahkemelerde verilen kararlardan şüphe edilir;her işin, her kararın arkasında rüşvetin olduğu zannedilirse,zamanla rüşvetsiz iş yapılmayacağı kanısı yaygınlaşır ki bu rüşvetin toplumsal bir felaket haline gelmesine sebep olur.Rüşvet almanın altında iki neden yatar;Menfaat düşkünlüğü, hırs ve doyumsuzluk.Bu gibi ahlak dışı özelliklere sahip olan kimseler hiçbir uhrevi kaygı duymadan bu işi çok rahat yapabilirler.Öte yandan vatandaşlarının standart ihtiyaçlarını karşılaması için uygun zemini ve imkanı hazırlayamayan bir devlet anlayışı, rüşveti etik açıdan yanlış kabul eden insanları da kimi zaman ihtiyaç kabul ettiği şeyi başka yoldan gideremediği için rüşvet almaya iter.Böyle bir durumda devlet çarkı işlemez olur, haksızlık her yanı sarar, diğer ahlâksızlıklar çoğalır ve toplum hayatı temelinden sarsılır hatta büsbütün çöker.Rüşvet toplumsal bir felaket olduğu gibi, aynı zamanda onu alan da yaptığı işin kötülüğünü er geç anlayarak vicdani açıdan rahatsız olacaktır.Rüşvet, karıştığı işin, amacından sapmasına ve bozulmasına, girdiği toplumun perişan olup dağılmasına sebep olur.Rüşvetin girdiği toplumda adaletsizlik yaygınlaşır ve insanların birbirlerine güvenleri kalmaz.Hak haklıya değil nüfuz sahibi ve maddi gücü olana verilir. Dolayısıyla bundan en çok güçsüz ve yoksul zümre etkilenmiş olur.Böyle bir durumda sosyal devletten bahsedilemez .

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir mesele de; toplum arasında birbirleriyle çokça karıştırılan rüşvet ile hediye arasında ciddi bir fark olduğunu ortaya koymaktır.Hediye, talepsiz ve herhangi bir menfaat beklenmeksizin, hediye alanla, hediye veren arasında bir yakınlaşma

481 Nisa, (4)/10

482 Tirmizi, Ahkâm 9, (1336) Ebu Dâvud, Akdıyye 4, (3580).

doğmasına sebep olan bir şeydir. Ebu Humeydi's Saidi şunu rivayet eder: "Peygamberimizin, İbnu'l-Letbiyye'yi zekat toplaması için gönderdi. O döndüğünde, bu size, bu da bana verilen hediyedir dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: (sav); *"Pekâlâ, Allah'ın bizim sorumluluğumuza bıraktığı işlere tayin ettiklerimize ne oluyor da, bu sizin hakkınız, bu da bana hediye edilendir, diyorlar? Bunlar babalarının evinde oturup dursalardı, acaba kendilerine halkın hiçbir hediye vermesi düşünülür müydü?"*⁴⁸³ Devlet görevinde çalışan memurların ve hâkimin almış olduğu hediyeler de rüşvet sayılır. Çünkü onlar bu görevde olmasalardı kendilerine hediye verilmeyecekti. Rüşvet verenlerin hediye adı ile verdiklerinden maksatları işlerini gördürmektir. Hatta rüşvet alan hâkim doğru karar vermiş olsa bile yine aldığı haramdır. Çünkü hüküm vermek onun görevidir. Ayrıca başka bir şey alması gerekmez: *"Emirlerin hediyeleri hıyanettir ve hediyeleri rüşvettir."*⁴⁸⁴ Rüşvet kabul eden bir hâkim adalet sıfatını kaybettiği için vermiş olduğu hüküm geçerli değildir.

Hukukun tam işlemediği, haksızlık ve yolsuzlukların yaygınlaştığı bir toplulukta rüşvet almayı ve fakat vermek zorunda kalanların sayısı gittikçe artar sonunda da toplum temelinden sarsılır ve rüşvet tehlikeli sosyal hastalıklardan biri haline gelir. İslam hukukunda rüşvet verilmesini meşru kılan bir takım gerekçeler vardır. Hz. Peygamber (s.a.s)'in, dine dil uzatan şairlere ve aleyhte bulunmalarını istemediği kimselere bir şeyler verirdi. Buna bizim kültürümüzde; "sus payı" denir ki, bunu; rüşvetle irtibatlandırmak doğru olmaz.

2.4 İçki:

Hiç şüphesiz cemiyet düzenini sarsan ahlak dışlıklar, başlı başına büyük bir problemidir dünyamızın. Ahlaki çöküntünün kaynaklarından biri ve başta geleni de içki ve günümüzdeki uzantısı olan uyuşturucu madde bağımlılığıdır. Hz. Ömer, hilâfeti sırasında minberden halka; "Aklı perdeleyen herşeyin içki olduğu"nu ilân etmiştir⁴⁸⁵ ki bu çok doğru bir tesbittir.

Cahiliye devrinde ve hatta İslam'ın ilk dönemlerinde Araplar için içki, adeta hayatlarının bir parçasıydı. İçki ferdin manen, toplumun da ahlaken çökmesine sebep olacağından, İslam'la müşerref olunduktan sonra böyle bir zaafın sergilenmesi, pek tabii olarak düşünülemezdi. Artık evvelce olduğu gibi, içkinin ferde ve topluma vereceği zararlar olmayacak ve sosyal hayatta kapanmaz yaralar açılmayacak, ailesinin nafakasını içkiye verenler sadece parasını değil zamanını ve

⁴⁸³ Buhari, Hıyel 15, Müslim İmâre, 26-30.

⁴⁸⁴ Buhari, Camiu's-Sağir, c 2/123.

⁴⁸⁵ Yusuf el-Kardâvî, İslâm'da Helâl ve-Haram, çev, Mustafa Varlı, İstanbul 1970, s. 77.

sıhhatini de mürifçe harcamış olmayacaktı.Üstelik sarhoşken bir başkasının canına veya malına da kast edilemeyecekti.Nitekim bir Hadis’de de bu gerçek şöyle ifade ediliyor :“*İçkiden sakınınız. Çünkü içki her türlü kötülüklerin anasıdır.*”⁴⁸⁶ İslâm beş şeyin korunmasına büyük önem vermiştir.Bunlar:Akil,sağlık,mal,ırz ve dindir.İçki içen kimse bu beş unsuru da koruyamaz duruma düşer.Burada üzerinde önemle durulması gereken bir nokta da şudur ki; içkinin tamamıyla yasaklanması,sadece ferde yönelik değil kamuya da intikal eden zararlara sebep olmasından olsa gerektir.Bundan dolayı İslâm bu zararın önüne geçmek için alkollü içkilerin her türüsünün kökünün kazınmasını hedeflemiştir.

Bunun için de dinimizce alkollü içkiler kesinlikle haramdır.İçki hadisesi insanda bağımlılık yapan bir alışkanlık olduğu için İslâm bu problemi çözmede tedrici bir usul takip etmiştir.Zira bu zararlı alışkanlıktan kurtulmak ancak zamanla bir takım aşamalardan geçerek olabilecek bir şeydir.Aslında İslâm kötü alışkanlıkların oluşmadan önünü kesmeyi hedefler.”Nitekim **İslâm tıbbı, (Kur’ân ve Hadis’lerle getirilen hükümler) hastalıklardan korunmaya,hastalıkları tedavi etmekten daha fazla önem verir; bu yüzden hıfzısıhha (hygiene) meselesi ve koruyucu hekimlik gerek teorik gerekse pratik değerlendirmelerde önemli bir rol oynar.**”⁴⁸⁷ Yani asıl hedef içkiye bulaşmamaktır.Halbuki İslâmın,cahiliye döneminden devr aldığı mirasta içki iptilâ durumunda olduğundan,bu insanları bundan kurtarmanın yolu tedricilikten geçiyordu.İçki birdenbire kesinlikle harâm edilmiş olsaydı,ona müptelâ olmuş,o asrın insanları İslâmiyeti kabulde zorlanabilirler ve alışkanlıklarını bırakmak istemeyebilirlerdi.Çünkü içki onlar için, yemek içmek neyi ifade ediyorsa o anlama geliyordu.Bu derece müptela oldukları bir şeyi bırakmak elbette biraz zaman alacaktı.Müslümanlar bu konuda bir nevi terapiye alındılar.Tedrici gelen ayetlerle içkinin ilk önce zararlarından bahsedilip,sonra pratik hayattan uzaklaştırılıp ve en nihayetinde de yasaklanması yoluna gidilmiş oldu.

Allah şöyle buyuruyor:"*Hurmalıkların ve üzüm bağlarının meyvelerinin suyundan sarhoşluk ve güzel rızık elde edersiniz.*"⁴⁸⁸ Mekke döneminde inen bu ayette içkiye değiniliyor, fakat hakkında bir şey söylenmiyor.Ayette bir durum tespiti vardır.Meyvelerden hem sarhoşluk veren nesnelerin hem de güzel rızıkların kaynağı olarak söz edilmektedir.İşte yasak konusundaki böyle bir başlangıç,tedavide tedricin esas alındığını göstermesi açısından mühimdir. İçkinin yasaklanmasına dair esas aşamalar Medine döneminde başlar :

486Darakutnî,Ebu'l-Hasan b.Ahmed,Sünen-i Darimi (thk.Abdullah Haşim Yemani Medeni),yy;Daru'l-Mehasin Lit-Tıbaa,ty,c.4, s. 247; Camiu'l Usûl Fî Ahadisi'r Resûl, c,4, s. 103.

487 Seyyid Hüseyin Nasr, İslâm ve İlim, çev, İlhan Kutluer,İst,yy,1989, s.164.

488 Nahl,(16)/67.

Yasağın Birinci Aşaması:Hz.Ömer ve Muaz gibi bazı Sahabiler, Rasûlullah(a.s.)a gelerek:-
“Ey Allah'ın Rasûlü! İçki hakkında bize (aydınlatici) tür fetva ver; çünkü o,aklı giderici,malı helâk edicidir dediler.Rasûlullah (s.a.s.) bunlara cevap vermeyip susmayı tercih etti.Bu sıralarda:"Sana içki ve kumarı soruyorlar.De ki; bu ikisinde büyük bir günah, bir de insanlara bazı faydaları vardır.Fakat günahları faydalarından daha büyüktür"⁴⁸⁹ Ayet-i kerimesi nazil oldu.Bunun üzerine ashtaptan bir kısmı içkiyi terk ettikleri halde, bir kısmı yine içmeye devam etti "⁴⁹⁰.Medine döneminde inen bu ayet, alıştırma ve nasihat dili kullanılarak yasak yolunda atılmış ilk adımdır.

“Herhangi bir nesnesinin ya da davranışın helal ya da haram olmasının ekseninin ölçüsü;iyiliğin veya kötülüğün baskın olup olmamasıdır.Buna göre içkinin ve kumarın günahı ve zararı yararlarından daha ağır bastığına göre, bu durum bir yasaklama ve bir haram sayma gerekçesi oluşturur. “⁴⁹¹ Nitekim sarhoşluk veren her türlü içkinin faydasından çok zararına işaret eden birçok Hadis vardır."Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır" ⁴⁹²“ Her sarhoş edici haramdır. Bir farak (küp) içildiği takdirde sarhoşluk veren bir şeyin tek avucu da haramdır.” ⁴⁹³ “Şu muhakkak ki hamr (içki) deva değildir; bilâkis marazdır (hastalık vericidir).”⁴⁹⁴ “İçkiden kaçınınız. Allah’a yemin ederim ki, içki ile iman bir yerde birleşmez.Yani biri diğerini çıkarır.”⁴⁹⁵

İkinci Aşama:Abdurrahman b.Avî bir cemaati ziyafete çağırdı. Ziyafettekilerden bir kısmı, içki içip sarhoş oldular. Sonra kalkıp namaz kıldılar.Namazdayken Kâfirûn Sûresinin ilk âyetindeki (Lamelif) i atlayarak okudular.Bu okuyuşa göre âyetin:"De ki:Ey kâfirler, tapmam sizin taptıklarınıza"olan manası ;"Ey kâfirler, taparım sizin taptıklarınıza" şeklini almış oldu.Bunun üzerine Nisâ Sûresinin :*"Ey iman edenler, siz sarhoşken, ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın"*meâlindeki üçüncü âyeti nazil oldu.”⁴⁹⁶ Bu içki hakkında açıktan ilk yasaklamaydı, ama bunda namaz dışında yasak olduğunu bildiren bir ifade yoktu.Buna rağmen emrin tabii bir sonucu olarak içenlerin sayısı bir hayli azaldı.Bir kısım müslümanlar,yatsı namazından sonra içki içmeye devam ettiler.Bu konuda Seyyid Kutup şöyle bir yorum getiriyor :”Günde beş vakit namaz vardır.Bunların arası kısa aralıklıdır.Ve bu aralıklar kişinin sarhoş olup ayılması için yeterli bir süre

489 Bakara,(2)/219.

490 Yazır, Hak Dini Kur'an Dili,c.2,s.763.

491 Seyyid Kutup, Fizalili Kur'an c.I, s.365.

492 el-Askalânî,İbn HacerAhmed b.Ali.b.Muhammed b.Hacer,Bulûgu'l Merâm, Terc. A. Davudoğlu,İst,1970. c.4,s.61 vd.

493 Ebû Dâvud, Eşribe, 5; Tirmizi'de gelen rivayette; “Tek yudumu haramdır” diye gelmiştir Tirmizi, Eşribe, 2, 3,

494 İbn-i Mâce, Tıp, 27; Müslim, Eşribe, 12.

495 Nesâî, Eşribe, 51/44

⁴⁹⁶ Nisa,(4)/43. Ebû Dâvud, IV, 80

teşkil etmez.Burada içki içme alışkanlığını pratiğe aktarma alanını daraltmak girişimi söz konusudur.”⁴⁹⁷ *"Kim sarhoşluk veren şeyi (müskiri) içerse namazı batıl olur"*⁴⁹⁸

Üçüncü Aşama:Bu mevzuda en son nâzil olan ayetler, Mâide Suresi'nin 90 ve 91. âyetleridir. Yine bir ara Ashabtan İtban b. Mâlik, Sa'd b. Ebî Vakkas'la birlikte bir kaç kişiyi yemeğe davet etti.Yemekten sonra içki içenler de oldu.Sarhoş oldukları zaman kendilerini öven şiirler söylemeye başladılar.Bu sırada Sa'd, Ensardan birini hicveden bir şiir okudu.Ensarlı da bir devenin çene kemiğiyle vurup Sa'd'ın başını yardı.Sa'd giderek durumu Rasûlüllah (s.a.s.)'e şikayet etti.Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.s.):*"Allahım, içki hakkında bize yeterli bir açıklama gönder"* diye dua etti.Bunun üzerine:*"İçki, kumar, ibadet için dikilen taşlar (putlar), fal okları hep şeytanın işlerinden olan bir pisliktir.Bundan sakının ki kurtuluşa eresiniz. İçki ile kumarda şeytan, sırf aranızda düşmanlık ve kin sokmayı, sizi Allah'ı anmaktan ve namazı kılmaktan alakoymayı ister.Artık vazgeçiyorsunuz değil mi?"*⁴⁹⁹ âyeti nazil oldu.Bu ayet okunduğu zaman içkinin yasak kılınması için Allah'a devamlı niyazda, Rasûlüllah'a da müracaatta bulunan Hz. Ömer:"Vazgeçtik ya Rabbi, vazgeçtik ya Rabbi!" demekten kendisini alamamıştır.”⁵⁰⁰

Bu son âyetler ile alkollü içkiler kesinlikle haram edilmiştir.Sahabeden Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:“Biz içki âleminde idik.Ben dağıtıyordum.Bir adam geldi,“İçki haram edildi” dedi. Arkadaşlar derhal “Şu içki kaplarını dök, temizle” emrini verdiler.O haberden sonra kimse ağzına içki almadı.”⁵⁰¹

Maddelerin sonradan aldığı isimlere bakılmaz.Fermantasyona uğramış,yani tahammür etmiş şeylerin bir kıvamı vardır ki haramdır.Bu konuda Rasûlüllah(s.a.s.)in şu Hadislerini görüyoruz:“*Her sarhoşluk veren şey hamrdır (içkidir) ve sarhoşluk veren her şey haramdır.*”⁵⁰² Hz.Aişe (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki; “*Sarhoşluk veren her içki haramdır.*”⁵⁰³ “*Ümmetimden bazı kimseler hamrı içerler ve ona adından başka adlar takarlar*”⁵⁰⁴

İslam dini sadece içkinin içilmesini değil,imal edilmesini satılmasını,kısacası üretimden tüketime giden her türlü merhalenin içinde bulunmayı yasaklamıştır.Hz. Osman (r.a.)’ in rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle ifade ediliyor;“*Şüphesiz Allah içkiyi haram kılmıştır.Bu ayeti haber alıp*

⁴⁹⁷ Seyyid Kutup,Fizilali Kur'an,c.1s.366.

⁴⁹⁸ Ebû Davûd, Eşribe, 5.

⁴⁹⁹ Maide, (5)/90/91.

⁵⁰⁰ Ebû Davûd Eşribe, 1; Tirmizî, Tefsiru Sûre-i Mâide, 5/8-9.

⁵⁰¹ Nesaî, Eşribe, 51/2

⁵⁰² Buharî, Eşribe, 1; Müslim, Eşribe, 73.

⁵⁰³ Buharî, Eşribe, 4; Müslim, Eşribe, 67, 68.

⁵⁰⁴ Ahmed İbn Hanbel, V, 342.

*da yanında içki bulunan kimse, ondan içmesin ve satmasın..."*⁵⁰⁵ Bu emirden sonra halk, hamr olarak evinde ne varsa Medine sokaklarına götürüp döktüler.Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:"*Peygamber (s.a.s) içki konusunda on kişiyi lanetlemiştir: Sıkan, kendisi için sıkılan, içen, taşıyan, kendisi için taşınan, içiren, satan, parasını yiyen, satın alan ve kendisi için satın alınan...*"⁵⁰⁶

2.5 Kumar

Cahiliye döneminde Araplar arasında kumar çok yaygındı.Dinimiz,hiçbir emek sarf etmeden ve hiçbir riski göze almadan kazanç elde etmeyi sadece miras konusunda helal saymıştır.Kuran'da kumar meysir diye geçer.Bu kelime de kolaylık anlamına gelen "yüsr"den gelir.Kumar,kolay elde edilen servete işaret ettiği için bu kökten gelmektedir.

Kumar da içki gibi bir nevi bağımlılık yapar.Bütün şans oyunları başlangıçta eğlenmek ve vakit geçirmek için oynanır.Kumarda birkaç kez kazanan kimse psikolojik olarak kendini bu yoldan para kazanmaya şartlamıştır.Artık bir emek sarf ederek çalışmak kişiye ağır gelir.Insan, kazandıkça kazanma zevki ve hırsı için oynar.Kaybettikçe,kayıplarını çıkarmak için yine oynar.Oyunda kayıp etmek, kişiyi sadece kazanma konusunda biraz daha hırslandırır Sonunda kumarbaz olur çıkar.Bu yoldan elde ettiği birikimleri belki başta çok masum istekleri veya ihtiyaçları için sarf edebilir.Fakat kumar bir risk işidir ve kişiye her zaman kazandırmaz.Zamanla sadece kendisini değil çevresini de felakete sürükler.Üstesinden gelemeyeceği borçlar,mağdur ettiği ailesi, kimi zaman intihar bazen de cinayetlerle son bulabilir.Bundan dolayı fert ve toplum hayatında birçok açıdan zarar veren kumarın her türlü İslâm dininde haram kılınmıştır.Bu konuda Kur'an-ı Kerimde şöyle buyrulur:“ *Sana içki ve kumar hakkında soru soruyorlar.De ki;Onların ikisinde de büyük günah vardır.İnsanlara bazı yararları varsa da günahları yararlarından büyüktür.*”⁵⁰⁷ "*Aranızda mallarınızı haksız sebeplerle ve batıl yollarla yemeyin*"⁵⁰⁸ "*Ey inananlar, içki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şüphesiz şeytan içki ve kumar yüzünden arınıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister*"⁵⁰⁹ Sosyal bir âfet olan kumardan sakınmak kadar çevremizdeki insanları özellikle aile fertlerimizi de bundan korumak

505 Müslim, Müsâkât, 67; bk. Buhârî, Megâzî, 51; Büyû, 105, 112; Müslim, Büyû, 93; Fer', 8; Ibn Mâce, Ticârât, 11; Ahmed b. Hanbel, II, 213, 362, 512, III, 217, 324, 326, 340; Ibn Kesîr, Ebu'l-Fidâ Muhtaşaru Tefsîri Ibn Kesîr, Beyrut (t.y),c.1,s.544 -547.

506 Tirmizî, Büyû', 59; Ibn Mâce, Eşribe, 6.

507 Bakara(2)/219.

508 Bakara(2)/188,bkz.Nisâ, (4)/29.

509 Mâide, (5)/90,91.

önemli bir görevdir."Ey iman edenler! Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden kendinizi ve ailenizi koruyun.Ateşin başında sert ve şiddetli, Allah emrine karşı gelmeyen,verilen emirleri olduğu gibi yerine getiren melekler vardır”⁵¹⁰

2.6 Sihir

Bilimsel olarak izahı yapılamayan ve fakat İslam’ın sihir ve büyü olarak tanımladığı bir takım özel olaylar öteden beri insanların ilgisini çekmiştir Söz konusu olan bu hadise alışılmışın dışında bir oluşum sergilediği için mahiyeti ve metodu tam olarak belirlenememiştir.Özellikle pozitif ilim ,metafiziğe karşı önyargılı ve kuşkucu bir tavrın içerisinde olduğu için,somut olarak araştıramadığı böyle bir vakanın varlığını reddeder.Oysa izahı müşahhas delillerle yapılamayan ve fakat psikanaliz ve bilhassa psikoterapi alanında bir tedavi şekli olarak kullanılan birtakım yöntemler vardır.Mesela:”Hipnotizma” Nasıl oluyor da sözle, bakışla telkin yapılarak bir şahıs tarafından diğer bir şahsın hareketleri kontrol edebilir şekilde derin uykuya benzer bir duruma sokulabiliyor,bu halde uyuyan kimse (denek) uyutanın etki ve telkinlerine açık, fakat dış dünyanın başka etkilerine karşı kapalıdır.Bu yöntemle hipnoz edilen, başka bir boyutta birileri ile ilişki kuruyor,bu esnada taraflardan biri diğerine mesaj gönderiyor ve karşı taraf kendisine gönderilen mesaja cevap veriyor.Bu yöntemin özellikle anestezi ilaçlarına karşı duyarlı ve dişlerinde sorun olanlar,dış hekimleri tarafından kullanılmakta olduğu bilinen bir hakikattir.

Mesela geleceği haber veren rüyalar olayını düşünelim, ya da “Telepati” dediğimiz zihinler arası uzaktan etkilenme olayını hatırlayalım.Sırf pozitif bilimin bunları henüz deneysel anlamda tesbit edemediğinden hareketle bu özel yetenekleri ve güçleri reddetmek aslında çok da bilimsel bir yöntem değildir.Çünkü bilim,bilinmezlere karşı esnek ve bitarf bir tutum benimsemelidir.Yani bu tür hadiselerle karşı ne toptan bir kabul ve ne de toptan bir reddediş olmalıdır.

Sihrin mahiyeti konusunda,İslam alimleri arasında farklı görüşler vardır.Fahreddin Râzi sihir ile alakalı olarak;“Sebebi gizli olan, hakikatinin aksine tahayyül edilen, göz boyama ve aldatma tarzında yapılan şeyler” der.⁵¹¹ Bu görüşe paralel olarak Elmalılı şöyle demektedir:“Bütün bu kısımlar, esaslı iki kısma râci olur. Birisi sırf yalan, uydurma ve kandırmadan ibaret olan söz veya fiil ile tesir icra eden sihir, diğeri az çok bir hakikati suiistimal ederek ortaya konan sihirdir.Sihrin bütün mahiyeti, hayali hakikat zannettirecek şekilde insan ruhu üzerinde aldatıcı bir tesir

510 Tahrîm,(66)/6.

511Fahreddin Râzî,Ebu’l-Fadl Muhammed,et-Tefsîru’l-Kebîr, Beyrut 1988,c.3,s.205.

bırakmaktan ibaret olduğu halde, bunun bir kısmı sırf hayal ve vehmettirmek, diğer bir kısmı da bazı hakikat ile karışıktır. Binaenaleyh her sihrin tesirden büsbütün uzak olduğunu iddia etmemelidir.”⁵¹² İslam alimlerinin çoğu sihrin var olduğu ve tesirinin de bulunduğu görüşündedirler

Büyünün varlığı Kur'an'da ki birtakım ayetlerle tasdiklenmiş olmaktadır; "Düğümlere üfleyen büyücülerin şerrinden Allah'a sığınırım de"⁵¹³ "(Mûsâ), "Siz atın" dedi. Bunun üzerine onlar (ellerindekini) atınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar"⁵¹⁴ "Mûsâ: "Yok, (önce) siz atın" dedi. Bir de ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor."⁵¹⁵ "Sağ elindekini (değneğini) at ki, onların yaptıklarını yutsun. Şüphesiz yaptıkları bir sihirbaz hilesidir. Sihirbaz ise nereye varsa kurtuluşa eremez."⁵¹⁶ Ayrıca Efendimizin de sihre maruz kaldığına dair rivayetler vardır;

Hz Aişe(ra) anlatıyor: "Hz. Peygamber (sav)`e (yahudiler tarafından) sihir yapıldı, öyle ki, Resulullah (sav) yapmadığı bir şeyi yaptım vehmine düşüyordu. Bir gün benim yanımda iken Allah`a dua etti, sonra tekrar dua etti. Ve dedi ki: "Ey Aişe, hissettin mi, sorduğum hususta Allah bana fetva verdi?" "Hangi hususta Ey Allah`ın Resulü?" dedim. "İki kişi bana gelip, biri başucumda, diğeri de ayak tarafımda oturdu. Biri diğerine: "Bu zatın rahatsızlığı nedir?" dedi. Öbürü: "Büyüdür!" dedi. Önceki tekrar sordu: "Kim büyüledi?" Diğeri: "Lebid İbnu`l`A`sam adındaki Beni Züreykli bir yahudi" diye cevap verdi. Öbürü: "Büyüyü neye yaptı?" dedi. Arkadaşı: "Bir tarakla saç döküntüsüne ve bir de erkek hurma tomurcuğunun içine" cevabını verdi. Diğeri: "Pekala, şimdi nerede?" diye sordu. Arkadaşı: "Zervan kuyusunda!" cevabını verdi." Bunun üzerine Resulullah (sav) Ashabından bir grupta birlikte (ra) kuyuya gitti, ona baktı, kuyunun üzerinde bir hurma vardı. Sonra benim yanıma dönüp: "Ey Aişe! Allah`a yemin olsun, kuyunun suyu sanki kına ıslatılmış gibi (bulanık) ve (o kuyu ile sulanan) hurma ağaçlarının başları da sanki Şeytanların başları gibiydi!" dedi. Ben: "Ey Allah`ın Resulü! Onu (kuyudan) çıkardın mı?" diye sordum. "Hayır!" dedi ve ilave etti: "Bana gelince, Allah bana afiyet lütfetti ve şifa verdi. Ben ondan halka bir şer gelmesine sebep olmaktan korktum!" Bir rivayette ise büyü malzemeleri kuyudan çıkarıldı, Resulullah onun gömülmesini emretti ve yere gömüldü."⁵¹⁷

Zeyd İbnu Erkam (ra) anlatıyor: "Resulullah (sav)`a sihir yapıldı. Bu yüzden günlerce hasta düştü. Sonunda Cebrail aleyhisselam gelerek: "Seni yahudilerden bir adam sihirledi. Yaptığı sihir

512 Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, c.1,s.445.

513 Felak ,(113)/4.

514 Araf (7)/116.

515 Taha (20)/66.

516 Taha,(20)/69.

517 Buhari,Tıbb 47,49,50,Cizye 14,Edeb 56;Müslim,Selam 43,(2189).

*düğümünü falanca kuyuya attı" dedi. Resulullah (sav) Hz. Ali (ra)'yi (bu maksadla oraya) gönderdi. Ali (r.a.) düğümü oradan çıkarıp çözdü. (Sihir çözülünce) Aleyhissalatu vesselam, bağdan kurtulmuş gibi kendine geldi. Resulullah (sav) bunu, o yahudiye zikretmedi ve onun yüzünü de hiç görmedi."*⁵¹⁸

Sünnî âlimler hadîslerin sahîh olduğunu, ancak sihrin baş ağrısı, ateşlenme gibi, peygamberliğe zarar vermeyecek bir tesire sahip olduğunu, zamanında alınan tedbirlerle bu zararın da izale edildiğini ileri sürmüşlerdir. Zira Peygamberimiz korunma altındaydı yani masumdu. Nitekim ayeti kerime de bu korunmuşluğa şöyle işaret etmektedir. *"Allah seni insanlardan koruyacaktır"*⁵¹⁹

Sihir öğretmenin ve öğrenmenin sakıncalarının değinildiği en net ve açıklayıcı ayet Bakara suresinde yer alan şu ifadedir: *"Süleyman'ın hükümlerliği hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Halbuki o iki melek, "Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme" demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Halbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi."*⁵²⁰

İbnu'l Cevzi, Bakara Suresi 102 . ayetinin nüzul sebebiyle alakalı olarak iki rivayete değinir :

1."Yahudiler Rasullah (s.a.v) 'dan ne sorarlarsa cevabını alırlardı. Bir gün sihiri sordular ve tartışmak istediler. Bu esnada bu ayet nazil oldu.

2."Hz.Süleyman (s.a.v)'ın ismi Kur'an da geçince Medine yahudileri : " Muhammed (s.a.v) Hz.Davud (a.s.)un oğlu Süleyman (s.a.v)ı peygamber zannediyor. Allah (c.c)'a andolsun ki o sihirbazdı. Başka bir şey değildi." dediler. İşte bunların sözlerini tekziben bu ayet nazil oldu. Bu rivayeti İbni İhsak demiştir." ⁵²¹

518 Nesai, Tahrim 20,(7,112-113.

519 Mâide: (5)/67.

520 Bakara (2)/102.

521 İbnu'l Cevzi Ebü'l Ferec Cemaleddin Abdurrahm,Zadü'l Mesir Beyrut 1984, c,1,s,120.

Ancak ayetin asıl maksadı Harutla Marut'un kim olduğunu açıklamaktan ziyade kendilerine verilen ilmin mahiyetini ortaya koymaktır.Müfessirlerin çoğu Hârût ve Mârût'a indirilenin de sihir olduğunu belirtirler.Buna göre şeytanların öğrettiği şey, Allah tarafından bu iki meleğe indirilen sihirdir.Fakat indirilenin sihir değil bir bilgi olduğu konusunda da görüşler vardır.Bu anlayışa göre Melekler insanlara, kötülük yapsınlar diye bilgi vermezler; onların öğrettiği hususlar birer deneme vesîlesidir.Harut ile Marut bunu öğretecekleri zaman "Biz bir fitneyiz, yani bu öğreteceğimiz şeyler fitneye müsaittir ve kötüye kullanılması da küfürdür. Şu halde sakın sen bunu öğrenip de de küfre girme!" demedikçe kimseye bir şey öğretmezlerdi.Cessas fitne kelimesini izah ederken "Bir şeyin hayır ve şer olduğunun açıklanmasına fitne denir.Zira bir şeyin hali,durumu açıklanırsa o şey hakkında malumat (bilgi) edinilmiş olur."⁵²² diye bir açıklama yaparak, bu bilginin insanlar tarafından iyi maksatlar veya -eşlerin arasını bozmak gibi- kötü maksatlar için de kullanabileceğini ve Allah katında bu tutumlarına göre yargılanılacakları sonucuna ulaşır.Şunu da bilmek gerekir ki,Allah'ın izni olmadıkça kötü niyetliler zarar veremezler; onlar sadece âhirette kendilerine zarar verecek şeyleri satın almış ve böylece çok kötü bir iş yapmış olurlar.

Şeytanlar kendi uydurmaları olan sihri ve Babil'deki Harut ve Marut adında iki meleğe indirileni,o zamanki İsrailoğulları'na öğretiyorlardı.Bunların yaptıkları bu çirkin işlerini Allah Hz.Süleyman'a bildirdi ve Hz.Süleyman,onların derledikleri kitabı alarak kürsünün altına koydu.Hz.Süleyman (a.s)'ın vefatından sonra kitabını tekrar ele geçiren şeytan,halk içerisinde konuşarak :“Size Hz.Süleyman'ın hiç kimsede benzeri bulunmayan ve muhafaza edilen hazinesini çıkarıyım mı?” diye sordu.Halkı “evet bize çıkar.” dediler.Halk şeytanın hazine diye çıkardıkları şeyin sihirle ilgili bir kitap olduğunu gördü.Ve halk onu,çoğaltarak her tarafa yayılmasına yardımcı oldu.Ayetin “Halbuki Süleyman asla sihir yapmadı.” Yerine “*Halbuki Süleyman kafir olmadı.*” şeklinde gelişi ,sihrin çok kötü ve çirkin olduğunu göstermektedir.Nitekim bu konuyla alakalı birçok Hadis mevcuttur.Ubeyd İbnu Umeyr babası(ra)'ndan anlatıyor: "*Resulullah (sav)a bir adam kebairden sormuştu, şöyle cevap verdiler: "Onlar dokuzdur!" buyurdular ve saydılar: "Şirk, sihir, insan öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftirada bulunmak, anne ve babaya haksızlık, kıbleniz olan Beytu'l-Haram (da masiyet işlemey)i sağlığınız ve ölümünüzde helal addetmek.*"⁵²³ Hz.Ebu Hüreyre (r.a) anlatıyor:"*Resullah (aleyhüsselatü vesselam) buyurdu ki :“(Sihir maksadıyla bir düğüm vurur.Sonra da ona üflerse sihir yapmış olur.Kim sihir yaparsa şirke düşer.Kim bir şey asarsa o astığı şeye havale edilir.*"⁵²⁴ Safiyye Bintu Ebi Ubeyt

522 Cessas ,Ahkamü'l Kur'aniye c, 1,s,338.

523 Ebu Davud,Vesaya 10,(2875);Nesai,Tahrim 3,(7,39).

524 Nesai,Tahrim 19,(7,112).

(ra),Resullah (s.a.v)’ın hanımlarından birinden naklen anlatıyor:”*Resulluah (s.a.v) buyurdular ki:”Kim bir arrafa (kahine) gelir,birşeyler sorar ve söylediklerinede inanıp onu tasdik ederse 40 gün namazı kabul olmaz.*”⁵²⁵

Büyük müfessir **Fahreddin er-Razi** tefsirinde 8 tür sihir uygulamasına dikkat çekmiştir:
526

1. Keldânîler'in sihiri. Yıldızperestliğin hâkim olduğu, dünyanın yıldızlar tarafından yönetildiğine inanılan bu kültürde, tılsım da denilen bu sihir çeşidinin gök cisimlerinin yardımıyla yapıldığına inanılırdı.

2. Güçlü rûh (nefis) sahiplerinin sihiri. Bazıları, insanın rûhu uygun biçimde eğitilirse gizli şeyleri görececek düzeyde duyu, algı ve irâde gücünün geliştirilebileceğini ve bu sâyede başkalarının imkânsız gibi düşünülen birçok bilgiler edinebileceğini veya birçok işler başarabileceğini söylerler.

3. Yerdeki rûhlardan yardım alınarak gerçekleştirilen sihir. İnsan rûhunun bu rûhlarla veya cinlerle bağlantı kurması sûretiyle yapıldığına inanılan sihirdir.

4. El çabukluğu ve algı yanıltmaları şeklindeki sihir. Hokkabazlık, gözbağcılık gibi uygulamalar bunun örneğidir.

5. Bazı teknik cihazlarla sergilenen sihir.

6. İlâçlar yardımıyla yapılan sihir.

7. Kalbi (insanın idrak ve duyularını) bağlayarak (etki altına alarak) yapılan sihir.

8. Kovculuk yapmak, insanları birbirine düşürmek sûretiyle yapılan sihir.Râzî, bunun insanlar arasında yaygın olduğunu da belirtir.

Cumhura göre ise sihir öğrenmek ve öğretmek haramdır.Müslüman sihirbaz, sihir yaptığı takdirde kafir olduğuna hükmedilir.Ancak bazı alimlere göre sihri öğrenmek mubah olup büyüye ilişkin bilgilerin edinilmesini bir kifaye farz olarak görürler.Yani, büyüye maruz kalanların kurtarılması için müslüman toplumda en azından bazı kişilerin büyü ilmini bilmeleri bir zorunluluk olarak görülmüştür.

Burada değinilmesi gereken önemli bir husus da;okuyup üfleme anlamındaki “rukye” konusudur Rukye,korunmak niyetiyle ve bir hastalık veya âfete Allah'tan şifa niyazı için kendine veya diğerine bir duâ veya âyet okuyup üflemek kabilinden olan ve İslam'ın mubah gördüğü bir tedavi yöntemidir.Burada kimseye zarar vermek veya Allah'tan başkasına sığınma mânâsı

⁵²⁵ Müslim.salam 125,(2230)

⁵²⁶ Fahreddin Razi,age,c.3,s.206-213.

yoktur. Resulullah'ın kendisine ve diğerlerine bu şekilde okuyup üflediği nice hastaların şifa bulduğu da vâki olmuş ve görülmüştür.

Avf bin Malik anlatıyor;" Biz cahiliye devrinde afsunlama yoluyla tedavide bulunurduk. Bu sebeple: "Ey Allah'ın Resulü! Bu hususta ne dersiniz?" diye sorduk. Bize: "Okuduğunuz duaları bana arzedin bakayım!" buyurdular. (Biz de okuyup arzettik. Dinledikten) sonra: "İçerisinde şirk olmayan dua ile rukye yapmada bir beis yoktur!"⁵²⁷ buyurdular.

3.Savaş Hukuku

3.1 Cihad Tarzları

İslam dini hakkında zihinlerde en çok soru işareti bırakan mevzulardan biri"cihaddır". Bu kavram ,batı dünyasında sabıkalı olup,"kutsal savaş"(holy war)⁵²⁸ şeklinde tercüme edilmiştir.Fakat bu mefhumla batı dünyasının problemi olduğu gibi, İslam dünyasında da cihadın ne olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmeye başlanmıştır.Peki cihad hakkında niçin bu kadar spekülâtif yorumlar yapılmaktadır? Sanırız bunun sebebi bu kavramın,çok kapsamlı ve oldukça geniş bir manaya sahip olmasına karşın,sadece bir yönüyle ele alınmasından kaynaklanır ki, o da cihadın savaş yönüdür.Oysa savaşın henüz emrolunmadığı Mekke dönemine ait ayetlere bakıldığında da cihad kelimesigeçmektedir.Mesela:"Uğrumuzda cihad edenlere, elbette yollarımızı gösteririz..."⁵²⁹."Rabbin, eziyete maruz kaldıktan sonra hicret eden, cihad yapan ve sabredenlerledir.Rabbin, bu eziyetten sonra onlara Gafur'dur, Rahîmdir"⁵³⁰.Bu ayetlerin geçtiği Ankebut ve Nahl sureleri, Mekki surelerdendir

Cihad lügatte gayret sarf etmek,çabalamak,zahmet çekmek,vuruşmak manalarına gelir.'Mufâale"babından mastardır.Istılâhi anlamda ise;Hakkı üstün ve hakim kılmak (İla-yı Kelimetullah)için gayret sarf etmektir.Özelde ise;Allah yolundaki her türlü faaliyet ve hareketin adıdır.Ayetler ve Hadisler değerlendirildiğinde cihadın gerek kapsam ve gerek yöntem bakımından çok geniş bir yelpazeyi yansıttığı ortaya çıkmaktadır.Kur'an'da cihad kelimesi şu 4 tarzda kullanılmaktadır :

527 Ebu Davud,Tıbb18 ,(3886); Müslim,Selam 64,(2200).

528 . W. Montgomery Watt, Islamic Political Thought, Edinburgh, s. 14; Rudolph Peters, İslam ve Sömürgecilik, Ter. Süleyman Gündüz, Nehir Yay. İst.1989, s.29.

529 Ankebut,(29)/ 69.

530 Nahl suresi, (16)/110.

3.1.1 Amel ile Cihad :

*“Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri biz elbette yollarımıza iletiriz”*⁵³¹ Peygamberimiz : *"Dullar ve miskinler için çalışan kişi, Allah yolunda cihad eden kişiler gibidir"* ⁵³² buyurmuştur.Hz Aişe'nin(r.a) *“Ey Allahın Resulu! Görüyoruz ki cihad amellerin en faziletlisidir; öyleyse biz de cihad etmeli değil miyiz?” diye sorması üzerine,Hiz. Peygamber (asm.) “Sizin için cihadın en faziletlisi makbul hacdır”*⁵³³ buyurmuştur.

3.1.2 Söz ile Cihad :

*“Kafirlere boyun eğme ve (bu Kuran ile) onlara karşı büyük cihad et .”*⁵³⁴ Hz. Peygamberin, ümmetin içinde “yaşamadıkları şeyleri söyleyen ve emir olundukları yükümlülükleri yapmayan” nesillerin ortaya çıkacağını haber vererek, onlara karşı *“Kim onlarla eliyle cihad ederse o mümindir, kim onlarla diliyle cihad ederse o mümindir, kim onlarla kalbiyle cihad ederse o mümindir”* ⁵³⁵buyurmuştur.Zâlim bir yöneticiye karşı hak (veya adâletli) bir söz söylemenin en değerli cihâd" olduğunu bildirmiştir. *“Cihadın en faziletlisi zalim sultanın yanında hakkı söylemektir”*⁵³⁶

3.1.3 Nefisle Cihad:

“Nefs terbiyesi” manasına kullanılır.Daha çok tasavvuf erbabınca istimal olunup cahillerece de istismar olunur. Esasen;nefsle cihad, cihadın hiçbir tarzını terk etmeyi gerektirmez.Çünkü insanın hayatta olduğu sürece nefsiyle mücadele etmemesi düşünülemez.Hal böyle olunca da,diğer cihad tarzlarını ne zaman tatbik edecektir? sorusu tabii olarak zihinleri meşgul eder.İşin doğrusu şudur ki; ömür boyu nefse cihad ve ömür boyu fiili cihad.Yani nefse cihad ediyorum diye fiili cihad terk edilecek değildir.Zaten Kur'an-ı Kerim'de de böyle birbirinden kopuk bir cihad anlayışı yer almaz. **“Aşağıdaki Âyette yer alan ;”li nefsihi”** ibaresine;“nefsiyle cihad eden” manasını vermek kadar yanlış bir şey olamaz.Ne lisan ve ne de siyak u sibak açısından buna imkan yoktur: *“Kim cihad ederse; ancak kendi faydası için cihad etmiş olur.Muhakkak ki Allah âlemlerden müstağnidir.”*⁵³⁷ **Peygamber Efendimizin (s.a.s.), “Mücahid,**

531 Ankebut,(29)/69.

532 Buhari, "Kitabü'n-Nefakat", 1; Müslim, "Kitabü'z-Zühd", 41

533 Buhari,"Cihad" 1

534 Furkan,(25)/52.

535 Müslim, “İman”, 80.

536 Tirmizi,”Fiten” 13; Ebu Davud,”Melahim”, 17.

537 Ankebut,(29) / 6.

kendi nefsiyle cihad edendir⁵³⁸ ve benzeri Hadislerini, cihad Âyet’lerinin ışığında değerlendirmek, en doğru olanıdır.

3.1.4 Silahla Cihad (Savaş):

Cihadın bu şekli bizim araştırma konumuzdur. Kur’ân-ı Kerim’de cihadın yanında savaş anlamında Kıtâl, Harb, Muhârebe ve Ma’reke terimlerinin kullanıldığını görüyoruz. Mekke döneminde Müslümanlara karşı yapılan saldırılara mukabil net bir savaş emri çıkmamıştı. Müslümanların sayıca az olmaları, farklı inançlarından dolayı aile fertlerinin karşı karşıya gelmemeleri sadedinde bu dönem Müslümanlara sabırlı olmaları öğütlenmiştir. Zira Müslümanlar henüz devletlerini kurmamışlardı. Yapılan haksızlıklara karşı ilk mukabelede bulunma izninin; Şura, (42)/39-42. ile verilmiş olduğunu görüyoruz. *”Bir zulüm ve saldırıya uğradıkları zaman kendilerini savunurlar. Kötülüğün cezası yine onun gibi bir kötülüktür “kim affeder barışırsa onun mükafatı allaha aittir. Doğrusu o zalimleri sevmez .Kim zulme uğradıktan sonra kendini savunursa böyle hareket edenlerin aleyhine bir yol yoktur.(bunlar kınamaz ve cezalandırılmaz) Ancak şunlar aleyhine yol vardır ki , insanlara zulmederler ve yeryüzünde haksız yere saldırırlar,(işte bunlar kınanırlar ve) böylelerinin acı bir azabı vardır.”*⁵³⁹

Fiili cihad konusunda ilk izin ise Hacc (22)/38-40 ile olmuştur.⁵⁴⁰ Bu ayetler henüz Bedir Savaşı olmadan nazil olmuştu. *“ Allah inananları savunur. Allah hiçbir hain ve nankörü sevmez. Kendileriyle savaşılan (Mümin) lere , savaşma izni verildi. Çünkü onlara zulmedilmiştir ve şüphesiz Allah onlara yardım etmeye kadirdir. Onlar sırf “Rabbimi Allah’tır dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkartıldılar.”*⁵⁴¹

Devletin tesisi ve ordunun teşkilinden sonra, müslümanlara ilk savaş emri, Bakara 190-194 ile gelmiştir. *“Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın , fakat haksız yere saldırmayın, çünkü Allah haksız yere saldıranları sevmez. Onları nerede yakalarsanız öldürün., onların sizi çıkarttığı yerden (Mekke’den) siz de onları çıkarın! Fitne çıkarmak adam öldürmekten daha kötüdür. Mescidi Haramda onlarla savaşmayın ki onlarda orda sizinle savaşmasınlar. Fakat onlar sizinle savaşırılsa hemen onları öldürün. Kafirlerin cezası böyledir. Eğer onlar vazgeçerlerse Allah bağışlayan ve esirgeyendir. Onalar la savaşın ki , fitne ortadan kalksın, din yalnız Allah’ın dini olsun. Vazgeçerlerse artık Allah’tan başkasına düşmanlık yoktur. Haram ayı, haram aya karşılıktır. Hürmetler karşılıklıdır. Kim size saldırırsa onun size saldırdığı kadar sizde ona saldırın ;*

538 Tirmizî, "Kitabü Fedaili'l-Cihad", 2.

539 Şura, 42/39-42.

540 Seyyid Kutup, Fi zilali Kur’an, c 9, s, 83.

541 Hacc, (22)/38-40.

Allah'tan korkun,bilin ki Allah (g nahtan) korunanlarla beraberdir."⁵⁴² Bunu,daha sonra, Şu gibi emirler takip eder"*Müşrikler toptan sizinle savaştıkları gibi, siz de onlarla toptan savaşın.Biliniz ki Allah, m ttakilerle beraberdir."*⁵⁴³*"Hoşunuza gitmese de, kıtal (savaş) size farz kılındı.Hoşunuza gitmeyen bir Şey hakkınızda hayırlı olabilir. Hoşunuza giden bir Şey de, hakkınızda Şer olabilir.Allah bilir siz bilmezsiniz. "*⁵⁴⁴ Savaş, arzu edilen bir Şey olmamakla beraber bazen, kaşınılması mümkün olmayan bir realitedir.Ku'ran-ı Kerim teorik bir takım bilgi birikiminden ibaret bir kitap değildir.O,hayatta barışın olacağının kabul ettiği gibi insanın pratik hayattaki zaaflarını,arzularını ve ihtiraslarını da göz  n n nde bulundurarak savaşın da var olacağını kabullenmeyi bize öğretmektedir.Elbette savaş arzulanan bir Şey değildir. Ama bu dünya pek çok sebepten dolayı birçok savaş görmüştür ve görmektedir.Zira insan doğasında savaşma güdüsü vardır.Bir Ayet'te,yeryüzünde savaşları çıkaranların inkarcılar olduğu, Allah'ın ise savaşa rıza göstermediği Şöyle açıklanır:*"Onlar ne zaman savaş amacıyla bir ateş alevlendirdilerse Allah onu s nd rm şt r. Yeryüzünde bozgunculuğa çalışırlar. Allah ise bozguncuları sevmez. "*⁵⁴⁵

Fakat kimi zaman savaş, adaletin temini için kaçınılmaz bir zaruret haline gelir :*"....Eğer Allah insanların bir kısmıyla diğerlerini savmasaydı, dünya bozulurdu. Fakat Allah bütün alemlere karşı lutuf sahibidir."*⁵⁴⁶ *"Eğer Allah bazı insanları diğer bazıları ile savıp bertaraf etmesi olmasaydı, i lerinde Allah'ın ismi çok anılan manastırlar kiliseler havralar ve mescitler yıkılırdı."*⁵⁴⁷ *"Size ne oldu da Allah yolunda ve "Rabbimiz, bizi halkı z lim olan bu Őehirden çıkar,bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!" diyen çaresiz erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz? İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise b t l d v  uğrunda savaşırlar. Şu halde Şeytanın dostlarına karşı savaşın; Şüphe yok ki, Şeytanın tuzağı daima zayıftır."*⁵⁴⁸

Kuşkusuz Kur'an'a göre savaş toplumsal bir hadisedir.Devleti, insanları ve dini tehdit edecek her tehlike savaş sebebidir.**Burada üzerinde önemli durulması gereken bir olgu var ki ,o da fitne hadisesidir.Zira Kur'an'da fitnenin tehlike boyutuna Şöyle işaret ediliyor: "Onları nerede yakalarsanız öldürün.Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın.Dinden döndürmek için işkence yapmak (fitne) adam öldürmekten beterdir. Yalnız, onlar,Mescid-i Haram'ın yanında sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla orada savaşmayın. Fakat sizi öldürmeye kalkışırlarsa siz de onlarla**

⁵⁴² Bakara,(2)190-194.

⁵⁴³ Tevbe,(9)/36.

⁵⁴⁴ Bakara,(2)/216.

⁵⁴⁵ Maide,(5)/64.

⁵⁴⁶ Bakara,(2)/251.

⁵⁴⁷ Hacc,(22)/40.

⁵⁴⁸ Nisâ,(4)/75- 76.

savaşın.İşte kafirlerin cezası böyledir.⁵⁴⁹ Fitne kelimesi Arapça'da "F-T-N " fiil kökünden türetilmiş bir isimdir. Fitne kelimesinin anlamı, lügatlerde, madeni ateşte eritmek, bir insana sahip olduğu fikrinden ve dininden döndürmek için eziyet etmek, aklını çelmek veya ayartmaktır. Kur'an'da ise bu kavram daha farklı anlamlarda kullanılmıştır.Yukarıdaki Âyette geçen fitne kelimesine "küfür,irtidad" manaları da verilmiş olduğu gibi,imtihan ve imtihan konusu' anlamında da kullanılmış olduğu görülür.

Bir kısım İslam hukukçularına göre iki türlü savaş vardır.Bunlardan birincisi; müşriklere karşı yapılan imha savaşlarıdır.⁵⁵⁰ Bu tarz savaş bilhassa müşrik Araplara karşı sürdürülmüştür ve bunun sebebi,müşriklerin Mekke'de olduğu gibi, Müslümanlar devlet kurduktan sonra Medine'de de düşmanlıklarını devam ettirmeleridir. Bir başka husus ise; antlaşmaya riayet etmemeleridir :*"Ancak müşriklerden kendileriyle anlaşma imzaladıklarınızdan bir şeyi eksiltmeyenler ve size karşı hiç kimseye yardım etmeyenler başka....."*⁵⁵¹

İkincisi ise;uzlaşma savaşlarıdır.⁵⁵² Bu savaş kitap ehline karşı yapılır.Müslümanların savaş kararı vermeden önce şartları iyi tayin etmeleri gerekir.Elbette İslam'ın yayılması baskı ve zorlama ile değil, ikna yoluyla sağlanmalıdır.Yani müminler önce barışı ve uzlaşmayı tercih etmeli ve en etkili metodun ikna metodu olduğundan hareketle yola çıkmalıdırlar.Allah, Efendimiz'e insanları İslam dinine davet ederken böyle bir yolu tavsiye buyurmuştur:*"Ey Muhammed)! Rabbinin yoluna(insanları); hikmetle, güzel öğütle davet et ve onlarla en güzel şekilde mücadele et"*⁵⁵³

Bir sonraki safha ise Hendek Gazvesinde olduğu gibi bu hedeflere ulaşabilmek için istihkam ve savunma taktikleri kullanmak olmalıdır.Savaş,Kuran'a göre bütün barış çabalardan sonra en son başvurulacak bir zorunluluktur. Müslümanlar, muhalifleriyle ancak savaştan başka bir alternatif kalmadığında savaşa girmelidirler.

Bakara Suresi'nde bu durum :*" Haram ay, haram aya karşılıktır.Hürmetler (saygı gösterilmesi gereken şeyler) kısas kuralına tabidir. O halde kim size saldırırsa, size saldırdığı gibi siz de ona saldırın, (fakat ileri gitmeyin). Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir."*⁵⁵⁴ "Onlar, (savaşa) son verirlerse (siz de son verin);

549 Bakara,(2)/191.

550 Lüey M.Safi, "İslam'da Savaş ve Barış",İslami Sosyal Bilimler Dergisi3:1,s,60.

551 Tevbe,(9)/4.

552 Lüey M.Safi,age,s.s,64.

553 Nahl(16)125.

554 Bakara,(2)/194.

şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir."⁵⁵⁵ şeklinde açıklanır. Nihayet üçüncü aşama da başka bir çözüm kalmadığı vakit devlet reisinin savaş ilan etmesidir ki, Peygamberimiz (sav) savaştan önce Ashabına şöyle emir veriyordu *"Düşmanla karşılaştığınızda onları sıra ile şu üç şeyden birini kabul etmeye davet edin. Hangisini kabul ederlerse siz de onu kabul edin :*

1- Onları müslüman olmaya davet edin.

2- Kabul etmezlerse, cizye teklif edin. (Yani vergilerini vermek şartıyla İslam devleti bünyesinde vatandaş olarak yaşamalarını kabul edin).

*3- Bunu da kabul etmezlerse, onlarla savaşın."*⁵⁵⁶

İslam alimleri bu görüşü desteklenmek için ,üç Âyet bir Hadis öne sürerler.

1.Ayet: *"Onlarla savaşın ki fitne ortadan kalksın"*⁵⁵⁷

2.Ayet“ Haram aylar çıkınca (Allah’ a ortak koşanları) nerede bulursanız öldürün. , onları yakalayın , hapsedin ve her gözetleme yerinde oturup onları bekleyin. Eğer tevbe ederler, namaz kılarlar, zekatı verirlerse yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah bağışlayan çok esirgeyendir.”⁵⁵⁸

3.Ayet:“Kendilerine Kitab verilenlerden Allaha ve Ahirete gününe inanamayan , Allah’ın ve Resulün haram kıldığını harama saymayan ve hak dinini din edinmeyen kimselerle küçülüp (boyun eğerek) elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın.”⁵⁵⁹

Hadis:Ebu Hureyre (r.a) Allah’ın Resulü (s.a.v) nün şöyle dediğinin rivayet etmiştir:“ Ben insanlara “La ilahe illallah” deyinceye kanlarını (canlarını) ve mallarını benden ancak O’nun hakkıyla korunmuş olurlar ve onların hesabı Allah’a aiddir.”⁵⁶⁰ “Allah ve resulünden andlaşma yaptığınız müşriklere ihtarır.”⁵⁶¹

555 Bakara(2)/192.

556 Müslim, Cihad, 3

⁵⁵⁷ Bakara,(2)/193.

558 Tevbe,(9)/5.

559 Tevbe: 9/29.

560 Zekiyüddin el-Münziri ed.Muhtasr Sahih-i Müslim,ed.Nasruddin Albani,2.bs. (Mektabü’l-İslami ve Darû’lArabiyye 1392,(1972),S.8.

561 Tevbe(9)/1, Burada müşriklere kasıt kafir Araplardır. Ebu Hanife,Şafii ve Malik müşrik Arapları diğer araplardan ayırtederler ve Tevbe sâresinin ayetlerinin sadece müşrik Araplara uygulanabileceğini kabul ederler.Bkz.Ali İbn Muhammed el- Maverdi, Ahkamu’s Sultaniyye,Kahire, Daru’l Fikr (404/(1983) s,124.

İmamı Azam Ebu Hanife, İmam Şafi ve İmam Malik, İslam'daki savaş anlayışının uzlaşma niteliğini taşıdığına inanırlar. Onlara göre ister ehli kitap olsun ister müşrikler olsun cizye ödemeye razı oluncaya dek savaşırlar. Cizye ile ilgili ayette cizyenin kimlerden alınacağını belirleyen 4 unsur var.” *Kendilerine kitab verilenlerden Allaha ve Ahirete gününe inanamayan Allah’ın ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din edinmeyen kimselerle boyun eğip, elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın*”⁵⁶²

Bu Âyet-i Kerîme’den açık bir şekilde anlaşıldığına göre;

1. Allah’a inanmayanlar,
2. Ahirete inanmayanlar,
3. Allah ve Resulü tarafından haram kılınanlara aldırmayanlar,
4. Hak dini din edinmeyenler’le savaşılacaktır.

Cizyenin amacı , gayri müslimlerden toplanan parayla Müslümanların servetini arttırmak değildir. Zira kadınlardan, çocuklardan ,yaşlılar vb.den alınmayan bu vergi ,sadece askerlikle mükellef olanlardan emniyetlerinin devletçe sağlanmaları karşılığı olarak alınmakta idi.

Savaş vukuu bulduğu takdirde İslam’ın belirlediği kuralların ne olduğu ayet ve hadislerle tespit edilmiştir : “Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın, aşırı gitmeyin. Şüphesiz Allah aşırı gidenleri sevmez.”⁵⁶³ Aşırı gitmemenin nasıl olduğunu da Hz. Peygamber şu emirleri ile öğretmektedir; “Zülüm yapmayın, savaşta öldürdüğünüz insanların burnunu, kulağını (ve diğer organlarını) kesmeyin. Çocukları öldürmeyin.”⁵⁶⁴ “Yüce Allah, her hususta iyilik ve güzellikle hareket etmenizi emretmektedir. O halde öldürürken bile en iyi tarzınızla öldürünüz.”⁵⁶⁵ “Allah’ın adı ile yola çıkın, Allah’ın adına Allah’ın dini için savaşın. Yaşlı insanları öldürmeyin.”⁵⁶⁶ “Çocukları ve manastır ehlini (din adamlarını) öldürmeyin.”⁵⁶⁷ “Savaşta geri hizmette bulunan) işçi ve hizmetçileri öldürmeyin.”⁵⁶⁸ Peygamberimizin katıldığı savaşların biri sırasında öldürülmüş bir kadın cesedi bulunmuştu. Buna göre peygamberimiz savaşta kadınların ve çocukların öldürülmesini yasaklamıştı.⁵⁶⁹ Hz. Bureyde şöyle buyuruyor: “Peygamberimiz bir ordu ya da bir

⁵⁶² Tevbe,(9)/29.

⁵⁶³ Bakara,(2)/190..

⁵⁶⁴ Müslim, Cihad, 3.

⁵⁶⁵ Müslim, Sayd, 57.

⁵⁶⁶ Ebu ,Davud, Cihad, 90.

⁵⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1, 300.

⁵⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3. 413.

⁵⁶⁹ Buhari,Müslim,Ebu Davut,Tirmizi,İmam Malik.

gerilla müfrezesinin başına bir komutan atadığı zaman yakın arkadaşlarının yanında ona takvalı olmayı ve birlikte savaşacağı arkadaşlarına iyi davranmasını tavsiye eder, sonra kendisine şu direktifi verirdi: “ Allah adına,Allah yolunda savaşın Allah’ı inkar edenleri öldürün ,savaşın fakat gaddar olmayın, işkence ile adam öldürmeyin, küçük çocukları öldürmeyin.” ⁵⁷⁰

İşte İslam’ın savaşlarda gözetdiği kurallar ve bu savaşlarda ulaşmak istediği hedeflerin tümü; yukarıda okuduğumuz ilahi direktiften kaynaklanmıştır.

3.2 Haram Aylarda Savaş

*“Haram ay, haram aya karşılıktır.Hürmetler (saygı gösterilmesi gereken şeyler) kısas kuralına tabidir. O halde kim size saldırırsa, size saldırdığı gibi siz de ona saldırın, (fakat ileri gitmeyin). Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki,Allah kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.”*⁵⁷¹*“Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar.De ki: “O ayda savaş büyük bir günahdır.Allah’ın yolundan alıkoymak, onu inkar etmek, Mescid-i Haram’ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak Allah katında daha büyük günahdır. Zulüm ve baskı ise adam öldürmekten daha büyüktür.Onlar, güç yetirebilseler, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. Sizden kim dininden döner de kafir olarak ölürse öylelerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. Bunlar cehennemliklerdir, orada sürekli kalacaklardır.”*⁵⁷²

Câhiliye devrinde Araplar arasında iç savaşlar eksik olmazdı.Haram aylarda sadce savaş yapılmazdı. Bu aylarda panayırlar kurulurdu.Eğer bu barış aylarında savaş olursa, yasak çiğnendiği için "Ficâr savaşı" denirdi. Peygamberimiz (s.a.s.)'in yirmi yaşlarında iken, Kureyşlilerle Hevâzin kabilesi arasında yapılan Ficâr savaşlarına katıldığı rivâyet edilmektedir.Kafirler haram aylarında Müslümanlara saldırınca, Allah; Müslümanlara da haram aylarında onlara saldırma hakkını verdi.Zilkâde, Zilhicce, Muharrem, Receb aylarında savaş yapmak yasak olduğu için;bu aylara “haram aylar”adı denmiştir.Kur'an'da bu aylardan Tevbe suresinde bahsedilir:

"Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre Allah'ın katında ayların sayısı onikidir. Bunlardan dördü haram (ay)lardır. İşte doğru din budur. O aylar içinde (konulmuş yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin ve Allah'a ortak koşanlar nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlarla topyekün savaşın ve bilin ki Allah (günahlardan) korunanla beraberdir. Haram ayı

⁵⁷⁰ Müslim,Ebu Davud,Tirmizi

⁵⁷¹ Bakara (2)/194 .

⁵⁷² Bakara(2)7217.

içinde savaşmak yasaklanmıştı. Bu ayda savaşmak için haram ayını başka bir aya ertelemek, küfürde daha ileri gitmektir. İnkâr edenler onunla saptırılır. O (haram ayını) bir yıl helâl sayarlar, bir yıl haram sayarlar ki, Allah'ın haram kıldığına sayısını çiğneyip, Allah'ın haram kıldığına helâl yapsınlar. Yaptıkları işin kötülüğü kendilerine süslü gösterildi Allah kâfirler toplumuna yol göstermez ⁵⁷³

Bu ayette geçen "Nesî" (geciktirme)'nin nasıl olduğuna ve Arapların bu sûretle haram ayı nasıl helâl saydıklarına gelince; Ay senesi (354 gün) ile güneş senesi (365 gün) arasında on bir günlük bir fark olduğu için kamerî aylar her sene on bir gün evvel geliyordu. Buna göre Hac mevsimi bazan kış ortasına gelir, bazan yazın en sıcak zamanlarına rastlardı. Bu durum Kabeyi bir ticari araç olarak kullanan müşriklerin hoşuna gitmiyordu. Zira olumsuz hava koşulları bu ziyaretin yapılmasını engelliyordu. Bundan dolayı her üç yılda bir o senenin aylarına bir ay eklenerek ay senesi on iki aydan on üç aya çıkarılırdı. Hac mevsimi ise devamlı olarak, işlerinin rast gittiği dört mevsime bırakılırdı. Böylelikle Hac mevsimi değişmiyor fakat aylar yer değiştirmiş oluyordu. Böylece haram aylar helâl ayların yerine geçmiş olurdu. Hac ayı (Zilhicce) de, her sene on bir ay sonraya bırakılırdı (yani nesî yapıldığı) için hakiki Hac ayı olan Zilhicce'nin dokuzuncu günü, ancak otuz üç senede bir defa esas kendi yerini buluyordu. Nitekim Hicretin onuncu yılı Zilhicce'si aslı yerine gelmişti.

Araplar aralarında örf olarak bu aylarda savaşmıyorlardı, kimseye dokunmuyorlardı. Kendileri saldırınca haram ayı daha girmedi derlerdi. Kendilerine saldırılınca da haram ayı başladı diye iddia ederlerdi. Peygamberimiz (s.a.s.) Veda Hutbesi'nde haram aylar konusunda şöyle buyurmaktadır: *"Ey insanlar, harp edebilmek için haram ayların yerlerini değiştirmek, şüphesiz ki küfürde çok ileri gitmektir. Bu, kâfirlerin kendisiyle dalalete düşürüldükleri bir şeydir. Bir sene helâl olarak kabul ettikleri bir ayı öbür sene haram olarak için ederler. Cenâb-ı Hakk'ın helâl ve haram kıldıklarının sayısına uydurmak için bunu yapıyorlar. Onlar Allah'ın haram kıldığına helâl, helâl kıldığına da haram derler. Hiç şüphe yok ki zaman, Allahu Teâlâ'nın yarattığı gündeki şekil ve nizamına dönmüştür. Sene oniki aydır; dördü haram aylardır; üçü peşpeşe gelir: Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Şaban'la Cemâzilevvel arasındaki Mudar kabilesinin Receb'i (Mudar kabilesi Receb ayına çok hürmet ettikleri için böyle denilmiştir.)"* ⁵⁷⁴

Bu aylarda günâh işlemenin cezası diğer aylara göre daha çoktur. Savaş haram aylarda yasak olmasına karşın bu ayın dokunulmazlığını çiğneyenlerin cezası, bu ayın sağladığı emniyetten

573 Tevbe, 9/36-37.

574 Müslim, et-Tâc, c2, s.149.

mahrum bırakılmaktır.Mescidi haramda savaşmak da yasaklanmıştır. Fakat orada bir savaşın çıkartılmasının sonucuna ,karşı taraf katlanmak zorunda bırakılmıştır.

4. Şahsi Hukuk

4.1 Yetimin Korunması:

Sosyal hayatta İslam'ın önemle üzerinde durduğu konulardan biri de yetimlerin durumudur.İslam babası olmayan ,babası belli olmayan ve ana babaları tarafından terk edilmiş çocukları yetim olarak tanımlar.Babası hayatta annesi ölmüş olan çocuklar dinen yetim kabul edilmezler.Konunun hassasiyeti sebebiyle Kur'an-ı Kerim'de 21 kadar ayet doğrudan veya dolaylı olarak yetimlerden bahseder.Bu ayetlerin konusu şu üç ana eksen etrafında toplanmıştır :

1-Yetimlere karşı şefkat ve manevi himaye,

2-Yetim malının korunması,

3-Malları olmayan yetimlerin maddi himayesi.

Konumuz gereği Bakara suresinde yetimlere alakalı ayetleri etüd ettiğimiz için, ağırlıklı olarak birinci maddeyi ele alacağız.⁵⁷⁵

İslam'a göre kendilerini ve mallarını korumaktan aciz olan yetimleri gözetmek ve kollamak İslami ve insani bir vazife olarak telakki edilmektedir.Bu konuya birçok ayeti kerimede atıfta bulunulmasının sebebi, bekli de günlük hayattaki geçim endişesi ve onun da beraberinde getirdiği bencilliğin insanı diğerlerini düşünmekten alıkoymasıdır.Bu bencilik bazen kasten bazen de gayr-ı ihtiyari olabilir.Fakat uyarı;aynı yetimi maddi ve manevi kollamak ve himaye etmekle alakalıdır.Allah Teala insanları inançlarını esas alarak guruplara ayırırken onların birtakım özelliklerinden de bahseder. Yetime karşı olan tavırlar bunlardan biridir.Mesela müşriklerden bahsederken: *"Hayır,doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz.Yoksula yemek vermeğe(birbirinizi) teşvik etmiyorsunuz."*⁵⁷⁶ ve :*"Din yalandır"diyeni gördünmü?İşte o yetimi itip kakar."*⁵⁷⁷ *Buyurulur.*Bir ayeti kerimede de Allah Teala Peygamberimize seslenerek bütün müminlere çok

575 İkinci ve üçüncü maddeyi ele alan ayetler için bakınız Nisa;(4)/2,3,4,5,6,8,9,10,36 127-En'am,(6)/152, Kalem,(68)/1,2- Fecr,(89)/17-Beled,(90)/14,15,16.

576 Fecr,(89)/17-18.

577 Mâûn(107) /1-2.

önemli bir uyarıda bulunuyor:”Öyleyse sakın öksüzü ezme”⁵⁷⁸ Bir Hadis-i Şerifte de şöyle zikrediliyor :”Resulullah (sav)'a bir adam kebairden sormuştu, şöyle cevap verdiler: "Onlar dokuzdur!" buyurdular ve saydılar: "Şirk, sihir, insan öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftirada bulunmak, anne ve babaya haksızlık, kible olan Beytu'l-Haram (da masiyet işlemeyi) sağlığını ve ölümünüzde helal addetmek.”⁵⁷⁹

Görüldüğü üzere her üç ayette ve hadiste yetimi horlamanın ve eziyet etmenin kötü insanların vasfı olduğu vurgulanıyor.Buna karşılık da Müslümanların vasıfları olan iyilik yapmaktan ve hayır işlemekten bahsederken yine yetime olan yaklaşımlarına vurgu yapılıyor:“*Hani, biz İsrailoğulları’ndan, “Allah’tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekatı vereceksiniz” diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz.*”⁵⁸⁰ “İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah’a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah’a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.”⁵⁸¹ “Sana Allah yolunda ne harcaayacaklarını soruyorlar.De ki:“Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir.”⁵⁸² “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”⁵⁸³

Toplumdan dışlanmış kendisi ile alakadar olunmamış kimsesiz bir çocuğun istikbalde topluma faydalı bir birey olmasını beklemek hayal olur.Zira gelişmesinde önemli rol oynayan aile sevgisi,terbiyesi ve himayeden yoksun kalmıştır.İşte bundan dolayı Allah Teala yetimin sadece maddi haklarını değil manevi haklarını da ayetlerle teminat altına almıştır. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "*Cenab-ı Hakk'ın şu sözleri nazil olduğu zaman: "Yetim rüşdüne erinceye kadar,*

578 Duha,(93)/9.

579 Ebu Davud,Vesaya 10,(2875);Nesai,Tahrim 3,(7,89).

580 Bakara,(2)/83.

⁵⁸¹ Bakara,(2)/177.

⁵⁸² Bakara,(2)/215.

⁵⁸³ Nisa,(4)/36.

onun malına o en güzel olanından başka bir suretle yaklaşmayın”⁵⁸⁴; keza "Yetimlerin mallarını haksız (ve haram) olarak yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar.Onlar çılgın bir ateşe gireceklerdir.”⁵⁸⁵ Bunun üzerine, yanında yetim bulunanlar hemen gidip yetimlerin yiyeceğini ve içeceğini kendilerinin yiyip içeceklerinden ayırdılar.Yetime ait yiyecek ve içeceklerden bir şey artsa ona dokunulmuyor, yiyinceye veya kokuşup bozuluncaya kadar saklanıyordu. Bu hal, bir kısım müşkilatlara sebep oldu.Durum Resulullah (sav)'a arz edildi.Bunun üzerine şu ayet nazil oldu: "Sana yetimleri sorarlar. De ki; "Onları faydalı ve iyi bir hale getirmek hayırlıdır.Şayet kendileriyle bir arada yaşarsanız onlar sizin kardeşlerinizdir”⁵⁸⁶ Bu ayet üzerine de yetimlerin yiyeceklerini ve içeceklerini kendi yiyecek ve içeceklerine karıştırdılar.”⁵⁸⁷

Bu ayeti kerime iki önemli konuya değiniyor:

- 1.Onlarla ilgilenmek ,terbiye etmek ve iyi bir fert olmalarını sağlamak
- 2.Onlarla beraber yaşamak manevi ve maddi olarak himaye etmek.

Buradaki;“onlar sizin kardeşlerinizdir “ifadesiyle yakınlığın ne derecede olduğu vurgulanıyor.Yani bu öyle bir yakınlık ki ,ancak kardeşler bu kadar yakın olabilir.Herkesten kendi aile efradına nasıl davranıyorsa yetime de öyle davranması istendi.Allah Teala yetimi kollamayı da şu hadislerdeki müjdelerle teşvik etmiştir. Resulullah (sav) buyurdu ki: "Kim Müslümanlar arasından bir yetim alarak yiyecek ve içeceğine dahil ederse, affedilmez bir günah (şirk) işlememişse, Allah onu mutlaka cennete koyacaktır.”⁵⁸⁸Yine Resulullah (sav) buyurdu ki: "Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyleyiz" Orta parmağı ile baş parmağım yan yana getirip aralarını açıp kapayarak işaret etti.”⁵⁸⁹

5.Miras Hukuku

5.1 Vasiyet

Nisa süresinde mirasla ilgili ayetler nazil olmadan önce,kişinin ana baba ve akrabalarına vasiyeti söz konusu idi ve Bakara suresinin 180- 181.ayetleri insana vefat etmeden önce babasına,

⁵⁸⁴ İsra,(17)/34.

⁵⁸⁵ Nisa,(4)/10.

⁵⁸⁶ Bakara,(2)7220.

⁵⁸⁷ Ebu Davud, Vesaya 7, (2871); Nesai, Vesaya 11, (6, 256-257).

⁵⁸⁸ Tirmizi,Birr 14.(1918)

⁵⁸⁹ Buhari,Talak,25,Edeb,24;Müslim,Zühd,42;EbuDavud,Edeb,123;Tirmizi,Birr,14;Muvatta,şear,5.

annesine ve akrabalarına malını taksim etmekle ilgili vasiyet bulunmasını emrediyordu.”*Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı”.*Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁵⁹⁰

Mirasla ilgili ayetler nazil olunca, bu ayetlerin hükmü nesh edilmiş oldu.Nisa 11. ve 12. ayetleri mirasçılarının ve herkesin hakkını belirtmiş ve Hadis-i Şerif’ler bu ayetlerin detaylarını beyan etmiştir.Artık, mirasçılara vasiyet konusu kalktı ve diğer varislere de vasiyet mevzuu bahis olmaksızın hakları verilmiş oldu.⁵⁹¹

Mirasla ilgili ayetler nazil olmadan önce ebeveyne ve akrabalara belirlenen şekliyle vasiyet etmek dini bir vecibeydi.Bu vasiyetin adil bir şekilde yapılması için Allah insanın takva özelliğine bilhassa işaret buyuruyor.Zira vasiyette adaletli davranmak ancak Allah korkusu ile mümkün olur. İnsanın hissi tarafı bazen yanlış kararlar vermesine sebep olabilir.Tabii vasiyette maddi taksimlerin miktar olarak belirlenmemesi adaletli davranmayı zorlaştıran başka bir unsurdu.Bu mesele tamamen kişinin insafına dolayısıyla vicdanına kalıyordu.Bu ayet nesh edilip de yerine Nisa süresinde mirasla ilgili ayetler nazil olunca, adalet ister istemez sağlanır oldu.Çünkü burada ilahi bir müdahale söz konusuydu.Bu vakıada görüyoruz ki,kimi mesesleler de kesin ölçülerin konulmasında fayda vardır.Allah bu ayetlerin yerine mirasla ilgili ayetleri indirince her mirasçının ne kadar alacağı ayetle belirlenmiş oldu.Vefat eden kimsenin vasiyeti malının üçte birinden fazlası için geçerli olmaktan çıktı.

590 Bakara,(2)/ 180 ve 181.

591)“Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa anasının hissesi altıda birdir. (Bu paylaşırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Bunlar, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Nisa,(4)/11.

” Eğer çocukları yoksa, karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaşırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi, yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. (Yine bu paylaşırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden, yahut borçlarınızın ödenmesinden sonradır. Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaktırlar. (Bu paylaşırma varislere) zarar vermeksizin yapılan vasiyetin yerine getirilmesinden, yahut borcun ödenmesinden sonra yapılır. (Bütün bunlar) Allah’ın emridir. Allah hakkıyla bilendir, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir.” Nisa,(4)/12.

Vârise vasiyet hakkında Resulullah (sav) Veda Hutbesinde şöyle buyurdu:“*Allah herkese mirastan hakkını vermiştir. Artık mirasçıya vasiyet edilmez.*”⁵⁹² Şayet vasiyet edilmişse, varislerin, malın üçte birinden fazla olan kısmında bu vasiyete uymaları mecbur değildir. Ancak, isterlerse uyabilirler. Hambelilerdeki sahih görüşe göre bu tür bir vasiyet mekruhtur.⁵⁹³ Bir Müslümanın hayatında iken ödemesi gereken,ama ödeyemediği borçlarını veya başkasına ait hakları -bu borçlar Allah hakkına taalluk edebileceği gibi kul hakkı da olabilir- ödenmesi veya sahiplerine verilmesi için vasiyet etmesi vaciptir.Müstehap vasiyetler:Hali vakti yerinde olan kişinin, varis olmayan akrabalarına, yoksullara ve hayır kurumlarına vasiyette bulunması müstehaptır.Fakir varisi olanların, mallarını başkalarına vasiyet etmeleri ittifakla mekruhtur.Ayrıca Hanefilere göre, kim olursa olsun fisk u fücür ehline vasiyette bulunmak da tahrimen mekruhtur.Eğer vasiyet edenin bir haksızlık yaptığı tesbit edilirse düzeltmek için vasiyet eden ile kendisine vasiyet edilen kimseler arasında sulh yapılmaya davet edilir:”*Vasiyet edenin hataya meyletmesinden ve günaha girmesinden korkan bir kimse, (tarafların) aralarını düzeltirse ona hiçbir günah yoktur. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*”⁵⁹⁴

C.İktisad

⁵⁹² Ebû Dâvûd, 2/103 (Hadis No: 2870)

⁵⁹³ Ibn Kudâme, el-Muğnî, Kahire 1970,c.6,s.445; Vehbe Zuhaylî, Usûli'l-Fıkhî'l-İslami, Darul-Fikr, Beyrut, 1998,c.8,s.12, 13.

⁵⁹⁴ Bakara (2)/182.

İslam iktisadının temeli;“Mülk Allah’ın”⁵⁹⁵ dır prensibi üzerine inşa edilmiştir. Ve bu prensib Allah’ın koyduğu birtakım akîdevî ,ahlâkî ve hukuki esaslarla şekillenmiştir.İslam iktisadının köşe taşları konumunda olan bu esaslar şunlardan meydana gelmiştir :

1-Sistem insan fıtratı göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. İnsanoğlunun isteklerini ve zaafalarını görmezlikten gelen bir iktisadi sistem gerçeklikten uzaktır.Çünkü varolan bu fitri duygular insanda yok sayılamaz, yok da edilemez.İnsan yapısına aykırı üretilen ve geliştirilen her metot , pratik hayatta fire vermeye mahkumdur.Böyle bir sistemden istenilen verimi elde etmek mümkün değildir.

2-Âkîdevî prensiplere dikkat etmek ki,bunlar şunlardır:

a) Mülk yalnız Allah’ındır.Mutlak bir mülk anlayışı ancak Allah’a mahsustur. ” *“Göklerin ve yerin ve bu ikisi arasında olanların mülkü(saltanatı)Allah’ındır.”*⁵⁹⁶ İnsanın mülkiyeti mecazidir.Gerçek Malik Allah’tır.Bu gerçek Yunus Emre’nin mısralarında ifadesini şöyle bulur:

Mal sahibi mülk sahibi,

Hani bunun ilk sahibi ?

Mal da yalan mülk de yalan,

Var biraz da sen oyalan.

b) Allah yarattıklarını insanın hizmetine vermiştir:"O'nun fazlında talep etmeniz için ve O'nun emriyle içinde gemilerin yüzmeleri için size denizi boyun eğdiren Allah'tır."⁵⁹⁷ "Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan odur."⁵⁹⁸ "Göklerde ve yerde bulunan şeyleri size boyun eğdirdi, hepsi Allah'tandır."⁵⁹⁹ "İnsan, yiyeceğine bir baksın. Suyu (yağmuru) şarıl şarıl Biz akıttık. Sonra yeri bir yarışla yarıdık. O yerde ekinler, üzüm bağları, bitkiler, zeytinler, hurmalar, sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik. Bunlar sizin ve hayvanlarınızın istifadesi içindir."⁶⁰⁰ "Biz

595 Âl-i İmrân,(3)/26,En'am (6) /73,Hac (22) /56,Furkan (25)/2,Fatır (35)/13.

596 Sebe(34)/22.

597Casiye,(45)/12.

598 Bakara,(2)/29.

599 Casiye,(45)/13.

⁶⁰⁰ Abese,(80)/24-31.

ona (Süleyman'a) savaş sıkıntılarınızdan sizi koruması için zırh yapma sanatını öğrettik.”⁶⁰¹ "Biz kendisinde şiddetli bir güç ve insanlara bir çok yararı olan demiri de indirdik.”⁶⁰²

c)Allah'ın verdiği servet insana bir emanet olarak verildiğine göre kişinin bu serveti Allah'ın rızası doğrultusunda kullanması gerekir.Serveti âhireti için vasıta kılmalıdır,aksi takdirde serveti helâkı için bir sebep olur :“Ey müminler,*ne alış-verişin ne dostluğun ve ne de iltimasın sözü konusu olmadığı gün gelmeden önce size verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcayın*”⁶⁰³ “Allah'ın sana verdiği(maldan harcayıp) ahiret yurdunu ara.Dünyadan nasibini de unutma.”⁶⁰⁴

d)Dünya bir imtihan yeri konumundadır.Bundan dolayı dünyanın geçici faideleri insan için asla amaç olmamalıdır.Kriterlerimizi dünya hayatına göre değil ahiret hayatına göre belirlemeliyiz :“Size verilen şey,dünya hayatının (geçici birer) faidesidir.Allah'ın indinde olan (sevap) ise daha hayırlı daha sürekli.”⁶⁰⁵

3-Sınır tanımayan bir ihtiras duygusuyla servetini artırma anlayışı,İslam'ın asla tasvip etmediği bir anlayıştır.Zira bu tutum insanlar arasındaki bütün olumlu bağları ortadan kaldırır ve insanı bencil bir hale getirir.Oysa İslâm diğergâmcı bir anlayışa sahiptir.Bir Hadis-i şerifte ;”Kişi kendi nefsi için arzuladığını,Müslüman kardeşi için de arzulamadıkça iman etmiş sayılmaz”⁶⁰⁶ İnsanın maddi değerlere olan ilgisi ve düşkünlüğü fitri bir temayül olmasına karşın,Allah'ın bu isteği insana vermesinin sebebi insanların bu maddi değerler uğruna yaşayıp helal haram demeden şuursuzca servet edinmesi değil,bu isteği kontrol edip hayatını idame ettirmek için uygun bir şekilde kullanmasıdır.O halde insanın dünyayı ve içindekileri sevmesi tabiatı gereğidir.Kendisinden beklenen bunlara kapılarak kulluğunu ve hatta insanlığını yitirmemesidir.Yoksa dünyayı sevmemek ona ilgi duymamak,dünyalık hiçbir çabanın içerisine girmemek hedef değildir.Hedeflenen dünya ile ahiret arasındaki dengeyi kurup ikisini birlikte yürütmektir:“Onlardan bir kısmı da”Ey Rabbimiz,bize dünyada iyilik,Ahirette de iyilik ver.Bizi ateş azabından koru derler.”⁶⁰⁷“Namaz bitirine yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin”⁶⁰⁸ Hz Peygamber döneminde Sahabilereden üç kişi dünyadan el çekeceklerini söylemişlerdi:”Biri ben sürekli namaz kılacağım”biri”Ben hiçbir kadınla evlenmeyeceğim” biri de”Ben sürekli oruç tutacağım”deyince Efendimiz buna karşı çıkmış

⁶⁰¹ Enbiya,(21)/80.

⁶⁰² Hadid,(57)/25.

⁶⁰³ Bakara,(2)/254.

⁶⁰⁴ Kasas,(28)/77.

⁶⁰⁵ Şura(42)/ 36.

⁶⁰⁶ Ra'd,(13)/25.

⁶⁰⁷ Bakara,(2)/201.

⁶⁰⁸ Cuma,(62)/10.

ve bu arzularının hiçbir şekilde İslam'a uygun olmadığını vurgulamıştır.”⁶⁰⁹ *“Ey inanlar,Allah’ın size helal kıldığı güzel ve temiz şeyleri haram etmeyin,sınırı aşmayın.ÇünküAllah sınırı aşanları sevmez.Allah’ın size verdiği rızıklardan helal ve temiz olarak yiyin inandığınız Allah’tan korkun.”*

610

4-Mal ve mülk insanoğlunun dünyada imtihan edildiği araçlardan biridir.Bu, bunların kötü,yasak ve İslam tarafından dışlanmış olduğu anlamına gelmez.Serveti Allah yolunda harcamak Allah tarafından övülen bir davranıştır.“Allah’ın rızasını kazanmak ve gönüllerdeki imanı kuvvetlendirmek için mallarını hayra harcayanların durumu,bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki,üzerine bol yağmur yağınca iki kat ürün verir.Bol yağmur yağmazsa bile en azından bir çisıntı düşer.(ve böylece bol ürün verir.”⁶¹¹“O size yeryüzünü boyun eğer yaptı.Haydi onun omuzlarında yürüyün ve Allah’ın rızıkından yiyin.”⁶¹²

Buna karşın aşırı servetin insan üzerinden olumsuz etkilerini de Kur’an-ı Kerim dile getirir :”Gerçek şu ki, insan zengin olduğunu görmesiyle azar.”⁶¹³ “Allah kullarına rızık bol bol verseydi,yeryüzünde azarlardı.Fakat O, (rızık)dilediği ölçüde indirir.Çünkü O,kullarının haberini alandır,onları görendir.”⁶¹⁴ “Kadınlardan, oğullarından,yığın yığın yığılmış altın ve gümüşten (otlağa)salınmış atlardan, davarlardan ve ekinlerden gelen zevklere,aşırı düşkünlük,insanlara süslü gösterildi.Bunlar sadece dünya hayatının geçimidir.Asıl varılacak güzel yer,Allah’ın yanındadır.”⁶¹⁵

5- İslam’ın İktisadi sisteminde önemli olan diğer bir husus da; servetin belirli bir kesimin elinde toplanmamasıdır.⁶¹⁶ Bunun için de dinimiz bir takım tedbirler almaktadır.Toplumda var olan fakirlik ve buna bağlı ekonomik problemlerin çözümünde,Müslüman zengin sınıf ,aktif bir görev almak durumundadır.Marksizimde olduğu gibi gerçeklikten uzak olan gelir dağılımı eşitliği anlayışı yerine geliri yüksek olandan,düşük olana aktarılan bir yardım mecburiyeti söz konusudur “Böylece o mallar,içinizden yalnızca zenginler arasında dönüp dolaşan bir güç aracı olmasın.”⁶¹⁷ Elbette servetin eşit bir şekilde toplumun her kesimine dağılması talebi söz konusu değildir.Bilakis Kur’an-

609 Hz.Enes rivayet ediyor Buhari ve Müslim ,Riyazu’ssalihin12.Baskı,Ankara;Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,1990,c.1,s.176.

610 Maide,(5)/84-87.

611 Bakara,(2)/265.

612 Mülk(67)/15.

613 Alak (96)/6-7.

614 Şura,(42)/27.

615 A-li İmran (3)/14.

616 Prof.M.Sait Şimşek,Kur’an’ın Ana Konuları,İst;Beyan,1999,s.256.

617 Haşr,(59)/7.

1.Kerim böyle bir dağılımın olmadığını vurgulamaktadır. *“Allah rızıkta,kiminizi kiminizden üstün kıldı”*⁶¹⁸ *“Allah’ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeylere göz dikmeyin”*⁶¹⁹

İslam fakirlik problemine,ne kapitalizmin öne sürdüğü gibi fakirlere yapılan yardımın tembelliği teşvik ettiği zaviyesinden bakar ne de Marksizm’in ferdi mülkiyeti tamamen reddedip zenginler sınıfının ortadan kaldırması şeklinde ele alır. İslam zenginlerin malında fakirlerin de hak sahibi olduğunu dile getirir : *“Mallarında ihtiyacını arzeden (fakir) ve yoksulun hakkı vardır.”*⁶²⁰

Kuran-ı Kerim’in birçok yerinde Allah yolunda infak teşvik edilmiştir :*“Namaz da yüzlerinizi doğu ve batı yönüne döndürmeniz bir taât değildir.Fakat iyilik Allah’a,ahiret gününe, meleklerle,kitaba ve peygamberlere imân eden,(malını) Allah sevgisiyle (yahut mala olan sevgisine rağmen) akrabaya yetimlere yoksullara.....vereninki iyiliktir.”*⁶²¹ Ebû Said el-Hudri (ra)nın Peygamber (sav)’den rivayet ettiği hadisi şerifte:*“Kimin yanında fazla bir bineği varsa,bineği olmayana versin.Kimin de yanında fazla azığı varsa azığı olmayana versin.”Ebu Said el-Hudri devamla”Resulullah (sav),mal çeşitlerini o kadar saydı ki,biz hiçbirimizin fazla mallarınızda hakkımız olmadığını zannettik.”*⁶²² buyurulurken, bir diğer Hadisi Şerifte de :*“Veren el alan elden hayırlıdır”*⁶²³

İslam iktisat sistemi insan fıtratında var olan erdemli davranışları öne çıkarmayı hedefler. Zekat,infak,kurban, sadaka gibi âhlaki boyutu olan sosyal yardımlaşmanın,bu kollarının bu iktisadi sistemde çok aktif görevleri vardır.Allah insanların iyilik ve takva üzere yardımlaşmalarını tavsiye eder :*“İyilik ve takva üzere yardımlaşın,günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın”*⁶²⁴

6-İslam’da aslolan kişinin kendi ihtiyacını kendisinin karşılamasıdır. Resulullah’ın şu sözleri İslam’da ferdi gayretin teşvik ve tercih edilen bir davranış olduğuna işaret etmektedir.*“Kişinin yediğinin en hayırlısı,kendi kazancıdır.”*⁶²⁵ Bir hadiste de şöyle denilmektedir:*“Bir gün Rasulullah (sas) Sa'ad b. Muaz (ra) ile musafaha yaparken iki elinin kabardığını görür, sebebini sorunca, Sa'd "Ailemi geçindirmek için balyoz ve kürekle çalışıyorum"*

618 Nahl,(16)/7.

619 Nisa,(4)/32

620 Zariyât,(51)/19.

621 Bakara,(2)/177.

622 İbn Hazm, Ali İbn Ahmed İbn Said İbn Hazm İbn Galib İbn Salih Half ibn Süfyan İbn Yezid el-Muhalla ,Beyrut;1988,c.6,s.156-157.

623 Buhari,Sahih,K.Zekât I/139; Müslim,Sahih,K.Zekât II / 717:1033-1036.

624 Maide,(5)/2.

625 Buhari kitabul-Buyu,III/73,en_Nesai,Sünen,Kitabul-Buyu VII/212

deyince, Rasulullah (sas) Sa'd'ın elini öptü ve şöyle dedi: "İşte Allah'ın sevdiği iki el için."⁶²⁶ "(Gayret yönünden) insanların en hayırlısı hem dünya hem ahiret için çalışandır."⁶²⁷ "Sizden biriniz omzunda bir demet odun taşıması, verilen veya reddedilen dilenmeden daha hayırlıdır."⁶²⁸ "Ne zengine ne de gücü kudreti yerinde azaları tam olan kimseye sadaka (almak) helal değildir."⁶²⁹ Efendimiz (as) insanı tembelliğe sevkeden yanlış bir tevekkül anlayışının altını çizerek şöyle buyurur: "Önce deveni bağla sonra tevekkül et."⁶³⁰

Şayet kişi bütün gayretlerine rağmen yine de ihtiyaçlarını temin edemiyorsa o durumda, Beytü'l Malden ihtiyaçları karşılanır. Beytü'l Mal'ın da karşılayamaması durumunda Fakih İbn-Hazm şöyle der: "Her ülkenin zengilerinin o ülkenin fakirlerini geçindirmeleri farzdır. Devlet başkanı onları bu vazifeye icbar eder. Eğer zekât bu ihtiyacı gideremezse, fakirlerin zaruri yiyecekleri, emsaline göre yazlık, kışlık giyecekleri, onları yağmurdan sıcak ve soğuktan ve yoldan geçenlerin gözlerinden mahremiyetlerini koruyacak zaruri mesken ihtiyaçları temin edilir."⁶³¹

7- Günümüz ekonomi anlayışı ile İslam ekonomisinin temeldeki en büyük farkları ; çağdaş iktisadın temelinin insanların isteklerini, İslam ekonomisinin de insanın ihtiyaçlarını esas almasıdır. İslami anlayışa göre kişinin kendisine sunulan kaynakları dilediği gibi harcaması , onu kişisel arzu ve kaprislerinin emrine sokması tasvip edilmezken, şu anki tüketim anlayışı, insanın son bulmayan isteklerine cevap verme çabası üzerine inşa edilmiştir. Bu hususta Kur'an tarafından getirilen sınırlamalar ve tahdidler vardır: " Ve onlar ki harcadıkları zaman ne israf ederler ne de cimrilik ederler (harcamaları) bu ikisinin arasında dengeli olur"⁶³²

Diğer taraftan ise, israf şiddetle kınanır. "Akrobaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleri olmuşlardır. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür"⁶³³ "Ey Ademoğulları! Her mescitde ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyeceğin için fakat israf etmeyin. Çünkü o, israf edenleri sevmez"⁶³⁴

8-Kazanç İslami şartlara uygun olmalı. gayrı meşru işler olarak kabul edilen fuhuş, riba yoluyla kazanç, gasp, falcılıktan ve benzeri yollardan hasıl olan kazanç kirlidir ve İslam tarafından

626 Ahmed b. Hanbel, Bâkî Müsnedi El-Ensâr, 22004.

627 İbn Mâce , Sünen, K. Ticârât, II/725:2143.

628 Buhari, Sahih, K. Zekât I/152-1545.

629 En-Nesai, Sünen, K. Zekât, V/74 v.d.

630 Tirmizi, Sünen, K. Kıyâme, IV/668:2517.

631 İbn-Hazm, el-Muhalla c.6, s.156.

⁶³² Furkan, (25) /67.

⁶³³ İsrâ, (17)/26-27.

⁶³⁴ A'raf, (7)/31

reddedilir :“Ey İnsanlar! Yerdeki şeylerden helâl ve temiz olmak şartıyla yeyin,Şeytanın adımlarına uymayın.Çünkü O hakikaten apaçık bir düşmandır.”⁶³⁵

Sonuç olarak şunları söylemek mümkündür :

1.İslam fakirlik problemini kabul etmekle beraber halli cihetine gider ve fakirliği Allah’a sığınılması gereken bir imtihan konusu sayar. “Allah’ım! Küfürden,fakirlikten sana sığınırım” ⁶³⁶

2.İslam iktisadı lüks ve nefsin isteklerine cevap mahiyetinde bir üretimi de tüketimi de tasvip etmez.

3.İnanç ve ahlaki dinamikleri devreye sokarak,kulluk bilinci içerisinde Müslüman-dan,dürüstlük,sadakat,kanaatkarlık ve yardımlaşma gibi özellikleri sergilemesi beklenir.

1.Rızık

Fert olarak, toplum olarak, ne yaparsak yapalım, sanki hedefinde hep rızık vardır.Bundan dolayı rızık kavramı insanların hayati faaliyetlerini örgütlemesine sebep olmasından dolayı sosyal ve iktisadi hayatın merkezinde yer alır.Rızık,İslam’ın birçok prensibi ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişki içerisinde olan, bir kavramdır.Mesela ; rızık ve infak bir çok ayette bir arada zikredilmiştir.Onlar, *gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler*”⁶³⁷ ” *Ey iman edenler, hiç bir alış-verişin, hiç bir dostluğun ve hiç bir şefaatin olmadığı gün gelmezden evvel, size rızık olarak verdiklerimizden infak edin. Kâfirler... Onlar zulmedenlerdir*”⁶³⁸

Kur'an-ı Kerim’de sıkça geçen Rızık;”rezaka” fiilinden türemiş bir isimdir. Çoğulu erzâk gelir.Rızık, lugatta "kendisinden istifade edilen şey, askere verilen maaş, mülk, bağış, yağmur" manalarına gelir.Bu ifade genellikle yiyecek anlamında kullanılır.Şu ayette olduğu gibi: "Onların yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.”⁶³⁹ Bu ayette "giyecek" rızık olarak nitelendirilmemiştir.Ayrıca bu kavram bir tür bağış anlamını da içerir.Nitekim kralın ordusu için

⁶³⁵ Bakara,(2)/168

⁶³⁶ Nesai,Sünen,K:İstişare VIII/230

⁶³⁷ Bakara,(2)/3

⁶³⁸ Bakara,(2)/254.

⁶³⁹ Bakara, (2)/233.

verdiği maaşa "rezkat" ⁶⁴⁰ denir. Rızka sebep olmasından dolayı yağmura da rızık denilir: *"Gecenin ve gündüzün değişmesinde (birbirini takib etmesinde) Allah'ın gökten indirmiş olduğu rızıkta (yağmurda) ve bununla ölümünden sonra yeri diriltmesinde ve rüzgarları evirip çevirmesinde aklını kullanan topluluklar için pek çok âyetler vardır"*⁶⁴¹

Yukarıda rızkın bir tür bağış anlamına geldiğinden söz etmiştik. Konuya değişik bir açıdan yaklaşacak olursak: Rızık da Allah'ın insanoğluna ilahi bir bağışıdır. Yani bir tür rahmettir. Bilindiği gibi iki türlü rahmet vardır. Biri Müslüman'a özel olan diğeri de Allah'ın tüm varlıklara varlıklarını korumaları ve sürdürmeleri için bütün mahlukata şamil olan rahmetidir. Bu, genel nitelikli ilahi bağıştır. *"Hani İbrahim: "Rabbim, bu şehri bir güvenlik yeri kıl ve halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları ürünlerle rızıklandır" demişti de (Allah: "Sadece inananları değil) inkâr edeni de az bir süre yararlandırır, sonra onu ateşin azabına uğrattırım; ne kötü bir dönüştür o" demişti."*⁶⁴² *"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızık Allah'a ait olmasın. Onun karar yerini de ve geçici bulunduğu yeri de bilir. Bunların tümü apaçık bir kitapta yazılıdır."*⁶⁴³

Yeryüzünde yaratılmış olan ve yaratılacak olan her şey, her türlü bitki, hayvan, yağmur rızık kavramı içerisine girer. Kuran-ı Kerim birçok ayette Allah bu tür nimetlerinden, rızık olarak bahsetmektedir. ⁶⁴⁴ *"O, sizin için yeryüzünü bir döşek, gökyüzünü bir bina kıldı. Ve gökten yağmur indirerek bununla sizin için (çeşitli) ürünlerden rızık çıkardı. Öyleyse (bütün bunları) bile bile Allah'a eşler koşmayın."*⁶⁴⁵ *"Ey Muhammed) iman edip salih amellerde bulunanları müjdele. Gerçekten onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Kendilerine rızık olarak bu ürünlerden her yedirildiğinde: "Bu daha önce de rızıklandığımızdır " derler. Bu, onlara,*

⁶⁴⁰ Mustafa Hüseyin Tabatabai ,Rızık Kavramı, Temel Kavramlar, 2005,

<http://www.kurannesli.org/bilgibankasi/yazi.asp?id=258> .

⁶⁴¹ Casiye, (45)/5

⁶⁴² Bakara, (2)/126.

⁶⁴³ Hûd, (11)/6.

⁶⁴⁴ "Hayvanlardan yük taşıyanı, ve tüyünden döşek yapılanı yaratan Odur. Allah'ın size verdiği rızıktan yiye, şeytanın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır." Enam; (6)/142 "Gökten bereketli su indirdik, onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik. Birbirine girmiş kat kat tomurcukları olan yüksek hurma ağaçları yetiştirdik. Kullara rızık olması için. Ve su ile ölü bir memlekete can verdik. İşte çıkış da böyledir." Kaf; (50)/9,10,11

"O size yere boyun eğdirtti. Haydi onun omuzlarında yürüyün ve Allah'ın rızıkından yiye." Mülk; (67)/15

"Gecenin ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten rızık indirip onunla ölümünden sonra yeri diriltmesinde, rüzgarları yönetmesinde aklını kullanan bir toplum için işaretler vardır." Casiye (45)/5

⁶⁴⁵ Bakara (2)/22.

(dünyadakine) benzer olarak sunulmuştur. Orada, onlar için tertemiz eşler vardır ve onlar orada süresiz kalacaklardır.“⁶⁴⁶

Mahlukatın yaratılması ve yönetilmesi konusunda tek otorite sahibi olan Allah, rızık verenin de kendisi olduğunu söylemektedir.⁶⁴⁷” (Yine) Hatırlayın; Musa kavmi için su aramıştı, o zaman biz ona: "Asanı taşa vur" demiştik de ondan oniki pınar fışkırmıştı, böylece herkes içeceği yeri bilmişti. Allah'ın verdiği rızıktan yiyin, için ve yeryüzünde bozgunculuk (fesad) yaparak karışıklık çıkarmayın.⁶⁴⁸

Burada şunu bilhassa zikretmek gerekir ki Bakara suresinde geçen ineğin kesilmesi hadisesi verdiği mesaj açısından çok yönlü değerlendirilebilir.Bu hadise o devirde ineği “hayatın devam ettiricisi”olarak görüp onu tanrılaştıranlara içinde bulundukları yanılgıdan kurtulmaları için gerçekleştirilmiş bir eylemdi.Nitekim bir dönem çölde inek olmaksızın da hayatlarını Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerle idame ettirebilmişlerdir : ”Bulutları üzerinize gölge kıldık ve size kudret helvası ve bıldırcın indirdik. Size rızık olarak verdiklerimizin temizinden yiyin (dedik). Onlar bize zulmetmediler, ancak kendi nefislerine zulmettiler.”⁶⁴⁹

Rızıkı yaratan ve veren de Allah'tır. Kul, çalışır, sebeplere sarılır ve rızık kazanmak için elinden geleni yapar. Şunu da kesin olarak bilmek gerekir ki, kesb ve sâ-y; rızıkın temini için önemlidir.Ancak kendisine çok mal verilmiş olup, bunun ancak az bir kısmını yiyen kimsenin rızık, sadece yediği kısımdır.Zira rızıkta faydalanma esastır. Geri kalan fazlalık ancak veriliş açısından rızık sayılır yeme açısından değil.Şu halde rızık bolluğu veya azlığı malın çokluğu veya azlığı, demek değildir.Çünkü malının harcamadığı kısmının kimin rızık olacağını Allaktan başkası bilemez.Rızık dağıtımı tamamen Rabbimizin kendi inisiyatifinde olan bir meseledir : ”İnkar edenlere dünya hayatı çekici kılındı (süslendi). Onlar, iman edenlerden kimileriyle alay ederler. Oysa korkup sakınanlar, kıyamet günü onların üstündedir.Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.”⁶⁵⁰ ” Rabbın, rızık dilediğine bol verir, dilediğine daraltır.”⁶⁵¹“Allah'ın kimine çok, kimine az rızık verdiğini çok

646 Bakara (2)/25.

647"Şizi Yaratan, sonra geçinmeniz için rızık veren Allah'tır. Sonra O, hayatınızı sona erdirecek olan, daha sonra da diriltecek olandır. Peki O'nun ilahlığına ortak koştuklarınızdan bunlardan birini yapabilecek olan var mı? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir ve yücedir." Rum; (30)/40.

648 Bakara (2)/60.

649 Bakara (2)/ 57.

⁶⁵⁰ Bakara (2)/212

⁶⁵¹ İsra(17)/30

kimse bilemez.”⁶⁵²“Allah’tan korkana ummadığı yerden rızık gelir.”⁶⁵³ Allah kullarından kimini fazla kimini daha az rızıklandırır

Hız. Ömer (ra) rivayet ediyor:Resulullah (sav) buyurdular ki: *"Siz Allah’a hakkıyla tevekkül edebilseydiniz, sizleri de, kuşları rızıklandırırdığı gibi rızıklandırırdı: Sabahleyin aç çıkar, akşama tok dönerdiniz. Ancak bu insanı tembelliğe ataletle sevk etmemeli.Zira Rızık temin için çalışmak farzdır."*⁶⁵⁴ *"Siz Allah’ı bırakıp birtakım putlara tapıyor, asılsız sözler uyduruyorsunuz.Bilmelisiniz ki, Allah’ı bırakıp da taptıklarınız size rızık veremezler. O halde rızık Allah katında arayın. O’na kulluk edin ve O’na şükredin. Ancak O’na döndürüleceksiniz."*⁶⁵⁵ *"Yeri sizin için yerleşim alanı, göğü de bir bina kılan, size şekil verip de şeklinizi güzel yapan ve sizi temiz besinlerle rızıklandıran Allah’tır. İşte Allah, sizin Rabb’inizdir, Alemlerin Rabbi Allah yücelerden yücedir."*⁶⁵⁶

Allah her insanın ve her hayvanın rızkını ezelde takdir etmiş, ayırmıştır. Allah Teâlâ’nın rızık vermediği bir canlı yoktur.⁶⁵⁷ Ekonomi ve iktisat uzmanlarının araştırmaları yeryüzünde nüfus artarken rızkın temeli olan gıda maddelerinin de bire bir arttığını göstermektedir.Şu halde rızkın kifayetsizliğinden bahsetmek doğru olmaz.Şu anda dünyanın bir kısım yerlerinde yaşanan kıtlık kaynakların yetersizliğinden değil, insanların ihmalleri ve düşüncesizliklerinden ileri geliyor.Kur’an rızkın insanlar arasında adilane bir şekilde paylaşılması için Allah’ın kullarına rızık olarak verdiklerinin bir kısmının Allah yolunda harcanması emretmektedir.Zekat, kurban, sadaka ve bu emirler arasındadır :*"Ey iman edenler, hiç bir alış-verişin, hiç bir dostluğun ve hiç bir şefaatin olmadığı gün gelmezden evvel, size rızık olarak verdiklerimizden infak edin. Kâfirler... Onlar zulmedenlerdir"*⁶⁵⁸ Bu arada kıtlığın ve fakirliğin bir sebebi olan israfın da önüne geçilmesi gerektiğini ayetler de çokça zikredir. *"Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma."*⁶⁵⁹ *"Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın"*⁶⁶⁰.

1.1Rızkın Helalinden Olanı Yemek:

⁶⁵² Sebe(34)/36

⁶⁵³ Talak(65)/2-3

⁶⁵⁴ Mahmud el-Mavsili, el-İhtiyar fi Ta’lilil-Muhtar, -İst: 1980 Çağrı Yay. c. IV, s.170.

⁶⁵⁵ Ankebut,(29)/17

⁶⁵⁶ Mümin; (40)/64

⁶⁵⁷ Hud(11)/6;" Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızık Allah’a âit olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de o bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da yazılı) dır."

⁶⁵⁸ Bakara (2)/254

⁶⁵⁹ İsra(17)/26.

⁶⁶⁰ İsra(17)/29

Dinimizin önem verdiği mühim hususlardan biri de Allah'ın insanlara rızık olarak verdiklerinden ancak kendilerine helal olanlarından istifade etmeleridir. Hakkı olup olmadığını düşünmeden ve dini bakımdan yasaklanmış olup olmadığına bakmadan faydalanma yasaklanmıştır: *"Ey iman edenler size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiye ve yalnızca O'na kulluk ediyorsanız, (yine yalnızca) Allah'a şükredin."*⁶⁶¹ Bir Hadis-i şerifde de Ebu Hureyre şöyle rivayet ediyor: Resulullah (sav) (bir gün) şöyle hitap ettiler: *"Ey insanlar! Allah Teala hazretleri tayyibtir, tayyibten (tertemiz olandan) başka bir şey kabul etmez. Allah'ın mü'minlere emrettiği şeyler, peygambere emretmiş olduklarının aynısıdır. Nitekim Allah Teala hazretleri (peygamberlere): "Ey Peygamberler, temiz olanlardan yiye de salih amel işleyin" (Mü'minun (23)/51) emretmiş, mü'minlere de: "Ey iman edenler, size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yiye" (Bakara (2)/172) diye emirde bulunmuştur." Sonra seferi uzatıp, saç başı dağınık, toz-toprak içinde kalan ve elini semaya kaldırıp: "Ey Rabbim, ey Rabbim" diye dua eden bir yolcuyla zıkkırdı, dedi ki: "Bu yolcunun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır ve (netice itibarıyla) haramla beslenmektedir. Peki böyle bir kimsenin duasına nasıl icabet edilir?"⁶⁶² buyurdular. *"Bulutları üzerinize gölge kıldık ve size kudret helvası ve bıldırcın indirdik. Size rızık olarak verdiklerimizin temizinden yiye (dedik). Onlar bize zulmetmediler, ancak kendi nefislerine zulmettiler."*⁶⁶³ *"Ey insanlar, yeryüzünde olan şeyleri helal ve temiz olarak yiye ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Gerçekte o, sizin için apaçık bir düşmandır."*⁶⁶⁴*

2. Zekat

Zekatın sözlükte; bereket, temizlik, malı koruma, Allah'a şükür gibi manalara gelir.⁶⁶⁵ İstilahî manası ise fakirin hakkı çıkarılıp malı, cimrilik kirinden arındırarak zekât veren şahsı temizlediği ve malda berekete sebep olduğu için bu malî ibadete zekât denilmiştir.⁶⁶⁶ Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *Ey Muhammed! Mallarından bir kısmını kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al"*⁶⁶⁷ ve *"...Sarfettiğiniz her hangi bir şeyin yerine O daha iyisini koyar."*⁶⁶⁸ buyrulur. Zekâta sadaka da denilir ki, zaten zekâtın sarf mahalleriyle alâkalı Âyette zekât, "sadaka" kelimesiyle ifade

661 Bakara (2)/172.

662 Müslim, Zekat 65, (1015); Tirmizi, Tefsir, Bakara, (2992).

663 Bakara (2)/ 57

664 Bakara, (2)/167.

665 İbn Manzur, Lisânü'l-Arap (zekat) md.

666 Subkî, Tâcuddin el-Menhel, Beyrut, 1394, c.11, s.113; Şamil

İA, Zekat. mad: <http://kitap.ihya.org/genel/samil.php?t2=oku&an=2067&g=Xp6E&s=1&harf=Z>

667 Tevbe, (9)/193.

668 Sebe, (34)/39.

edilmiştir.⁶⁶⁹ Bu ismin verilmesinin sebebi zekâtın malı temizleyip sıhhat ve kemaline sebep olması, zekât verenin de imânındaki sadakat ve olgunluğuna delalet etmesidir. Ancak sadaka; hem farz hem de nafil olan malî ibadetler için kullanıldığı halde zekât,sadece farz olanına mahsustur “⁶⁷⁰

Zekat, hicretin ikinci yılında Ramazan orucundan sonra farz kılınmış olup, İslam'ın beş şartından birisidir.Abdullah İbni Ömerİbni Hattab şöyle rivayet eder:*Bir adam kendisine: Gazveye çıkmıyor musun?" diye sorar. Abdullah şu cevabı verir: "Ben Hz. Peygamber (sav)i işittim, şöyle buyurmuştu: "Islam beş şey üzerine bina edilmiştir. Allahtan başka hiçbir ilah olmadığına, onun var ve bir olduğuna ve Muhammed (s.a.v)'in onun resülü olduğuna şehadet getirmek, namaz kılmak,zekat vermek, oruc tutmak ve hacca gitmektir."*⁶⁷¹

Cibril Hadisi diye bilinen hadisde de bu beş esastan bahsedilmektedir:" *Ey Muhammed (s.a.v) Bana haber ver, anlat Islam nedir?" şeklindeki soruya Resulullah (s.a.v) şöyle cevap verdi: "Islam Allah'tan başka ilah olmadığına, onun var ve bir olduğuna ve Muhammedin onun kulu ve resulu olduğuna şahitlik etmen, namaz kılman, zekat vermen, oruç tutman ve gücün yetiyorsa hacca gitmendir."*⁶⁷²

Resulullahın müslüman olup biat (bey’at) etmek üzere gelenlerden biat almak için ileriye sürdüğü şartlardan birisinin zekat olduğunu Ibn-i Hasasa şöyle anlatıyor:"*Biat etmek için Resulullah (s.a.v) a gittim.Allah'tan başka hiçbir ilâh olamdığına, sadece onun var ve bir olduğuna ve Muhammed'in onun kulu ve resülü olduğuna şehadet getirmeyi, namazı kılmayı, zekatı vermeyi, islam haccı olan farz haccını yapmayı,ramazan ayı orucunu tutmayı ve Allah yolunda cihad etmeyi bana şart koştı. Dedimki ey Allah'ın resulu vallahi bunlardan ikisine gücüm yetmez, yapamam. Bunlardan biri cihad diğeri de zekâttır.Çünkü cihattan kaçanlar Allah'ın gazabı ile döner dediler.Korkarım ki cihada katılırsam nefsim yaşamaya tamah eder de ölmeyi istemez. Zekata gelince vallahi birkaç koyun ve on deveden başka birşeyim yoktur. Onlar da ailemi ve eşyalarımızı taşımak içindir.Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) elini çekti. Elini sallayarak cihad yok, zekât yok öyleyse cennete nasıl, niye gireceksin dedi. Bunun üzerine ben de ey Allah'ın resülü ben sana biat ediyorum dedim. Ve şartların hepsi üzerinde biat ettim."*⁶⁷³ İbn Ömer şöyle rivayet etmiştir.Hz.

669 bkz.Tevbe(9)/60.

670 Yazır, Hak Dini, II, 933; Şamil İA,Zekat,

<http://kitap.ihya.org/genel/samil.php?t2=oku&an=2067&g=Xp6E&s=1&harf=Z>

671 Buhâri Sahih, İman 7;Müslim, İman 19,20,21,22 ;Tirmizî,İman 2534.;Neseî ,İman 4910.

672 Müslim ,Sahih, İman ,9;Tirmizi,İman 2535;Neseî ,İman 4904 ;Ebu Davud es-Sunnah 4075.

673 Ahmed Müsned - Müsned-ul Ensar nr. 20946.

Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Ben, insanlar Allah'tan başka ilahın olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın elçisi olduğuna şehadet edinceye, namaz kılınca, zekat verinceye kadar onlarla savaş etmekle emrolundum. Bunları yaptılar mı, kanlarını, mallarını bana karşı korumuş (emniyet altına almış) olurlar. İslam'ın hakkı hariç. Artık (samimi olup olmadıklarına dair) durumları Allah'a kalmıştır" (Müslim'deki rivayette "İslam'ın hakkı hariç" ibaresi mevcut değildir."⁶⁷⁴

Kuran-ı Kerim'de zekatı emreden pek çok ayet vardır. Zekat Kur'an'da belirlilik takısıyla 30 yerde geçer. Bunların 27'sinde namazla birlikte zikredilir.⁶⁷⁵ Farziyeti, 6 yerde, namaz ile birlikte tekrar edilen şu âyet-i kerîmeler ile sâbittir:⁶⁷⁶ *"Namazı kılın, zekâtı verin Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin "*⁶⁷⁷ *"Hani, biz İsrailoğulları'ndan, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekatı vereceksiniz" diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz."*⁶⁷⁸ *"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Kendiniz için her ne iyilik işlemiş olursanız, Allah katında onu bulursunuz. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızı görür."*⁶⁷⁹

Bu önemli iki ibadet dini vecibeler içerisinde çok ayrı bir yere sahiptir. Zira biri müslüman ferdin diğeri de İslam toplumunun simgesidir. Namaz hadisi şerifte de buyrulduğu gibi kişiyi kötülükten alıkoymasının yanı sıra ,toplumun da asayiş ve huzur içinde yaşamasını temin eder. Zekat ise insanı bencillikten korumanın yanında, fertler arası sosyal dayanışmanın müesseseseleşmiş şeklidir. Namaz bedeni ibadetin ,zekat ise mali ibadetin belkemiği konumundadır. Kur'an açık bir biçimde İslâm topluluğuna girmek isteyen bir kişinin düzenli olarak namazını kılmasını ve zekatını ödemesini emir buyurur .Zekatın dindeki ehemmiyeti dolayısıyla ki; Hz. Muhammed(a.s.)'in vefatından sonra halife seçilen Hz. Ebubekir, zekat vermeyenlerle savaşmış ve bununla ilgili olarak Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre şöyle bir hadise geçmiştir: *"Allah Resûlü'nün vefâtı üzerine Ebûbekir halîfe olunca, Araplardan kâfir olanlar olmuş (ve halîfe de üzerlerine ordu gönderme girişiminde bulunmuş) idi. Ömer: Bunlara karşı nasıl savaş açarsın? Oysa Allah Resûlü (s.a.v.): 'Bana Lâilâhe illâllah deyinceye kadar insanlarla savaşmam emredildi. Kim bu şehâdet sözünü söylerse, hakkı karşılığı olması müstesnâ, malını ve canını benden korumuş olur. (İç yüzünün) hesabı ise Allah'a âittir.' buyurmuştu, dedi. Bunun üzerine Ebûbekir şu karşılığı verdi: 'Allah'a yemin ederim ki, namaz ile zekâtı birbirinden ayıranlara karşı savaşacağım. Çünkü zekât malın hakkıdır.*

674 Buhârî, Sahih, İman 24.

675 Yusuf el-Kardavi, İslam Hukukunda Zekat, çev: İbrahim Sarmış, İst; Kayıhan Yay. t.z, c.1, s.42.

676 Nisâ, (4)/77; Nûr, (24)/56; Müzzemmil, (73)/20.

677 Bakara, (2)/43.

678 Bakara, (2)/ 83.

679 Bakara(2)110.

*Allah'a and olsun ki bunlar, Allah Resûlüne verdikleri bir dişi oğlağı dahi bana vermeyecek olurlarsa, bundan dolayı onlarla savaşıyorum."*Bu sefer Ömer: *"Allah'a yemin ederim ki, zekât vermeyenlere karşı savaşma konusunda Ebûbekir'in hükmünün, Allah'ın onun gönlüne verdiği genişliğin eseri olduğunu gördüm ve bu hükmün doğru olduğunu anladım, dedi."*⁶⁸⁰

Muaz bin Cebel (r.a)i Yemen'e vali olarak gönderirken, Resulullah (s.a.v) ona şöyle emretti: *"Sen kitap ehli olan bir kavme gideceksin.Onları, Allah'tan başka hiç bir ilah olmayıp sadece onun var ve bir olduğuna ve benimde onun resûlü olduğuma şهادete davet eyle.Eger bu davetinden dolayı sana itaat ederlerse, hergün ve gecede üzerlerine beş vakit namazı Allah'ın farz kıldığını onlara bildir. Eğer bundan dolayı da sana itaat ederlerse, zenginlerden alınıp fakirlere ödenecek olan zekatı üzerlerine, Allah'ın farz kıldığını onlara bildir.Eğer bundan dolayıda sana itataat ederlerse, onların mallarının en iyilerini almaktan sakın.Mazlumun (bed) düasından korun, çünkü onunla Allah arasında perde yoktur."*⁶⁸¹ Namaz ve zekât herşeyi halletmez ama, çok şeyi halleder. Bunun içindir ki sadece bu ümmet değil geçmiş ümmetler de ilk önce namaz ve zekatla emrolunmuştur. Kur'an-ı Kerim'de İsmail (a.s) den bahsedilirken:"*O ümmetine namaz kılmayı ve zekat vermeyi emrederdi, o Rabbi katında kendisinden razı olunan birisi idi."*⁶⁸² buyurulmaktadır. Enbiya süresinde de:"*Ve hepsini emrimizle doğru yol gösteren imamlar yaptık. Kendilerine hayırlar işlemeyi, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahy eyledik. Onlar hep bize ibadet ediyorlardı. (asla putlara tapmıyorlardı.)"*⁶⁸³ buyurulmaktadır. Ayrıca kitap ehlinde bahsedilirken de :"*Halbuki onlar (kitap ehli olanlar), ancak Allah'a, onun dininde ihlas sahipleri olarak, diğer bâtil dinlerden İslâm'a yönelerek ibadet etsinler, namazı gereği üzere kılsınlar ve zekâtı versinler diye emrolunmuşlardır. İşte bu emredildikleri şey, dosdoğru hak dindir."*⁶⁸⁴ "(Müslümanların namazı gibi) namazı gereği üzere kılın, onlar gibi zekât verin ve rukû eden mü'minlerle birlikte siz de rukû edin."⁶⁸⁵ "...Namazı gereği gibi kılın, zekatı verin ve hayır işlerden nefisleriniz için önden her ne gönderirseniz, Allah katında onun sevabını bulursunuz. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızı görücü ve karşılığını vericidir."⁶⁸⁶ Müslümanların kimlerle dostluk kurması gerektiği belirtilirken yine namaza ve zekata vurgu yapılmaktadır:Maide suresinde bu şöyle ifade edilmiştir: *"Sizin veliniz ve yardımcınız ancak*

680 Buhârî, es-Sahîh, Zekât, 1; Müslim, es-Sahîh, İman, 32, Nesâî, es-Sünen, Zekât, 3.

681 Buhârî Sahih zekat 1401, müslim iman 27,28, Tirmizi zekat 567.

682 Meryem Süresi(19)/55.

683 Enbiya(21)/ 73.

684 Beyine(98)/5.

685 Bakara,(2)/43.

686 Bakara süresi,(2)/ 109-110.

Allah'tır ve onun peygamberidir, bir de rukû' eder bir halde namazı kılıp zekatı vererek iman edenlerdir."⁶⁸⁷

İslam'da zekat; imani,ahlaki,toplumsal ve ekonomik açıdan çok büyük önem taşır. Çünkü malı,nefsi ve toplumu temizleyen ve pisliklerden arındıran zekâttır.K. Kerim'de Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır.“*Onların mallarının bir kısmını,kendilerini temizleyip arıtacak sadaka (zekât) olarak al...*”⁶⁸⁸ Kuran'da müminlerin temel vasıfları zikredilirken zekat ve her çeşid infak:“*Onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.*”⁶⁸⁹ şeklinde ifade edilir.İslam'a göre zekat, imanın öyle kuvvetli bir nişanesidir ki;müminlerle kanlı çarpışmalara giren müşriklerin tevbe edip namaz kılmaları ve zekat vermeleri halinde, savaş halinin kalkacağı ve eski müşriklerin bu alametlerle birlikte müminlerin din kardeşi vasfını kazanacakları bildirilmiştir:“*Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah yargılayan, esirgeyendir.*”⁶⁹⁰

Zekât ahlaki açıdan,insanı zenginlik hırsından ve cimrilikten kurtarır. Gerçekte mal sevgisi insanoğlunu yaşadığı sürece bırakmaz,Peygamberimiz:“*Ten ihtiyarlarken, mal ve yaşama sevgisi gençleşir*”⁶⁹¹ buyurmuştur.Ve bu ihtirasın tatmini de insan başı boş bırakıldığında pek de mümkün görünmez.Bir Hadisde :“*Adem oğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncü vadiyi ister. Adem oğlunun karnını ancak toprak doldurur*” ⁶⁹² buyurulmaktadır.Âl-i İmran suresinin 14'üncü ayetinde dünya hayatının insanlara süslü gösterildiği haberi verilir:*Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi.Bunlar dünya hayatının geçimliğidir.Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır.*”⁶⁹³ İslam kişinin tek başına kontrol altına alamayacağı servet biriktirme tutkusunu zekatla kontrol altına alabilir.Zira zekat kişiyi başkalarını da düşünmeye ve hayatın zannedildiği gibi madde ile değil,aksine yardımlaşma,paylaşma gibi manevi değerlerle anlam kazanacağını insana öğretir.Ne zaman kişi,sahip olduğu malı başkaları için cömert bir şekilde kullanır ve değerlendirirse, işte o zaman erdemli bir insan haline gelir.Zekât aynı zamanda malı da temizler.Çünkü malın hakkının

687 Maide,(5)/55.

688 Tevbe, (9)/103

689 Bakara,(2)/3.

690 Tevbe,(9)/5.

⁶⁹¹ Müslim, Zekat, hadis 1047.

⁶⁹² Müslim, Zekat, hadis 1048.

693 Al-i İmran,(3)/14.

verilmesiyle mal helâle dönüşerek temizlenir.”*Ey Muhammed! Mallarının bir kısmını kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al*”⁶⁹⁴

Zekatın,toplumdaki yoksul kesimin maddi problemlerini çözme ve giderme noktasında insanlara sorumluluk duygusu vermesi açısından da toplumsal bir boyutu vardır.İslam bir kısım insanlar sıkıntı ve ihtiyaç içinde kıvranırken toplumun diğer bir kesiminin şımarıklık,lüks,israf ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan ‘ben’ merkezli (ego-centric)bir hayat sürdürmelerinden hoşlanmaz :” *Ta ki o mal sizden sadece zenginler arsında dönüp dolaşan bir şey olmasın*”⁶⁹⁵ Hele bu mağduriyet insanları açlık seviyesine getiriyorsa, işte bu noktada İslam tehdit mahiyetindeki tavrını ortaya koyar.Nitekim Rasulullah(sav) şöyle buyurmaktadır:”*Herhangi bir belde halk içinden biri aç olara sabahlıyorsa ,onlardan Allah’ın onlar üzerindeki himayesi kalkar.*”⁶⁹⁶ “*Sizden biriniz kendisi için sevip arzuladığı şeyi kardeşi için de sevip arzulamadıkça iman etmiş olmaz.*”⁶⁹⁷ Fakir ve zengin sınıflar arasında dayanışma ve yardımlaşma ortadan kalkar,insanlar ferdiyetçi bir anlayışa sahip olurlarsa;cemiyet tam bir kaosa sürüklenir.İslam insanlar arasında maddi sebeplerden kaynaklanan sınıflaşmaya ve bunun neticesinde uçurum meydana gelmesine hoş bakmaz.Zira bu sınıflaşma, toplumsal barışı dinamitleyen kin ve öfkeyi beraberinde getirir.Günümüz toplumlarının hâli buna açık bir örnektir.Zekat, toplumda sınıflar arası dengeyi sağlamada, dayanışma ve kardeşlik bağlarının kuvvetlendirilmesinde bir emniyet sübabı vazifesi görür.Yoksullar,düşkünler,kimsesizler ve bunlar gibi toplumda yardıma muhtaç olan kimselerin sıkıntısının izalesi, zekat sayesinde Şer’an güvence altına alınmıştır.Günümüzde çok yaygın olan sigorta kurumları ancak üyelerine hizmet veren kurumlar olarak faaliyet göstermektedir ve pek tabii bu kurumlar da hiçbir maddi beklentileri olmaksızın bu hizmetleri veriyor değildir.İşte İslam’daki sosyal sigorta anlayışının günümüzdekilerden en büyük farkı burada ortaya çıkıyor:Birincisi; zekat,mağdur olan herkesi kapsayan bir yardım müessesesi,ikincisi; bu zekat yardımının karşılıksız yapılıyor olması ve üçüncüsü de kimseden prim almaksızın ödemedede bulunmasıdır.Zira zekat,vermeye gücü yetenler üzerine dini bir vecibe olduğu gibi,almaya hak edenler için de Allah’ın teminat altına aldığı bir haktır.Şu halde hak sahibine hakkının verilmemesi,bu hakkı vermeyeni gâsıp durumuna düşürür.Yoksa zekat bazılarının anladığı gibi zenginin fakire bir lütfu değildir. Kur'an-ı Kerîm'de bu husus şu şekilde belirtilmiştir:”*Mü'minlerin mallarında ihtiyaç sahibinin ve dilenmeyen fakirin bir hakkı vardır.*”⁶⁹⁸

694 Tevbe,(9)/193.

695 Haşr,(59)/ 7.

696 İmam Ahmed,Müsned,had,no.4880.

697 Buhari,Müslim.

698 Zâriyât,(51)/ 19.

Ekonomik açıdan ise zekât,servetin belli bir azınlığın elinde toplanmasını önler. İslam insanlar arası ekonomik eşitsizliği bir vaka olarak kabul eder :”O, sizi yeryüzünde halifeler (oraya hakim kimseler) yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza derece derece üstün kılandır. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır. Şüphe yok ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁶⁹⁹ ” Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır.”⁷⁰⁰

Çözüm olarak da İslam; sosyalizm,kapitalizmi ve liberalizmi ile,materyalist felsefenin iddiası gibi,gelir dağılımında mutlak eşitlik diye makul olamayan bir öneri sunmaz.Zira cemiyetin hizmet noktasında farklı ihtiyaçları vardır.Bu da insanların karakterlerine ve şartlarına göre farklı hizmet alanlarına yönelmesine sebep olur.İslâm zekatı devreye sokarak toplumdaki bu dengesizliği asgari seviyeye düşürmeye çalışır.Dikkat edilirse”asgari seviye”diyoruz,çünkü mutlak bir eşitlik peşinde koşmak; gerçekleşmesi mümkün olmayan ütöpik bir hedeftir.Zengin Müslümanlara yüklenen zorunlu bir vergi olarak zekâtın amacı gelir eşitsizliğinden ileri gelen yoksulların satın alma gücüne katkı sağlamaktır.Zekât ile toplumda orta sınıfın ekseriyeti teşkil etmesi bir başka bir ifadeyle yoksulların satın alma gücünün yeterli ve yüksek olmasını sağlayarak devlet ekonomisini güçlendirilmesi hedeflenir.Ahmet Mannan’ın et-Tahavi’ye dayanarak verdiği bilgiye göre o günün şartlarında “10.000 dirhem veya daha fazlasına sahip olan zengin 200 dirhem veya daha fazlasına malik olan orta,bundan daha azına sahip olansa yoksul sayılmıştır.”⁷⁰¹

Zekâtı toplama işininin devlet başkanı (Halife,İmam,Emiru’l Müminin)na âid bir husus olduğu;Tevbe/193 ve Resululahın şu Hadisi ile sabittir :“Peygamber Efendimiz, Yemen bölgesine Muaz ibn-i Cebel ve Ebû Mûsa’l Eş'ari'yi gönderdi Muaz ibn-i Cebel'e; "Sen, ehl-i kitab olan bir kavme gideceksin. Onlara, Allâh'ın bir olduğunu, Muhammed (S.A.V.)'in onun kulu ve Rasûlü olduğunu tebliğ et. Eğer onlar, buna inanırlarsa onlara, üzerlerine beş vakit namazın farz olduğunu haber ver. Ayrıca, zekat da üzerlerine farzdır ki sen bunu zenginlerden alıp fakirlere verirsin...”⁷⁰²

Zekât müessesesi çok geniş bir yardım alanını kapsar.Zira zekatın dindeki yeri amaç değil bir araç konumundadır.Bununla birlikte yüce Rabbimiz zekat verilecek kimseler konusunda müslümanı Tevbe suresinde şu şekilde yönlendirir: "Sadakalar (zekatlar), Allah tarafından bir farz

⁶⁹⁹ En'am,(6)/165.

⁷⁰⁰ Zuhuf 43/32.

⁷⁰¹ M.A.Manan,İslam Ekonamisi, çev:İngilizceden Türkçeleştiren;Bahri Zengin,Tevfik Ömeroğlu.

4.Baskı.İst;Fikir Yay,1972,s.112.

⁷⁰² Buhârî Sahih zekat 1401, müslim iman 27,28, Tirmizi zekat 567

olarak ancak onlar içindir.Fakirler, miskinler, zekat toplayıcıları, kalpleri müslümanlığa ısındırılmak istenenler, mükatep köleler, borçlular,Allah yolundaki gaziler ve yolda kalmışlar.Allah Alîmdir (herşeyi bilir.),Hakîmdir (doğru hükmeder)."⁷⁰³

Bu ayette geçen sınıflardan herbirine zekat verilmekle birlikte Müellefeyi Kulub konusu farklı görüşlere konu olmuştur.Müellefetil kulub;ihtiyaç sahibi olup olmadıklarına bakılmaksızın kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kişilerdir.Resulullah (s.a.v) döneminde bunlara zekat verilmiştir.Aynı şekilde Hz.Ebubekir hilafetinin ilk dönemlerinde de bu uygulama devam etmiştir.Fakat Hz Ömer'in maliye işlerine bakmasıyla durum değişmiştir.Bunun sebebi Hz Ömer'in artık buna gerek olmadığını düşünmesiydi.Zira bu kesim İslam için artık bir tehdit oluşturmuyordu,Hız. Ömer'in bu görüşünü başta Hz. Ebubekir olmak üzere bütün Sahabi kabul etti ve icmâ' hasıl oldu.Fakat Kur'an'ın bu hükmü hala geçerli ve ne zaman böyle bir guruba zekat vermek icap ederse de verilir.

İslam zekat veren kimseyi hem dünyevi hemde uhrevi açıdan ödüllendirmektedir:
"Mallarını Allah yolunda harcayanların hali,yedi başak bitiren;her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir.Allah kime dilerse ,ona kat kat verir.Allah ihsanı bol olan ve hakkıyla bilendir."⁷⁰⁴
"Hayırdan (maldan) ne infak edersiniz,kendi faydanızadır.Zaten siz ey müminler!Allah rızasından başka bir surette infak etmezsiniz ya?Allah yolunda maldan harcayacağınızın mükafatı size fazlasıyla ödenecektir.Siz(bu hususta) haksızlığa uğratılmayacaksınız"⁷⁰⁵ "İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler."⁷⁰⁶

Ebu Hureyre (ra) Hz.Peygamber 'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir : "Bir kimse kendi temiz malından (Allah-u Teâla sadece temiz malı beğenir) biraz sadaka verince Allah-u Teâla onu sağ eline alır.Eğer o sadaka verdiği şey hurma ise Allah elinde o,durmadan büyür.O kadar büyür ki,dağ gibi olur.Sizden birinin kendi buzağısını ve kuzusunu besleyip büyüttüğü gibi"(Ebu Davud hariç altı hadis kitabı).Hz Muaz:Resulullah (sav) buyurdular ki: "Kim malının zekatını sevap umarak verirse ona sevap verilir. Kim de zekatını vermezse biz zekatı ve malın yarısını (cezal olarak zorla) alırız. Bu, Rabbimizin kesin kararlarından biridir. Al-i Muhammed'e ondan bir hak yoktur."⁷⁰⁷

Buna karşı zekat vermeyenler de ilahi bir tehditle karşı karşıya kalmaktadırlar.Yüce Allah zekâtını vermeyenlerin kıyâmette çok büyük azapla karşılaşacağını haber vermektedir:"Kıyâmet

⁷⁰³ Tevbe(9)/60.

⁷⁰⁴ Bakara,(2)/261.

⁷⁰⁵ Bakara,(2)/272.

⁷⁰⁶ Bakara Suresi (2) / 277.

⁷⁰⁷ Ebu Davud,Zekat 4,(1575);Nesai,Zekat 4,(5,15,16).

gününde stok edilen altın ile gümüşün üzerleri Cehennem ateşinden kızdırılacak da bu mal biriktirenlerin alınları bunlarla dağlanacak ve onlara şöyle denilecek: İşte bu, (zekâtını vermeyip) stok ettiğiniz paralar... Ve stok ettiklerinizin cezasını çekin.”⁷⁰⁸ Âyet-i kerîmede zikri geçen stok, zekâtı ödenmeyen paralara şâmindir. Başka bir âyet-i kerîmede de şöyle buyrulur: "Allah'ın fazlından verdiklerini kullarından esirgeyenler için o malın hayır olduğunu zannetme. Belki o mal, onlar için şerdir. Kıyâmet gününde fakirlerden esirgedikleri o mal, onların boyunlarına halka yapılacaktır.”⁷⁰⁹ Hz. Muhammed(a.s.) bir hadisi şerifinde "Allah'ın kendisine vermiş olduğu malın zekâtını vermeyen kimsenin malı, Kıyamet gününde, iki gözünde iki siyah nokta bulunan, dehşetli, zehirli bir yılan şekline sokulur ve bu yılan o gün mal sahibinin boynuna sarılır. Sonra ağzı ile mal sahibinin çenesinin iki tarafından yakalar ve : 'Ben senin dünyada çok sevdiğin malınım, ben senin hazinenim' der" buyurmuştur.”⁷¹⁰ El-Muvatta`da şöyle denmiştir: "İbnu Ömer (ra)`e "(Azaba sebep olacak) hazine nedir?" diye sorulunca: "Zekatı verilmeyen maldır" diye cevap verdi.”

Bir diğer husus da; yapılan bu yardımların karşı tarafın onurunu rencide edecek en ufak bir davranış içerisinde bulunmanın şiddetle yasaklanmasıdır: *“Mallarını cihat ve hayır işlerinde Allah için harcayanlar ve sonra harcadıklarının arkasından başa kakmayı, gönül incitmeyi uygun görmeyenler. İşte onların Rableri katında mükafatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve mahzun da olmayacaklardır.”⁷¹¹*

3. Faiz

Ku’ran da ribâ ve diğer adıyla faiz açık bir ifade ile yasaklanmıştır. Bununla birlikte Riba ile faizin farklı anlamlar taşıdığı hususunda görüşler de mevcuttur. Ribanın sözlük anlamı olan ”artma, büyüme” şeklinde ele alınması, bu kelimenin toplum hayatındaki yerini tam olarak yansıtmaz. Bunun için riba kelimesinin kullanıldığı toplumda ne anlama geldiğine bakmak gerekir. Riba, Kur’an’ın nazil olduğu dönemlerde, borçludan vadenin uzatılmasına karşılık artı bir paranın alınması anlamında kullanılıyordu. O zaman ki riba tanımında iki ana öge ön plana çıkıyordu; süre uzatımı ve artış. Bu işlem şöyle oluyordu: Borçlu alacaklıya "Bana vade tanı, ben de sana olan borcumu arttırayım." diyordu. İşte Hz. Peygamber'in Veda Hacc'ındaki sözlerinde kasdettiği bu faizdir.”⁷¹²

⁷⁰⁸ Tevbe, (9)/34.

⁷⁰⁹ Âl-i İmrân, (3)/, 180

⁷¹⁰ Buhari, Zekat:3 ; İbni Mace, Zekat:3

⁷¹¹ Bakara, (2)/ 261-262

⁷¹² İbn Rüşd, Ebu Velid Muhammed bin Ahmed bin Muhammed olan Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid, İst: Beyan yay, ty. c.2, s.111.

Faiz ise bir görüşe göre, borç alınan paraya katılan belirli bir ilavedir. Riba ve faizin farklı olduğu iddiası şu noktada ortaya çıkıyor: Riba üretken olmayan borçlar üzerinden alınan faiz oranı çok yüksek bir nevi tefecilik gibi bir şey. Oysa faiz üretken olan borçların karşılığında alınır. Ribayı fazladan para alma faizi ise makul bir kar alma şeklinde ifade eden zihniyet bu şekilde “faiz” hadisesini meşrulaştırmak gayesindedir. Oysa riba ile her türlü “fazlalık” kastedilmiştir. Zira fazlalık çok izafi bir kavramdır zaman ve mekana göre de farklılık arz eder. Bugün makul olarak görülen bir fazlalık yarın çok aşırır bulunabilir.

İslam açısından bu fazlalığın üretken olup olmaması hiç bir şeyi değiştirmez. Zira faiz (riba) borçlunun zarar veya kârına bakmadan her hal ü kârda boçludan alınan bir bedeldir. Buna asla meşru bir alışveriş veya kâr denemez. Zira ticarete kâr- zarar ilişkisi vardır.

Bilindiği üzere İslam insanlara bir takım yasaklar getirirken, bunlardan bir kısmını kademeli olarak yasaklamıştır. Bu biraz da yasağın o toplumda yaygın bir davranış biçimi olup olmamasına bağlıydı. Faiz (riba) cahilliye döneminde tıpkı içki içmek gibi çok yaygın bir alışkanlık olduğundan bu alışkanlığın pratik hayattan uzaklaştırması belirli safhalara yayılmasını gerektiriyordu.

Faizin haram edilişinin ilk merhalesi Allah’ın faizi ve faiz yiyeni sevmediğini işaret eden ayeti kerime ile olmuştur: *“İnsanların mallarında artış olması için faiz verdiğiniz şey Allah katında artmaz. Allah’ın rızasının dileyerek verdiğimiz zekat ise ,sevabının kat kat arttıran onlardır”*⁷¹³ Bu ayet Mekkidir. Burada sadece bir tavsiye vardır. Faizle güdülen “kâr” amacının makbul bir artış olmadığı vurgulanmaktadır.

İkinci merhale medeni bir ayet olup haram kılınmasına karşın faiz yiyen Yahudilerin Allah’ın lanetine ve gazabına uğradıklarını bildiren bir mesaj içerir : *“Yahudiler men edildikleri halde faizi almaları ve haksız yollar ile insanların mallarını yemeleri yüzünden ve içlerinden inkara sapanlara acı bir azap hazırladık.”*⁷¹⁴ Burada faizin Yahudilere haram kılındığını ifade ederek dolaylı bir haramlık söz konusu olmaktadır.

Üçüncü merhale; yine Medine’de nazil olan ve yüksek orandaki faizin haram edildiğine işaret eden bir ayettir. İşte faizin Müslümanların pratik hayatında haram edileceğinin sinyali bu ayeti kerime ile doğrudan desteklenmeye başlanmıştı : *“ Ey iman edenler ribayı öyle kat kat arttırılmış olarak yemeyin. Allah’tan korkun. Tâ ki muradınıza eresiniz.”*⁷¹⁵ Son merhalede Bakara süresinin

713 Rûm,(30)39.

714 Nisâ :4/161.

715 Âl-i İmrân: 3/130.

inen 275, 276, 278, 279. ayetleriyle faizin azı da çoğu da haram kılınmıştır: “Faiz yiyen kimseler (kabirlerinden) tıpkı şeytan çarpmış kimseler gibi çarpılmış olarak kalkarlar. Bu onların“alış-veriş” (ticarete) de faiz gibidir. demelerindendir.Oysaki Allah ticareti helal, faizi haram kılmıştır.Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelirse faizden vazgeçerse , geçmişte olan kendisininidir.Ve işi Allah’a kalmıştır. (Allah dilerse onu affeder.) Kim tekrar faize dönerse işte onlar ateşliktir, orda devamlı kalırlar.”⁷¹⁶ “Allah faizi mahveder (faiz karışan malın bereketini giderir) Sadakaları çoğaltır. (içinden sadaka verilen malları bereketlendirir.)Allah günahkâr kafirlerin hiçbirini sevmez.”⁷¹⁷“Ey iman edenler ! Allah’tan korkun.Eğer gerçekten inanıyorsanız faiz olarak artan miktarı almayın.”⁷¹⁸ “Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsınız ,Allah ve resûlu tarafından ilan edilmiş bir harp ile karşı karşıya olduğunuzu iyi bilin.Eğer tevbe edip faizcilikten vazgeçerseniz,sermayeniz sizindir.Böylece haksızlık etmezsiniz ve haksızlıkta edilmezsiniz.”⁷¹⁹

Müfessirlerin çoğuna göre, ribâ âyetleri,Taif'te oturan Beni Sakîf kabilesinin faiz problemiyle ilgili olarak inmiştir.Bu kabilenin Hz. Peygamberle yaptığı Taif anlaşmasında faiz alacak-verecekleri lağvedilmişti.Mekke'deki Muğîre oğulları,Benî Sakîf'ten Amr b:Umeyr oğullarına olan faiz borçlarını ödemeyince,aralarında düşmanlık doğdu.Durum Mekke valisi Attab b. Esîd tarafından Hz. Peygamber'e yazıldı.Bu soru üzerine ribâ âyetleri indi ve Hz.Muhammed,vâliye âyeti yazdı.Ayrıca hükme razı olurlarsa ne âlâ, aksi halde onlara harp ilan etmesini bildirdi.Bunun üzerine Taifliler faiz istemekten vazgeçtiler.⁷²⁰ (Mekke ve Taif'in fethi 8.Veda haccı ise 10. hicret yılında vuku bulmuştur).Hz. Peygamber Veda haccı sırasında Mekke'de faiz yasağı uygulamasını şu ifadelerle başlatmıştır:“Dikkat ediniz! câhiliyye devrinden kalma faizin hepsi kaldırılmıştır. Kaldırdığım faizin ilki, amcam Abbas b. Abdilmuttalib'in faizidir”⁷²¹

Faiz yiyenler,faiz alınmasını haram kılan ayetler nazil olunca ,buna itiraz etmişler ve hadiseye o kadar ilginç yaklaşmışlardı ki,ribayı alışverişe benzeteceklerini alışverişi ribaya benzetmişlerdi."Câhiliyye Arapları şöyle diyordu:Allah'ın kullarına helâl kıldığı alım satım (bey') faiz gibidir.Ödeme tarihi gelen borçlu, alacaklısına "Bana vadeyi artır, ben de borcumu artırayım." der, bunu yaparlarsa, kendilerine;"İşte helâl olmayan faiz budur." denilince de şöyle cevap verirlerdi:"Bizim için malı ilk defa satarken satış bedelini arttırmakla, bu malın veresiye satılması

716 Bakara,(2)/275.

717 Bakara:2/276.

718 Bakara:2/278.

719Bakara 2:/279.

⁷²⁰ Muhammed bin Cerir et-Taberî, Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an,Mısır 1955,c,1,105, 106.

⁷²¹ Müslim, Hac, 147; Ebû Davud, Büyü', 5.

hâlinde vadesinde ödenmeyen borcu, yeni bir vade tanıyarak arttırmak arasında hiçbir fark yoktur.”⁷²² Faizde mutlak kâr söz konusudur.Oysa alışverişte kâr-zarar ilişkisi mevzu bahistir.

“İnsan, potansiyel iyi ve kötü duygularla birlikte yaratılmıştır. Ferdî temelde faiz, esas itibariyle, insanda mevcut olan ve kontrol altına alınamayan bazı kötü duyguların uygun bir ortamda fiile çıkmasının sonucudur.Özellikle egoizm kaynaklı olan faiz, insanî, ahlakî ve manevî değerlerin zayıfladığı uygun ortamlarda yeşerip boy atar. Zayıf ekonomiler, faiz için çok uygun bir vasat oluşturur. O,bu ortamlarda boy atıp geliştiği gibi, fasit bir daire oluşturarak, bu ortamların daha da kötüleşmesine sebep olur.”⁷²³ Faiz toplum içinde dayanışma ve kardeşlik duygusuna vurulmuş en büyük darbedir.Zira faiz yiyen bir ferдин tek kaygısı servetlerine servet katmaktır.Diğer insanların bu durumdan kaynaklanan mağduriyetleri onu hiç mi hiç alakadar etmez.Bu onun ahlaken ve vicdanen ifsada uğramasından kaynaklanır.Bunun ötesinde faiz insanların sınıflaşmasına sebep olur.Bir tarafta faizle insanları sömüren bir sınıf, diğer yandan bu faizlerin tükettiği insanlardan oluşan bir sınıf. Faizle muamele eden bir toplumda bereket ve huzurdan söz edilemez.Kur’an insanların bu prensibi pratik hayata geçirmedikçe iflah olamayacaklarını belirtir.Nitekim ayeti Kerimede şöyle bir ifade geçer. “ *Allah faizi eritir , buna karşılık sadakaları arttırır. Allah (haramda ısrar eden) hiçbir günahkar kafiri sevmez*”⁷²⁴ Allah’ın faizi eritmesinden kasıt bu uygulamanın mevcut olduğu toplumların başına kazançlarını eritecek felaketlerle karşı karşıya bırakılmalarıdır.Üstelik Riba ile faiz yemekte ısrar eden ve bunun üzerine ekonomisini kuran toplumlar;Allah’a ve Resulüne karşı harbe girmiş durumdadır.⁷²⁵ Bu tehdit Ku’ran’daki hiçbir yasağın ardından gelmiş değildir.Zira faiz bireysel bir davranış olarak kalmaz. Toplumun bütün katmanlarına sirayet eder.

Cahiliyye döneminde faizin bilinen iki şekli vardı:

1.Nesîe (ertelenen):Kişinin birine belli bir süre için bir şey satması, günü geldiğinde borçlunun borcunu ödememesi ve onun da borcunu artırıp ertelemesi şeklindeydi.

2.Fadl (arttırılan):Kişinin herhangi birşeyi benzeri bir şey karşılığında fazlasıyla satmasıdır. Altını altınla,parayı parayla , buğdayı buğdayla ,arpayı arpayla satmak gibi.Ebu Said El-Hudri,Resullahın şöyle dediğini rivayet eder:“Altın altınla,gümüş gümüşle,buğday buğdayla , arpa

⁷²² Taberî, age,c.3,s.103,104; Şevkânî, "Fethu'l-Kadir",Beyrut;ts,c.1,s. 295.

⁷²³ Prof Dr.İsmail Özsoy,"Bir Faiz Soruşturması" http://www.yeniumit.com.tr/konu.php?konu_id=52&yumit=bolum2, Sayı : 60 Nisan - Mayıs - Haziran 2003”

⁷²⁴ Bakara,(2)/278.

⁷²⁵ Bakara,(2)/279 .

arpayla , hurma hurmayla ve tuz tuzla baş başa misliyle,peşin olarak satılır.Kim artırır veya artırılmasını talep ederse ribaya girmiştir.Bu işte alan da veren de birdir.”⁷²⁶

İslam faizi yasaklarken onu kapsayan ve ona dahil olan bütün çeşitlerini reddeder. Bu konuda o kadar ileri gitmiştir ki,“ fadl” faizini bile yasaklamıştır.Zeyd İbnu Elsem anlatıyor:” Cenab-ı Hakk`ın terketmeyenler için harb etmeye izin verdiği riba,cahiliye devrinde iki şekilde cereyan ederdi:

1- Bir kimsenin diğer bir kimsede,vadeli bir alacağı bulunurdu.Vade dolunca alacaklı:"Ödeyecek misin yoksa faizlesin mi?" derdi.Borçlu öderse öbürü alırdı.Ödemezse,ölçeklenen, tartılan, ekilen veya sayılan çeşitten ise alacak katlanırdı.

2- Yaşla ölçülen bir mal ise daha üst mertebeye kaydırılır, vade de uzatılırdı. İslam gelince Cenab-ı Hakk şu ayeti indirdi: *"Ey iman edenler! Allah`tan sakının, inanmışsanız faizden arta kalan hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız, bunun Allah`a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz ana paranız sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz"*Bakara (2)/278-279.”⁷²⁷.

Faiz yiyenler ifadesi ile sadece Faiz alanlar kastedilmemektedir.İbn Mesud, Resulullah (sav) ribayı (faizi) yiyene de, yedirene de lanet etti." (Ebu Davud ve Tirmizi`nin rivayetlerinde şu ziyade vardır:"(Faiz muamelesine) şahitlik edenlere de bu muameleyi yazana da..."⁷²⁸.Ebu Hureyre:Resulullah (sav) buyurdular ki: *"İnsanlar öyle bir devre ulaşacak ki, o zamanda riba yemeyen kalmayacak. Öyle ki, (doğrudan) yemeyene buharı ulaşacak."* Bir rivayette "...tozu ulaşacak"⁷²⁹ denir.

4.Borçların Yazılması:

İslamiyet,sosyal hayatı düzenleyen bütün prensiplerde olduğu gibi, ekonomik hayatı belirleyen kurallarda da güvenin ve adaletin zedelenmemesi için birtakım tedbirler almıştır.İçtimai hayatın gereği olarak kurduğumuz beşeri münasebetlerin içerisinde hukuki olanların farklı ve daha fazla kural gerektiren tarafları vardır.Bunlardan biri de borçlanma mevzuudur.Gündelik hayatın

⁷²⁶ Müslim,Müsakat 82,(1584).

⁷²⁷ Bu rivayeti Rezin tahrif etmiştir.Prof.Dr.İbrahim Canan,Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi,Ank;Akçağ,1988,c.3,s.123,Hadis Nu:343.

⁷²⁸ Müslim,Müsakat 25,(1579);Ebu Davud,Büyu 4,(3333);Tirmizi,Büyu 2,(1206);İbnu Mace,Ticaret 58,(2277).

⁷²⁹ Ebu Davud,Büyu3,(3331);Nesai;Büyu 2,(7;243);İbnu Mace,Ticaret 58,(2278)

içerisinde fertlerin birbirleriyle borç-alacak ilişkisine girmesi kaçınılmaz olmakla beraber, bu meselenin belli prensiplere bağlanmaması ileride fertler arasında ciddi problemlerin ortaya çıkmasına sebep olabilir.Genellikle arkadaşlar ve akrabalar borç anlaşmalarını resmi yazı haline sokmazlar.Çünkü bu onlara göre güvensizliği temsil eder.⁷³⁰ Bundan dolayı Kur'an, bu konunun önemine binaen borç ve alacakların tevsik edilmesinin ilkelerini belirlemiştir.Bu konudaki geniş açıklamayı Kur'an-ı Kerimin en uzun Âyeti olarak bilinen “müdâyene” âyetinde görmekteyiz:

“Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın.Yazıcı, Allah’ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın.Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah’tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın).Eğer borçlu, aklı ermeyen, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın.(Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun.Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun, borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adaletle daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir.Yalnız, aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin ticaret olursa, onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur.Alış-veriş yaptığınız zaman da şahit tutun.Yazana da, şahide de bir zarar verilmesin.Eğer aksini yaparsanız, bu sizin için günahkârca bir davranış olur. Allah’a karşı gelmekten sakının.Allah size öğretiyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”⁷³¹

Bazı müfessirler,İbn Abbas’tan gelen bir rivayete dayanarak bu Âyetin sadece “selem “akdiyle ilgili olduğu görüşünü ileri sürmüşlerse de ekseriyet,âyetin kapsamının daha genel olduğunu belirtmişlerdir.Zira âyetteki “tedâyün” kelimesi, gramatik yapısı itibariye, -ister borçlanma, ister ticârî bir sözleşme şeklinde olsun- her türlü borçlanmayı kapsamakta ve hem borç verene hem de alana işaret etmektedir.⁷³²

Kur’ân’ın detaya girdiği pek az husus vardır.Umumiyetle ana ilkeleri tespit etmekle yetinir.Ancak borçlanma meselesinde üç temel prensip ön plana çıkmakla beraber kısmen detaylara da girilmiştir.Belirlenen temel esaslar şunlardır;

730 Ebu’l Al’a Mevdudi,Tefhimu’l Kur’an,3.Baskı İst;İnsan Yay.1996,s.226.

731 Bakara,(2)/282

732 Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b.Ahmed,el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân,Beyrut 1985,c.3,s.377; Fahreddin, Râzî, et-Tefsîru’l-Kebîr, Beyrut 1988,c.4,s.117; Muhammed Esed, Kur’ân Mesajı,(çev., Mustafa Ertürk-Cahit Koytak.)İst;Yeni Şafak,1997,c.1,s.85.

1-Akitte karşılıklı rızanın esas olması ve sözleşmenin adalet üzere bina edilmesi:”*Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.*”⁷³³

2-Sözleşme ve anlaşma şartlarına riayet edilmesi:”*Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin*”⁷³⁴

3- Sözleşmelere fâiz gibi haksız kazançların karıştırılmaması :”*Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz*”⁷³⁵

4.1 Mudâylene” Âyeti’nde Temas Edilen Konular :

1-Borç ve alacak ilişkilerinin, özellikle de vadeli sözleşmelerin, gerektiğinde ispat edilebilmesi için yazı ile tevsik edilip teminat altına alınması : “*Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman onu yazınız.*”⁷³⁶.Buna göre, vadeli borç münasebetlerinin senede geçirilmesinin üç faydası vardır:Bunlardan ilki, böyle yapmanın İlahi adalete en uygun tarz olmasıdır. Zira bu şekilde bütün hak ve borçlar kayda geçirilerek hakkın kaybolması kesin olarak önlenmektedir.Bir diğer faydası ise, şahitlerle takviye ederek hakkın ispatını garantilemektedir. Zira böylelikle şahitlerin zamanla unutabilecekleri hususlar senet metninde tespit edilerek şahitler tarafından kolayca hatırlanabilecektir.Üçüncü faydası, taraflar borç münasebetlerine dair herhangi bir hususta-mesela borcun miktarı veya cinsi hususunda- şüpheyi düşmeyeceklerdir.Kısacası, borç senede bağlandığı takdirde cinsinde, miktarında, müddetinde ve şahidinde emniyet hasıl olacaktır. Hem alacaklının hem de borçlunun borç ilişkisini ve sözleşmeyi yazması istenmektedir.⁷³⁷

2-Bu sözleşmenin tarafsız ve güvenilir biri tarafından kayda geçmesi :”*Aranızda bir kâtip de adâletle yazsın.Yazıcı, Allah’ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın*” ⁷³⁸ Ayette kâtibin özellikleri ve işlevi dikkat alınarak İslam’da ilk devirlerinden itibaren noterlik müessesesinin Kur’ân nasslarına bağlı olarak ortaya çıktığını görmekteyiz.⁷³⁹ Bu müesseseye İslamî ıstılahta “kâtibu adl”denilmiştir.

733 Nisa,(4)/29.

734 Maide,(5)/.

735 Al-i İmran,(3)/130. Ayrıca bakınız Bakara 2/275,276,278,279.

736 Bakara: 282.

737 Yazır,Hak dini Kur’an Dili,c.2,s.262.

738 Bakara,(2)/282.

739 geniş bilgi için bkz.F.Atar.

3- *Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın).*"⁷⁴⁰ Buradan anlaşılıyor ki, borcun senede geçirilmesinin teklifi borçlu taraftan gelmeli.Yazılacak olan senedin muhtevası borçlunun borcunu ve anlaşma şartlarını kabul ettiğine dair bir vesika mahiyetinde olacaktır.Taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlık çıktığı zaman bu vesika bir delil niteliği taşıyacaktır."Nitekim İslam Muhakeme Hukuku'nun temel prensiplerini oluşturan bir Hadiste de Hz. Peygamber:“*Davacıya beyyine (açık delil), inkâr edene (davalıya) da yemin etmek düşer*”⁷⁴¹ buyurmuştur.Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da ;bu borcun eksiksiz bir şekilde belgelendirilmesinin gereğidir :” *Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın)*”⁷⁴²

4-Akit yapma ehliyetini hâiz olmayan kişilerin, velileri tarafından temsil edilmesi ve velilerin de sözleşme şartlarına riayet etmeleri:“*Eğer borçlu, akli ermeyen, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın...*”⁷⁴³ Burada geçen sefih kelimesinin hukuk (fıkıh)taki terim anlamıyla mı yoksa sözlük anlamıyla mı kullanıldığında dair ihtilaf vardır. İslam hukukçuları sefihi şöyle tanımlamışlardır:Sefih; yerli yerince hareket edemeyip akıl, hikmet ve şeriatın (hukukun) aksine harcamada bulunandır.⁷⁴⁴ Mecelle’de ise sefih şöyle tanımlanmıştır: Sefih, malını beyhude yere sarf ile ve masraflarında tebzir ve israf ile zayi ve itlaf eden kimsedir. Ahmak ve saf (temiz kalpli) olmak hasebiyle kâr ve faydalanma yolunu bilemeyip de alış verişinde aldanagelen kimseler de sefih sayılır.⁷⁴⁵ Müfessirler buradaki sefihe fıkıhtaki terim anlamını verdikleri gibi ;akıl hastası, câhil, gayri mümeyyiz çocuk (sabî) anlamı da vermişlerdir.⁷⁴⁶ Ayrıca Cessas, Âyette geçen sefihin bunların hepsini kapsadığını, çünkü bu sayılanların ortak özelliğinin, cahillik ve temyiz noksanlığı olduğunu belirttikten sonra bunlar içerisinde Âyete en uygun olanın, akli ve temyiz gücü yerinde olup savurgan da olmadığı halde yazma şartlarını bilmeyen kimse olduğunu söylemiştir”⁷⁴⁷

5-Şâhitlerin belli sayıda olması ve şahitlerin şahitlik yapabilecek hukûkî ehliyete sahip kişilerden seçilmesi :”...*(Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir*

740 Bakara:(2)/282.

741 Buhari, Rehin: 6.

742 Bakara,(2)/282.

743 Bakara,(2)/282.

744 Ali Hafif, Ahkâmü'l-Muâmelâtı'ş-Şer'iyye, Mısır, ts , s. 247.

745 bkz Öztürk,Osman,Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle,İst;İslami İlimler

AraştırmVakfı,1973.Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, md. 946.s.278.

746 İbn Arabî, Ebû Bekir, Ahkâmü'l-Kur'ân, Mısır, ts.c.1,s.249; Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut 1985 c.3,s.385.

747 Yrd.Doç.Dr.”Abdullah Kahraman,Müdayene Ayetinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/281.pdf>

*erkek ve iki kadını şahit tutun.Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir....”*⁷⁴⁸ Şahitlerin de adâletli ve güvenilir kimseler olmaları şarttır.Bu ehliyeteye sahip olmayan kimselerin şahitlikleri muteber olmaz .İslam şahitlik mevzuuna çok ehemmiyet vermiştir.Zira hakkın ortaya çıkması bazen ancak şahitlerle gerçekleşebilecek bir hadisedir.Şehâdet Âyet, Hadislerden yola çıkarak fikhî kaidelere bağlanmıştır." *Şehâdeti, Allah rızası için tam bir şekilde yerine getirin*"⁷⁴⁹ Bu husustaki diğer bazı emirleri ifade buyuran bir âyetin meâli de şöyledir: "*Ey mü'minler! Allah için adâletle şâhitlik edenler olun.Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin, sizi adâletten saptırmasın.Âdil davranın; takvaya yakışan budur. Allah'tan korkun; şüphesiz Allah yaptıklarınızı haber almaktadır*"⁷⁵⁰

6-Herhangi bir anlaşmazlık vukuu bulduğu zaman şahitlerin bu görevi yerine getirmekten kaçınmamaları:"... *Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar...*" Hz. Muhammed (s.a.s.), bir gün yanında hazır bulunanlara: "*Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?*" diye sormuş ve aynı soruyu üç kere tekrarlamıştır. Hazır bulunanlar: "*Buyurunuz ya Resûlallah! "* demişler.Bunun üzerine, Hz. Muhammed (s.a.s.) şöyle devam etmiştir: "*Allah'a eş ve ortak koşmak, anne ve babaya isyân edip onlara karşı olan vazifeyi yerine getirmemek. " O sırada bir yere dayanmakta olan Hz. Muhammed (s.a.s.) doğrulup oturmuş ve şöyle devam etmiştir: "İyi dikkat edin! (Üçüncüsü de), yalan yere şehâdette bulunmaktır."* Hz. Muhammed (s.a.s.) bu son cümleyi o kadar tekrar tekrar söylemiş ki, orada bulunan cemâat, içlerinden keşke susup, bir daha söylemese, diye düşünmüşler"⁷⁵¹

7-Borcu,az olsun çok olsun bütün teferruatıyla, her bakımdan açık ve anlaşılan bir şekilde yazmak gerekmektedir:"...*Az olsun, çok olsun, borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adaletle daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheyi düşmemeniz için daha elverişlidir...*"⁷⁵² Kimi zaman borcun küçüklüğünden dolayı boçlu da alacaklı da, borcun yazılı hale gelmesine çok önem vermezler.Ne var ki borcun hafife alınması ileride bir takım ihtilafların ve buna bağlı olarak sıkıntıların ortaya çıkmasına sebep olabilir.Bundan dolayı Allah, hakkın gasp edilmemesi ve tarafların zan altında kalmaması için miktarı az da olsa borcun yazılmasını emir buyurmuştur.

8-Peşin alış-verişlerde borcun yazı ile vesikalandırılmasına gerek olmadığı halde böyle bir anlaşmada şahitlerin yine de hazır bulunması gerekliliği:"*Yalnız, aranızda hemen alıp verdiğiniz*

748 Bakara(2),282

749 Talak, (65)/2

750 Maide, (5)/8).

751 Muhammed b. Allan, Delilu'l-Fâlihîn, Mısır 1971,c.2,s.170).

752 Bakara(2)/282).

peşin ticaret olursa, onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur. Alış-veriş yaptığınız zaman da şahit tutun”⁷⁵³ şeklinde emredilmiştir. Alım-satım muamelelerinin şahitlerin gözü önünde yapılması emniyet ve hukuk açısından bir ihtiyattır. Böylece ileride herhangi bir inkâra meydan kalmamış olur.

9-Kâtip ve şâhitlerin emniyetinin sağlanması .”*Yazana da, şahide de bir zarar verilmesin. Eğer aksini yaparsanız, bu sizin için günahkârca bir davranış olur. Allah’a karşı gelmekten sakının. Allah size öğretiyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.*”⁷⁵⁴ Ayet bu anlamda hangi konumda olursa olsun kişilerin Allah’ın emir ve yasaklarına aykırı hareket etmemeleri konusunda ültimatı vererek sona ermektedir.

5.Rehin

Kuran, insanların her an içinde bulundukları sosyal hayata dair olan problemlere ışık tutar. Bilhassa ‘muâmelât ’la (günlük hayat) ile ilgili olan mevzularda yaşanacak çeşitli anlaşmazlık, aldanma ve mağduriyetleri de öngörüsünü ortaya koyarak, bunların önünü tıkar. Kur’ân’ karşılıklı hakların zayi olmasını engellemek için ortaya koyduğu; “yazıya geçirme”, “şahit” ve “rehin” gibi hususlarda İslam bilginlerinin çoğunun da kabul ettiği gibi- bağlayıcı değil, esnek, yol gösterici (irşadî) ve sınırlandırıcı (tahdîdî) değil, örnekleme yaparak sayma (ta’dâdî) kabilinden bir üslub izlemiştir.

Bu başlık altında ele alacağımız husus her ne kadar müdâyene âyetinde yer almıyorsa da bu ayeti kerimenin devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir. Müdayene ve ondan sonraki ayet ,senet bakımından üç çeşit alış verişten bahsetmektedir. Buna göre, borç ya şahit ve yazıyla bunlar olmazsa rehinle teminat altına alınacaktır. Bunların hiçbiri olmayınca da karşılıklı güven devreye girecektir ki, buna” bey’u’l-emanet” denilmektedir⁷⁵⁵ İşte Kuran Bakara suresinin 283. ayeti ise borç hususunda dikkatli davranılarak, borcun rehinle garanti altına alınmasını emretmektedir : “*Eğer yolculukta olur da bir yazıcı bulamazsanız, o zaman alınmış rehinler yeterlidir. Eğer birbirinize güvenerseniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Rabbi Allah’tan sakınsın. Bir de şahitliği gizlemeyin. Kim şahitliği gizlerse şüphesiz onun kalbi günahkârdır. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilendir.*”⁷⁵⁶

753 Bakara(2)/282.

754 Bakara (2)/282.

⁷⁵⁵ Fahreddin Râzî,, et-Tefsîru’l-Kebîr, c.4, s.129-131.

⁷⁵⁶ Bakara,(2)/283.

Öncelikle şunu belirtelim ki, İslam alimlerinin çoğunluğu müdâyene âyetindeki olduğu gibi buradaki emir kipinin de vücup değil nedb ve irşad (yol gösterme) ifade ettiği kanaatindedirler.⁷⁵⁷

Ayette rehin alma şartı yolculuk esnasında koşulmuş olsa da, yolculuk olmadığı zamanlarda da rehin alınabilir. Mücahid âyetin zahiri anlamından hareket ederken diğer alimler şu kanaate varmışlardır: Her ne kadar âyetin zahiri anlamından rehlin geçerli olabilmesi için sefer şartmış gibi gözükyorsa da, âyetin indiği zamanlarda yolculuk esnasında yazacak bir katip ve şahit bulmak mümkün olmadığından böyle durumlarda rehin, alternatif bir teminat yolu olarak sunulmuştur. Yoksa âyet yolculuk dışında rehne başvurulamayacağını ifade ediyor değildir. Burada âyetin mefhum-u muhalifini almak caiz değildir.⁷⁵⁸ Nitekim Hz. Peygamber yolculuk dışında da rehin yoluna baş vurarak ,bunun caiz olduğunu fiilî sünnetiyle göstermiştir.⁷⁵⁹ Ayet, yolculuk esnasında katip ve şahit bulamama ihtimalini göz önünde bulundurarak rehin almayı alternatif olarak gösteriyor. Yoksa katip ve şahit bulmanın yollarını araştırıp daha sonra rehin almaya başvurmak ,âyetin ruhuna daha uygundur.⁷⁶⁰

İslam hukukçuları, rehin işleminin hukûken geçerlilik kazanması için, rehin alanın(mürtehin/alacaklı) rehni fiilen teslim almasını şart koşmuşlardır. Sözü edilip de alınmamış olan rehin, belge özelliği taşımaz .Zaten rehin kelimesinin mânâsında hapsetmek vardır.⁷⁶¹ Ancak bunun bir lüzum şartı mı yoksa tamamlayıcı şart mı olduğunda ihtilaf etmişlerdir.⁷⁶²

Ayetin devamında, “...Eğer birbirinize güvenirsiniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Rabbi Allah’tan sakınsın. Bir de şahitliği gizlemeyin. Kim şahitliği gizlerse şüphesiz onun kalbi günahkârdır. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilendir.” buyrulmaktadır. Alacaklılar borç verdikleri bazı kimselere karşı güven içerindeyseler ve rehin alma ihtiyacı hissetmiyorlarsa, borçlunun da bu durumu istismar etmeden borcunu bir an önce ödemesi gerekir. Şâhitliğin gizlenmemesini de isteyen Allah, *şahitliği gizleyen bizzat kalbinin günahkar olduğunu* ifade etmiştir. Müfessirler bu ifadenin şahitliği gizleyen kimse hakkındaki tehdidin ne boyutta olduğunu göstermek açısından kullanıldığı kanaatindedirler. Zira şahit bildiğini saklar söylemezse bir müslümanın hakkına tecavüz edilmesine sebep olacağından büyük bir günaha girmiş

757 Abdullah Kahraman, Müdayene Ayetinin İslam Hukuku açısından Değerlendirilmesi, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/281.pdf> ; Cessâs, Ahkâmı’l-Kurân, I, 713; Râzî, age c.4, s.132; İbn Hazm, age, c.8, s.80.

758 Cessâs, age, I, 713; Râzî, age, IV, 131; Kurtubî, el-Câmi’ li-Ahkâmı’l-Kur’ân, c.3, 407; Yazır, age, c.2, s.265.

759 İlgili hadisler için bk. Buhârî, Seleim: 6; Müslim, Müsâkât: 124, Ebû Davud, Buyû’: 83.

760 Cessâs, I, 713; Kurtubî, III, 407; Yazır, age, c.1, s.265

761 Yazır, age, c.1, s.265 .

762 İbn Rüşd, Ebu’l-Velid, Bidâyetü’l-Müctehid, c.2, s.270 vd; Zühaylî, Muhammed Vehbe, el-Fıkhu’l-İslamî ve Edilletuhû, Dimeşk 1989. c5, s.207.

olacaktır.Halbuki İslam'da, müslümanın malının da kanı gibi korunması emredilmiş, haksız yere yenmemesi ve zayi edilmemesi istenmiştir.⁷⁶³ Nitekim Abdullah İbni Abbas'dan rivayet olunmuştur ki: *"Büyük günahlardan en büyüğü şirk, yalancı şahitlik ve şahitliği ketmetmektir."* Şahitliği ketmetmek böyle bir kalb günahıdır. Allah ise şahitlik veya şahitliği gizlemek gibi açık veya gizli kapaklı her ne yaparsanız hakkıyla ve tamamıyla bilir.⁷⁶⁴

D.Sosyal Dayanışma:

⁷⁶³ Razi,c.4, 132; Kurtubî,c.3, 415; Yazır, c.2,s.266.

⁷⁶⁴ Yazır,c.2,s.267.

İslâm bütün şekil ve yönleriyle her çeşid sosyal dayanışmaya hayat vermiş ve onu müesseseleştirmiştir.”Birlik ve beraberliğin sağlanmasında,toplum düzeninin korunmasında sosyal dayanışmanın fonksiyonu büyüktür.”⁷⁶⁵ Resulallah(sav) bir Hadis-i Şeriflerinde şöyle buyurmaktadır:”Mü'minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.”⁷⁶⁶ İslâma göre toplumun adalet, hayır ve güvenlik ve esenliğe ulaştırılması konusu, bütün müslümanların omuzlarına yüklenen ortak sosyal bir sorumluluktur. Nitekim şu Hadis-i Şerif, bu gerçeğe en güzel bir şekilde işaret etmektedir:”Allahın koyduğu sınırlara riayet edenlerle etmeyenlerin durumu şuna benzer: Bir topluluk gemi ile yolculuğa çıkmış ve kura neticesinde bazılarının geminin alt kısmı, diğerlerine de üst kısmı düşmüştür. Alt kısımdakiler su almak istediklerinde üst kısımdakilerin yanlarından geçmekte ve kendi kendilerine ”Biz kendi nasibimize düşen bu kısımdan denize açılan bir delik açsak da üstümüzdekileri rahatsız etmesek!” derler. Bu durumda eğer üst kısımdakiler onları kendi hallerine bırakırlar ve istediklerini yapmalarına imkân verirlerse, hepsi helâk olur. Ama mani olurlarsa hem kendileri hem diğerleri kurtulmuş olur”⁷⁶⁷.Bu yüzdendir ki Peygamberimiz (s.a.s);”Mü'minin mü'mine bagliligi, parçaları birbirini bütünleyen bir bina gibidir.”⁷⁶⁸ buyurur.

1.İnfak

İnfak, lugatta bir şeyin 'bitip tükenmesi' ve 'geçip gitmesi' mânâlarına gelen”n-f-k” kökünün "if'al" bâbından türetilmiş bir masdar-isimdir.⁷⁶⁹ İnfak,sahib olunan bir kıymetin hayır maksadıyla karşılık beklenmeksizin sarf olunması,tüketilmesidir. Dolayısıyla ıstılahta her türlü karşılıksız harcamalar ve mali ibadetler infak kelimesi ile ifade olunur. Bazı Âyetlerde lugat anlamını aynen koruyarak da geçmektedir.⁷⁷⁰ Dinî anlamıyla infak, genel olarak insanın dünyada kazandığı, kendisine rızık olarak verilen şeyleri, mal ve mülkünü Allah rızası için başkalarına

765 Kerim Buladı,Kur'an'da Sosyal Dayanışma,İst;Kayıhan yay,2004,s.127.

766 Buhari,Edeb,27;Müslim,Birr,66;Ahmed b.Hanbel,c,4,270.

767 Buhari,Şerikeh,2313;Tirmizi,Fitne,2099;Ahmed b.Hanbel,Müs,Küfiyyin,17238.

768 Ebû Musa El-Es'arî'nin bunu tarif için parmaklarını birbirine geçirdiği zikredilmektedir (Buhârî, salat, 88, Mezalim, 5; Müslim, birr, 65; Tirmizî, birr, 18; Nesâî, zekat, 67).

769 İbn Fâris, Ebu'lHüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya, Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa, Mısır, 1969.c.5,s.454-455;İbn Manzur, Ebi'l-Fadl,Cemâluddin Muhammed b.Mukerrem Lisanü'l-Arab, Beyrut, 1990. "nfk" md.)

770 Kehf,(18)/42; İsrâ,(17)/100.

vermek suretiyle elden çıkarmasıdır.⁷⁷¹ " Onlar, gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler."⁷⁷²

Elmalılı Hamdi Yazır, infakın mecaz yoluyla mal ve mülkün dışında ilim öğretme gibi manevî şeyleri de kapsadığını belirtmektedir.⁷⁷³ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), "Güzel söz sadakadır."⁷⁷⁴ buyurmak suretiyle infakın sadece mal ile sınırlı olmadığını ifade etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de infak kelimesi, ekseriyetle malî yükümlülükleri ifade eden bir terimdir. "

"Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar."⁷⁷⁵ İbn Abbas'a ve onun yaklaşımını esas alan bazı âlimlere göre infak masdarı, namazın ikamesiyle birlikte zikredildiği yerlerde zekât manasına gelmektedir. Fakat Mekki sûrede, namazın ikamesiyle birlikte geçse de, hem nafîle hem de farz olmak üzere infak çeşitlerini ihtiva eder.⁷⁷⁶ "İman eden kullarıma söyle, namazlarını dosdoğru kılsınlar ve ne alışverişin, ne de dostluğun olmadığı gün gelmeden önce, gizli ve açık şekilde, kendilerine ihsan ettiğimiz rızıklardan, nimetlerden infak etsinler."⁷⁷⁷ Bu sebeple İbn Abbas'ın tercihi, Medeni sûreler açısından daha kuvvetli gibi görünse de, infak kavramındaki genelliği ortadan kaldırmamaktadır.

1.1 Dünya - Ahiret Dengesi Açısından İnfakın Fonksiyonu:

İslam dünyayı ne kendisinden el etek çekilmesi gereken bir tehlike, ne de bütün değer yargılarından ve uhrevî kaygılardan sıyrılarak ele geçirilmesi gereken bir metâ' olarak görür. Aksine ikisini de dışlamadan sağlam temeller üzerinde duran bir dünya âhiret dengesi, sağlamayı hedefler."Rabbimiz bize dünyada da Ahiret'te de iyilik ver."⁷⁷⁸ Bu denge birinin lehine bozulursa sosyal hayatta birtakım problemler ortaya çıkabilir. Burada en büyük problem insanda var olan ve toplumu da olumlu anlamada etkileyecek olan güzel fıtratını (ahseni takvim)⁷⁷⁹ bir kenara bırakarak, nefsinin etkisiyle dünyaya fazlaca meyledip dine karşı kayıtsız hale gelerek kendisini ve bütün değer yargılarını yitirmesidir(esfeli safilin)⁷⁸⁰ Bu da insanın çevresindeki her şeyi maddi kriterleri göz önünde bulundurarak şekillendirmesine ve

1- Kurtubî, Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân, Beyrut 1993, c.1, s.74.

772 Bakara, (2)/3.

773 Yazır, a.g.e., c.1, s.180.

774 Buhârî, "Cihad", 128; Müslim, "Zekât", 56.

775 Bakara Sûresi, 2/3

776 Zamahşerî, Carullah Muhammed b. Ömer, el-Keşşaf, Beyrut ts, c.2, s.535.

777 İbrahim Sûresi, 14/31

778 Bakara (2)/201.

779 Tin, (95)/4.

780 Tin, (95)/5.

dünyevileşmesine sebep olur.Zamanla kişi dünya görüşünü ben merkezci(ego-centric) bir eksene oturtup her şeye maddi bir anlam yükler.Bu da kişinin dünya ahiret dengesini altüst ettiği gibi toplumdaki sınıflar arasında kapanmaz uçurumların açılmasına sebep olur.Çözüm ise insanın kendisini sonra da mevcut içtimai yapıyı ıslahdan geçer.İnsanın dünya ahiret dengesini olması icab eden şekliyle yeniden inşa etmesi gerekir ki işte bu dengenin oluşmasında işlerliği olan bir müessese de infaktır.

1.2 İnfakın Önemi:

Kuranı Kerim’de infakın müesseseseleşmiş şekli olan zekatın namazla pek çok yerde yan yana zikredilmesi ehemmiyetini gösterme açısından kafidir.Zira dinin olmazsa olmaz bu iki rüknünün hem cemiyete hem de insan psikolojisine ve kişiliğine büyük tesirleri vardır.İnfakta bir nevi iki türlü bir hukuk işlemektedir; "Hukukullah" ve "Hukukulibad".İnfakın hukukullah boyutu ile Allah’a karşı olan kulluk vazifemizi yerine getirip getirmediğimiz sınındığı gibi, Allah yolunda yapılan bu harcamanın kişide bir mal kaybı endişesi meydana getirip getirmediği de ortaya çıkmış oluyor.Her ne kadar infakın servetten eksilmeye sebep olmadığı bilakis bereket getirdiği ayetle sabitse de buna inanmak ve teslim olmak imani bir meseledir:*“Allah’ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki imanı kökleştirmek için mallarını hayra sarf edenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile, bir çisenti düşer (de yine ürün verir). Allah, yaptıklarınızı görmektedir.”*⁷⁸¹ *“Yaptığınız her hayır amaçlı harcamanın karşılığı size eksiksiz olarak verilir kesinlikle size haksızlık yapılmaz”*⁷⁸² *“ Mallarını Allah yolunda infak edenlerin örneği yedi başak bitiren, her bir başakta yüz tane bulunan bir tek tanenin örneği gibidir. Allah, dilediğine kat kat arttırır. Allah (ihsanı) bol olandır, bilendir.”*⁷⁸³ *“Her neyi nafaka olarak infak eder ve adak olarak neyi adarsanız, muhakkak Allah onu bilir. Zulmedenlerin yardımcısı yoktur.”*⁷⁸⁴

Hukukulibad kısmına gelince sosyal dayanışama medeniyetlerin varlıklarını idamede önemli bir rol oynar.Şöyleki;İslam,sosyal hayatın içerisinde mevcut olan ekonomik dengesizlikler ve buna bağlı olarak sınıf farklılıklarıyla birlikte ortaya çıkan problemlerin çözümünde infak müessesesini devreye sokarak bir nevi sınıfların aynı oranda ama farklı açılardan birbirlerini rehabilite etmelerini sağlar.Zengin sınıf fakirlere yardım etmek suretiyle onların mağduriyetlerine son verir.Geliri düşük sınıf da,dünyanın kışkırtıcı menfaatlerine meyledip dünyevileşen sınıfa kayıp etmekte olduğu erdemli davranışları tekrar kazanıp aslına dönmesini sağlar (ahseni

781 Bakara Sûresi,(2)/265.

782 Enfal,(8)/60.

783 Bakara,(2)/261.

784 Bakara,(2)/270.

takvim).Görüldüğü üzere burada fertten topluma toplumdan ferde ulaşan iki boyutlu bir sosyal yardımlaşma söz konusudur.

Malın Allah yolunda sarfedilmesi ve hatta tüketilmesi mânâsına gelen infak ve benzeri kelimeler, Kur’ân-ı Kerîm’de 200’den fazla yerde zikredilmektedir. Sadece bu rakam bile infâkın önemini kavramaya kâfidir.İslam,putlarını dahi maddi çıkarları doğrultusunda kullanmaktan çekinmeyen materyalist bir gelenekten gelen insanların Müslüman olduktan sonra mali fedakarlıkta bulunmalarını sağlamak için ,iktisadi görüşlerini öncelikle ahlaki ve uhrevi bir zemine oturtmuştur.Kuran,harcamaların ancak Allah rızası için yapıldığı takdirde değer kazanacağını altını kalın bir şekilde çizmektedir:“*Ey iman edenler, Allah'a ve ahiret gününe inanmayıp, insanlara karşı gösteriş olsun diye malını infak eden gibi minnet ve eziyet ederek sadakalarınızı geçersiz kılmayın.Böylesinin durumu, üzerinde toprak bulunan bir kayanın durumuna benzer;üzerine sağnak bir yağmur düştü mü, onu çırılçıplak bırakıverir.Onlar kazandıklarından hiçbir şeye güç yetiremez (elde edemez)ler.Allah, kâfirler topluluğuna hidayet vermez.*”⁷⁸⁵ “*Hayır amacıyla ne infak edersiniz,bu kendiniz içindir.Zaten siz sırf Allah rızasını kazanmak için infak edersiniz.*”⁷⁸⁶ “*Yalnızca Allah'ın rızasını istemek ve kendilerinde olanı kökleştirip- güçlendirmek için mallarını infak edenlerin örneği, yüksekçe bir tepede bulunan, sağnak yağmur aldığında ürünlerini iki kat veren bir bahçenin örneğine benzer ki ona sağnak yağmur isabet etmese de bir çisintisi (vardır). Allah, yaptıklarınızı görendir.*”⁷⁸⁷

İnfak kişinin imanının ne derece güçlü olduğunun göstergesi,riya,gösteriş ve cimrilik ise imanın kemale ermesinin önündeki en büyük engeldir.İslam,infakla müslümanı cemiyet meselelerine ilgisizlikten kurtarıp onun çevresinde olup bitenlere karşı şuurlu bir şahsiyet haline gelmesini hedefler.“*Haberi olduğu hâlde, yanı başındaki komşusu aç iken kendisi tok yatan bizden değildir.*”⁷⁸⁸

İnfak ihtiyaçtan fazlasını vermek olarak tarif edilidiği takdirde tartışılması gereken önemli bir hususda “ihtiyaç”tan ne anlaşıldığıdır.Çünkü materyalist dünya görüşünün “ihtiyaç” olarak takdim ettiği şeylerle İslam’ın “ihtiyaç” olarak tanımladığı şeyler arasında oldukça büyük farklar vardır.Materyalist dünya “ihtiyac”ı tanımlarken “arzuladığımız herşey” diye bir tarif yapar.İslamın “ihtiyaç”dan anladığı ise Kuranda tespit edilmiş bir hayat tarzıdır. *Sana içkiyi ve kumarı sorarlar.De ki: "Onlarda hem büyük günah, hem insanlar için (bazı) yararlar vardır. Ama günahları*

⁷⁸⁵ Bakara(2)/264.

⁷⁸⁶ Bakara,(2)/272.

⁷⁸⁷ Bakara,(2)/265.

⁷⁸⁸ Buhârî, Edebü'l-Müfred, I, 201

yararlarından daha büyüktür." Ve sana neyi infak edeceklerini sorarlar.De ki: "İhtiyaçtan artakalanı." Böylece Allah, size ayetlerini açıklar; umulur ki düşünürsünüz;"⁷⁸⁹

Hiz. Peygamber (s.a.s), Ebû Zerr (r.a)i tasaddukta bulunmaya teşvik ederek şöyle buyurmuştur: "Şu Uhud dağı altın olarak elime geçse üçüncü geceyi ondan bende bir dinar bulunduğ halde geçirmek istemem. Yalnız borç ödemek için ayırdığım dinar bunun dışında olur, - Önüne, sağına ve soluna saçma işareti yaparak- Onu Allah'ın kullarına bu şekilde dağıtmak isterim. Şüphesiz malı çok olanlar, kıyamet günü sevabı en az olanlardır.Yine yoksullara tasaddukta bulunma işareti yaparak, bu durumda olanlar müstesnadır"⁷⁹⁰

Aynı gelire sahip olupta,lüks ve israf içinde yaşayan insanın yapacağı harcamalar ile ihtiyaçtan fazlasını harcayan insanın yapacağı harcaması arasında mutlaka bir fark olacaktır.Lüks ve israf gibi faktörler mi insanı infaktan alıkoyuyor ya da infakta bulunmamak mı insanı bu menfi davranışlara itiyor? sorusu insana yumurta mı tavuktan tavuk mu yumurtadan çıkara benzer bir kısır döngüye sürüklesede,şu bir gerçek ki insanların infaktan anladıkları ve harcadıkları miktar hayat tarzlarına göre şekillenmiş durumdadır. İnsanlığı tehdit eden lüks,israf ,bencilik,ihtiras gibi menfi davranışlar toplumların yozlaşmasını ve tükenmesine sebep olduğu gibi,ekonomik gücün belli bir zümrede toplanıp, sosyal dengesizliğe ve neticede toplumsal bir çatışmaya sebebiyet verir.Kuran materyalist dünyanın hayatın gayesi olarak gördüğü maddi değerleri ,toplumların yok hatta helak olmasında etken olduğunu vurguluyor.Nitekim insanlık tarihinin her döneminde,Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerden dolayı şımarıp azgınlaşan hatta inkara sapan topluluklar olmuştur."**Herhangi bir beldeyi helâk etmek istediğimizde, oranın lüks içinde yaşayan şımarıklarına (mütrefîn) (Şeriat-ı Tekviniyemiz çerçevesinde) emrederiz de orada onlar itaatten çıkarlar. Bu sebeple o belde hakkında cezalandırma hükmü kesinleşir. Biz de orayı yerle bir ederiz.**"⁷⁹¹ "Ey müminler,ne alış-verişin ne dostluğun ve ne de iltimasın söz konusu olmadığı gün gelmeden önce size verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcadığınız..."⁷⁹² Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.), cimriliğe (şuhh) karşı inananları uyarmış ve onu toplumların helâk sebeplerinden biri olarak nitelemiştir.⁷⁹³

Bir toplumun yok olmasında infaktan yüz çevirme önemli bir etkidir: "**İşte sizler Allah yolunda harcamaya davet ediliyorsunuz. İçinizden bazıları cimrilik ediyor. Her kim cimrilik**

789 Bakara(2)/219.

790 Müslim, Zekât, bab: 9, H. No: 32).

791 İsrâ,(17)/16.

792 Bakara,(2)/254.

793 bkz. Müslim, "Birr", 56.

ederse, ancak kendine eder. Ganî ve müstağnî Allah'tır, muhtaç olan sizlersiniz. Şayet, imandan, takvadan ve infaktan yüz çevirirseniz, Allah yerinize başka bir millet getirir de, onlar sizin gibi hayırsız, itaatsiz olmazlar."⁷⁹⁴

İnfaka yöneliş ise; aynı ölçüde yapıcı katkıya sahiptir. Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivayet edildiği üzere, Medine döneminde, Yüce Allah ,Peygamberine yardım etmiş ve İslâm da düşmanlarına galip gelmişti. Bunun üzerine Ensar, savaşlar sebebiyle bağ ve bahçelerimizle yeterince ilgilenemedik, ihmal ettik, artık mallarımızın başına dönelim, onların ıslahıyla uğraşalım demişlerdi de, bunun üzerine şu Âyet-i kerime nazil olmuştu: **"Allah yolunda infak edin, infak etmeyerek kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her hususta ihsan ile muamele edin, yaptığınızı güzel yapın. Allah ihsan şuuruyla hareket edenleri sever."**⁷⁹⁵

Söz konusu "tehlike" kelimesinin anlamıyla ilgili, İbn Cerir et-Taberî, tefsirinde yukarıdaki rivayeti zikrederek, şu yorumları nakletmektedir: Tehlike;

a) Allah yolunda ister nafilâ ister farz olan harcamanın, maddî manevî fedakarlığın ve vazifelerin, yani infakın terk edilmesidir

b) Vermekten ve harcamaktan dolayı maddî kayba uğrama endişesidir.

c) Günahlara dalmanın neticesinde tövbe etmek yerine kişinin İlâhî rahmetten ümit kesmek suretiyle eski hâline devam etmesidir.

"Allah'ın rızası istikametinde infak edin de kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın"⁷⁹⁶ **Âyeti, kulaklara küpe olacak özelliktedir.**⁷⁹⁷ Bu Çağrı müminleri Allah'ın kendilerine vermiş olduğu rızıkların bir bölümünü harcamaya davet ediyor. Yani veren O, aynı zamanda vermiş olduklarının bir bölümünü harcamaya çağıran da O; **"Size verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcadığınız"**⁷⁹⁸

Allah, müminlerden kendilerine vermiş olduğu rızıkların bir bölümünü harcamaya davet ederken, kendisinin verdiklerinden (Kuran buna rızık diye ifade ediyor) diye bir vurgu yapmasının iki önemli sebebinden biri ; elde edilen her şeyin Allah'tan geldiğini insanların unutmaması içindir: **"Ey iman edenler, hiçbir alış-verişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı gün gelmezden evvel, size rızık olarak verdiklerimizden infak edin. Kâfirler... Onlar zulmedenlerdir."**⁷⁹⁹

794 Muhammed, (47)/38.

795 Bakara, (2)//195 ,Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 3; Ebû Davud, "Cihad", 22.

796 Bakara(2)/195.

797 Taberî, Camiu'l-Beyân, Beyrut, 1995.c.2,s.273-280.

⁷⁹⁸ Bakara(2)/254.

⁷⁹⁹ Bakara(2)/254.

“O muttakiler,ki gabya inanırlar,namaz kılarlar,kendilerine verdiğimiz mallardan harcarlar”⁸⁰⁰
Diğeri de infakta bulunurken Allahın bize rızık olarak verdiklerinden maksat;bizim olmasını istediğimiz ve sevdiğimiz için gözden çıkaramadıklarımızı vermemizdir.“*Ey iman edenler, kazandıklarınızın iyi olanından ve sizin için yerden bitirdiklerimizden infak edin.Kendinizin göz yummadan alamayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki, şüphesiz Allah, hiçbir şeye ihtiyacı olmayandır, övülmeye layık olandır.*”⁸⁰¹ Nitekim bir Hadisde de Berâ b.Âzib'den rivayetle şöyle buyuruluyor ; *“İğrenmeden alamayacağınız pis şeyleri vermeye kalkmayın..”⁸⁰²* (Bakara, 267) mealindeki ayet biz Ensar hakkında indi" dedi ve anlattı: "Biz hurma yetiştiren kimselerdik.Herkes, hurmasından az veya çok oluşuna göre tasadduk ederdi.Bu cümleden olarak, kişi bir iki hurma salkımı getirir onu mescide asardı.Mescidde kalan Ehl-i Suffa'nın yiyeceği yoktu.Bunlardan biri acıktığı zaman, salkıma gelir, sopasıyla vurur, ondan bir miktar hurma düşürür ve yerdi.Hayrı düşünmeyenlerden bazıları, içerisinde kalitesiz hurmaların çokça bulunduğu salkımlardan, bazıları kırık adi salkımlardan getirip asıyordu.Bunun üzerine Cenab-ı Hakk şu ayeti indirdi:"*Ey iman edenler: Kazandıklarınızın temizlerinden ve size yerden çıkardıklarımızdan sarfedin; iğrenmeden alamıyacağınız pis şeyleri vermeye kalkmayın.Allah'ın müstağni ve övülmeye layık olduğunu bilin.*"Bakara(2)/267.Resulullah (sav) ayeti şöyle açıkladılar: "Sizden biri, sadaka olarak verdiği şeyin benzeri, kendisine verildiği takdirde onu istemeye istemeye, utanarak alacağı şeyden olmamasına dikkat etsin."İbnu Abbas der ki: "Bundan sonra hepimiz, sahib olduğumuz şeylerin iyilerinden verir olduk."⁸⁰³ "Siz sevdiğiniz mallardan infâk etmedikçe iyilik ve taate nail olamazsınız"⁸⁰⁴ Âyet'i de infaktaki bu temel prensibe işaret eder.

İnfak,insanların zekatları dışında da vermeyi bir alışkanlık haline getirmelerini teşvik eder: *“Sana neyi infak edeceklerini sorarlar.De ki: "Hayır olarak infak edeceğiniz şey, anne-babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışadır. Hayır olarak her ne yaparsanız, Allah onu şüphesiz bilir.”*

İnfak vasıtasıyla,kendilerine zekât verilmeyen anne-baba ve evlât gibi yakınlara da yardım edilmiş olur. Efendimiz (s.a.s.) zamanında meydana gelen şu hâdisi sebebiyle inen Ayet bunu belirtmektedir: Uhud Savaşında şehid olan yaşlı ve malı da çok olan Amr ibn Cemûh,daha önce bir ara Resûlullah'a gelerek mallarımızı kimlere vereceğiz, nelere harcayacağız diye sormuştu.Bunun üzerine şu Âyet nazil olmuştu: "Sana, kimlere ve ne harcayacaklarını sorarlar. De ki: İnfak edeceğiniz mal, ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmış gariplere

800 Bakara(2)/3.

801 Bakara,(2)/267.

802 Bakara(2)7267.

803 Tirmizi Tefsir, (2990);İbnu Mace, Zekat 19, (1822).

804 Âl-i İmrân,(3)/92.

gidecektir. Hayır olarak daha ne yaparsanız, Allah muhakkak onu bilir.”⁸⁰⁵ Hz.Peygamber (sa) döneminde Ashab-ı Suffa denilen Sahabeden bir gurup Peygamberden(sav) ilim öğreniyor İslam’a hizmet için eğitiliyorlardı. Tüm zamanlarını İslam’a hizmetle geçirmekte oldukları için maişetlerini

806

kazanmaya ayıracakları vakitleri yoktu.Bunun üzerine şu ayeti kerime nazil oldu “Kendilerini Allah yoluna adanmış bu yüzden yeryüzünde (dünyalık için) koşmaya fırsat bulamayan ve hayatları yüzünden,tanımayanlar tarafından varlıklı sanılan fakirlere yardım edin,Sen onları yüz ifadelerinden tanırsın.Yüzsüzlük edip hiç kimseden bir şey istemezler.Yaptığınız her hayır amaçlı harcamayı kuşku yok ki Allah bilir.”⁸⁰⁷ Şu kadarı var ki,hükmü umuma aittir.Allah rızası için düşmana karşı nöbet bekleyen veya Allah rızası için halka hizmet uğruna kendini vakfeden ve bu durumda malı,mülkü olmayan geçimini kazanmaya vakit bulamayan veya vakit bulduğu halde gücü yetmeyen,yoksul ve fakir Müslümanlar,nerede ve ne zaman yaşamış olursa olsunlar bu ayetin kapsamı içine girerler. Bunlar infak ve sadakaların verileceği en güzel yer olarak tercih sırasında daima başta gelirler.”⁸⁰⁸

İnfakta harcama yapılacak miktar ve sarfedilecek yerler,zekâtta olduğu gibi belirli ve muayyen olmayıp geneldir.Sadaka ve infâk,var olanı vermekten başlar.Buna göre infâkın uygulama şekli çok geniştir.Zira kimi için infak yarım bir hurma vermekle kimi için güzel sözle “Yarım hurma ile de olsa ateşten korunun. Bunu da bulamayan, güzel ve hoş sözle korunsun.”⁸⁰⁹ kimi için de Tebük seferinde olduğu gibi orduların techizi için büyük çapta mali bir yardım yapmak suretiyle olur.“Veren el, alan elden üstündür.”⁸¹⁰ Dolayısıyla Rasûlullah (s.a.v.) her mümini;kiminin malı,kiminin de gönlü ile infakta bulunacak güçte görür.Zira birçok Hadis’de gülümsemek gibi,yoldan zararlı bir şeyi kaldırmak gibi ve hasta ziyareti gibi güzel davranışlar; infak olarak zikredilmiştir.Bu gibi davranışlar toplumda kardeşliğin tesisi ve huzuru sağlamada en az mali infak kadar tesirlidir.Zira bazen insanlar maddi açıdan zengin ve fakat yine de muhtaç olabilirler.Bu ihtiyacın giderilmesi ancak manevi bir infakla mümkün olabilir.Hatta Allah güzel söz ve ayıpları örtmenin başa kakılarak yapılacak bir yardımdan daha hayırlı olduğunu beyan ediyor: “Güzel bir söz söyleme ve bir ayıp örtme, ardından eziyet gelen sadakadan daha hayırlıdır. Allah Ganî ve Halîm’dir.”⁸¹¹ “Mallarını Allah yolunda infak edenler, sonra infak ettikleri şeyin peşinden başa

805 Bakara Sûresi, (2/215), Beğavî, Hüseyin b. Mesud,Meâlimü't-Tenzîl, Riyad, 1993.c1,s.245.

806 Bakara(2)/215.

807 Bakara (2)/273

808 Yazır ,age,c.2,s.227.

809 Buhârî, Edeb, 34.

810 Buhârî, Zekât, 18.

811 Bakara,(2)/ 263.

*kakmayan ve eziyet vermeyenlerin ecirleri Rableri katındadır, onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.*⁸¹² *“O (takvâ sâhipleri) ki, bollukta da darlıkta da Allah için infâk ederler; öfkelerini yenerler ve insanları affederler. Allah da, (bu şekilde davranan) ihsan sâhiplerini sever.”*

⁸¹³ Efendimiz de şu iki zümreyi bilhassa övmektedir. *“Yalnız iki kişiye gıpta edilir. Biri, Allah’ın, mal verip hak yolunda harcamaya muvaffak kıldığı kimse; diğeri de, Allah’ın kendisine ilim verip de onunla amel eden ve bunları başkasına öğreten (yâni ilmini infak eden) kimsedir.”*⁸¹⁴

Aynı zamanda İnfakın fakirlikte, zenginlikte, bollukta, darlıkta, belirli bir vakitle sınırlanmayan gece ve gündüz yapılabilen harcama ve malî yardımları da kapsadığı görülmektedir : “O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.”⁸¹⁵ **“Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.”**⁸¹⁶

Yüce Allah müslüman kitle ile savaş halinde olmadıkları sürece, inançlarına bakılmaksızın bütün ihtiyaç sahiplerinin Müslümanlardan yardım ve destek görme hakkını da teminat altında almaktadır. Ayrıca infak, sırf Allah rızası için olduğu sürece infak edenlerin sevabının Allah katında saklı olduğunu bildirmektedir. Bu ancak İslam’ın gerçekleştirebileceği ve sadece Müslümanların hakikatini kavrayabileceği bir özelliktir insanlık için: *“Onları doğru yola getirmek sana düşmez ancak Allah dilediğini doğru yola iletir. hayır amacıyla ne infak ederseniz, bu kendiniz içindir. zaten siz sırf Allah rızasını kazanmak için infak edersiniz. Yaptığınız her hayır amaçlı harcamanın karşılığı size eksiksiz olarak verilir, kesinlikle size haksızlık yapılmaz”*⁸¹⁷

1.3 Birr:

Kuran’da infakın mali yönünü ifade eden bir tabir de birr kavramıdır. Birr, iyilik etmek ve geniş manasıyla hayır anlamına gelir.. *Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe, aslâ birre eremezsiniz. Her ne infâk ederseniz Allah onu hakkıyla bilir.”*⁸¹⁸ **Rağıb el-İsfahanî, “b-r-r” kökünün aslında büyük ve geniş kara parçaları için kullanıldığını, zamanla genişlik anlamından dolayı, hayır ve iyilikteki fazlalığı ifade etmek için de kullanılmaya başlandığını belirtir.**⁸¹⁹ **Burada, infakın birr’le**

812 Bakara,(2)/262.

813 Al-i İmrân,(3)134.

814 Buhârî, İlim, 15.

815 Bakara(2)/134.

816 Bakara Sûresi,(2)/274.

817 Bakara(2)/272.

818 Âl-i İmrân,(3)/92.

819 Râğıb el-İsfahanî, Müfredâtü Elfazî'l-Kur’ân, Dîmeşk, 1992 s.114.

ilişisini göstermesi açısından bir iki misali zikretmeden geçmek doğru olmayacaktır: **"Birr" (iyilik), yüzlerinizi doğuya ya da batıya doğru çevirmeniz değildir. Lâkin birr, Allah'a, Âhiret Günü'ne, meleklerle, kitaplara, peygamberlere iman eden, hoşlandığı malını Allah'ı hoşnut etmek için yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalan gariplere, isteyenlere ve boyunduruk altında kalıp hürriyetine kavuşmak isteyen köle ve esirlere veren, namazı hakkıyla ifa edip zekâtı veren, sözleştiği zaman sözlerinde duran, hele hele sıkıntı ve hastalık hâllerinde, savaşın sıkıntıları sırasında sabreden kimselerin davranışlarıdır. İşte onlardır iddialarında samimi olanlar ve işte onlardır her türlü fenalıktan korunan takva sahipleri**"⁸²⁰ "Sana, hilalleri (doğuş halindeki ayları) sorarlar. De ki: "O, insanlar ve hacc için belirlenmiş vakitlerdir. İyilik (birr), evlere arkalarından gelmeniz değildir, ama iyilik sakınan(ın tutumudur). Evlere kapılarından girin. Allah'tan sakının, umulur ki kurtuluşa erersiniz."⁸²¹

İnfakın kapsamına giren fillerin 'birr' ile ifade edilmesinin sebebi, bu kelimenin çok yönlü bir iyilikten bahsetmesinden dolayıdır. Nitekim "Birr" ilk etapta imani vecibelere bağlılıkla irtibatlandırıldıktan sonra, infakın maddi ve manevi boyutunu da kendi anlamına dahil eder. Burada dikkati çeken diğer bir husus da iyilik yapmanın imanlı olamaya bağlı bir olgu olduğudur. İmani meseleleri zihninde ve kalbinde sindirmiş olan bir kimse ancak yukarıda iyilik olarak ifade edilen davranışları sergileyebilir.

1.4 Sadaka

İnfakın bir türü olan "Sadaka" kavramı da "zekât" gibi, infâkın mahiyetini tesbitte önemli unsurlardan birisidir. "S-d-k" maddesi lugatta, herhangi bir şeyin 'kuvvetli', 'sağlam' ve 'sert' olmasını ifade eder.⁸²² Bir sözün, davranışın veya olayın "s-d-k" fiiliyle ifade edilmesi, bunların gücünü, sağlamlığını ve mükemmelliğini gösterir: "Allah, faizi yok eder de, sadakaları arttırır. Allah, günahkar kâfirlerin hiç birini sevmez."⁸²³ Sadaka, içerik itibarıyla infaka en fazla benzeyen fakat daha hususî bir yapı arzeden bir terimdir. Sadaka geniş anlamıyla nafie olarak yapılan hayır ve hasenâtı kapsamına alır. İslâm'da maddi bir tasaddukun yanında, güler yüz veya tatlı dilli olmak kişinin gönlünü hoşnut etmek gibi pek çok fiil ve davranışlar sadaka olarak nitelendirilmiştir. Sadaka kavramının ne kadar geniş kapsamlı olduğu şu Hadiste görmek mümkündür: "İçinde güneş doğan her gün, insanların her bir mafsalı için kendilerine bir sadaka gerekir. Meselâ; İki kişinin arasında adaletle hükmetmen bir sadakadır. Hayvanına binmek isteyen bir kimseye yardım ederek, hayvana bindirmen veya eşyasını hayvana yüklemen bir sadakadır. Güzel söz bir sadakadır. Namaza giderken attığın her adım sadakadır. Gelip geçene sıkıntı veren şeyleri

820 Bakara Sûresi, (2)/177.

⁸²¹ Bakara(2)/189.

822 İbn Fâris, Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa, Mısır, 1969, c.3, s.339.

⁸²³ Bakara(2)/276.

yoldan kaldırman bir sadakadır."⁸²⁴ Diğer yandan başka Hadislerde, insanlara iyiliği emretmenin⁸²⁵, Allah'a hamdetmenin ve O'nu tesbih etmenin bir sadaka olduğu belirtilmiştir.⁸²⁶ Bir kimseye yol veya adres tarif etmek sadaka sayıldığı gibi⁸²⁷ gönül alıcı yumuşak söz⁸²⁸ ve bir ağaç dikenin bu ağacından insan veya hayvanların yemesi ya da yararlanması da sadaka sayılmıştır.⁸²⁹

Sadakanın sürekli ecir getirmesine de sadaka-i câriye denir. Bir Hadiste sürekli ecir kaynağı olan ameller şöyle belirlenir: "*İnsan öldüğü zaman amel işlemekten doğan sevabları kesilir. Ancak üç şey bundan müstesnadır. Sadaka-i cariye, kendisinden yararlanan ilim ve kendisine hayır dua eden salih evlad.*"⁸³⁰ Bu Hadis'te zikredilen sadaka-i câriye; mescid, yol, çeşme köprü, hastane, okul ve aşevi gibi toplumda sürekli ihtiyaç duyulan hizmet müesseselerini kapsar. İnsanlar bunlardan yararlandığı sürece bu hayrı yapanlar ecir almaya vefatlarından sonra dahi devam ederler. Yine ilmi ve fikri açıdan güzel bir kapı açana da Peygamberimiz müjdede bulunur: "*Kim iyi bir çığır açarsa, bununla amel edenlerin ecir kadar ecir bu çığır açan alır. Kötü bir çığır açan da, bununla amel edenlerin günahı kadar günahı yüklenir*"⁸³¹

Sadaka terimi, hem zekât, hem de nafil tasadduklar ve hayırlar için kullanılmakla beraber, genelde nafileleri gösterir.⁸³² "(Sadakalar) Kendilerini Allah yolunda adayan fakirler içindir ki, onlar, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremezler. İffetlerinden dolayı bilmeyen onları zengin sanır. (Ama) Sen onları yüzlerinden tanırsın. Yüzsüzlük ederek insanlardan istemezler. Hayırdan her ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir".⁸³³ "Eğer (borçlu) zorluk içindeyse, ona elverişli bir zamana kadar süre verin. (Borcu) Sadaka olarak bağışlamanız ise, sizin için daha hayırlıdır; eğer bilerseniz."⁸³⁴

Sadakanın gizlenip verilmesi tercih olunmakla birlikte açıktan verilmesinde de bir sakınca yoktur. Burada sanki Rabbimiz bu veriliş şeklini bizim inisiyatifimize bırakmıştır. Çünkü bu gibi durumlarda gözetilmesi gereken birtakım öncelikler vardır. Bu bazen fakiri incitmemek adına gizli bir tasadduku gerektirir bazen de insanları vermeye teşvik için bu tasaddukun aşikar olmasında

⁸²⁴ Buhârî, Sulh, 11; Cihâd, 72,128; Müslim, Zekât, 56; Müsâfirîn, 84; Ebû Dâvud, Tatavvu', 12; Edeb,160; Ahmed b. Hanbel, II, 316, 350, IV, 423, V, 178.

⁸²⁵ Tirmizi, Birr, 36; Müslim, Müsâfirîn, 84; Ebû Davud, Tatavvu', 12.

⁸²⁶ Müslim, Mûsafirîn, 84

⁸²⁷ Buhârî, Cihâd, 72; Ahmed b. Hanbel, V,154.

⁸²⁸ Buhârî, Cihad, 72, Edeb, 34; Müslim, Zekât, 56

⁸²⁹ Ahmed b. Hanbel, VI, 362.

⁸³⁰ Dârimi, Mukaddime, 46

⁸³¹ Müslim, İlim, 15; Zekât, 69; Nesâî, Zekât, 64; İbn Mâce, Mukaddime,14; Dârimî, Mukaddime, 44; Ahmed b. Hanbel, IV, 357, 359-361, 362.

⁸³² Râğib el-İsfahanî, Müfredâtü Elfazî'l-Kur'ân, Dimeşk, 1992,s,480.

⁸³³ Bakara,(2)/ 273.

⁸³⁴ Bakara,(2) / 280.

fayda vardır“*Sadakaları açıkta verirsiniz ne iyi; fakat gizleyip fakirlere verirsiniz bu, sizin için daha hayırlıdır. O, günahlarınızdan bir kısmını bağışlar. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır.*”⁸³⁵ Fakat yüce Allah’ın tasaddukta bulunurken bizden mutlak manada istediği bazı şeyler vardır:

1-Yardım yapacağımız kişinin onurunu rencide edecek herhangi bir davranışta bulunmamamızdır.”*Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden eziyet gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah hiç bir şeye ihtiyacı olmayandır, yumuşak davranandır*”.⁸³⁶ “*Ey iman edenler, Allah'a ve ahiret gününe inanmayıp, insanlara karşı gösteriş olsun diye malını infak eden gibi minnet ve eziyet ederek sadakalarınızı geçersiz kılmayın. Böylesinin durumu, üzerinde toprak bulunan bir kayanın durumuna benzer; üzerine sağnak bir yağmur düştü mü, onu çırılçıplak bırakıverir. Onlar kazandıklarından hiç bir şeye güç yetiremez (elde edemez)ler. Allah, kâfirler topluluğuna hidayet vermez.*”⁸³⁷

2-Kişinin sevdiklerinden tasaddukta bulunması:”*Siz sevdiğiniz mallardan infâk etmedikçe iyilik ve tâate nail olamazsınız*”⁸³⁸ Bu Âyet nazil olunca,Ebû Talha (r.a), Rasûlullah (s.a.s)'e gelerek şöyle dedi: “*Benim en çok sevdiğim malım Beyrahâ adındaki bahçemdir. Bu malım Allah için sadakadır. Onun Allah nezdinde sevabını ve âhiret azığı olmasını dilerim. Ey Allah'ın elçisi; onu istediğin yere sarfet! ”. Bunun üzerine Hz. Peygamber, bu kararının çok kârlı bir yatırım olduğunu belirttiikten sonra, bahçesini akraba ve hısımlarına vakfetmesini bildirdi. Bunun üzerine Ebû Talha (r.a) onu hısımları ve amcasının oğulları arasında taksim etti. Başka bir rivayette, bahçenin verildiği kimselerin Hassân b. Sâbit ile Übey b. Ka'b (r.anhumâ) olduğu belirtilir.*”⁸³⁹.

Bir mü'minin tasaddukunu sevdiği mal cinsinden yapması, Cenab-ı Hakkın rızasını kazanmaya sebep olur.Halife Ömer b. Abdülaziz çuvarlarla şeker alır, tasadduk ederdi. Bunun yerine niçin para dağıtmadığı sorulunca, şu cevabı vermiştir: “*Ben şekeri çok severim. Bu yüzden sevdiğim şeyi tasadduk etmek istedim*”⁸⁴⁰

Sadakanın kime verileceği hususunda Allah Teala zekata göre daha serbestlik tanırken, en hayırlı tasaddukun kime olacağı konusunda Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:”*Bir kimsenin sarfedeceği en faziletli dinar, kendi aile fertlerine infak ettiği dinarla, Allah yolunda hayvanına ve yine Allah yolunda cihad edecek olan arkadaşlarına harcadığı dinardır*”⁸⁴¹ Rasûlullah bir defasında

⁸³⁵ Bakara(2)/271.

⁸³⁶ Bakara,(2)/ 263.

⁸³⁷ Bakara,(2)/264.

⁸³⁸ Âl-i İmrân,(3)/92.

⁸³⁹ Müslim, Zekât, 42, 43.

⁸⁴⁰ Ahmed Davudoğlu, Sahihi Müslim Terceme ve Şerhi, İstanbul 1977,c.5,s.352.

⁸⁴¹ Müslim, Zekât, 38; Tirmizi, Birr, 42; İbn Mace, Cihâd, 4; Ahmed b. Hanbel, V, 279, 284

da Allah yolunda harcanan, bir köle azadı için sarfedilen, bir yoksula verilen veya ailenin geçimi için yapılan harcamaları zikrettikten sonra, bunların sevap bakımından en üstününün aile fertlerine yapılan harcamanın olduğunu belirtmiştir⁸⁴² Bu Hadislerde zikredilen aile fertlerinden maksat (iyâl); bir kimsenin nafakası kendisine ait olan çocukları, eşi, annesi, babası ve hizmetçisidir.

Sadaka konusunda zikredilmesi gereken önemli bir mevzu da bu tür hayırların ölen birinin adına da yapılabileceğidir. Hz. Peygamber'e bir adam gelerek şöyle demiştir: *"Ey Allah'ın elçisi! Annem ansızın öldü, vasiyet de etmedi. Öyle sanıyorum ki, konuşmuş olsa sadaka verilmesini vasiyet ederdi. Acaba onun adına ben sadaka versem, anneme sevap olur mu?"*. Hz. Peygamber; *"Evet" cevabını vermiştir*⁸⁴³. Hz. Enes (r.a), Rasûlullah'a; *"Biz ölülerimize dua ediyor, onlar adına sadaka veriyor ve Hacc ediyoruz. Acaba bunların sevabı onlara ulaşıyor mu?"* diye sormuş, Allah elçisi şöyle cevap vermiştir: *"Şüphesiz, onlara ulaşır ve onlar sizden birinizin hediyeyle sevindiği gibi ona sevinirler"*⁸⁴⁴

1.4.1 Fidyeye:

Sadakanın bir de özel durumlarda verilen çeşitleri vardır ki, bunlardan biri sadece Hac görevinin ifasında karşılaşılan bazı hataların telâfisi mahiyetinde verilen sadakadır (fidye) : *"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın. Eğer (düşman, hastalık ve buna benzer nedenlerle) kuşatılırsanız, artık size kolay gelen kurbanı gönderin). Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Kim sizden hasta ise veya başından şikayeti varsa, onun ya oruç ya sadaka veya kurban olarak fidye (vermesi gerekir). Güvenliğe kavuşursanız, hacca kadar umre ile yararlanmak isteyene, kolayına gelen bir kurbanı kesmek gerekir). Bulamayana da, hac'da üç gün, döndüğünüzde yedi (gün) olmak üzere, bunlar, tamı tamına on (gün) oruç vardır. Bu, ailesi Mescid-i Haram'da olmayanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah, muhakkak cezası pek çetin olandır."*⁸⁴⁵

İkincisi hastalık sebebiyle oruç tutamayan kimsenin vereceği fidyedir: *"(Oruç) Sayılı günlerdir. Artık sizden kim hasta ya da yolculukta olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde (tutsun). Zor dayanabilenlerin üzerinde bir yoksulu doyuracak kadar fidye (vardır). Kim gönülden bir hayır yaparsa bu da kendisi için hayırlıdır. Oruç tutmanız, -eğer bilerseniz- sizin için daha hayırlıdır."*⁸⁴⁶

1.4.2 Fitre

⁸⁴² Müslim, Zekât, 39

⁸⁴³ Buhârî, Cenâiz, 95; Vesâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51; Vasiyye, 12, 13; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 15; Nesâî, Vesâyâ, 7

⁸⁴⁴ Ahmed Davutoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, c5, s. 366.

⁸⁴⁵ Bakara, (2)/196.

⁸⁴⁶ Bakara, (2)/184.

Bu arada zikredilmesi gereken diğ er bir sadaka t ur u de,Hicretin ikinci yılında zek attan önce emredilen fitredir. “sadaka-ı fitr”a, orucun bitmesiyle vacip olmasından dolayı “zek  t  l fitr” ve nefsi temizleyip amellerin sevabını artırdığı için de bedenın zekatı anlamında “zek  t  l beden” denir.Ramazan Bayramının birinci g n u sabah vaktinin girmesiyle verilmesi vacip olur.Abdullah b. Abbas (r.anh  m  )dan riv  yete göre şöyle demiştir: *"Ras  l  llah (s.a.s) oru luları gereksiz ve çirkin sözlerden arındırmak ve yoksullara yiyecek sağlamak için fitreyi farz kılmıştır Fitreyi kim bayram namazından önce  derse, bu makbul bir zek  t, kim de namazdan sonra  derse, herhangi bir sadaka olur"*⁸⁴⁷.Fitre Ramazan ayının sonuna yetişen ve temel ihtiyaçlarından başka en az nisab miktarı bir mala sahip bulunan her Müslümanın vermesi gereken bir sadakadır.

2- Karz-ı Hasen

Sosyal hayatın problemlerine kendi zaviyesinden tedbir ve çözüm üreten İslam iktisadı, hayatın borç meselesine de maddi ve manevi yaptırımlarını devreye sokarak orijinal çözümler getirmiştir. Bakara suresinin 282. ayeti ile borçlanmanın maddi esaslarını belirleyen Kur’an,Bakara 245 ve bu mealdeki diğ er ayetlerle manevi boyutunu ele almıştır.

Kur’an’da "Allah'a ödünç vermek"  eklinde ifadesini bulan,Karz”,ın sözlük anlamı; geri ödenmek üzere verilen mal veya birine ödünç (borç) verme anlamına gelir.F izsiz ve karşılıksız verilen ödünç para anlamına gelen "karz-ı hasen"i de kapsamına alan altı kadar âyet vardır.Bunlar  unlardır;“Allah'a karşılığını çok artırma ile kat kat artıracadığ güzel bir borcu verecek olan kimdir? Allah, daraltır ve genişletir ve siz O'na döndürüleceksiniz”⁸⁴⁸ “Sadaka olarak bırakmanız ise bilerseniz sizin için daha hayırlıdır.”⁸⁴⁹ “Kim Allaha güzel bir ödünç verirse malını Allah yolunda harcarsa Allah bunu kat kat artırır. Ona değerli bir m k fat da vardır”⁸⁵⁰.

Bu ayetlerde,Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla yapılan harcamalar da karz-ı hasen kapsamına alınmıştır. Karz-ı hasen zahirde insanlara verilirken, mec zen Allah’a verilen bir borçtur.Allah Te   , bu borcu katında zayi etmeyeceğini ve karşılığını sevap ve m k fat cinsinden katlayarak geri döndüreceğini il    bir vaat olarak bildiriyor:”... O halde,Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun.Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin, Allah’a güzel bir borç verin.Kendiniz için

847 Buh  r , Zek  t, 70, 71, 77; Müslim, Zek  t, 12, 13, 16; Ebu Dâvud, Zek  t, 18, 20; Nes  i, Zekat, 31, 33; İbn Mace, Zekat, 21

848 Bakara, (2)245

849 Bakara (2)/280.

850 Had  d, 57/11. Konu ile ilgili diğ er  yetler;M  ide, (5)/12; el-Had  d,(57)/18;et-Teğabun, (4)/17; el-Müzemmil, (73)/20.

önceden ne iyilik gönderirseniz onu Allah katında daha üstün bir iyilik ve daha büyük mükafat olarak bulursunuz. Allah'tan bağışlama dileyin. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. “⁸⁵¹

Allah’a yakınlaşma (kurbet) anlamını içeren karz (borç verme); yapılan yardımın karşılığını dünyadan çok ahirette alma esasına dayanır. Bakara suresi 282. ayetiyle daha çok borç verenin maddi kayıplara uğramaması açısından ele alınırken 245. ayet borç alanı maddi olarak kollamayı hedefler. Zira öyle durumlar olur ki kişi borç alır fakat borcunun vadesi dolduğu zaman bütün iyi niyetine rağmen borcunu ödeyemez. Bu noktada Allah uhrevî faydaları ön plana çıkararak borç vereni hayır işlemeye ve bu fedakarlığı yapmaya davet ediyor. Nitekim bu konuyla alakalı Hadisler bu ilahi vade işaret etmektedir;”Resûlullah a.s) buyurdular ki: *"Bir adam hiç hayır amelde bulunmadı. Ancak halka borç verir ve borcunu toplayan elçisine: "Kolay ödeyecekten (zenginden) al, zor ödeyecekten (fakirden) alma, vazgeç. Ola ki Allah da bizim günahlarımızdan vazgeçer" derdi. Allahu Teâla hazretleri bunun üzerine: "Haydi senin günahlarından vazgeçtim" buyurdu.*"⁸⁵² Ebû Katâde (ra)'nin anlattığına göre, Ebû Katâde, bir boçlusunu (para talep etmek üzere) aramıştı. O, kendisinden gizlendi. Bilahare adamı buldu. Ancak: *"Dardayım" dedi. Bunun üzerine:*

"Allah'a yemin eder misin?" diye sordu. Borçlu:

"Vallahi" diye yemin etti. Ebû Katâde:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "Kim Allah'ın kendisini kıyamet gününün sıkıntısından kurtarmasını isterse darda olana nefes aldırısın veya tamamen bağışlayıversin" dediğini işittim" dedi."⁸⁵³

Tevbe Suresi 60.⁸⁵⁴ ayette zekâtın kimlere verileceğini ifade edilirken borçlular da zikredilmektedir. Böyle bir durumda bir çıkar beklenmemesi halinde fertler birbirine yakınlaşır, iyilik duyguları güçlenir. İbnu Ömer (r.a) anlatıyor: "Resulullah (a.s) buyurdular ki: *"Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o*

851 Müzzemmil, (73)/20.

852 Buhârî, Büyû 18, Enbiyâ 50; Müslim, Müsâkât 31, (1562); Nesâî, Büyû 104, (7, 318).

⁸⁵³ Müslim, Kasâme 32, (1563).

854 "Sadakalar (zekatlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."

sebeple onu Kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allah da kıyamet günü onun ayıplarını örter.”⁸⁵⁵

Yine bir defasında Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Enes İbnu Mâlik (r.a) anlatıyor: "Resûlullah (a.s) buyurdular ki: *"Miraç gecesinde cennetin kapısı üzerinde şu ibarenin yazılı olduğunu gördüm: "Sadaka on misliyle mükafatlandırılacaktır. Ödünç para onsekiz misliyle mükafatlandırılacaktır."* Ben: *"Ey Cibril! Ödünç verilen şey ne sebeple sadakadan daha üstün oluyor?" diye sordum. "Çünkü dedi, dilenci (çoğu kere) yanında para olduğu halde sadaka ister. Borç isteyen ise, ihtiyacı sebebiyle talepte bulunur"*⁸⁵⁶

Borçluya Allah Teala yardım edecektir. Yeter ki borcunu ödeme konusunda iyi niyetli olsun. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Kim, ödemek arzusu ile insanların malını alır ise, Allah (onun borcunu) ona bedel edâ eder. Kim de telef etmek niyetiyle halkın malını alırsa Allah onu telef eder."*⁸⁵⁷

Borçlanma öncesi şart koşulmaksızın, ödeme sırasında hediye veya daha güzelini vermede bir sakınca görülmemiştir. Hz. Ebû Hüreyre (ra) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'da bir adamın (parası ödenmemiş) bir devesi vardı. Borcunu istemeye geldi. Bu sırada kaba sözler sarfetti, hatta Ashab'tan bâzıları haddini bildirmek istedi. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna meydan vermeyip:

"Bırakın onu! Hak sâhibinin konuşma hakkı vardır" buyurdu, sonra da:

"Devesini verin!" diye emretti, (ilgililer) devesini aradılarsa da bulamadılar. Fakat onunkinden daha değerli bir deve buldular. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz:

"Bunu verin" dedi. Adam: "Bana borcunu tam ödedin, Allah da sana ödesin" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"En hayırlınız, borcunu en iyi ödeyendir!" buyurdu."⁸⁵⁸

Borçluya borcunu zamanında ödeme imkânı olduğu halde ödemeyi geciktirmenin zulüm, ödeme niyeti olmadan borç almanın büyük günahlardan olduğu belirtilmiştir Ebû Mûsa (r.a)

⁸⁵⁵ Ebu Davud, Edeb 46, (4893); Tirmizi, Hudud 3, (1426); Buhari, Mezalim 3, İkrâh 7; Müslim, Bira 58, (2580).

⁸⁵⁶ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/292.

⁸⁵⁷ Buhârî, İstikrâz 2.

⁸⁵⁸ Buhârî, İstikrâz, 4, 6, 7, 13, Vekâlet 5, 6, Hibe 23, 25; Müslim, Musâkât 118-122, (1600-1601), Tirmizî, Büyû 75, (1316, 1317); Nesâî, Büyû 64, (7, 291).

anlatıyor: "Resûlullah (a .s) buyurdular ki: "Allahu Teâla nazarında, bir kulun Allah tarafından yasaklanan kebîrelerden sonra, beraberinde getirebileceği en büyük günahlardan biri, kişinin ödenecek karşılık bırakmadan üzerinde borç olduğu halde ölmesidir."

SONUÇ

İslam'ın sosyal hayata bakış açısının Bakara Sûresi'nde yer alan;"Sosyal Hayat"la ilgili Âyet'lerin ışığında değerlendirildiği bu çalışmada konuyla ilgili elde edilen sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

İslâm temel yapısını toplum hayatı üzerine kurmuş ve bütün insani faaliyetleri toplumsal hayatın kıvamını korumak için düzenlemiştir. Bireyin gerçek anlamda dünyada huzur ve mutluluğu elde edebilmesi, Ahiret’de de ebedi saadete ulaşabilmesi için Allah ve daha sonrada diğer insanlar ve çevresiyle ilişkilerini düzenleyen prensipler geliştirmiştir. İlk etapta sağlam bir inanç yapısının tesisi hedeflenmiş olup, bu safha büyük bir ölçüde Mekke döneminde tamamlanmıştır. Bundan sonra Medine de insani ilişkileri düzenleyen ve bunun büyük bir kısmının da Bakara suresi ile tamamlandığı yeni bir safhaya geçilmiştir. Bu anlamda ilk olarak toplum hayatını meydana getiren karakterler etüt edilerek işe başlanmıştır. Surenin olumlu anlamdaki sosyal ilişkilerden söz ederken hemen her yerde imanı da zikretmesi İslâm’ın sosyal ilişkilerde inanç faktörüne verdiği önemi göstermektedir. Zira Ahiret’de Allâh’ın huzurunda hesaba çekilip, dünyada yaptıklarına göre ceza veya mükafat göreceğine inanan kişinin, topluma katkısı umumiyetle olumlu olurken uhrevi anlamda hiçbir kaygının içerisinde olmayan bir ferdin topluma katkısı; kendini inisiyatifine göre sergilediği davranışlar neticesinde olumlu veya olumsuz ama daima istikrarsız olacaktır. Buradan da karakterlerin, gündelik hayatta sergileyecekleri davranışların inançları veya inaçsızlıkları ile de ilgili olduğu sonucu çıkmaktadır.

Bakara suresinin inmesi ile başlayan ve sosyal hayata dair düzenlemeler yapıldığı yeni dönemde, bilhassa belli başlı prensipler ön plana çıkmıştır. Bunlardan biri mevcut düzenin değiştirilmesinde esas alınacak tek kriterin, İlâhi adaletin ön gördüğü ölçüler olmasıdır. Yani Allah’ın yasak olarak kabul ettiği yasak, mubah olarak kabul ettiği de mubah olarak benimsenecektir. İkinci prensip de kamuyu ilgilendiren meselelerde toplumsal menfaatlerin daima ön planda olması konusudur. Fertlerin şahsi arzularına ve menfaatlerine göre bir sonuca gitmek ; toplum içerisinde yaşam kargaşasına ve çatışmaya yol açacaktır. Ancak pek tabiidir ki fertler, kanununun müsaade ettiği ölçüde özgürdürler. Bu iki anlayış, toplumu meydana getiren bütün unsurlarda ön plana çıkmakla beraber, kendini bilhassa hukuki meselelerde daha fazla hissettirmiştir.

Bakara suresinde yer alan hukuki düzenlemelere bakıldığında kadınlarla ilgili hukuki meselelerde radikal değişiklikler gidildiği görülmektedir. Yepyeni bir boşanma sistemi, daha önce tanınmamış mali haklar ve erkeğe tanınan temel hak ve hürriyetlerin aynı derecede kadına da tanınması gibi düzenlemeler, İslâm’ın kadın haklarına ne derece önem verdiğini göstermesi açısından çok dikkat çekicidir.

Bakara suresi ceza hukuku kapsamında, fert ve toplum haklarına yönelik suçlara da değinmiştir. Bu çerçevede kişisel çıkarları ve arzuları uğruna topluma zarara veren ; rüşvet, kumar, içki, gasp, sihir gibi bütün eylemler yasaklanmıştır. Bunun dışında yaşama hakkına karşı girilen bir eylem olan adam öldürme suçunun önüne İlâhi adaletin öngördüğü bir cezalandırma

sistemi ile geçilmeye çalışılmıştır.Kıyasla ilgili olarak zikredilmesi gereken önemli bir noktada da şudur ki , bu yeni düzenleme cezaların şahsiliği anlayışını hakim kılmıştır.

Bakara suresinde yer alan savaşla ilgili ayetler de;İslam'ın savaş anlayışını ve konunun hukuki boyutunu ortaya koyar.Ayetlerden savaşın ancak zaruret halinde başvurulabilecek bir çözüm yolu olduğu anlaşılmaktadır:“Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez.” ve “... Fitne kalmayıncaya ve din yalnızca Allâh'ın oluncaya kadar onlarla savaşın.” mealindeki ayetlerle meşru müdafaa ve toplum düzenini bozan fitneyle mücadele edilmesi harbin sebepleri arasında gösterilmiştir.

Sure,miras ayetleri inmeden evvel geçerli olan vasiyet ile ilgili mevzuatı belirlemiştir.Şahsi hukukun konusuna giren yetimler mevzusunun sadece yetimi maddi ve manevi kollamak ve himaye etmekle ilgili olan kısmı ele alınmıştır.

İslam'ın iktisadi anlayışını yansıtan ayetlere gelince,bu konuda iki yol izlenmiştir;Faiz ve borçların yazılması,rehin gibi meselelerde kendine has yorumlar getirilirken, rızık ve zekat gibi yeni kavramlar geliştirmiştir.İslam iktisadı ahlak ve fertler arası dengeyi esas alan temeller üzerine kurulmuştur.Mesela zekat,dini bir ibadet olmakla beraber,toplumda sınıflar arasındaki ekonomik dengeyi sağlayan sosyal bir görevdir de.Öte yandan faiz gibi meşru olmayan bir kazanç da insanı tembelliğe itmesi,insanlar arası kin ve nefrete sebep olması açısından büyük bir suç olarak kabul edilmiş ve yasaklanmıştır.Vadeli borçlanma konusunda da mağduriyetlere son vermek ve hakların kaybolmaması için yazılması ve şahitlerle tesbiti tavsiyesinde bulunulmuştur.

Sosyal Hayatta düzeninin sağlanması için din unsurunun insanlar üzerindeki tesirini göz ardı etmemek gerekir.Bundan dolayı Bakara suresi hem ahlak hem de ibadet açısından önemli ilkeler ortaya koymuştur.Sure ahlaki yapılanmada iki yol takip etmiştir;Dünya perestlik, fitne ve bozgunculuk,hayasızlık,riya ve gösteriş ve haddi aşma gibi eylemler kötü sonuçlar doğurması bakımından yasaklanırken,yakınlara iyilik,sabır ve davaya sadakat,helal yemek,yemine sadakat,hayırdı yarış gibi davranışlar cemiyete olumlu anlamda katkıda bulunması sebebiyle tavsiye edilmiş hatta bazı durumlarda bu emredilmiştir.Bunun yanında Hac, Namaz ve Oruç gibi önemli hükümlerin esasları toplumsal hayatı esas alarak ortaya konmuş,böylelikle ibadetlerin şahsiliğinin ötesinde,toplumsal fonksiyonları üzerinde de durulmuştur.

Sûre,toplumsal hayatın en önemli unsurlarından biri olan sosyal dayanışmaya dair diğergâmlık ve ihsan gibi pek çok ilkeler ortaya koymuş,bunları; infak,sadaka ve karz-ı hasen adı altında müesseseleştirmiştir.Bu müesseselerin daima aktif olması için de insanlara bir takım sosyal vazifeler vermiştir.

Kuranın sosyal hayatın meselelerine bakış açısını değerlendirmeyi hedefleyen bu sınırlı çalışma bize şunu gösterdi ki; Kur'an, sadece Bakara Sûresi'nden ibaret olsaydı bile, insanlığın ve toplumun hemen hemen bütün ihtiyaçlarına cevap verici konular ele alınmış ve sosyal hayatın âhenkli cereyanı için gerekli reçeteler sunulmuş olurdu.Bununla birlikte sosyal hayatın tüm kurumlarının Kur'anî bir perspektiften sağlıklı bir şekilde değerlendirmesinin, ancak Kur'an'ın tümünü ele alarak yapılabilecek bir çalışma olduğunun da farkındayız.Ancak bu doktora çalışması çapında bir araştırma olur ki, yüksek lisans çalışmam umarım sonraki araştırmalarım için, güzel ve bereketli bir başlangıç olur. Devamı konusunda Allah'tan yardım niyaz ediyor ve hocalarımın teşvik ve tevcihlerini bekliyorum.

KAYNAKÇA

”Kadın ve Aile, <http://www.kadinveaile.com/aile3/saglik/yazilar.asp?x=33821> Haziran 2006, Çarşamba

Akşit,Cevat,İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları,İst;Edebiyat Fakültesi Matbası,1976,

İst.1988, Ateş,Ali Osman,İslam’a Göre Cahiliye Ve Ehl-i Kitab Örf Ve Adetleri, İst; Beyan Yay. 1996.

Bardakoğlu,Ali,”Cahiliye Döneminde Kadın” Sosyal Hayatta Kadın Sempozyumu, İst,Ensar Neşr.1996.

Beğavî, Hüseyin b. Mesud Meâlimü't-Tenzîl, Riyad, 1993.

Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. Huseyn ,Sünenü'l-Kübrâ,yy,ty.

Bilmen ,Ömer Nasûhi, Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, İstanbul 1985.

Buhâri,Ebu Abdillâh Muhammed b.İsmail,Sahihu'l- Buhari,İst:Çağrı Yay,1981,

Cebeci,Lütfullah,“Kur’an Sosyolojisi Üzerine Bir Deneme”İslami Araştırmalar Dergisi,3,7.

Cessâs, Ahmed b.Ali er Razi Ebu Bekir,Ahkâmu'l-Kurân,thr;Muhammed es-Sadık Kumhav,Daru İhyau't-Turas el-Arabi,Beyrut 1405.

Cevherî, İsmail b. Hammad, es-Sıhah, Beyrut 1990.

Dalgın,Nihat,İslam Hukukunda Boşama Yetkisi,Etüt,Samsun,1999.

Darakutnî,Ebu'l-Hasan b.Ahmed,Sünen-i Darimi (thk.Abdullah Haşim Yemani Medeni),yy;Daru'l-Mehasin Lit-Tıbaa,ty.

- Darimi,Ebu Muhammed ed-Darimi,Sünen-i Darimi (trc ve thk.Abdullah Aydın), İst; Madve,1995.
- Davudoğlu,Ahmed Sahihi Müslim Terceme ve Şerhi, İst 1977.
- Demir,Ömer İktisat ve Ahlak, Ank;2003 .
- Döndüren,Hamdi,Delilleriyle Aile İlmihali,İst.ty.
- Döndüren,Hamdi,Delilleriyle İslâm Hukuku, İstanbul 1983.
- Draz, Muhammed Ali En Mühim Mesaj Kur'an,çev.Suat Yıldırım,İzmir;Işık yay,1994,
- Ebû Dâvud, Süleyman b. El-Eş'as,Sünen-i Ebî Davûd (thk.Muhammed Avvâme), Mekke;Mektebetü'l –Mekkiyye,1998.
- Ebu Zehra ,Muhammed,İslam'da Toplum Düzeni, çev.Av.Nurettin Demir-Av.M.Vesim Taylan 1.Baskı,İst;Kayıhan Yay.1993.
- Ekin,Yunus,"İnsanın Söz ve Davranışlarına Yansıması Açısından Nifak"
http://www.yeniumit.com.tr/konu.php?konu_id=322&yumit=bolum2,(Temmuz - Ağustos - Eylül 2004),sayı 65.
- el- Maverdi, Ali İbn Muhammed,Ahkamu's Sultaniyye,Kahire, Daru'l Fikr (404/(1983)
- el-Askalânî,İbn HacerAhmed b.Ali.b.Muhammed b.Hacer,Bulûgu'l Merâm, Terc. A. Davudoğlu,İst,1970.
- el-Beyhakî Ebu Bekr Ahmed b.Huseyn, es-Sünenü'l-Kübrâ, yy, ty.
- el-Heysemî',Ebî Bekr,Mecmau'z-Zevâid, Beyrut, 1967.
- el-İsfahânî ,Rağib, el-Müfredât fi Caribi'l-Kur'an, Mısır, 1961.
- el-Kardâvî, İslâm'da Helâl ve-Haram,(terc. Mustafa Varlı),İstanbul,1970.
- el-Kardavi,Yusuf, İslam Hukukunda Zekat,(çev:İbrahim Sarmış),İst;Kayıhan Yay.ty.
- Elmalılı M.Hamdi Yazır,Hak Dini Kur'an Dili,İstanbul:Zaman,ty
- el-Munavî, Abdurrauf, Feyzu'l-Kadir, Mısır, 1958.
- el-Munziri,Abdulazim b. Abdilkaviyy,et-Terğib ve't-terhib, Kahire 1933.

el-Münziri,Zekiyüddin,el-Muhtasr Sahih-i Müslim,el-Nasruddin Albani,2.bs. (Mektabü'l-İslami ve Darû'lArabîyye 1392,(1972).

Er,İzzet,Sosyal Gelişme ve İslam, İst;Rağbet Yay 1999.

Erkal ,Mustafa E. ,Sosyoloji,İst;ty.

Fahreddin Râzî,Ebu'l-Fadl Muhammed,et-Tefsîru'l-Kebîr, Beyrut 1988.

Feyzioğlu,Feyzi Necmettin,Aile Hukuku;İst.1979.

Gönenç,Halil, Günümüz Meselelerine Fetvalar, İstanbul 1983.

Gözübenli,Beşir,"İslam Toplumunda Vakıf Kültürünün Doğuşu" ,Yeni Ümit Dergisi,sayı 60(Nisan-Mayıs-Haziran 2003).

Hafif, Ali,Ahkâmu'l-Muâmelâtı'ş-Şer'iyye, Mısır, ty.

Hakim,Ebu Abdillâh en-Neysaburi,el-Müstedrek ale's-sahihayn,Beyrut,1990.

Haşimi,M.Ali,Kur'an ve Sünette Müslüman Şahsiyeti,İst;1986

Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, Mısır, ty.

Ibn Teymiyye,Ahmed,Mecmu'ul -Fetava,Tertip:Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, Daru Alemlî'l-Kütüb,Riyad 1412/1991.

Itr,Nureddin,Ebqadü'l-helal,Beyrut 1985.

İbn Arabî, Ebû Bekir, Ahkâmu'l-Kur'ân, Mısır, ts.

İbn Fâris, Ebu'lHüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyya, Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa, Mısır, 1969.

İbn Hanbel,Ahmed,el-Müsned,Beyrut ty.

İbn Hazm,Ali b.Ahmed, el-Muhallâ, Beyrut 1988.

İbn Kesîr,Ebu'l-Fidâ,Muhtaşaru Tefsîri Ibn Kesîr, Beyrut ,ty.

İbn Kudâme, el-Muğnî, Kahire 1970.

İbn Mâce,Yezid, Sünen-ü İbn-i Mâce, İst,1992.

- İbn Manzur,Ebi'l-Fadl,Cemâluddin Muhammed b.Mukerrem,Lisanu'l-Arab,Beyrut,Daru Sadir,1990.
- İbn Rüşd, Ebu Velid Muhammed bin Ahmed bin Muhammed olan Bidayetü'l-Müctehid veNihayetü'l-Muktesid,İst:ty.
- İbn-Hazm, Ali İbn Ahmed İbn Said İbn Hazm İbn Galib İbn Salih Half ibn Süfyan İbn Yezid, Muhalla ,Beyrut 1988.
- İbni Hanbel,Ahmet,el-Müsned,Beyrut 1389/1969.
- İbnü'l Cevzi Ebü'l Ferec Cemaleddin Abdurrahm,Zadü'l Mesir Beyrut 1984.
- İbrahim Canan,Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi,Ank;Akçağ,1988.
- İst; Seriya Kitapları,1997.
- İst;Yeni Şafak,1997.
- Kahraman,Abdullah Müdayene Ayetinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/281.pdf>
- Karaman ,Hayrettin,İslam Hukuk Tarihi,İst:ts.
- Kayaer ,Osman, Kur'anî Sesleniş-I, Ank;Fecr Yay,1997.
- Kaymak, Abdurrahman “Dinî Tutum ve İnançların Sosyal Ahlaka Etkisi ile İlgili Görüş ve Değerlendirmeler” Yeni Ümit Dergisi.
- Kerim Buladı,Kur'an'da Sosyal Dayanışma,İst;2004.
- Kılıç, Sadık,Kur'an'a Göre Nifak, Furkan Yay.İst;1982,
- Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut,1993.
- Kurtubî,Ebu Abdillâh Muhammed b.Ahmed,el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut 1993. Kutup Seyyid,İslam'da Sosyal Adalet, Çev. Y.Tunagür ve Mansur,İst;1982,
- Kutup,Seyit,Fizilali Kurân,(çev Salih Uçan,Vahdettin İnce,Mehmet Yolcu)İst;1991
- Malik b.Enes,Muvatta,İst Çağrı yay,1981
- Malik bin Nebi ,İslam Davası,Çev.E.göze,İst;Yağmur yay.1967.

İzzet Er,Sosyal Gelişme ve İslam,3.Baskı,İst;1999.

Manan,M.A.,İslam Ekonamisi, çev:İngilizceden Türkçeleştiren;Bahri Zengin,Tevfik Ömeroğlu,4.Baskı.İst;1972,

Mevdudi,Ebu'l Al'a, Tefhimu'l Kur'an,3.Baskı İst;1996

Mevsîlî,Abdullah b.Mevdud,El-İhtiyar Li Ta'lili'l-Muhtar,Beyrut 1973.

Muhammed b. Allan, Delilu'l-Fâlihîn, Mısır 1971.

Muhammed Esed, Kur'ân Mesajı,(çev.Mustafa Ertürk-Cahit Koytak.)İst;ty.

Muhammed Hamidullah,İslam'a Giriş,İst;Beyan yay,1996,

Muhammed Kutup,Kur'an Araştırmaları,(çev.Prof.Dr.Bekir Karlığa,Beşir Eryarsoy.)Bursa; 1997.

Müslim,el-Haccâc el-Kuşeyri en-Nisabûrî, Sahih-i Müslim (tsh.Muhammed Salim Haşim),Beyrut.Darü'l-Kütübi'l –İlmiyye ,1994.

Nasr,Seyyid Hüseyin,İslâm ve İlim,(çev:İlhan Kutluer)İst.1989.

Nedvi,Seyyid Ebû'l Hasn Ali,Kitap ve Sünnet ışığında Dört Rükün,İst; Nehir Yayınları, 1992.

Nesai,Celaleddin es-Suyuti,Sünen-i Nesai,Beyrut:Daru'l-İhyai't-Turasi'l Arabi.

Özsoy,İsmail,"BirFaiz Soruşturması"

http://www.yeniumit.com.tr/konu.php?konu_id=52&yumit=bolum2, Sayı : 60 Nisan - Mayıs - Haziran 2003"

Öztürk,Osman ,Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle,İst;İslami İlimler Araştırma Vakfı,1973.Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, md. 946.s.278.

Peker,Hüseyin, "Suçlularda Dini Davranışlar," Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 4, Samsun, 1990.

Peters,Rudolph, İslam ve Sömürgecilik, Ter. Süleyman Gündüz, İst;1989.

Renda ,Nihat,http://www.yargitay.gov.tr/tarihce/tarihce_aak/1984-1985.htm.

Safi,Lüey M. "İslam'da Savaş ve Barış",İslami Sosyal Bilimler Dergisi3:1,

Said Havva,El-Esas fi't-Tefsir,İst;1991.

Sait Nursi, Sözler,İst;1996.

Selahattin Sulhi Tekinay,Türk Aile Hukuku,7.Baskı,İst;1990.

Serahsi,Ebu Bekir Muhammed b.Sehl,el-Mebhut,Mısır baskısından Ofset, Beyrut,ty.

Subkî, Tâcuddin,el-Menhel, Beyrut, 1394.

Süyuti,Celaüddin,Dürrü'l- Mensur, Daru'l-Mektebi'l- İlmiyye, Beyrut,1990.

Şa'ban,Zekiyüddin,İslam Hukuk İlminin Esasları, Ank;1990.

Şamil İslam Ansiklopedisi,Zekat md.

<http://kitap.ihya.org/genel/samil.php?t2=oku&an=2067&g=Xp6E&s=1&harf=Z>

Şevkânî,Muhammed b.Ali b.Muhammed,Münteka'l ahbar mea Neyli'l Evtar, 3.Baskı,Mısır,1961,

Şevkani,Fethu'l-Kadir Beyne Fenni'r-Rivayeyi ve'd-Dirayeti Min İlmi't-Tefsir,Beyrut; Daru'l-vefa,1418/1997

Şimşek,M.Sait,Kur'an'ın Ana Konuları,İst;1999.

Tabatabai ,Mustafa Hüseyin Rızık Kavramı,Temel Kavramlar,2005,

<http://www.kurannesli.org/bilgibankasi/yazi.asp?id=258> .

Taberî,Muhammed bin Cerir, Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an,Mısır 1995

Tâhir bin Aşur ,İslam Hukuk Felsefesi,Notlar ekleyerek çevirenler:Vecdi Akyüz ve Mehmet Erdoğan.

Tirmizi,Ebû İsa Muhammed b.İsa Sünenü-t Tirmizi ,İst;Çağrı Yay,

Topaloğlu Bekir,İslam'da Kadın İst;ts.

Türk Ansikloprdisi,VII,390,

Watt,Montgomery ,Islamic Political Thought, Edinburgh,ty.

Yeni Ahit Luka 16/18;Matla 19/9)

Zamahşeri, Carullah Muhammed b.Ömer, el-Keşşaf, Beyrut ts.

Zeydan, Abdülkerim, İslam Davetinin Esasları, Çev. Dr. Veli Ulutürk-Mehmet Karabulut, İst 1991.

Zuhaylî , Vehbe, Usûli'l-Fıkhi'l-İslami, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1998.

Zuhayli, Vehbe İslam Fıkıh Ansiklopedisi, İst; 1990.

Zuhayli, Vehbe, Fert ve Topluma Kur'an'ın Mesajı , İst; 1995